

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 339.92

Борисюк Оксана Анатоліївна,
кандидат географічних наук, доцент
Заря Ігор Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент

Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна, e-mail: imv2008@ukr.net
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна, e-mail: imv2008@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ

Мета. Основна мета статті полягає у розкритті передумов, факторів і наслідків впливу безпекової компоненти світового масштабу на розвиток туризму.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, історичний, статистичний, системний та ін.

Результати. В результаті дослідження обґрунтовуються основні напрямки розвитку туристичної індустрії в контексті безпекової компоненти, основні підходи до трактування дефініції «економічна безпека», аналізуються чинники, які мають визначати вектор реалізації основних положень економічної безпеки туристичної діяльності.

Наукова новизна. Запропоновано низку дієвих заходів для протидії негативним впливам різних небезпек та ризиків, які торкаються туризму на мікро- та макрорівнях і потребують постійного моніторингу та удосконалення.

Практична значимість. Розгортання військових дій на Близькому та Середньому Сході, Північній Африці, Східній Україні, теракти в країнах Європи, США і поглиблення напруги в сусідніх регіонах викликають глибоке занепокоєння в колах туристичного бізнесу у зв'язку з такими факторами як зменшення кількості туристів в цих регіонах, зниження прибутковості туристичної галузі як в країні реципієнті так і у країнах генераторів туристичних потоків.

Тому проблема безпеки туристичної галузі є не тільки необхідною умовою регіонального розвитку, а й однією з основних для державних органів влади та міжнародної спільноти загалом.

Ключові слова: туризм, економічна безпека, соціально-економічні процеси, небезпека, ризики, загрози, управління економічною безпекою, безпековий стан туризму

УДК 339.92

Борисюк Оксана Анатольевна,
кандидат географических наук, доцент
Заря Игорь Викторович,
кандидат экономических наук, доцент

Национальный авиационный университет
г. Киев, Украина,
e-mail: imv2008@ukr.net
Национальный авиационный университет
г. Киев, Украина
e-mail: imv2008@ukr.net

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ИЗМЕРЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ

Цель. Основная цель статьи заключается в раскрытии предпосылок, факторов и последствий влияния безопасности компоненты мирового масштаба на развитие туризма.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, исторический, статистический, системный и др.

Результаты. В результате исследования обосновываются основные направления развития туристической индустрии в контексте безопасности компоненты, основные подходы к трактовке дефиниции «экономическая безопасность», анализируются факторы, которые должны определять вектор реализации основных положений экономической безопасности туристической деятельности.

Научная новизна. Предложен ряд действенных мер по противодействию негативным воздействиям различных опасностей и рисков, которые касаются туризма на микро- и макроуровне и требуют постоянного мониторинга и совершенствования.

Практическая значимость. Развертывание военных действий на Ближнем и Среднем Востоке, Северной Африке, Восточной Украины, теракты в странах Европы, США и углубления напряжения в соседних регионах вызывают глубокое беспокойство в кругах туристического бизнеса в связи с такими факторами как уменьшение количества туристов в этих регионах, снижение прибыльности туристической отрасли как в стране реципиенте так и в странах генераторах туристических потоков. Поэтому проблема безопасности туристической отрасли является не только необходимым условием регионального развития, но и одной из основных для государственных органов власти и международного сообщества в целом.

Ключевые слова: туризм, экономическая безопасность, социально-экономические процессы, опасность, риски, угрозы, управление экономической безопасностью, безопасное состояние туризма

УДК 339.92

Borysiuk Oksana Anatoliivna,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Natuonal Aviation University Kyiv, Ukraine
e-mail: imv2008@ukr.net

Zaria Ihor Viktorovych,
PhD in Economics, Associate Professor

Natuonal Aviation University Kyiv, Ukraine
e-mail: imv2008@ukr.net

INTERNATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF MODERN SAFETY MEASUREMENT

Purpose. The main purpose of this article is to disclose assumptions and factors, the effects of the security impact of global tourism development components.

Methods. During the research the following methods such as analysis, comparative, historical, statistical, systems and others were used

Results. The study substantiates the main directions of development of the tourism industry in the context of security components, the main approaches to the interpretation of the definition of "economic security", analyzes the factors that should determine the vector of the basic provisions of the economic security of tourist activities.

Scientific novelty. A series of effective measures to counter the negative impacts of different hazards and risks that affect tourism in the micro and macro level, and require constant monitoring and improvement.

The practical significance. Deployment of military operations in the Middle East, North Africa, Eastern Ukraine, terrorist attacks in Europe, the United States and deepening tension in the neighboring regions, causing deep concern in the tourism business circles due

to factors such as a decrease in the number of tourists in these regions, profitability decline in tourism industry both at home and in the recipient countries, the generators of tourism flows.

Therefore, the problem of security of the tourism industry is not only a necessary condition for regional development, but also one of the principal for the public authorities and the international community as a whole.

Keywords: tourism, economic security, social and economic processes, danger, risk, threat, management of economic security, the safe state of tourism

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають переоцінки поглядів та аналізу ситуації на туристичному світовому просторі виходячи з подій, що відбуваються на геополітичній арені протягом 2013-2016 років. Довготривалість дії геополітичних чинників та вплив на майбутнє міжнародного туризму обумовлюють необхідність напрацювання усталених поглядів, принципів і засад для реалізації основних положень безпекового підходу до забезпечення мінімуму ризиків для туристів. Адже турист є головним об'єктом туристичної діяльності без якого туристична галузь залишиться на узбіччі економічного розвитку.

Розгортання військових дій та поглиблення напруги в майже усіх регіонах світу викликають глибоке занепокоєння в колах туристичного бізнесу у зв'язку з такими факторами як зменшення кількості туристів в цих регіонах, зниження прибутковості туристичної галузі як в країні-реципієнті так і у країнах - генераторах туристичних потоків.

Тому проблема безпеки туристичної галузі є не тільки необхідною умовою регіонального розвитку, а й однією з основних для державних органів влади та міжнародної спільноти загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем безпеки туризму зроблено такими вченими як А. Холод, В. Гуляєв, Н. Галла, Р. Алоян, Н. Корж, О. Охріменко, І. Маркіна, С. Мічурін, М. Марінін та інші [2-5,7-9,12,13]. Основний наголос робиться на теоретичній, суспільно-географічній проблематиці, але прикладним аспектам цієї проблеми приділяється недостатньо уваги, особливо з урахуванням тих викликів і загроз, які актуалізувалися за останні роки і набирають обертів, воліючи стати одними з основних перепон у соціально-економічному розвитку світового та регіонального масштабу. Туризм у цьому контексті є чи не найважливішим індикатором і галуззю економіки, яка в своєму поступі найкраще відображає цей процес і значною мірою залежить від вирішення цієї проблеми.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті полягає у розкритті передумов, факторів і наслідків впливу безпекової компоненти світового масштабу на розвиток туризму.

Виклад основного матеріалу. Невпинне зростання кількості туристів (рис. 1-2) визначає нові вектори і тренди щодо створення умов для повноцінного якісного відпочинку. На рис. 1 ми бачимо певний приріст туристів за макрорегіонами у 2014 р.: Європа – 609 млн. осіб (+29 млн. осіб або 5%), Азія – 227 (+13 млн. осіб або +5%), Америка – 191 (+9 млн. осіб або +5%), Близький Схід – 53 (+3%), Африка – 52 (-3%). Загальне – 1184

млн. (+50 млн. осіб або +4,4%). На рис. 2 – динаміка приросту окреслює риси стабільної перспективи на майбутнє.

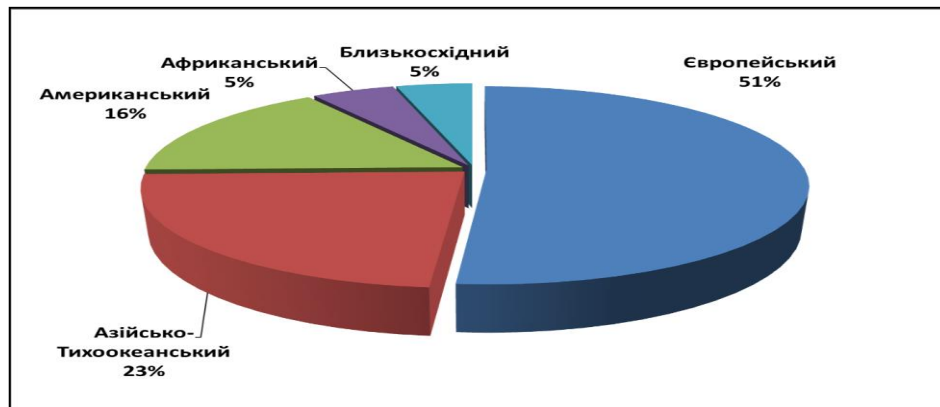

Рис. 1. Розподіл туристичних прибуттів за макрорегіонами світу у 2014 р.

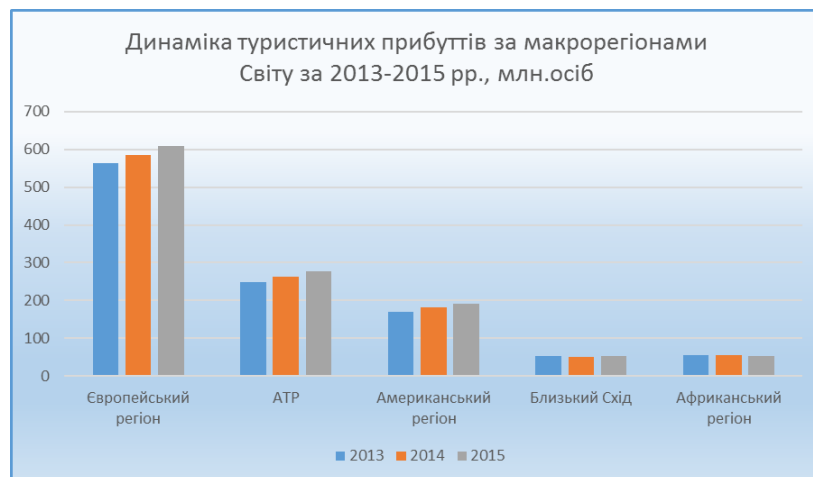

Рис. 2. Динаміка туристичних прибуттів за макрорегіонами Світу за 2013-2015 рр.

Як бачимо, (рис.2) Європейський регіон був і залишається головним локомотивом розвитку туризму в Світі як за кількістю туристичних прибуттів, так і за динамікою цього процесу. Така ситуація обумовлена цілою низкою чинників, серед яких особливо виділяються об'єкти культурної спадщини, розвинена інфраструктура, рівень життя жителів регіону, суспільно-географічний масштаб можливостей та інше.

У хвості туристичного потягу знаходяться такі регіони як Близький Схід та Африка з їхніми проблемами економічного, соціального та безпекового характеру. Лише Африканський регіон демонструє у 2015 році негативну динаміку на рівні -3%. Також слід виділити АТР, який вже на третину прибуттів випереджає Американський регіон і щороку набирає обертів.

Загалом потужність туристичних прибуттів з 2013 р. зростала на 47 млн. осіб у 2014 р. і 50 млн. осіб – у 2015 і сягнула в останньому 1184 млн. осіб (порівняно з 1087 млн. в 2013 році), тобто +9%. І якщо, за даними

ЮНВТО, у 2014 р. за темпами росту прибуттів перше місце займав Американський регіон (+8%), то у 2015 році однаковий приріст у +5% демонструють АТР, Американський та Європейський регіони.

Ситуацію, що склалася в Україні останніми роками, можна побачити на рис. 3. Як свідчать дані, 6-7 років назад обсяги в'їзного туризму в Україні були на рівні 20-21 млн. прибуттів. Країна через глобальну кризу мала помітний спад в обсягах в'їзного туризму у 2009 р. (-18%). 2010-2011ррр Україна завершила з позитивними показниками щодо прибуттів (+1...+2%). Відвідуваність України значно впала у 2013 р., коли почалися події Майдану, а з розгорненням бойових дій на Сході України ситуація взагалі критично погіршилася. Люди просто бояться їхати до країни, у якій йде війна. У 2015 р. Україну відвідала рекордно низька кількість іноземних туристів – лише 124 тисячі іноземців, що є найнижчим показником за останні 14 років. Падінню кількості іноземних туристів в Україні не зарадили навіть лібералізація візового режиму та спрощення прикордонних формальностей для учасників міжнародного руху. «Відповідно до міжнародних угод та рішень Президента України громадяни 61 країни світу перетинають державний кордон України без віз. Переважна більшість іноземців звільнена від заповнення імміграційних карток, де зазначається мета прибуття в Україну.

Тому економічна безпека посідає сьогодні чільне місце в переліку основних функціональних складових будь-якого підприємства. Саме від ступеня її забезпечення в більшості випадків залежить рівень протистояння виникаючим загрозам, створення необхідних для оптимального функціонування умов та визначення передумов подальшого розвитку підприємства. Місце цієї дефініції серед функціональних складових діяльності підприємства представлено на рисунку. На рівні суб'єкта господарювання вченими доведено, що «економічна безпека» як агрегована категорія – це відповідний стан суб'єкта господарювання, його властивість та специфічна діяльність структурних складових, здатність до самореалізації та контролю» [1, с. 8].

Рис. 3. Міжнародні прибуття до України (1995-2015 рр.)

У визначенні дефініції «економічна безпека» вчені намагаються врахувати якомога більше факторів та явищ, які відносяться до небезпек і загроз, та визначити механізм та індикатори безпекового економічного розвитку підприємства. Натомість поза увагою залишається окреслення системного підходу до оцінки цього суспільно-економічного явища. В умовах сьогодення, багатовекторного розвитку економіки, перманентної динаміки економічної кон'юнктури така оцінка має включати чіткий, цілісний і комплексний підхід з низкою пріоритетних для кожної ситуації та в цілому завдань та норм.

У пошуках відповіді на цей запит вченими запропоновано розглядати економічну безпеку підприємства з різних системних точок зору. Наприклад, в розрізі ендогенного та екзогенного підходів [1, с. 10], коли в основі визначення лежать просторово-часові та функціональні межі економічної безпеки при екзогенному підході, або аналіз підсистем та складових економічної безпеки при ендогенному підході. Очевидно, що ці підходи доповнюють один одного і додають системності подальшим дослідженням в цьому напрямку, розширюють базу оцінки економічної безпеки підприємства. Також вчені пропонують розглядати економічну безпеку підприємства з позиції техніко-технологічної, інтелектуальної і кадрової, політико-правової, фінансової та інформаційної складових.

Здійснюються спроби узагальнити науковий досвід в теоретико-практичному плані щодо сутності та змісту дефініції «економічна безпека» [10, с. 254], зокрема в розрізі таких категорій як умови та чинники економічної безпеки, стан економіки та інститутів влади.

Також вчені, перебуваючи у творчому пошуку, розробили модель організації безпечної життєдіяльності суспільства [6, с.98], визначаючи нові вектори у дослідженнях перманентного характеру безпекового виміру суспільної діяльності.

Однією з наук, що вивчає безпеку на державному рівні є геополітика, яка поряд з вивченням політики держав опікується такими вагомими для туриста сферами життя як економічна і екологічна безпека, рівень злочинності, діяльність терористичних угруповань та інше [14, с. 37]. Геополітичний чинник відіграє вирішальну роль при укладанні угод, а у туризмі – на стадії розробки турів, вибору напрямків туризму, заключенні договорів з партнерами в приймаючих країнах.

На сьогодні існує багато прикладів, коли в різних куточках світу гинули туристи через неналежний стан забезпечення безпеки. Економічні негаразди призводять до закриття готелів, ресторанів, підприємств туристичного спрямування. В цьому контексті слід виділити ряд загроз, які сьогодні стали невід'ємною частиною ведення економічної, бізнесової діяльності: - інформаційний розвиток та комп'ютерні технології; - організаційна компонента; - фінансово-економічна діяльність; управлінська складова; - загрози у зв'язку з низьким рівнем конкурентоспроможності підприємства; - загрози, обумовлені геополітичним станом країни.

Ментальність туриста з ЄС в аспекті безпеки відрізняється від такої в українського туриста. Якщо наш турист основну увагу приділяє цінам та сервісу, то європейських туристів у разі небезпеки спокусити такими «дарами» неможливо, що й було продемонстровано європейськими туристами у таких країнах як Єгипет та Туреччина під час подій у 2015 році. Слід зазначити, що в умовах сьогодення безпека туристичної діяльності тісно кореспондується з такими чинниками (рис.4):

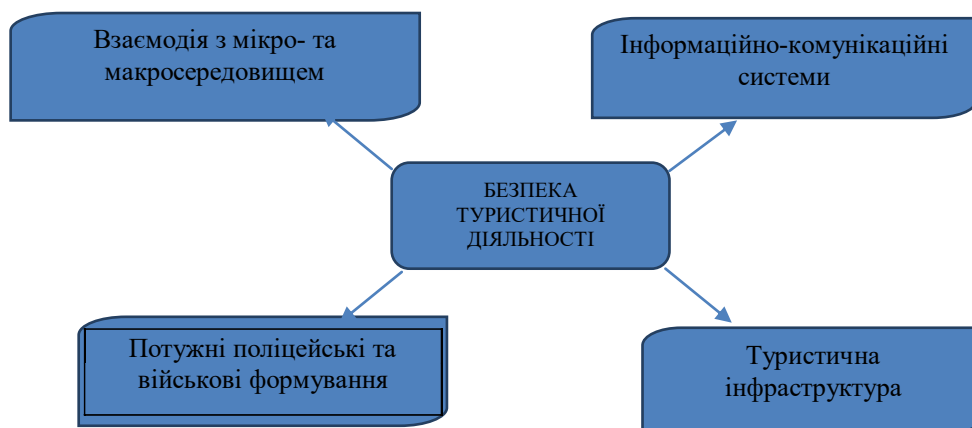

Рис. 4. Чинники дефініції «Безпека туристичної діяльності»

У 2016 р. Global peace index також було розроблено рейтинг найнебезпечніших країн світу. У стані найнебезпечніших серед таких країн як Ємен, Ірак, Сомалі, Лівія, Пакистан, Конго, опинилася і Україна (7-е місце) у зв'язку з мілітаризаційною складовою. Остання є вимушеною мірою у контексті війни на Сході країни.

На конференції з підтримки Фонду світоустрою ООН, яка проходила 21 вересня 2016 р., генеральний секретар ООН Пан Гі Мун заявив, що у 2015 р. насильство та конфлікти в світі вартували світовій спільноті 13,6 трлн. долл. Лише на миротворчі операції і допомогу біженцям було витрачено 34 млрд. долл. На жаль, такі підрахунки постфактум лише підкреслюють безпорадність світових лідерів перед виникаючими загрозами. В цю суму слід включити і втрати від ненадання туристичних послуг. І лише дії на витрати превентивного характеру могли б не тільки покласти край цілій низці кривавих подій, а й поліпшити становище в різних регіонах і зокрема, в туристичних дестинаціях.

В умовах загострення геополітичного становища в різних макрорегіонах, в контексті туристичної пропозиції слід дедалі більше уваги приділяти такому чиннику як безпека туриста, умови відпочинку, фінансова безпека. Наразі негативна динаміка і подальше загострення ситуації, наприклад у Туреччині, потребує з боку державних органів приділити належну увагу безпековій складовій, забезпечивши її на макрорівні. А з боку приймаючої сторони – на мікрорівні створити умови,

які мінімізують загрози військового, терористичного, екстремістського характеру.

Туроператор зобов'язаний пропонувати такі дестинації для відпочинку, які відповідають безпековим характеристикам. Наприклад, географічна віддаленість від місць бойових дій, можливість без перешкод дістатися аеропорту, а також наявність декількох варіантів транспортного використання у разі виникнення екстреної ситуації.

Вивчення приймаючої країни в динаміці має стати предметом постійного моніторингу і аналізу в частині виявлення потенційних загроз та вироблення оперативних рішень щодо обрання відомої або нової дестинації. В цьому контексті туроператор зобов'язаний мати чіткий план дій і додаткові напрямки туристичної пропозиції для того, щоб не лише не втратити клієнтів, а й залишитись без прибутку і провалити сезон в цілому, що може стати початком краху компанії.

Перевагу слід віддавати тим партнерам приймаючої сторони, з якими туроператор співпрацює досить довго, які мають бездоганну репутацію, демонструють високий рівень безпекових факторів.

На нашу думку, найвідкритіші туристичні дестинації світу можуть піддаватися найбільшому впливу різних екстремістських течій у зв'язку з політикою цих країн щодо відкритості кордонів і, таким чином, наражати туристів на небезпеку бути захопленими та навіть вбитими. Трагедія в Багдаді, Ємені, напружені відносини між Єрусалимом та Палестиною, чисельні теракти в Туреччині. На сьогодні ми бачимо зростання також напруги і в ЄС. І не тільки через міграційну кризу.

У 2015 р. у країнах ЄС зафіксовано 211 терактів, у результаті яких загинуло 151 людина і близько 360 отримали поранення, що є найвищим показником з 2006 р. У 2016 р. ця негативна тенденція тільки посилюється. Вже зафіксовано понад 100 терактів у Британії, більше 70 – у Франції. Також теракти відбулися у Бельгії, Данії, Іспанії, Греції, Італії.

Отже, постійне коригування та моніторинг напрямків туристичних потоків туроператорами є нагальною вимогою часу. Ми можемо стверджувати, що основним гарантом безпеки туристів при знаходженні за кордоном є державні органи влади. І чим безпечніша ситуація в країні в цілому, тим менше ризиків для туристів під час їхнього перебування в дестинації.

Таким чином, якщо мирними ініціативами на міждержавному рівні неможливо вирішити міжнародні конфлікти, туроператорам потрібно самостійно напрацьовувати стратегічні напрямки щодо убезпечення туристичних напрямків. Останні, на наш погляд, мають базуватися на наступних засадах:

- безкомпромісність позиції щодо пріоритету безпеки туриста;
- оптимізація видатків на безпеку туристів;
- відкритість інформації щодо безпекової складової для туриста;
- гнучкість позиції компанії у виборі найбезпечнішого туристичного напрямку;

- компетентність туристичної компанії у безпековому просторі.

Самі напрямки можуть бути такими:

- 1) Позиціонування туристичної компанії як такої, що забезпечує безпеку подорожей.
- 2) Моніторинг туристичних напрямків в безпековій площині на постійній основі.
- 3) Розробка нових турів з урахуванням безпекової складової.
- 4) Докладання усіх управлінських і фінансових зусиль щодо вирішення проблем у разі виникнення небезпеки життю туристів.
- 5) Прийняття повної відповідальності перед туристами у сфері безпеки подорожі.

Висновок. Отже, в результаті проведеного нами аналізу, ми можемо стверджувати, що безпекова компонента стає тим наріжним каменем у стосунках туристичної компанії і туриста, без врахування якої подальша робота першої стає неможливою виходячи з геополітичної ситуації в світі. Спираючись у своїй діяльності на принципи і засади безпекової компоненти діяльності туристичних компаній стає можливим вирішити завдання створення таких туристичних напрямків і маршрутів, де безпека туристів не підлягає сумніву і може бути декларована як усталена і безкомпромісна позиція на твердому підґрунті.

Список використаних джерел:

- 1.Алькема В.Г. Теоретико-методологічні засади розвитку системи економічної безпеки логістичних утворень: Наукова доповідь / В. Г. Алькема; за заг. ред. О. А. Кириченко. – К., 2010.– 50с.
- 2.Голод А.П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень // Інноваційна економіка. – 2014. – №4. - С. 190-194.
- 3.Галла Н.М. Основні напрямки та принципи забезпечення економічної безпеки туристичного підприємства / Н.М. Галла // Індустрія гостинності в країнах Європи : тези III міжнар. наук.-практ. конференції (м. Сімферополь, 4-6 грудня 2009 р.). – Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. – С. 10-13.
- 4.Гуляев В.Г. Организация туристских перевозок. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 512 с.
- 5.Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
- 6.Малюта Л. Я., Погайдак О.Б. Особливості організації та забезпечення економічної безпеки підприємства й підприємництва в умовах суспільних трансформацій//Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. -Вип.1. Том 3.– С.97-102.
- 7.Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.
- 8.Маркіна І.А. Управління безпекою туристичного бізнесу / І.А. Маркіна // Економіка Крима. – 2012. – № 1 (38). – С. 174-176.
- 9.Мичурин С.Б. Безопасность в туризме: методологический и пространственный аспекты: автореф. дисс. ... канд. геогр. наук / Мичурин С.Б. ; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
- 10.Мошенський С.З. Формування та розвиток категорії «економічна безпека держави» в економічній науці та практиці // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2008. – Вип. 2 (11). – С.253-264
- 11.Політична географія і геополітика: Навч. посібник / За ред. Б.П.Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.

- 12.Охріменко О.О. Соціальні аспекти безпеки сфери туризму в умовах глобалізації // Стратегічна панорама, - 2006. - №1. - Режим доступу: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb2&issue=2006_1
- 13.Таксанов А. Некоторые аспекты безопасности в туризме: методологический подход к безопасности в туризме //«Васко да Гама» — Менеджмент и маркетинг в туризме. – 2002. – № 3. – С. 15-21.
- 14.Ткачук Л.М. Політико-географічна проблематика у дослідженнях туризму/ Л.М.Ткачук // Економічна та соціальна географія: наук. зб. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – Вип. 2 (70). – С. 32-39.

Список использованных источников

- 1.Алькама В.Г. Теоретико-методологические основы развития системы экономической безопасности логистических образований: Научный доклад / В. Г. Алькема; под общ. ред. А. А. Кириченко. - М., 2010. – 50с.
- 2.Голод А.П. Безопасность туризма как объект региональных экономических исследований // Инновационная экономика. - 2014. - №4. - С. 190-194.
- 3.Галла Н.М. Основные направления и принципы обеспечения экономической безопасности туристического предприятия / Н.М. Галла // Индустрия гостеприимства в странах Европы: тезисы ИИИ междунар. научно-практической. конференции (г.. Симферополь, 4-6 декабря 2009). - Симферополь: ВиТроПринт, 2009. – С. 10-13.
- 4.Гуляев В.Г. Организация туристских перевозок. - М.: Финансы и статистика, 2001. – 512 с.
- 5.Корж Н.В. Формирование системы экономической безопасности индустрии туризма как составной устойчивого развития туризма в Украине [Электронный ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноски // Экономика. Управление. Инновации. Электронное научное специализированное издание. - 2011. – № 2. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
- 6.Малюта Л. Я., Погайдак О.Б. Особенности организации и обеспечения экономической безопасности предприятия и предпринимательства в условиях общественных трансформаций // Теоретические и практические аспекты экономики и интеллектуальной собственности. – 2012. – Вип.1. Том 3.– С.97-102
- 7.Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме. - М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.
- 8.Маркина И.А. Управление безопасностью туристического бизнеса / И.А. Маркина // Экономика Крыма. – 2012. – № 1 (38). – С. 174-176.
- 9.Мичурин С.Б. Безопасность в туризме: методологический и пространственный аспекты: Автореф. дисс. ... Канд. геогр. наук / Мичурин С.Б. ; Пермь. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
- 10.Мошенський С.З. Формирование и развитие категории «экономическая безопасность государства» в экономической науке и практике // Проблемы теории и методологии бухгалтерского учета, контроля и анализа. – 2008. – Вып. 2 (11).– С.253-264.
- 11.Політична географія і геополітика: Учеб. посібник / Під ред. Б.П.Яценка. – М.: Просвещение, 2007. – 255 с.
- 12.Охрименко А.А. Социальные аспекты безопасности сферы туризма в условиях глобализации // Стратегическая панорама, – 2006. – №1. – Режим доступа: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb2&issue=2006_1
- 13.Таксанов А. Некоторые аспекты безопасности в туризме: методологический подход к безопасности в туризме // «Васко да Гама» - Менеджмент и маркетинг в туризме. – 2002. – № 3. – С. 15-21.
- 14.Ткачук Л.М. Политико-географическая проблематика в исследованиях туризма / Л.М.Ткачук // Экономическая и социальная география: наук. сб. - М.: ИПЦ «Киевский университет», 2014. – Вип. 2 (70). – С. 32-39.

References

- 1.Alkema VG Theoretical and methodological foundations of economic security of the logistics system of education: Working Paper / VG Alkema; under the total. Ed. AA Kirichenko. - M., 2010.– 50 p.
- 2.Golod AP Safety tourism as an object of regional economic studies // Innovative Economy. - 2014. - №4. - S. 190-194.

- 3.Galla NM The main directions and principles of ensuring the economic security of the tourist enterprise / NM Galla // Hospitality Industry in Europe: theses IRS Int. scientific and practical. conference (g .. Simferopol, December 4-6, 2009). - Simferopol: ViTroPrint, 2009. - P. 10-13.
- 4.Gulyaev VG Organization of tourist traffic. - M.: Finance and Statistics, 2001. - 512 p.
- 5.Korzh NV Formation of economic security system of the tourism industry as a component of sustainable development of tourism in Ukraine [electronic resource] / NV Korzh, OV Zanoski // Economy. Control. Innovation. Electronic scientific specialized edition. - 2011. - № 2. - Access: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
- 6.Malyuta LY, Pogaydak OB Features of the organization and to ensure the economic security of enterprise and entrepreneurship in the context of social transformations // Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property. - 2012. - Vip.1. Volume 3.– S. 97-102.
- 7.Marinin MM Tourist formalities and security in tourism. - M: the Finance and statistics, 2002. - 144 p..
- 8.Markina IA Security Management of Tourist Business / IA Markin // Economy of Crimea. - 2012. - № 1 (38). - S. 174-176.
- 9.Michurin SB Security in Tourism: spatial and methodological aspects: Author. diss. ... Ph. geogr. Science / SB Michurin ; Permian. state. nat. issled. Univ. - Perm, 2012. - 22 p.
- 10.Moshensky SZ Formation and development of "economic security" category in economic science and practice // Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis. - 2008. - Vol. 2 (11). – S. 253-264.
- 11.Politichna Geography and Geopolitics: Proc. manual / Ed. B.P.Yatsenka. - M.: Education, 2007. - 255 p.
- 12.Ohrimenko AA Social security aspects of the tourism industry in the conditions of globalization // Strategic Panorama, - 2006. - №1. - Access: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb2&issue=2006_1
- 13.Taksanov A. Some aspects of security in tourism: a methodological approach to safety in tourism // "Vasco da Gama" - Management and marketing in tourism. - 2002. - № 3. - S. 15-21.
- 14.Tkachuk LM The political and geographical issues in tourism studies / L.M.Tkachuk // Economic and social geography: Sciences. Sat. - M.: CPI "Kyiv University", 2014. - Vol. 2 (70). - S. 32-39.

УДК. 379. 85

Ковешніков Володимир Сергійович,
кандидат економічних наук,
доцент

Єфименко Анастасія Миколаївна

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна

ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИЗМІ

Мета статті полягає в дослідженні ролі інноваційної діяльності у розвитку туристичної сфери, аналізі авторських трактувань інноваційної і туристичної діяльності, визначенні основних функцій інновацій та їх напрямів розвитку.

Методика. Використано методи порівняння, експертних оцінок, аналізу, кореляції, обґрунтування та інші.

Результати. Розроблено новий підхід до класифікації інновацій у туристичній діяльності; виявлені недоліки та помилки при організації управління інноваціями.

Наукова новизна. Розкрито можливості та показані результати використання новітніх технологій в туристичній галузі.

Практична значимість. Приведено рекомендації щодо підвищення ефективності управління інноваційними процесами в туризмі.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, соціально-культурний сервіс, туризм, туристична галузь, туристично-рекреаційна зона.

УДК. 379. 85

Ковешников Владимир Сергеевич,
кандидат экономических наук, доцент

Ефименко Анастасия Николаевна,
магистр

Национальный университет пищевых
технологий, Киев, Украина,
e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Национальный университет пищевых
технологий, Киев, Украина

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТУРИЗМЕ

Цель статьи заключается в исследовании роли инновационной деятельности в развитии туристической сферы, анализе авторских трактовок инновационной и туристической деятельности, определении основных функций инноваций и их направлений развития.

Методика. Используются методы сравнения, экспертных оценок, анализа, корреляции, обоснование и другое.

Результаты. Разработан и приведен новый подход к классификации инноваций в туристической деятельности; выявленные недостатки и ошибки при организации управления инновациями.

Научная новизна. Раскрыты возможности и показаны результаты использования новейших технологий в туристической отрасли.

Практическая значимость. Приведены рекомендации по повышению эффективности управления инновационными процессами в туризме.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, социально-культурный сервис, туризм, туристическая отрасль, туристско-рекреационная зона.

Koveshnikov Vladimir Sergeevich
PhD in Economics,
Associate Professor

National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Yefymenko Anastasiia Mykolaivna

National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine

PRIORITIES OF INNOVATION ACTIVITY IN TOURISM

The purpose of the article is to study the role of innovation in the development of tourism industry, the analysis of innovative interpretations of copyright and tourism activities, the definition of the main functions of innovations and their development trends.

Methods. The article have been used methods of comparison, expert evaluations, analysis, correlation studies and others.

Results. Designed and brought a new approach to the classification of innovation in tourism activities; identified shortcomings and errors in innovation management.

Scientific novelty. Disclosed features and shows the results of the use of new technologies in the tourism industry.

Practical significance. The recommendations to improve the effectiveness of the management of innovation processes in tourism.

Keywords: innovation, innovation, social and cultural services, tourism, tourism industry, tourist and recreational zone.

Постановка проблеми. Динаміка і масштаби змін, що відбуваються у сфері інноваційної діяльності практично всіх галузей, зумовили необхідність дослідження, впорядкування та систематизації наукових знань у цій галузі.

На сьогоднішній день існує багато наукових розробок, присвячених проблемам інноваційного розвитку економічних систем. Він характеризується появою нових конкурентних переваг, що дозволяє господарюючим суб'єктам виживати і розвиватися у зовнішньому середовищі. Напрями досліджень у сфері інноваційної діяльності торкаються діяльності організацій різної галузевої належності, що дуже характерно для такої специфічної галузі як туризм. У процесі вивчення фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних вчених з теорії управління інноваційними процесами, автори прийшли до висновку, що напрями досліджень інновацій в туристичній галузі в повному обсязі не розкриті.

На сьогоднішній день туризм перетворився на глибоке соціально-економічне і політичне явище, яке значною мірою впливає на світовий устрій і політику багатьох держав і регіонів світу. Для 40% країн туризм - головне джерело доходу, а для 85% країн туризм є одним з п'яти основних їх джерел доходу.

У сфері туризму тісно переплетено інтереси культури і транспорту, безпеки і міжнародних відносин, екології та зайнятості населення, готельного бізнесу і санаторно-курортного комплексу. Ця галузь має

велике значення для України в цілому, а також для її регіонів і окремої особистості зокрема. Тому пошук інноваційних шляхів розвитку у сфері соціально-культурного сервісу і туризму є актуальним завданням в умовах української економіки.

Інновація – це істотна зміна функції виробленого продукту, що складається в новому з'єднанні і комерціалізації всіх нових комбінацій, заснованих на використанні нових матеріалів і компонентів, впровадженні нових процесів і організаційних форм, відкритті нових ринків, тощо. Інновації також можна розглядати як введення у вжиток новий або значно покращений продукт (товар, послуга) або процес, новий метод продажу або новий організаційний метод у діловій практиці, організації робочих місць або в зовнішніх зв'язках.

Термін «інновація» походить від латинського «novatio», що означає «оновлення» (або «зміна»), і приставки «in», яка перекладається з латинської мови як «напрям». Якщо перекладати дослівно «Innovatio» — «в напрямку змін». Саме поняття innovation вперше з'явилося в наукових дослідженнях XIX ст. Нове життя поняття «інновація» отримало на початку XX ст. у наукових роботах австрійського та американського економіста Й.Шумпетера в результаті аналізу інноваційних комбінацій змін у розвитку економічних систем.

Інновація — це результат інвестування інтелектуального рішення в розробку і отримання нового знання, що раніше не застосовувалося, ідеї з оновлення сфер життя людей (технології; вироби; організаційні форми існування соціуму, такі як освіта, управління, організація праці, обслуговування, наука, інформатизація, тощо) і подальший процес впровадження з фіксованим отриманням додаткової цінності (прибуток, випередження, лідерство, пріоритет, докорінне поліпшення, якісна перевага, креативність, прогрес).

Виходячи з того, що метою нововведень є підвищення ефективності, економічності, якості життя, задоволеності клієнтів, поняття інноваційності можна ототожнювати з поняттям підприємливості — пильності до нових можливостей, поліпшення роботи організації (комерційної, державної, благодійної, морально-етичної).

Інновація – це такий процес або результат процесу, в якому:

- використовуються частково або повністю результати інтелектуальної діяльності;
- забезпечується випуск патентоспроможної продукції;
- випускаються товари і послуги, які за своєю якістю відповідають світовому рівню або перевищують його;
- досягається висока економічна ефективність у виробництві або споживанні продукту.

При концептуалізації поняття «інновації» корисно порівняти його з іншими поняттями. Зокрема, у науковій літературі зазначається, що поняття «інновація» часто змішується з поняттям «винахід», що позначає створення нової технічної розробки або вдосконалення старої і терміном

нововведення, що означає впровадження нових рішень. Крім того, багато вдосконалень товарів і послуг було б правильніше назвати просто словом «покращення». Поняття «зміни» і «креативність» також іноді можуть бути вжиті замість поняття «інновації».

Щоб відрізнити інновації від перерахованих вище понять уточнюється, що особливість інновації у тому, що вона дозволяє створити додаткову цінність. В рамках цього погляду інновація не є інновацією до того моменту, поки вона успішно не впроваджена і не почала приносити користь.

Виклад основного матеріалу. Інновації в туризмі приносять на ринок нові ідеї, послуги та продукти. Вони не тільки передбачають пристосування туристичної галузі до змін в характері попиту на туристичні послуги шляхом застосування нових маркетингових стратегій, але й до змін в середовищі, що оточує туризм. Це сприяє появі нових і новаторських послуг, продуктів та процесів. Отже, інновації в туризмі слід розглядати як перманентний, глобальний і динамічний процес.

Розглядаючи питання інноваційних технологій в туризмі, необхідно усвідомити науково-практичну сутність категорії "туризм". Відомий вчений В. С. Пазенок писав що " поглиблена робота над теоретичним визначенням специфіки феномену туризму — не лише важливе наукове завдання, а і практична потреба. Нерозробленість понятійного апарату, неузгодженість у визначеннях основних концептів вищезазначених категорій, довільність трактувань понять туристичної науки істотно позначаються на змісті засадничих документів туристичного спрямування, туристичній статистиці, офіційній звітності, яка має аналітично відображати стан туризму взагалі" .

Розвитку досліджень у сфері туризму сприяють спеціалізовані дослідницькі інститути й організації, що інтенсивно розвиваються: Всесвітня туристська організація (ЮНВТО), Європейська комісія з туризму, Азійсько-Тихоокеанська асоціація з туризму, Карибська організація з туризму, які діють на міжнародному регіональному рівні. Вивченням розвитку туризму займаються провідні дослідницькі інститути, такі як Association International d'Experts Scientifiques du Tourisme (AIEST), Travel&Tourism Research Association (TTRA), Міжнародна академія туристських досліджень. Науку про туризм розвивають Американська антропологічна асоціація, Міжнародний географічний союз, Міжнародна соціологічна асоціація. Вони проводять наукові конгреси з проблем туризму. Європейський центр з управління дослідженнями і документацією у сфері соціальних наук «Віденський центр» став ініціатором проведення мультидисциплінарного і міжкультурного дослідження на тему «Туризм як фактор змін: соціокультурне дослідження».

Вивченням, аналізом та змістом категорій "туризм" та "турист" протягом багатьох років займалися багато вчених , фахівців туристичної галузі, наукові установи різних рівнів. На сьогодні дійшли до висновку

що туризм проявляється в багатьох формах і аспектах, тому дати йому єдине і повне визначення практично неможливо. Це в певній мірі відноситься і до туриста. Із наукового погляду глибинна сутність туризму полягає в тому, що він є формою самореалізації людини. Людина, яка подорожує це не просто споживач туристського продукту, що пересувається у просторі і часі, а особистість, яка протягом мандрівок, походів, відвідувань долучається до світу природи, культурних артефактів, цінностей інших країн і народів

Інноваційний процес в туризмі досить специфічний. Він отримує, як правило, своє визнання, з одного боку, через туристичний ринок і рівень задоволеності клієнта, а з іншого боку - в основному, завдяки ухваленню спільних рішень туристичними організаціями, органами управління галуззю в регіоні, органами місцевого самоврядування і громадськими організаціями, діяльність яких пов'язана з туризмом, а також завдяки оцінці галузі місцевим населенням. Лише така взаємодія всіх елементів (суб'єктів і об'єктів) інноваційного процесу може привести до появи істотного синергетичного ефекту, вираженого у якості зростання (розвитку) сфери туризму.

Результатом туристичної діяльності є турпродукт, який з різних причин з часом застаріває. Враховуючи, що споживач туристичних послуг споживає певну кількість товарів та послуг, серед постачальників туристичного продукту з'являється конкуренція. Одночасно постачальникам доводиться кооперуватися між собою, коли споживач потребує додаткових послуг та їх різноманітня. У процесі кооперації і конкуренції виникає новий туристичний продукт. З цього часу традиційний туризм перетворюється на інноваційний.

В цей період виникає необхідність в чіткому розмежуванні класичного та інноваційного розвитку туризму. Поділ туризму на класичний і інноваційний зумовлює необхідність уточнення понятійного апарату, що відображає особливості розвитку тієї або іншої моделі. У контексті цього дослідження запропонуємо поняття інноваційної діяльності в туризмі, що традиційно розглядаються дослідниками різних країн в різні часові періоди: інноваційна діяльність, інноваційний продукт.

Інноваційна діяльність у туризмі – це тісно пов'язані між собою процеси з формування, реалізації, просування і після обслуговування після продажу інноваційного туристичного продукту суб'єктами інноваційної діяльності в туризмі, а також фінансового забезпечення цих процесів, що призводять до отримання економічного ефекту.

Використання комплексу заходів, спрямованих на ефективність реалізації туристичного продукту (реклама, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках; організація туристських інформаційних центрів, видання каталогів, буклетів та інше) характеризують діяльність туристичних компаній, яка направлена на стимулювання попиту на вироблений інноваційний туристичний продукт і формування позитивного іміджу підприємства.

Реалізація діяльності суб'єкта господарської діяльності (туроператора або турагента) щодо укладення договору про реалізацію туристичного продукту з туристами або іншими замовниками туристичного продукту та діяльності туроператора і третіх осіб щодо надання туристу послуг у відповідності з даним договором, а також діяльності туристичних фірм і постачальників інноваційних туристичних послуг з надання споживачеві самих інноваційних туристичних послуг у відповідності з даним договором повинна бути забезпечена відповідними гарантіями.

Базуючись на теорії В.С.Новікова, в туризмі інноваційна діяльність розвивається за трьома напрямками: впровадження нововведень (організаційні інновації); маркетингові інновації, що дозволяють охоплювати потреби цільових споживачів або залучати не охоплених на даний період часу клієнтів; періодичні нововведення (продуктові інновації). Ним проведено класифікацію основних напрямів інноваційної діяльності в туризмі залежно від технологічних параметрів (продуктова інновація), внутрішнього змісту (організаційна та маркетингова інновація) за принципом належності напряму до відповідного виду інновації. Нами пропонується посилити даний підхід для використання його в подальших дослідженнях. Розглянувши запропоновані різними авторами види інновацій та їх класифікацію, нами обрана класифікація, яка описана в наукових працях А.В. Пригожина і дозволяє досить широко описати основні напрями інноваційної діяльності в туризмі.

Слід зазначити, що туристична галузь в Україні знаходиться лише на початковій стадії свого розвитку, поступово починаючи набувати риси динамічної, ефективної та цивілізованої галузі економіки. Не зважаючи на триваючий розвиток туристичного бізнесу в Україні, вплив туризму на економіку країни поки незначний. Він адекватний внеску держави в розвиток туристичної галузі і стримується, в основному, відсутністю реальних інвестицій, низьким рівнем сервісу, недостатньою кількістю готельних місць, дефіцитом кваліфікованих кадрів.

Аналіз сучасного стану туризму в Україні дозволяє простежити основні тенденції його розвитку:

- переважання виїзного туризму пояснюється небажанням туристських фірм розробити схему національного туроперейтингу, оскільки діяти на основі використання західних схем набагато простіше. Все це в решті приводить до відтоку туристичного капіталу за кордон;
- число туристичних фірм перевищує попит на туристичні послуги - звідси гостра конкурентна боротьба на ринку;
- існуюча матеріальна база потребує інвестицій і реконструкції, оскільки в даний час вона не відповідає світовим стандартам;
- через зниження попиту на готельні послуги спостерігається скорочення числа готелів і номерного фонду;
- зберігається тенденція збитковості готельного господарства в окремих регіонах України;

- відбувається процес впровадження іноземних готельних компаній на український ринок.

В теперешній час нерозвиненість туристичної інфраструктури та невисока якість сервісу призвели до того, що на Україну припадає менше 1 % світового туристського потоку, але за прогнозами в найближчі 10-15 років туризм міг би зробити значний позитивний вплив на економіку країни і її великих міст.

Основу інноваційної діяльності у всіх секторах економіки становить реалізація досягнень науково-технічного прогресу, що відноситься і до сфери соціально-культурного сервісу і туризму. Основними напрямками інноваційної діяльності в сфері туризму і гостинності є випуск нових видів туристичного продукту, ресторанного обслуговування, готельних послуг і т. і., впровадження нової техніки і технології у виробництві традиційних продуктів, використання нових туристських ресурсів, що раніше не використовувалися (унікальний приклад - етнографічний туризм - знайомство з традиційним побутом місцевого населення); новий маркетинг та менеджмент; виявлення й використання нових ринків збуту продукції (готельні та ресторани ланцюги).

Науково-технічна революція не тільки стала матеріальною основою формування масового туризму, але й значно вплинуло на інноваційну діяльність у соціально-культурному сервісі і туризмі. Сучасні засоби інформації і зв'язку справили глибокий вплив на суспільне виробництво і побут людей. Як наслідок, змінюється характер і структура туризму.

Нові технології дають можливість гнучко і сегментовано організувати проведення відпустки конкурентоспроможної в порівнянні із зарубіжними пропозиціями. На зміну «масового стандартизованого і обов'язково комплексного» туризму приходить новий вид туризму, орієнтованого на індивідуальні замовлення, виходячи з попиту туристів. Демографічні зміни, пов'язані зі старінням населення в багатьох країнах, призводять до того, що старше покоління туристів («третій вік») починає грати все зростаючу роль у формуванні туристської діяльності. Відзначається, що літні туристи в середньому витрачають більше грошей, ніж інші категорії мандрівників. Це теж призводить до інновацій на туристському ринку.

Суттєві зміни на туристському ринковому просторі відбуваються з ініціативи самих туристів, які безперервно займаються пошуком нестандартного досвіду здійснення подорожей. Зростаюча обізнаність споживачів стимулює туристський бізнес здійснювати інновації та удосконалювати свої дії, виходячи з особистих уявлень туристів про бажані умови відпочинку. У цій сфері діяльності більшість продуктів, в яких інновації можуть бути покладені в основу, мають свої ніші на ринковому просторі, такі як, наприклад, екологічний та пригодницький (екстремальний) туризм, винний та гастрономічний туризм.

Як відомо, туристичний продукт відрізняється від інших продуктів. Його специфічні характеристики часто створюють проблеми і служать

стримуючим фактором для зростання привабливості продукту через інновації, тому для туристичної галузі пропозиція нових продуктів і послуг, які повсюдно збільшують рентабельність і сприяють розвитку привабливості та конкурентоспроможності підприємства, є складним завданням. Проте інновація - необхідний пункт у програмі розвитку і реалізації туристичного продукту на ринку, тому що головна мета туристичної галузі - вижити в умовах високої конкуренції, зацікавити й залучити максимальну кількість споживачів. При цьому вкрай важливо враховувати, що стимулюючий вплив на інноваційні процеси в туризмі надають наступні чинники:

- нововведення, які здійснюються міжнародними організаціями, правила економічних взаємовідносин, що встановлюються Всесвітньою торговельною організацією, нові форми співробітництва, впроваджуються Всесвітньою туристичною організацією, рішення, прийняті міжнародними або регіональними туристичними організаціями, асоціаціями; отримання нових знань про туристичні ресурси в різних регіонах земної кулі та інформації про додаткові можливості туристичних поїздок;

- державні закони, а також інші правові акти, що визначають економічні та політичні принципи функціонування туристичних підприємств, включаючи розроблення державної концепції розвитку туризму, прийняття нових нормативно-правових актів з соціально-економічних питань;

- зміна ситуації на ринках: поява нових туристичних напрямів, невідповідність запропонованих послуг потребам мандрівників, зміна структури попиту, поява нових вимог з боку споживачів до якості туристичного продукту;

- впровадження нововведень в діяльність виробничих галузей, тісно пов'язаних з туристичним бізнесом (транспортні компанії, готелі, оздоровчі заклади, засоби зв'язку та ін);

- прагнення компаній зміцнити позиціонування на ринку чи боротьба за виживання;

- несподівані події, які не залежать від волі людей: екологічні та техногенні катастрофи, терористичні акти та інші .

До недавнього часу значення туризму в політичному, економічному і соціальному житті України не було повною мірою визначено, але сьогодні очевидно, що туризм, будучи вигідною галуззю економіки, може стати при відповідних умовах найважливішою статтею валового національного доходу України.

Висновки проведеного дослідження. Сфера туризму сьогодні одна з найбільш перспективних і прибуткових. В світі на його частку припадає близько 10% світового валового доходу, 8% загального об'єму світового експорту і 30-35% світової торгівлі послугами. Розвиток туристичного бізнесу можливий тільки на основі впровадження нових ідей, вдосконалення процесів виробництва товарів і послуг, розширення їх асортименту. У туризмі щодня впроваджуються інновації

найрізноманітнішого характеру під впливом як науково-технічного прогресу, так і інтелектуального розвитку людства. Інновації у сфері туризму іноді виникають абсолютно несподівано і навіть непередбачувано під впливом подій у суспільстві. Тому вивчення інноваційних процесів, причин появи нововведень, розробка методів їх впровадження являє значний практичний і науковий інтерес.

Важлива роль належить державі в розвитку інновацій у сфері туризму, а також в розробці і реалізації механізмів державної підтримки даних напрямів.

Список використаних джерел:

- 1) Барометр міжнародного туризму ЮНВТО: Короткий огляд основних тенденцій // UNWTO World Tourism Barometer, February 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>.
- 2) Новиков В.С. Инновации в туризме : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед./ В.С.Новиков. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 208 с.
- 3) Бойко М.Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку./М. Г. Бойко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. - №16. – С.34.
- 4) Гарбера О.Є. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України / О.Є.Гарбера // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. - №23. – С.29-31.
- 5) Новиков В.С. Инновации в туризме : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ В.С.Новиков. - М.: Издательский центр «Академия», 2007. - 208 с.
- 6) Малахова Н. Н. , Ушаков Д. С. Инновации в туризме и сервисе. - М. : ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2008. -224с. («Туризм и сервис»).

Список использованных источников:

- 1) Барометр международного туризма ЮНВТО: Обзор основных тенденций // UNWTO World Tourism Barometer, February 2011 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.unwto.org>.
- 2) Новиков В.С. Инновации в туризме: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. Заведите. / В.С.Новиков. - М. : Издательский центр «Академия», 2007. - 208 с.
- 3) Бойко М. Туристическая привлекательность Украины: закономерности формирования и ориентиры развития. / М. Г. Бойко // Инвестиции: практика и опыт. - 2009. - №16. - С.34.
- 4) Гарбер А.Е. Основные теоретические и практические аспекты инновационной деятельности в туристическом хозяйстве Украины / О.Е.Гарбера // Инвестиции: практика и опыт. - 2009. - №23. - С.29-31.
- 5) Новиков В.С. Инновации в туризме: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.С.Новиков. - М. : Издательский центр «Академия», 2007. - 208 с.
- 6) Малахова Н. Н., Ушаков Д. С. Инновации в туризме и сервисе. - М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н / Д: Издательский центр «МарТ», 2008. -224с. («Туризм и сервис»).

References:

- 1) Barometer UNWTO World Tourism: Overview of trends // UNWTO World Tourism Barometer, February 2011 [electronic resource]. - Access: <http://www.unwto.org>.
- 2) Novikov B.C. Innovation in tourism: Textbook. Collec. for students. Executive. Proc. Start. / B.C.Novikov. - Moscow: Publishing Center "Academy", 2007. - 208 p..
- 3) M. Boyko Tourist attractiveness of Ukraine: laws of formation and development of the guidelines. / MG Boyko // Investment: Practice and Experience. - 2009. - №16. - P.34.
- 4) Garber AE The main theoretical and practical aspects of innovation in the tourism sector of Ukraine / O.E.Garbera // Investment: Practice and Experience. - 2009. - №23. - S.29-31.
- 5) Novikov B.C. Innovation in tourism: Textbook. allowance for students. Executive. Proc. institutions / B.C.Novikov. - Moscow: Publishing Center "Academy", 2007. - 208 p..
- 6) Malakhov NN, Ushakov DS Innovation in the tourism and service. - М. : ECC "Marta", Rostov n / D: Publishing Center "Marta", 2008. -224s. ("Tourism and service").

УДК 004.42:338.48

Козловський Євген Вікторович,
кандидат наук з державного управління,
доцент

Київський національний університет
культури і мистецтв, Київ, Україна,
e-mail: ek2002@bigmir.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Визначення особливостей використання сучасного програмного забезпечення в процесі автоматизації роботи туристичного підприємства, дослідження впливу інформаційних технологій на підвищення його конкурентоспроможності в умовах сучасної економіки.

Методика. Якісний рівень управління туристичним підприємством можна здійснити тільки за умови ефективного використання сучасних комп'ютерних технологій та програмних продуктів. Функціональні можливості спеціалізованих програм забезпечують введення, редагування та зберігання інформації про тури, готелі, клієнтів, стан заявок, а також передбачають виведення інформації у формі різних документів.

Результати. На вітчизняному ринку програмного забезпечення існує невелика кількість комп'ютерних систем, що дозволяють автоматизувати діяльність туристичного підприємства. Кожний суб'єкт туристичного бізнесу обирає програмний продукт відповідно до обсягів комерційної діяльності, власних потреб і можливостей. В Україні використовуються на практиці як вітчизняні, так і закордонні програми, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Підвищення ефективності процесу обслуговування споживачів, якісне задоволення потреб кожного окремого туриста є можливим тільки при активному використанні туристичним підприємством сучасних CRM-систем.

Наукова новизна. Викладаються основні поняття і концепції інформаційного забезпечення туризму, розглядаються особливості використання програмних продуктів для автоматизації діяльності туристичного підприємства, представлений закордонний досвід і перспективи розвитку ринку програмного забезпечення для туризму.

Практична значимість. Отримані у дослідженні висновки та запропоновані рекомендації мають поряд з теоретичним і практичне значення, оскільки допоможуть працівникам туристичних підприємств ефективно використовувати сучасні спеціалізовані програмні продукти.

Ключові слова: туристичне підприємство, інформація, програмне забезпечення, маркетингові комунікації, автоматизація, база даних, CRM-система.

УДК 004.42:338.48

Козловский Евгений Викторович
кандидат наук по государственному
управлению, доцент

Киевский национальный университет
культуры и искусств, Киев, Украина,
e-mail: ek2002@bigmir.net

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦИИ РАБОТЫ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Определение особенностей использования современного программного обеспечения в процессе автоматизации работы туристического предприятия, исследования влияния информационных технологий на повышение его конкурентоспособности в условиях современной экономики.

Методика. Качественный уровень управления туристическим предприятием можно осуществить только при условии эффективного использования современных компьютерных технологий и программных продуктов. Функциональные возможности специализированных программ обеспечивают ввод, редактирование и хранение информации про туры, отели, клиентов, состояние заявок, а также предусматривают вывод информации в форме различных документов.

Результаты. На отечественном рынке программного обеспечения существует небольшое количество компьютерных систем, позволяющих автоматизировать деятельность туристического предприятия. Каждый субъект туристического бизнеса выбирает программный продукт в соответствии с объемами коммерческой деятельности, собственными потребностями и возможностями. В Украине используются на практике как отечественные, так и зарубежные программы, каждая из которых имеет свои преимущества и недостатки. Повышение эффективности процесса обслуживания потребителей, качественное удовлетворения потребностей каждого отдельного туриста возможно только при активном использовании туристическим предприятием современных CRM-систем.

Научная новизна. Излагаются основные понятия и концепции информационного обеспечения туризма, рассматриваются особенности использования программных продуктов для автоматизации деятельности туристического предприятия, представлен зарубежный опыт и перспективы развития рынка программного обеспечения для туризма.

Практическая значимость. Полученные в исследовании выводы и предложенные рекомендации имеют наряду с теоретическим и практическое значение, поскольку помогут работникам туристических предприятий эффективно использовать современные специализированные программные продукты.

Ключевые слова: туристическое предприятие, информация, программное обеспечение, маркетинговые коммуникации, автоматизация, база данных, CRM-система.

UDC 004.42:338.48

Kozlovskiy Yevhen Viktorovych,
PhD in Public Administration, Associate
Professor

National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine, e-mail: ek2002@bigmir.net

THE FEATURES OF APPLYING OF MODERN SOFTWARE FOR AUTOMATION THE TOURISM ENTERPRISES

Purpose. Defining the features of applying of modern software for the automation of tourism enterprise, exploration the impact of information technologies on the increasing of its competitiveness in modern economy.

Methods. The qualitative management of tourism enterprises can be achieved only in the case of effective applying of modern computer technology and software products. The functionality of the specialized programs provides the input, editing and storage of information about tours, hotels, customers, status of applications, output of information in the form of various documents.

Results. In the domestic software market there are a small number of computer systems to automate the activities of tourism enterprises. Each subject of the tourism business

selects a software product in accordance with the volume of commercial activity, own needs and capabilities. In Ukraine, both domestic and foreign programs are used in practice, each of them has the advantages and difficulties. The improving of customer service procedure, qualitative meeting the needs of each tourist is possible only with the active applying of CRM-systems by modern tourism enterprise.

Scientific novelty. The basic definitions and the concept of information support of tourism are represented, the features of the applying of software for automation of tourism enterprise are considered, the foreign experience and prospects of development of the software market for tourism are presented.

Practical significance. The findings and recommendations have also aside from theoretical the practical importance, because of helping the employees of tourism enterprises to apply effectively the modern specialized software.

Key words: tourism enterprise, information, software, marketing communications, automation, database, CRM-system.

Постановка проблеми. Успішне функціонування підприємства на туристичному ринку практично неможливо без використання сучасних інформаційних технологій. Специфіка розробки та реалізації сучасного туристичного продукту вимагає використання такого програмного забезпечення, яке в найкоротший термін надавало б відомості про доступність транспортних засобів і можливості розміщення туристів, забезпечувало швидке резервування і бронювання, автоматизацію вирішення інших допоміжних завдань (паралельне оформлення таких документів, як квитки, рахунки, путівники, розрахункова та довідкова інформація).

Однією з характерних особливостей туристичної діяльності є велика кількість і різноманітність інформаційних потоків, яке супроводжується їх постійної актуалізацією та високою швидкістю обміну. Інформаційні взаємозв'язки існують між усіма учасниками туристичного ринку, при цьому особливе значення приділяється інформації, призначеній для кінцевих споживачів туристичних послуг. Існує небагато інших сфер діяльності, в яких збір, обробка, застосування і передача інформації були б настільки ж важливі для щоденного функціонування, як в індустрії туризму. Це обумовлено специфічними рисами туристичного продукту та необхідністю надання максимально вичерпної, актуальної інформації для потенційних покупців. Тому дослідження існуючих інформаційних послуг в туризмі, вивчення основних сфер їх застосування, вироблення умінь і навичок з використання сучасних програмних продуктів є актуальною проблемою сьогодення.

На сучасному етапі український ринок туристичних послуг спрямований переважно на виїзний туризм, причому великими туроператорами надаються «типові туристичні продукти». Навіть незначна індивідуалізація туру за запитом клієнта призводить до істотного збільшення вартості продукту. Виходячи з цих передумов, розвивається і ринок спеціалізованого програмного забезпечення для туристичної діяльності. Переважна більшість суб'єктів туристичного бізнесу перепродають тури великих вітчизняних туроператорів. Відповідно,

програмне забезпечення туристичного підприємства часто зводиться до сплаченого доступу до бази даних туроператора через Інтернет. Однак без вирішення проблеми консолідації даних про туристичні послуги, а також широкого використання в туристичній діяльності нових технологій обробки та передачі інформації, реалізовувати такі завдання для більшості середніх і малих підприємств практично неможливо.

Сучасний динамічний бізнес в оновленому клієнтському просторі (змінюється рівень культури, мода, смаки, звички, національні особливості) істотно перетворив існуючу парадигму взаємодії туристичного підприємства із споживачем, вона все частіше відбувається в умовах високої невизначеності. Зростаюча конкуренція на ринку змушує суб'єктів туристичного бізнесу постійно шукати, тестувати і впроваджувати нові інструменти для підвищення оперативності роботи співробітників, залучення нових клієнтів, забезпечення обліку та контролю за своєю діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз процесів, що відбуваються в туристичній галузі, свідчить про неадекватність рівня використання інформаційних технологій у діяльності вітчизняних підприємств. Наукові дослідження щодо застосування сучасних програмних продуктів для автоматизації роботи підприємств сфери туризму здійснювали такі українські та іноземні вчені, як В. Бочарніков, В. Гуляєв, М. Жукова, І. Зорін, І. Калашников, В. Квартальнов, С. Мельниченко, Ю. Миронов, М. Морозов, Н. Морозова, Н. Плотнікова, М. Робсон, О. Тоффлер, М. Скопень, Ф. Уллах, М. Хайдеггер, А. Чудновський та інші.

Враховуючи швидкий розвиток і динамізм інформаційних технологій, невизначеність ступеня їх впливу на ефективність провадження туристичної діяльності, актуальним є здійснення постійних досліджень щодо можливостей використання сучасного програмного забезпечення з метою ефективного управління туристичним підприємством.

Мета статті – визначення особливостей використання сучасного програмного забезпечення в процесі автоматизації роботи туристичного підприємства, дослідження впливу інформаційних технологій на підвищення його конкурентоспроможності в умовах сучасної економіки.

Виклад основного матеріалу. На вітчизняному ринку програмних продуктів існує невелика кількість комп'ютерних систем, що дозволяють автоматизувати діяльність туристичного підприємства. Як правило, такі системи забезпечують ведення довідкових баз даних по клієнтам, партнерам, готелям, транспорту, посольствам, а також допомагають виконувати розробку туру, облік платежів, прийом замовлень, формування вихідних документів. Поряд з автоматизацією туристичних підприємств наразі проводиться аналогічна розробка програм автоматизації діяльності готелів, ресторанів та інших підприємств сфери туризму. Застосування

інформаційних систем і технологій призводить до суттєвих змін у менеджменті, підвищує якість обслуговування споживачів.

Процес введення комплексної системи автоматизації в компанію з вже існуючими традиційними бізнес-процесами дуже непростий. По суті, впровадження програмного забезпечення – це, з одного боку, його повсякденне індивідуальне пристосування під певні завдання та умови використання, специфіку і масштаби діяльності з обов'язковим додатковим навчанням користувачів роботі з програмним продуктом. А з іншого боку – це адаптація самого бізнесу під запроваджуваний софт. Результат буде досягнутий лише в тому випадку, якщо програмний продукт буде виконувати поставлені перед ним завдання, а співробітники підприємства повністю пристосуються та перейдуть на щоденну роботу з таким продуктом. Навіть будь-яка універсальна програма в більшості компаній може використовуватися неоднаково і для різних цілей. До того ж, часто в процесі впровадження та освоєння програмного забезпечення у користувачів з'являються потреби в додаткових змінах у програмі під вже звичні для них внутрішні правила роботи.

В основі будь-якої системи автоматизації закладаються інструменти та сервіси, які необхідні для переведення частини рутинної ручної праці в автоматичну. У жодному програмному продукті не існує однієї головної кнопки, натиснувши на яку – все відразу запрацює, повністю замінивши присутність і участь досвідченого фахівця у робочому процесі. Програмний продукт – це інструмент, який дозволяє максимально ефективно вплинути на кінцевий результат роботи кожного співробітника та підприємства в цілому. Сьогодні система автоматизації відповідає за кілька ключових процесів роботи з даними: збір, зберігання, обробка, обмін, контроль, облік тощо. І на кожному з цих етапів – від ефективної роботи співробітників підприємства буде залежати успіх використання обраного програмного забезпечення.

Не варто недооцінювати потенційні можливості впровадження правильно обраних програмних продуктів. Вони є інструментом, що дозволяє управляти бізнесом, тому їх можна відобразити, як невід'ємний елемент стратегічного планування, а також якісну допомогу в процесі контролю за роботою підприємства. Саме завдяки автоматизації підприємства процес роботи спрощується, стає більш доступним, захищеним, вже не з'являються помилки, викликані впливом “людського фактору”.

Необхідно відзначити, що до останнього часу програмним забезпеченням цікавилися в основному великі туристичні компанії або потужні агентські мережі, оскільки постійно зростаючий потік спілкування та взаємодій з клієнтами призводив до того, що у певний момент кількість звернень ставала такою величезною, що їх практично неможливо було обробити вручну. Зараз тенденція змінюється, кожне туристичне підприємство обирає програмне забезпечення відповідно до обсягів комерційної діяльності, власних потреб і можливостей. У нашій країні

використовуються на практиці як вітчизняні, так і закордонні програмні продукти.

Компанія “САМО-Софт” займає провідне місце серед розробників програмного забезпечення для автоматизації підприємств сфери туризму. Офіційним представником “САМО-Софт” в Україні з 1995 року є компанія “САМО-Квантор”. Програмні продукти такі, як “САМО-Тур” для автоматизації туроператорів, “САМО-Турагент” для автоматизації туристичних агентств, “SAMO-Incoming” для автоматизації підприємств, орієнтованих на прийом туристів, добре відомі професіоналам туристичної галузі.

“САМО-Тур” – це програмний комплекс для автоматизації роботи туроператора, який забезпечує опис і квотування послуг, створення турпакетів, розрахунок прайс-листів, оформлення заявок тощо. Модулі, які входять в базовий функціонал цієї програми, дозволяють налагодити зручну та ефективну роботу з формування туристичних продуктів і спеціальних пропозицій, бронювання турів і готельних номерів, обліку платежів, а також отримувати точну та актуальну інформацію про діяльність туроператора завдяки системі звітів і статистики [3].

“САМО-Турагент” – це програмний комплекс для автоматизації роботи туристичного агентства. Програма функціонує на окремому комп’ютері, в локальній обчислювальній мережі, а також у віддаленій мережі по каналах Інтернет. Вся інформація зберігається у центральній базі даних. Вона дозволяє вирішити три важливі завдання, які зазвичай стоять перед турагентством: автоматизувати роботу підприємства, починаючи від прийому заявок і завершуючи друком документів; отримувати статистику і аналітику про діяльність компанії; автоматизувати облік, включаючи продані тури, платежі та бази клієнтів [3].

“SAMO-Incoming” – це програмний комплекс для автоматизації підприємств, орієнтованих на прийом туристів. Тут враховані всі етапи технологічного процесу такого підприємства: від підготовки цін туроператорам до продажу екскурсій, отримання статистичних звітів тощо. “SAMO-Hotel” – це програмний комплекс, розроблений для вдосконалення процесу бронювання номерів. Він призначений для автоматизації партнерських відносин між готелем і туристичним підприємством (туроператором або турагентом), а також безпосередньо для взаємодії з кінцевим споживачем (туристом) [3].

Інший відомий виробник програмного забезпечення – це компанія “Оверія”. Вона є національним лідером у розробці спеціалізованого софту, призначеного для автоматизації всього процесу діяльності у сучасному туристичному бізнесі. В даний час програмний комплекс “Оверія-Туризм” активно використовується у роботі багатьох туристичних підприємств України, а також за кордоном.

Система є модульним рішенням для автоматизації роботи з клієнтами туристичних компаній, вона дозволяє організувати роботу як

великих, так і малих підприємств. Основна концепція “Оверія-Туризм” – управління компанією на основі всеосяжного безперервного моніторингу, з виданням за запитом найбільш важливої інформації. Користувач завжди має своєчасні та точні дані, що зберігаються у безпечній, ефективно керованій базі з належним рівнем захисту від несанкціонованого доступу [1]. Кожний з вищезгаданих програмних продуктів має свої переваги та недоліки і може використовуватися на підприємствах сфери туризму. Однак наявність даних систем не забезпечує постійну конкурентоспроможність та прибутковість суб’єкта туристичного бізнесу. Підвищення ефективності процесів обслуговування споживачів, якісного задоволення потреб кожного окремого туриста є можливим тільки за умов активного використання туристичним підприємством сучасних CRM-систем. У сучасній науковій літературі існує безліч визначень концепції та технології CRM стосовно використання новітніх інформаційних технологій, формування процедур, послідовності дій, стратегії, бізнес-філософії. CRM-система – це система управління взаємодією зі споживачем (Customer Relationship Management), сучасний програмний комплекс, призначений для накопичення та обробки інформації про покупця, в першу чергу з метою якісного обслуговування, урахування його смаків, переваг, запитів та очікувань. Це особлива стратегія, яка орієнтована на підвищення ймовірності придбання споживачем запропонованих послуг за рахунок здобуття лояльності та прихильності.

В контексті інформаційних технологій CRM-система реалізується у вигляді набору певного програмного забезпечення, яке дозволяє автоматизувати та удосконалити бізнес-процеси у сфері маркетингу, продажів, обслуговування та підтримки покупців. Розгорнута CRM-система може включати зовсім різні модулі або використовувати інформацію з інших баз даних, які є в наявності у компанії. Однак максимізація цінності кожного клієнта досягається в основному за рахунок трьох елементів стратегії: організації системи інтегрованих каналів маркетингових комунікацій, розробки програм стимулювання попиту, створення продуктів і послуг відповідно до потреб та очікувань споживачів. Отже, найбільш важливі технологічні компоненти CRM-системи – це підсистеми інтерактивної взаємодії із потенційними покупцями, контролю поточних операцій, а також бази даних по клієнтам і продуктам.

CRM-системи можуть дуже допомогти ще й у плануванні розвитку компанії, оцінки результатів її роботи: всі вони оснащені потужними блоками статистичного аналізу даних. Щоб на підприємстві була інформація, яку слід аналізувати, необхідно витратити трохи більше часу на додавання у систему всіх відомостей про кожну покупку – наприклад, завжди вказувати рекламу (або інше джерело), завдяки якому прийшов турист, фіксувати момент його першого дзвінка та інші деталі. Все це в кінцевому підсумку обов’язково стане в нагоді: туристичне підприємство отримає повну картину результатів своєї діяльності, зуміє знайти вузькі

місця у бізнес-процесах, зробить точні прогнози подальшого розвитку, знайде правильне стратегічне рішення.

CRM-система збиратиме інформацію про ринок, яка необхідна туристичному підприємству, прямо з моменту її впровадження. І чим раніше компанія почне її використовувати, тим скоріше отримує дані про ринкові потреби та тенденції. При цьому, на відміну від будь-якого замовленого або проведеного співробітниками туристичного підприємства дослідження, це буде реальна інформація про ступінь зацікавленості споживачів у продуктах і послугах компанії. Все це дозволить не тільки точно планувати обсяги продажів, але й вчасно уловити ринкові зміни, які призведуть у майбутньому до формування нових потреб клієнтів.

Зараз майже всі відомі програмні комплекси включають в себе CRM-інструменти, які допомагають підприємству вибудовувати індивідуальну роботу з покупцем, краще розуміти, знати його бажання та переваги, швидко готувати різні форми документів, звітів та бланків. Наприклад, спеціальні CRM-модулі у програмних комплексах “САМО-Турагент” та “Оверія-Туризм” призначені для ведення майже всієї організаційної діяльності підприємства. Працюючи з цими модулями, можна завжди бути в курсі справ компанії, створювати списки контактів, фіксувати історію спілкування та заявок клієнтів, отримувати своєчасну звітність, призначати завдання, відстежувати перелік дій працівників підприємства.

Вітчизняна корпорація “Парус” є розробником CRM-системи “ПАРУС – Менеджмент і маркетинг”, що призначена для управління підприємством сфери туризму (Парус-Туристичне агентство, Парус-Ресторан, Парус-Готель, Парус-Аквапарк, Парус-Розважальний заклад). “Менеджмент і Маркетинг” є простим багатофункціональним CRM-рішенням і являє собою самостійний модуль у складі комплексної системи автоматизації малим і середнім бізнесом “Парус - Підприємство 7.40” [2].

Система автоматизації туристичного бізнесу “Парус - CRM для туристичного бізнесу” дозволяє повністю автоматизувати процеси роботи з клієнтами у сфері туризму. Даний програмний продукт застосовується як операторами, так і агентами. Використання системи на підприємстві дозволяє враховувати всі туристичні пропозиції, бронювання авіаквитків, резервування готелів, повністю автоматизувати роботу менеджера (time-management), вести облік маркетингових впливів. При цьому, процес надання туристичних послуг стає більш простим і максимально економним, сприяючи збільшенню кількості лояльних клієнтів [2].

Наведемо приклад роботи CRM-системи, яка вже багато років успішно працює в країнах Західної Європи. Клієнт дзвонить в туристичну компанію, при цьому на екрані комп'ютера оператора відразу показується вся інформація про нього. Це може бути не тільки історія його подорожей, але й навіть дні народження членів сім'ї, середньостатистичний бюджет, який використовується на відпочинок, потреби, смаки та переваги цієї людини. Додаткова інформація допомагає оператору швидко зорієнтуватися та зробити найбільш оптимальну туристичну пропозицію.

Така передбачливість привертає додаткову увагу клієнта до підприємства, а також допомагає зберігати та зміцнювати зв'язки.

Відзначимо, що туристична діяльність в Україні характеризується сезонністю пропозицій та постійною великою кількістю акцій. Ціни на послуги найчастіше є динамічними і залежать від того, наскільки завчасно клієнт купує путівку. Планування акційних пропозицій, новинок, знижок є важливим чинником регулярного впливу на покупця. Втілити все це на практиці без автоматизації дуже важко, або коштуватиме компанії настільки дорого, що впровадження CRM-системи однозначно виявиться вигіднішим рішенням.

Висновки. Беззаперечним є факт, що без використання тих чи інших інформаційних систем і технологій в управлінні підприємством втрачається можлива конкурентна перевага. Застосування сучасного програмного забезпечення дозволяє туристичному підприємству ефективно вирішувати багато завдань у наступних напрямках: розробка необхідної документації; забезпечення належного документообігу; підготовка договорів та угод; облік і аналіз результатів господарської діяльності; маркетингові дослідження; ведення баз даних по партнерам, клієнтам, продажам тощо. Одним з ключових факторів успіху туристичного підприємства є хороші взаємини з клієнтами. У цьому процесі можуть допомогти сучасні інформаційні технології, які дозволяють налагодити близький контакт між ними за допомогою інтегрованих CRM-систем. Основою вдалої роботи будь-якої CRM-системи є зберігання всієї інформації про взаємодію з покупцем в єдиній базі даних. Чим більше термін експлуатації такої системи, тим ефективніше вона працює, тим глибші аналітичні залежності та зв'язки можуть бути виявлені в інформації, накопиченої у процесі роботи. Слід зазначити, що в умовах сучасної глобалізації суспільне життя у світі все більше технологізується, формуються нові принципи інформаційного забезпечення і управління туризмом. Тому подальші наукові розвідки даної проблеми вбачаємо в тому, щоб здійснити дослідження інформаційних систем і технологій як важливого стратегічного ресурсу розвитку ділової активності та способу підвищення конкурентоспроможності туристичного підприємства.

Список використаних джерел

1. Оверія-Туризм. Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://overia-tourism.com>. – Назва з екрана.
2. Парус. Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://parus.ua>. – Назва з екрана.
3. САМО-Квантор. Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://samo-kvantor.com.ua>. – Назва з екрана.

Список использованных источников

1. Оверия-Туризм. Официальный сайт. – Режим доступа: <http://overia-tourism.com>. – Название с экрана.
2. Парус. Официальный сайт. – Режим доступа: <http://parus.ua>. – Название с экрана.
3. САМО-Квантор. Официальный сайт. – Режим доступа: <http://samo-kvantor.com.ua>. – Название с экрана.

References:

1. Overia-Tourism. Official site. – Access: <http://overia-tourism.com>. – Title from the screen.
2. Parus. Official site. – Access: <http://parus.ua.com.ua>. – Title from the screen.
3. SAMO-Kvantor. Official site. – Access: <http://samo-kvantor.com.ua>. – Title from the screen.

УДК 338.48 (075.8)

Инкин Александр Викторович,
доктор технических наук, доцент

ГВУЗ «Национальный горный
университет», г. Днепро, Украина,
e-mail: inkin@ua.fm

Поляшов Александр Сергеевич,
кандидат геолого-минералогических наук,
доцент

ГВУЗ «Национальный горный
университет», г. Днепро, Украина

Деревягина Наталья Ивановна,
кандидат технических наук

«Национальный горный
университет», г. Днепро, Украина

Приходченко Дмитрий Васильевич,
кандидат геологических наук, доцент

ГВУЗ «Национальный горный
университет», г. Днепро, Украина,
e-mail: Damian-87@i.ua

ТУРИЗМ КАК СПОСОБ РАСШИРЕНИЯ ЖИЗНЕННОГО ПРОСТРАНСТВА ЧЕЛОВЕКА

Цель. Теоретическое обоснование природы туристических мотиваций человека и их связи с его генетически заложенными потребностями расширения жизненного пространства.

Методика. Комплексный и количественный анализ изменения масштабов и физических параметров окружающего человека пространства в процессе совершения различных путешествий. Установление видов и факторов путешествий, влияющих на акклиматизацию человека к новой и более жесткой среде привычного обитания.

Результаты. По результатам проведенных исследований установлено закономерное изменение физических параметров окружающей среды в процессе совершения туристических путешествий, а также обоснована их доминирующая роль в расширении жизненного пространства человека. Показано, что занятия туризмом существенно развивают не только внешний, но и внутренний мир человека, путем укрепления его психологического состояния, волевых качеств и здоровья.

Научная новизна. Предложена и обоснована, базирующаяся на генетически заложенных потребностях человека, новая концепция взглядов относительно мотиваций, мотивов и аспектов совершения туристических путешествий различными индивидуумами.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы при маркетинговых исследованиях рынка туристических услуг и рекреационных потребностей отдыхающих.

Ключевые слова. Жизненное пространство, человек, туристические путешествия, среда обитания.

UDC 338.48 (075.8)

Inkin Oleksandr Viktorovych,
Doctor of Technical Sciences, Associate
Professor,

SHEE «National Mining University», Dnipro,
Ukraine, e-mail: inkin@ua.fm

Poliashov Oleksandr Serhiiovych,
Candidate of Geological-Mineralogical
Sciences, Associate Professor

SHEE «National Mining University», Dnipro,
Ukraine

Dereviahyina Nataliia Ivanivna
Candidate of Technical Sciences

SHEE «National Mining University», Dnipro,
Ukraine

Prykhodchenko Dmytro Vasylovych,
Candidate of Geology Sciences, Associate
professor

SHEE «National Mining University», Dnipro,
Ukraine, e-mail: Damian-87@i.ua

TOURISM AS A WAY OF EXPANSION OF HUMAN LIVING SPACE

Purpose. The theoretical justification of origin of tourist motivations of man and their relationship with the genetic needs of expanding living space.

Methodology. A comprehensive and quantitative analysis of the extent of the changes and the physical parameters of the surrounding space of human in the process of committing a variety of travel. Establishment of types and factors influencing on human acclimatization to the new environment and most hard that usual habitat.

Results. On the results of the studies was found a regularity of change physical parameters of the Environment in the process of fulfilment of tourist travel, and was substantiated their dominant role in the expansion of human living space. The tourism employment significantly developed not only the outside world but also the inner world of man, through the strengthening of his psychological condition, volitional qualities and health was shown.

Scientific novelty. A new concept of views on the motivations, motives and aspects of tourist travel by various individuals has been proposed and substantiated.

Practical significance. The results can be used for market research of tourist services and recreational needs of holidaymakers.

Keywords. The living space, people, travel trip habitat.

Введение. Несмотря на различные, а иногда и диаметрально противоположные взгляды относительно туристических мотиваций, мотивов и аспектов совершения путешествий, большинство исследователей считает [1 – 3], что все они связаны с удовлетворением различных рекреационных потребностей человека, в зависимости от его физиологических особенностей, системы взглядов, ценностей, склонностей и образования. Согласно этой концепции, в настоящий момент в мире насчитывается более 300 видов и подвидов туризма [4], которые постоянно изменяются и дополняются новыми разновидностями, способными удовлетворить самые изысканные предпочтения отдыхающих. Однако, несмотря на распространенность и универсальность данного убеждения, оно существенно ограничивает обоснования позывов человека к резкому изменению параметров привычной среды обитания. Так, весьма сомнительным кажется осуществление рекреационной деятельности при проведении приводящих к ряду серьезных заболеваний высокогорных восхождений (резкая гипоксия, обморожение) и глубоководных погружений (кессонная болезнь, газовая эмболия). По мнению авторов, желание к путешествиям в человеке имеет гораздо более ранние истоки и вызвано его естественными (генетически заложенными) потребностями расширения и смены физических параметров жизненного пространства, обоснованию чего и посвящена данная работа.

Материал и результаты исследований. Под жизненным пространством человека в широком смысле слова принято понимать некую область окружающего его бытия в природной реальности [5]. При этом каждый индивидуум от рождения до смерти в зависимости от своего физического, психологического, эмоционального и финансового состояния пытается расширить его границы (рис. 1). Так, обеспеченные и здоровые люди, имеющие возможность к более удаленным и информативным

путешествиям, могут практически не лимитировано увеличивать объемы своего пространства, в то время как лица с ограниченными способностями сдержаны различными факторами (возможностью перемещения, материальными трудностями, состоянием здоровья). Вместе с тем, для всех социальных слоев характерна одна общая черта, заключающаяся в доминирующей роли туризма в процессе расширения жизненного пространства. Приобретение недвижимого имущества (домов, квартир, автомобилей) и увеличение круга общения (социальная и общественная деятельность) не способно заменить желание индивидуума к различным путешествиям, расширяющим границы окружающего его пространства в десятки и даже сотни раз больше.

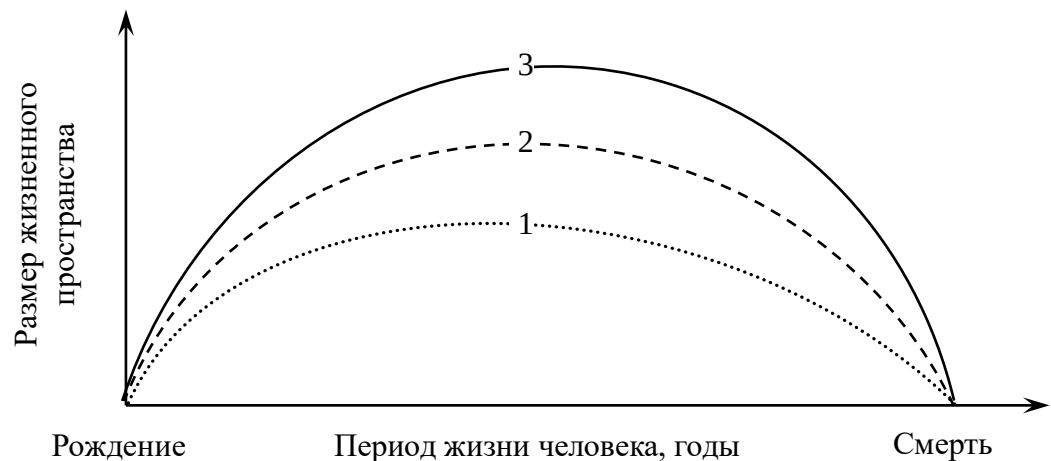

Рис. 1 – Изменение размеров жизненного пространства в течение жизни человека: 1 – 3 – с ограниченными способностями, среднестатистического и финансово обеспеченного

Обоснованность расширения жизненного пространства в процессе путешествий, прежде всего, основывается на изменении его физических параметров, к которым относятся температура, давление, влажность и состав воздуха, а также минерализация и агрегатное состояние поверхностных водотоков. Так, если условно привязать окружающее человека пространство, с его энергетическими, химическими и биологическими характеристиками, к системе прямоугольных координат (x, y, z) и расположить ее начало на дневной поверхности (рис. 2), то движение по любой из осей будет сопровождаться закономерным изменением обозначенных параметров. С перемещением по высоте (ось z) постепенно изменяются давление и температура воздуха, а передвижение вдоль меридиана от экватора к полюсам (ось y) приводит к смене наиболее благоприятных параметров поддержания жизни к невозможным ее условиям. При движении в широтном направлении (ось x) изменяется поясное время, что сопровождается физиологическими реакциями организма (нарушением ритма сон-бодрствование, психическими расстройствами, вегетососудистыми заболеваниями). При этом в

зависимости от числа часовых поясов период полной адаптации организма человека может достигать 18 суток [6].

Рис. 2. Окружающее человека пространство в условной системе прямоугольных координат (x, y, z)

Оптимальной окружающей средой для человека является воздух азотно-кислородного состава с температурой $18 - 25^{\circ}\text{C}$, относительной влажностью $60 - 90\%$ и атмосферным давлением $101,33\text{ кПа}$. При этом в ходе туристских путешествий диапазон отклонения от комфортных параметров возрастает по мере увеличения размеров осваиваемого жизненного пространства (рис. 3). Данные отклонения ($\Delta P, \Delta T$) могут быть как незначительными, так и весьма существенными, в зависимости от вида совершаемого путешествия. Так, поездки в пределах Украины (отдых на море, выезды в Карпаты) характеризуются небольшими колебаниями привычной среды обитания, а широко распространенные в настоящее время зимние туры в теплые страны (Египет, Шри-Ланка, Таиланд) приводят к более серьезным ее изменениям. Пиковые отклонения от оптимальной окружающей среды ($\Delta P_{\text{max}}, \Delta T_{\text{max}}$) наблюдаются в процессе совершении экстремальных путешествий (горный туризм, спелеология, рафтинг), при которых испытываются возможности человеческого организма и расширяются пределы граничных условий его существования. Наглядным примером этому могут служить высокогорные восхождения, где человек сталкивается с ветром с силой до 150 км/ч , воздухом с температурой до -50°C , содержанием кислорода на две трети меньше нормального и атмосферным давлением 20 кПа , или спуски в глубочайшие пещеры (Крубера-Воронья, Сарма, Снежная), характеризующиеся значительным увеличением барометрического давления, при котором дыхание человека становится весьма затруднительным из-за образования турбулентных потоков. Таким образом, в попытках максимального расширения границ жизненного пространства, человек не только осознано

отходит от комфортной среды обитания, но и подвергает свою жизнь и здоровье потрясающей опасности.

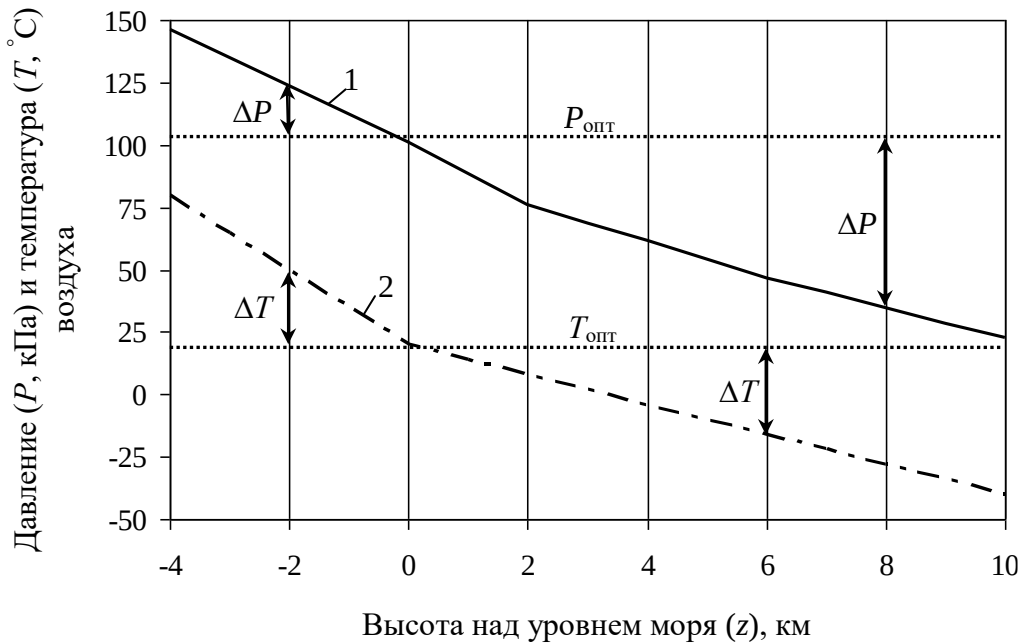

Рис. 3. Отклонения от оптимального давления (1) и температуры (2) окружающей среды в процессе совершения путешествий

Несмотря на всю трудность экстремальных путешествий, человечество на протяжении уже нескольких столетий занимается их развитием и усложнением. При этом количество человек, участвующих в спортивных походах, непрерывно возрастает. Так, если еще полвека назад подъем на высочайшую вершину мира (г. Эверест, 8848 м) считался не достигаемым, то в 1983 г ее покорили уже 8 человек, в 1990 – около 40, а в 2012 г только за один день туда взойшло 234 человека [7]. Кроме того, на вершину прокладываются новые и более трудные маршруты, число которых в настоящий момент достигает десяти. При восхождении участники экспедиций зачастую уже не пользуются кислородными баллонами и стабильно увеличивают время пребывания на вершине, рекорд которого сейчас равняется 1,5 суткам. Таким образом, отдельные индивидуумы постоянно и всеми силами с помощью туристских путешествий ищут пути для расширения границ своего жизненного пространства и адаптации к новой окружающей среде с другими, более жесткими, оптимальными физическими параметрами.

Рассматривая роль туризма в жизненном пространстве человека, необходимо отметить, что, по мнению ряда философов [8 – 9], оно ограничивается не только физическими, но и социальными параметрами, которые, отражаясь в сознании индивидуума, руководят его поведением. В этом аспекте под социальной средой понимаются находящиеся вокруг человека общественные, материальные и духовные условия его существования. В век техногенеза и цифровой информации не редко

возникающие противоречия между отдельными личностями бывают тягостной психической нагрузкой не только для них самих, но и для окружающих. При этом для корректировки человеческой психики сейчас стало модно пропагандировать различную околону научную литературу, мотивационные клубы, личностей-целителей и религиозные объединения. В то время как психологическая помощь заложена самой природой и связана в первую очередь с туристскими путешествиями. Именно поездки, походы и экскурсии помогают людям снять моральное напряжение, восстановить физические силы и укрепить нервную систему. Кроме того, путешествия с активными способами передвижения (походы, восхождения, сплавы по горным рекам) дополнительно формируют в людях такие важные психологические качества как сплоченность, выносливость, инициативность и взаимовыручку. Эти путешествия закаляют организм человека морально, прививают любовь к здоровому образу жизни и избавляют от ряда вредных привычек. Приведенные данные свидетельствуют, что туризм расширяет не только внешние (физические) границы жизненного пространства человека, но и внутренние, в значительной мере укрепляющие его психологическое состояние.

Выводы. Проведенный факторный анализ физических параметров окружающей среды, а также их изменения в процессе совершения различных путешествий, позволил установить доминирующую роль туризма в расширении жизненного пространства человека. Показано, что экстремальные походы и восхождения не только раздвигают границы жизненного пространства, но и, подвергая жизнь и здоровье человека значительной опасности, акклиматизируют его организм к новой и более жесткой среде обитания. Занятия туризмом также существенно развивают внутренний мир и социальную среду человека путем укрепления его психологического состояния, волевых качеств характера и здоровья.

Список использованных источников:

1. Зорин И.В. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности / И.В. Зорин, П.Т. Каверина. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 206 с.
2. Філософія туризму. – К.: Кондор, 2004. – 268 с.
3. Основы туризма [под ред. Е.Л. Писаревского]. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 384 с.
4. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону: Советский спорт, 2008. – 229 с.
5. Канке В.А. Основы философии / В.А. Канке. – М.: Логос, 2008. – 288 с.
6. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. – СПб.: Кристалл, 2001 – 642 с.
7. Кракауэр Джон. В разреженном воздухе: личный счет катастроф Эвереста / Jon Кракауэром. - Rap Books, 2011. - 304 с.
8. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин. – СПб.: Сенсор, 2006. – 368 с.
9. Алексеев П.В. Философия / П.В. Алексеев, А. В. Панин. – М.: МГУ, 2015. – 592 с.

Список використаних джерел

1. Зорін І.В. Менеджмент туризму. Туризм як вид діяльності / І.В. Зорін, П.Т. Каверіна. – М.: Фінанси і статистика, 2005. – 206 с.

2. Філософія туризму. – К.: Кондор, 2004. – 268 с.
3. Основи туризму [під ред. Е.Л. Пісаревського]. – М.: Федеральне агентство з туризму, 2014. – 384 с.
4. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму / О.В. Бабкін. – Ростов-на-Дону: Радянський спорт, 2008. – 229 с.
5. Канке В.А. Основи філософії / В.А. Канке. – М.: Логос, 2008. – 288 с.
6. Гумільов Л.М. Етногенез і біосфера Землі / Л.М. Гумільов. – СПб.: Кристал, 2001 – 642 с.
7. У розрідженому повітрі: особистий рахунок катастроф Евересту / Джон Кракауер. - Pan Books, 2011. - 304 с.
8. Левін К. Теорія поля у соціальних науках / К. Левін. – СПб.: Сенсор, 2006. – 368 с.
9. Алексеев П.В. Філософія / П.В. Алексеев, А.В. Панін. – М.: МГУ, 2015. – 592 с.

References

1. Zorin I. Management of tourism. Tourism as an activity / I. Zorin, P. Kaverina. – М.: Finance and Statistics, 2005. – 206 p.
2. Philosophy of tourism. – К.: Condor, 2004. - 268 p.
3. Basics of tourism [ed. E. Pisarevsky]. – М.: Federal Agency for Tourism, 2014. – 384 p.
4. Babkin A. Special forms of tourism / A. Babkin. – Rostov-on-Don: Soviet Sport, 2008. – 229 p.
5. Kanke V. Fundamentals of Philosophy / Kanke V. – М.: Logos, 2008. – 288 p.
6. Gumilyov L. Ethnogenesis and biosphere of the Earth / L. Gumilyov. – SPb.: Crystal, 2001 – 642 p.
7. Jon Krakauer. Into Thin Air: A Personal Account of the Everest Disaster / Jon Krakauer. – Pan Books, 2011. – 304 p.
8. Lewin K. Field theory in social science / K. Lewin. – SPb.: Sensor, 2006. – 368 p.
9. Alekseev P. Philosophy / P. Alekseev, A. Panin. – М.: Moscow State University, 2015. – 592 p.

УДК 379.85

Козовий Віталій Андрійович

Львівський державний університет
фізичної культури ім. Івана Боберського,
м. Львів, Україна, e-mail: Live-love@ukr.net

СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕС ЗАРОДЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Мета полягає в тому, щоб зібрати історичні дані (період масових переселень українців у період після Другої світової війни) та віднести ці матеріали до однієї з причин виникнення сентиментального туризму в цілому.

Методика. Дослідження полягає в аналізі та систематизації фактів. Отримана інформація є каталізатором сентиментального туризму. Об'єктом є сентиментальний туризм, як один з видів подорожі. Предметом є зародження та особливості сентиментального туризму.

Результати. У статті розкривається поняття сентиментального туризму, а також причини, які задали початок такого виду туризму. Наведені пояснення та різниця понять: ностальгійний туризм, етнічний туризм, ностальгічний туризм. Подані матеріали документів, які датовані 1944 роком про переселенські акції українців з територій Польщі.

Наукова новизна. Ряд дослідників та туризмознавців лише в загальних положеннях описували сентиментальний туризм, але про витоки та зародження не згадується у повній мірі. Автор звертається до витоків та історії для більш детального роз'яснення у питанні виникнення сентиментального туризму, у певній мірі спираючись на існуючі матеріали та дослідження українських, російських та польських науковців.

Практична значимість. Питання сентиментального туризму належним чином не розглядалось у літературі. Особливостям даного виду туризму приділялось достатньо мало уваги. Дослідження дає краще розуміння стосовно початку сентиментальному туризму

Ключові слова: сентиментальний туризм, Західна Україна, Польща, переселенці, міграції.

УДК 379.85

Козовий Віталій Андреевич

Львовский государственный университет
физической культуры им. Ивана
Боберского, г. Львов, Украина, e-mail:
Live-love@ukr.net

СЕНТИМЕНТАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕСС ЗАРОЖДЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ

Цель заключается в том, что бы проанализировать исторические данные (период массовых переселений украинцев после Второй мировой войны) и зачислить результаты к одной из причин возникновения сентиментального туризма в целом.

Методика. Исследование заключается в анализе и систематизации данных и фактов. Полученная информация является каталізатором сентиментального туризма. Объект – сентиментальный туризм, как один из видов путешествия. Предмет – зарождения та особенности сентиментального туризма.

Результаты. В статье раскрывается понятие сентиментального туризма, а также причины зарождения данного вида туризма. Наведены пояснения и разница значений: этнический туризм, ностальгический туризм. Наведены материалы документов, которые датируются 1944 годом по поводу акций по переселению украинцев с территорий Польши.

Научная новизна. Разные ученые и знатоки туризма всего лишь в общих чертах описывали сентиментальный туризм, но истоки и зарождение не упоминаются должным образом. Автор обращается к истокам и истории для более детального разъяснения по вопросу возникновения сентиментального туризма, в определенной степени опираясь на существующие материалы и исследования украинских, российских и польских ученых.

Практическая значимость. Вопросы касающиеся сентиментального туризма должным образом не рассматривались в литературе. Особенности данного вида туризма уделяли недостаточно внимания.

Ключевые слова: сентиментальный туризм, Западная Украина, Польша, переселенцы, миграции.

УДК 379.85

Kozovyy Vitalii Andriyovych

Lviv state university of physical culture
named after Ivan Bobersky, Lviv, Ukraine,
e-mail: Live-love@ukr.net

SENTIMENTAL TOURISM, THE BEGINNING PROCESS AND IT'S SPECIFIC

The aim deals with gathering historical facts (period of mass migrations of ukrainians after World War II) and use these materials as one of the beginning process of sentimental tourism.

Methods. Investigation deals with dissecting and systematizing information. The information that we've got is a catalyst of sentimental tourism. Object of investigation – sentimental tourism as of the kinds of travelling. Subject of investigation – the beginning of sentimental tourism and it's specific.

Results. The article deals with meaning of sentimental tourism and revealing reasons of the beginning of such kind of tourism. The explanation is included and we have shown difference between such terms as: nostalgic tourism, ethnic tourism. The documents from 1944 about migrations of ukrainians from Poland territory are given.

Scientific novelty. Various scientists and tourism specialists only basically described sentimental tourism but the origins are missing or not mentioned at all. The author refers to the origins and history for a more detailed explanation of origin of sentimental issue in tourism to a certain extent based on existing materials and study Ukrainian, Russian and Polish scientists.

Practical usage. The investigation gives a better understanding of the beginning of sentimental tourism.

Key words: sentimental tourism, Western Ukraine, Poland, immigrants, mass migrations.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ностальгійного (сентиментального) туризму займались: Івонна Дуда-Бобко у праці «Туризм в українській частині Розточчя у період з 1945 по 2012 рр.» (2012); Р. М. Лозинський у статті «Перспективи ностальгійного туризму

Жовківського району» (2012). Шандор Ф. Ф. у роботі «Сучасні різновиди туризму» (2011).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Такі проблеми як: переселення, масові міграції та українсько-польські відносини раніше не зв'язували з питаннями сентиментального туризму.

Формулювання мети статті. Ціль полягає у кращому роз'ясненні поняття сентиментального туризму та особливостей і для цього потрібно вирішити наступні завдання: проаналізувати ряд літературних джерел та авторів, які акцентували на даному питанні; звернутись до історичних фактів, які б викривали витоки та причини сентиментального туризму.

Постановка проблеми. Сентиментальний або ностальгійний туризм є надзвичайно перспективним, особливо в межах Українсько-Польського прикордоння і варто у більшій мірі розглянути даний вид туризму та виявити основні моменти його зародження.

Виклад основного матеріалу. Сентиментальний або ностальгійний туризм – вид туризму, який зумовлює подорожуючого до відвідувань свого місця народження або своїх предків, ознайомлення з культурою та цінностями певної території.

Ностальгійний туризм тісно переплітається з такими процесами як: міграції, діаспора, примусові чи/та добровільні переселення, історично-військові події. Саме слово ностальгія зумовлює туриста до повернень до чогось свого, рідного та знайомого.

Згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», ностальгійний туризм - різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання. Даний вид туризму заснований на потребі людей у відвідуванні родичів, місць народження і проживання близьких і займає важливе місце в міжнародному туристичному обміні[3].

Поняття «ностальгійний туризм» дослідники трактують по-різному: ностальгійний, етнічний, сентиментальний. Кожен автор може мати своє бачення стосовно даного поняття, але як показує аналіз матеріалів, «ностальгійний туризм» у російській літературі називається - «ностальгический туризм» і схоже трактування виокремлюється і в українській літературі. Іноді «ностальгійний туризм» трактують як синонім етнічного чи етнографічного туризму, але і тут необхідне доповнення. Етнічний чи етнографічний туризм – це звичайні подорожі етнічними регіонами, з метою ознайомлення з культурою, звичаями, традиціями населення конкретної території та етнічними особливостями, але даний тип туризму не пов'язаний з родинними зв'язками. Сентиментальний туризм близький за змістом, як синонім ностальгійного. Сентиментальний туризм частіше вживається у Європі. Туристичні фірми часто пропонують так звані «sentimental trips» (сентиментальні поїздки). Сентиментальний туризм зустрічається у польській літературі як «turystyka sentymentalna» (Івонна Дуда-Бобко, 2012).

Можливі й інші підходи до вивчення даного поняття. Людина, яка хоче вивчити своє коріння та дізнатись більше про походження своєї сім'ї повинна вивчити матеріали архівних фондів, одержувати інформацію про близьких і родичів і здійснювати поїздки. Цілком можливо, що у ході вивчення наявних матеріалів з'ясується, що у роду були відомі люди (політики, митці, поети тощо). Одержавши точну інформацію, людина по-іншому ставитиметься до свого минулого та сімейних зв'язків. Такий підхід спонукатиме до поваги та відповідальності.

Сегмент ностальгійного туризму формують такі споживацькі категорії: люди, які покинули рідну землю під тиском обставин; нащадки вихідців з певної території, які активно цікавляться територією походження предків. Люди, які вимушено покинули рідну землю, як правило, утворюють групи. Вони потребують бездоганно організованої поїздки, розвиненої інфраструктури. Нащадки вихідців з певної території, які активно цікавляться етнічними землями предків, відвідують територію організовано.

Паралельно з ностальгійним туризмом на етнічних землях можна ознайомитись з історико-культурними, археологічними, етнографічними, фестивальними, ярмарковими, сільськими, екскурсійно-пізнавальними, музейними об'єктами. Туристи, яких до подорожі спонукали ностальгічні мотиви, також знайомляться з ресурсами освітнього, лікувально-оздоровчого, спортивно-оздоровчого туризму.

Позитивні наслідки розвитку ностальгійного туризму, сприятимуть: збереженню історичної спадщини та культурного надбання території та розширенню туристичної інфраструктури; збереженню та відтворенню народних промислів, звичаїв і традицій; розвитку гастрономічного сектора індустрії туризму; постійному поліпшенню туристичної інфраструктури; надходженням валютних коштів, спонсорської допомоги, зокрема на реставрацію, відтворення, збереження історичних пам'яток, музейних фондів, розвиток туризму; налагодження культурного обміну між регіонами та розвиток культури загалом; формуванню позитивного іміджу держави у світі.

До ностальгійного туризму відноситься так званий «діаспорний туризм». Як відомо під поняттям «діаспора» (з грец. – «розсіяння») розуміють представників певної етнічної спільноти, які через різні обставини живуть поза межами основного регіону проживання свого етносу (поза межами «етнічної території» народу), проте усвідомлюють свою єдність зі своїми співвітчизниками на історичній батьківщині. Таким чином, діаспорний туризм – це поїздки представників діаспори на історичну батьківщину, а українська діаспорою є однією з найчисленніших у світі.

Відомо, що ностальгійний туризм залучає в Україну чимало поляків, але вони, як правило, не користуються послугами туристичних фірм, а вдаються до допомоги знайомих, друзів, родичів, що можуть направити, дати рекомендації, найчастіше вони відвідують Західну Україну[6].

Потенційних учасників ностальгійного (сентиментального) туризму можна поділити за процесом різного роду міграцій:

- Міграції, які тривали до початку Другої світової війни;
- Міграції часів Другої світової війни. Цей період також включає 2-3 роки довоєнного періоду та після війни. Основною причиною міграцій в ті часи були втечі від ворожих сторін та боязнь покарань. Численні групи людей відмовлялись повертатись до рідних земель. Такі переселення мали добровільний характер.
- Міграції примусового характеру з рідних місць під час війни.
- Післявоєнні міграції в зв'язку зі змінами кордонів (Польщі, Німеччини, Чехословаччини, Румунії). Масові міграції були багатомільйонними [7].

Прикладом переселення часів Другої світової війни, який охоплював, як довоєнний, так і післявоєнний період - процес переселення українців з Польщі до УРСР у тому числі з Холмщини і Підляшшя, пройшов у декілька етапів. 9 вересня 1944 р. була підписана *Угода про евакуацію українського населення з території Польщі до УРСР*, так званий «обмін населенням» [5].

З угоди між урядами Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським комітетом Національного Визволення про депортацію українців з Польщі та поляків з України

9 вересня 1944 року

Відділ І. Загальні положення

Стаття 1

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї Угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської, русинської національностей, що проживають в Холмському, Грубешівському, Томашівському, Любачівському, Ярославському, Перемишльському, Лісковському, Замостівському, Красноставському, Білгорайському, Володавському та інших районах Польщі, де можуть виявитись громадяни вище вказаних національностей, які бажають переселитись з території Польщі на Україну та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 р., які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитись на територію Польщі.

Стаття 2

Сторони умовляються почати означену евакуацію з 15 жовтня 1944 р. і закінчити її 1 лютого 1945 р. В період з 15 вересня до 15 жовтня провадиться облік числа місцезнаходження і національності осіб, які бажають евакуюватися. На вимогу однієї з Сторін строк евакуації може бути продовжений за взаємною згодою.

Стаття 21

Ця Угода складена українською та польською мовами в двох примірниках, при тлумаченні її обидва тексти вважаються автентичними.

За уповноваженням уряду УРСР

Голова Ради Народних Комісарів УРСР (Хрущов)
За уповноваженням Польського Комітету Національного
Визволення Голова Комітету (Осубка-Моравський)
Люблін, 9 вересня 1944 р.[2].

Варто також згадати звернення представників всіх верств українського населення за лінією Керзона «До цілого культурного світу. Відкритий лист з-поза лінії Керзона», який датується жовтнем 1945 р, в якому українці звертались до урядів США, Франції, Швеції. Зокрема: «Тутешнє українське населення не хотіло й не хоче під жодною умовою покинути своєї землі та своїх дотеперішніх осель. Діється це з різних людських причин, але найголовніше тому, що в межах Радянського Союзу, куди нас хочуть вивозити й мешкає вся решта українського понад 40-мільйонного народу, - наш народ не має жодних національно-політичних, релігійних, ні соціальних людських прав. Теперішній польський уряд, під натиском Москви, вирішив викинути українське населення насильно з його осель. Звертаємось цим відкритим листом до всього культурного світу в тій надії, що всі волелюбні народи й усі культурні. Гуманні люди, - відізвуться та піддержать героїчну боротьбу нашого народу проти варварського знищення, яким грозять нам більшовицькі та польські тирани. У Зверненні також згадувалось про:нелюдське ставлення до самих українців під час переселення (крадіж, вбивства)»[2].

Перші потоки переселенців з Польщі почали прибувати на території УРСР в листопаді 1944 р. Прогнозувалось, що прибуде в Україну 460,5 тис. переселенців (117,7 сімей). Депортованих планували розселити в Запорізькій (9,7 %), Херсонській (8 %), Миколаївській (8 %), Луганській (7,8%). Понад третину (33 %) розселили в західних областях). Переселяли людей з наступних повітів: Більський; Володавський; Замістський; Холмський; Красноставський; Грубешівський; Томашівський; Білгорайський; Любартівський; Янівський; Радзинський; Ярославський; Лежайський; Жешівський; Пшеворський.

За радянським звітом серед переселених до УРСР налічувалось 439 тис. 135 українців, 23 тис. 846 росіян, 18 тис. 759 русинів (поняття «русин» означало те саме, що потім «українець»), 126 білорусів і 243 особи інших національностей. Польські дані розходяться з радянськими. За польськими записами до України виїхало 464 тис. 529 українців, 2 тис. 333 росіян, 81 білорус, 15 тис. 164 русинів-лемків. Переважна більшість переселених (приблизно 290 тис.) були віком від 14 до 50 років[5].

За даними О. Кокотайло (1996), кількість переселених українців становила 460 тис. 500 осіб. Тобто дані є ближчими до польських показників.

Кількісні показники чисельності українських переселенців з Польщі у різні області України подані в таблиці 1 (О. Кокотайло, 1996).

Таблиця 1

Переселені етнічні українці в різні області України 1944-1946 рр.

№	Область України куди переселили	Чисельність	
		осіб	сімей
1	Запорізька	44 858	11 367
2	Херсонська	37 043	9 308
3	Миколаївська	36 903	9 278
4	Луганська	35 766	8 729
5	Дніпропетровська	33 932	8 450
6	Донецька	29 045	7 293
7	Одеська	27 040	6 850
8	Харківська	22 311	5 600
9	Кіровоградська	22 300	5 557
10	Полтавська	12 280	3 000
11	Сумська	10 856	2 714
12	Тернопільська	59 916	16 298
13	Волинська	27 204	7 252
14	Львівська	21 755	5 797
15	Рівненська	13 983	3 623
16	Дрогобицька	13 778	3 584

Таблицю складено за О. Кокотайло, 1996 [4].

Всього переселено 460 тис. 500 осіб (117 700 сімей).

Згідно вище зазначеної таблиці складена карта переселених українців у різні області тодішньої УРСР (рис. 1)

*складено за [4]

Рис. 1. Кількісні показники чисельності українських переселенців у різні області України з Польщі

Переважна кількість переселених були направлені у східні області (Одеську, Дніпропетровську, Херсонську). До 1946 р. переселенці, які прибули до східних областей намагались знайти місце проживання в західних областях. Причини були різні, але з огляду на територіальні розбіжності в поглядах на спільне проживання на нових територіях, в тому числі і мовне питання, переселенці виїжджали до західних областей. Самовільні переселення зі східних областей в західні оцінювались негативно.

В цілому зі східних областей в західні вибуло 86,2 % направлених туди переселенців з Польщі. Найбільший відтік був з південних областей: Одеської (90 %), Миколаївської (89 %), Херсонської (89 %). Дозвіл на зміну місця проживання надавало Управління при Раді Міністрів УРСР в справах евакуації. Сам процес адаптації на нових місцях розтягувався на довгий час. Основними районами розселення переселенців з Польщі була Львівська область [3].

Висновки. Проаналізувавши літературні джерела та виділивши їх у дане дослідження, виникає очевидний зв'язок між такими поняттями як: міграції, переселення та сентиментальний туризм. У статті згадуються переселення, які відбувались ще до початку операції «Вісла» (1947 р.) і вони були багатотисячними. У період 1944 по 1946 рр. до України переселили майже пів мільйона людей. Мотиви сентиментального туризму – різні. До мотивів належать: родинні зв'язки; краще пізнання свого коріння; події минулого, які пов'язують туриста з певними місцем.

Список використаних джерел

1. Вуйцик О. І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму в Україні / О. І. Вуйцик. – Ніжин : МІЛАНІК, 2009. – С. 40–46.
2. Дзюба І. М. Україна - Антологія пам'яток державотворення Х-XX ст. (у десяти томах), том 9 / І. М. Дзюба, В. Д. Литвинов, Р. В. Мовчан, Д. В. Павличко. – Київ : «Основ», 2009. – С. 178, 208–213.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003.
4. Кокотайло О. Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя – Матеріали наукової конференції / О. Кокотайло. – Львів : Суспільно-культурне товариство «Холмщина». – 1996. С. 148–151.
5. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915-1947). Дослідження. Спогади. Документи. Том 1. Дослідження / Ю. Макар, М. Горний, В. Макар, А. Салюк. – Чернівці : Букрек, 2011. – С. 621–655, 678, 690, 753–780.
6. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: збірник наукових статей / Інститут туризму ФПУ. – Київ, 1996. – С. 7–17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. – Wroclaw : Poland, 2011. S. – 53–137.

Список использованных источников:

1. Вуйцик А. И. Развитие сентиментального (ностальгического) туризма в Украине / А. И. Вуйцик. – Нежин : МИЛАНІК, 2009. – С. 40–46.

2. Дзюба И. М. Украина - Антология памятников государства X-XX вв. (В десяти томах), том 9 / И. М. Дзюба, В. Д. Литвинов, Г. В. Мовчан, Д. В. Павлычко. – Киев : «Основ», 2009. – С. 178, 208–213.
3. Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины» О туризме »от 18 ноября 2003.
4. Кокотайло А. Всемирный конгресс украинский Холмщины и Подляшья - Материалы научной конференции / А. Кокотайло. – Львов : Общественно-культурное общество «Холмщина». – 1996. С. 148–151.
5. Макар Ю. От депортации к депортации. Общественно-политическая жизнь Холмско-подляшских украинцев (1915-1947). Исследование. Воспоминания. Документы. Том 1. Исследования / Ю. Макар, М. Горный, В. Макар, А. Салюк. – Черновцы : Букрек, 2011. – С. 621–655, 678, 690, 753–780.
6. Попович С. И. Туристический экскурсионные ресурсы Украины: сборник научных статей / Институт туризма ФПУ. – Киев, 1996. – С. 7–17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. – Wroclaw : Poland, 2011 S. – 53–137.

References:

1. Vuytsyk A.I. Development of sentimental (nostalgic) tourism in Ukraine / O. Vuytsyk. – Nizhyn : MILANIK, 2009. - P. 40-46.
2. Dziuba I. M. Ukraine - Anthology monuments state X-XX centuries. (In ten volumes), Volume 9 / I. M. Dziuba, V. D. Litvinov, R. V. Movchan, D. V. Pavlichko. – Kyiv : "Fundamentals", 2009. - P. 178, 208-213.
3. The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Tourism "on 18 November 2003.
4. Kokotaylo A. Ukrainian World Congress O. Holm and Podlasie - Materials Conference / A. Kokotaylo. – Lviv : Socio-cultural society "Kholmshchyna." - 1996. P. 148-151.
5. Makar Y. From deportation to deportation. Socio-political life of Ukrainian Kholm Podlaski (1915-1947). Research. Memoirs. Documents. Volume 1. Research / Y. Makar, M. Hornyu, W. Makar A. Salyk. – Chernovtsy : Bukrek, 2011. - P. 621-655, 678, 690, 753-780.
6. Popovich S. I. Tourist Excursions Ukraine resources: scientific research papers / Institute of Tourism FPU. - Kyiv, 1996. - P. 7-17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. - Wroclaw: Poland, 2011. S. - 53-137.

УДК 91.379.85 (477)

Устименко Леся Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент

Булгакова Наталія Валеріївна

Київський національний університет
культури і мистецтв м. Київ, Україна,
e-mail: ustilesia@gmail.com

Київський національний університет
культури і мистецтв м. Київ, Україна,
e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРОРТІВ УКРАЇНИ

Мета дослідження - визначення основних шляхів реалізації оптимізації діяльності санаторно-курортних комплексів України.

Методика. Проаналізовано основні підходи у вітчизняній та зарубіжній літературі щодо таких дефініцій як «SPA» и «wellness». Охарактеризовано основні проблеми розвитку санаторно-курортних комплексів України. Обґрунтовано доцільність змін в організації рекреаційної діяльності українських курортів.

Результати. Визначено основні тенденції розвитку попиту та пропозиції в сегменті лікувально-оздоровчого туризму. Обґрунтовано доцільність впровадження гнучкої форми роботи з клієнтами, зокрема, прийнятною для більшості українських курортів, що не потребують суттєвих перебудов оздоровчого закладу може бути – wellness weekend-tour. Визначено основні цільові групи, на які орієнтовані wellness та SPA технології.

Наукова новизна. Окреслено основні шляхи оптимізації рекреаційної діяльності санаторно-курортних комплексів України. Запропоновано до вживання термін «wellness weekend-tours».

Практична значимість. Розроблено нові на вітчизняному ринку лікувально-оздоровчого туризму форми роботи з клієнтами санаторно-курортних комплексів, зокрема - wellness weekend-tours. Запропоновано орієнтовні рекреаційні інновації, що базуються на використанні закордонного досвіду організації роботи курортних комплексів.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, санаторно-курортні комплекси, рекреаційні інновації, оптимізація.

УДК 91.379.85 (477)

Устименко Леся Николаевна,
кандидат педагогических наук, доцент

Булгакова Наталья Валериевна

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail: ustilesia@gmail.com

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru

ОПТИМИЗАЦИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КУРОРТОВ УКРАИНЫ

Цель исследования - определение основных путей реализации оптимизации деятельности санаторно-курортных комплексов Украины.

Методика. Проанализированы основные подходы в отечественной и зарубежной литературе относительно таких дефиниций как "SPA" и "wellness". Охарактеризованы основные проблемы развития санаторно-курортных комплексов Украины. Обоснована

целесообразность изменений в организации рекреационной деятельности украинских курортов.

Результаты. Определены основные тенденции развития спроса и предложения в сегменте лечебно-оздоровительного туризма. Обоснована целесообразность внедрения гибкой формы работы с клиентами, в частности, приемлемой для большинства украинских курортов, которые не нуждаются существенных перестройках оздоровительного комплекса может быть, - wellness weekend - tour. Определены основные целевые группы на которые ориентированы wellness и SPA технологии.

Научная новизна. Очерчены основные пути оптимизации рекреационной деятельности санаторно-курортных комплексов Украины. Предложен к употреблению термин "wellness weekend - tours".

Практическая значимость. Разработаны новые на отечественном рынке лечебно-оздоровительного туризма формы, работы с клиентами санаторно-курортных комплексов в частности - wellness weekend - tours. Предложены ориентировочные рекреационные инновации, которые базируются на использовании заграничного опыта организации работы курортных комплексов.

Ключевые слова: рекреационная деятельность, санаторно-курортные комплексы, рекреационные инновации, оптимизация.

UDC 91.379.85 (477)

Ustymenko Lesia Mykolaivna
PhD of Pedagogic, associate professor
Bulhakova Nataliia Valeriivna

Kyiv national university of culture and arts, Kyiv,
Ukraine, e-mail: ustilesia@gmail.com
Kyiv national university of culture and arts, Kyiv,
Ukraine, e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru

OPTIMIZATION OF RECREATIONAL ACTIVITY OF RESORTS OF UKRAINE

Purpose. A research aim is determination of basic ways of realization of optimization of activity of sanatorium-resort complexes of Ukraine.

Methodology. Basic approaches are analysed in home and foreign literature in relation to such definitions as "SPA" and "wellness". The basic problems of development of sanatorium-resort complexes of Ukraine are described. Expediency of changes is reasonable in organization of recreational activity of the Ukrainian resorts.

Results. Basic progress of demand and supply trends are certain in the segment of curatively-health tourism. Expediency of introduction of flexible form of work is reasonable with clients, in particular, acceptable to the most Ukrainian resorts that does not need substantial alterations of health complex can be, - wellness weekend - tour. Basic target groups are certain to that wellness is oriented and SPA of technology.

Scientific novelty. The basic ways of optimization of recreational activity of sanatorium-resort complexes of Ukraine are outlined. The term of "wellness weekend is offered to the use - tours".

The practical significance. The new are worked out at the home market of curatively-health tourism of form, works with the clients of sanatorium-resort complexes in particular - wellness weekend - tours. Reference recreational innovations that are based on the use of foreign experience of organization of work of resort complexes are offered.

Keywords: recreational activity, sanatorium-resort complexes, recreational innovations, optimization.

Однією із важливих складових сучасної рекреаційної системи суспільства є санаторно-курортна справа, що є засобом відновлення фізичного та психічного здоров'я населення. З іншого боку, санаторно-

курортна справа, функціонуючи як складова господарства країни, сприяє збільшенню суспільного багатства за рахунок відновлення трудових ресурсів, забезпечує зайнятість населення і дозволяє вирішувати багато інших соціально-економічних завдань курортно-рекреаційних регіонів країни. Існуюча на сьогодні криза досить негативно впливає на здоров'я громадян України.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування змушують підприємства рекреаційно-курортної сфери застосовувати інноваційні підходи в організації своєї діяльності. Оскільки в наші дні зростає попит саме на новітні технології, то постає проблема необхідності впровадження ефективних технологій в структуру організації курортної справи та їх врахування при розробці та формуванні туристичного продукту. Ефективність рекреаційної діяльності значною мірою залежить від розгалуженості об'єктів інфраструктури та наявності кваліфікованих трудових ресурсів [4].

Вивчення курортів в історичному та культурологічному контексті здійснюється для виявлення основних тенденцій і об'єктивних чинників, які впливали на їх розвиток. І, ґрунтуючись на цих даних та досвіді інших країн, можна визначити перспективи та пріоритетні напрями розвитку курортно-рекреаційної справи в Україні. Це має практичне наукове значення для ефективного функціонування національних курортів, вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму. Актуальним постає питання щодо оптимізації рекреаційної діяльності українських курортів згідно сучасних світових тенденцій, що допоможе урізноманітнити асортимент додаткових послуг санаторно-курортних закладів та в подальшому дозволить залучати клієнтів у низький сезон і покращити імідж рекреаційного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання щодо сучасного стану розвитку курортів та класифікації послуг, що вони надають, розкрито у роботах таких науковців як Е. А. Богачьова, О. В. Лисикова, А. С. Кусков, М. В. Кучуркіна. Сучасні тенденції розвитку санаторно-курортної справи України розкрито у роботах С. П. Кучмій, П. О. Масляка, М. В. Рутинського. Дослідженню питань організації роботи SPA-при готелі свою увагу приділив С. А. Кучмистий та М. В. Одрехівський. Певні шляхи вирішення проблем впровадження інноваційних підходів, зокрема впровадження wellness-технологій в рекреаційну діяльність курортів висвітлено у роботах зарубіжних авторів: Карин Робертс, Ханс-Петер Файт, Джозеф Пилатес.

Попри наявність значного масиву досліджень та публікацій, присвячених різним аспектам розвитку курортної справи в Україні: географічний (Любіцевої О.О., Стафійчука В. І., Рутинського М. Й.); історичний (Устименко Л. М., Афанасьєв І. Ю.); медичний (Караєв Р. Г., Ларичев Л. С., Ніколенко С. І.) - поставлена в статті проблема ще не знайшла свого достатнього висвітлення в науковій літературі.

На даному етапі розвитку курортної справи в Україні актуальною є оптимізація діяльності курортно-санаторних закладів, що і обумовлює основну мету дослідження – визначити основні шляхи її реалізації. Вище викладене зумовлює наступні наукові та практичні завдання:

- проаналізувати різноманітність підходів у вітчизняній та зарубіжній літературі щодо основних дефініцій рекреаційної діяльності;
- охарактеризувати основні тенденції розвитку (проблеми та перспективи) рекреаційної діяльності курортів;
- визначити основні шляхи оптимізації рекреаційної діяльності курортів України;
- визначити основні цільові групи, на які орієнтовані wellness- та SPA-технології.

Виклад основного матеріалу. В даний час як у світовій літературі, так і у вітчизняній, немає єдності щодо визначень понять, пов'язаних зі «SPA & wellness» індустрією, що є базою лікувально-оздоровчого туризму. Це обумовлюється тим, що лише з кінця XX ст. дана галузь позиціонується як більш-менш самостійна, а також тим, що дослідники та представники галузі сповідують різні концепції розвитку, зумовлені історичними особливостями розвитку SPA та wellness туризму в різних країнах світу.

Аналіз літератури показав, що при дослідженні галузі застосовується низка різноманітних термінів «healthtourism» (подорожі за здоров'ям), поширеному в англомовній літературі, у фаховій літературі також вживаються терміни «wellnesstourism», «healthcaretourism», «curetourism», «holistictourism», «well-beingtourism», «spatourism», «medicaltourism», «healthandwellnesstourism» тощо. Одночасно українська фахова література вживає терміни «лікувальний туризм», «санаторно-лікувальний туризм», «оздоровчий туризм», «медичний туризм», зустрічаються «SPA-туризм», «wellness-туризм» та інші інтерпретації. Однак, дослідження дефініцій цих термінів дає чітко зрозуміти, що поняття SPA та wellness туризм є близькими, але не тотожним як за змістом, так і за обсягом поняття «лікувально-оздоровчий туризм», який вживається у вітчизняній літературі та визначений у Законі України «Про туризм». Вище перераховані терміни, що активно використовують суб'єкти туристичної діяльності, більш доцільно вважати підвидами лікувально-оздоровчого туризму.

Отже, якщо «spa-туризм» (більш традиційний лікувальний, санаторно-курортний, медичний/клінічний) спрямований на лікування конкретних захворювань та реабілітацію або корекцію тіла, то «wellness» (оздоровчий) туризм є принципово новою течією, що увійшов у наш побут не дуже давно. Точного еквівалента в українській мові йому немає. Wellness — це слово, що нещодавно увійшло у словники багатьох мов світу й означає стан фізичного й душевного благополуччя, прекрасний стан тіла і душі, релаксацію, відновлення сил організму через активну оздоровчу діяльність. Wellness – це відображення способу життя, яке засноване на формуванні гармонії "душі", "думок" і "тіла", це сплав фізичного,

духовного й емоційного здоров'я, стиль і спосіб життя, який може зробити нас щасливими та навчити доброзичливому ставленню до світу. Це перехід на новий рівень розуміння якості життя, свідоме ставлення до себе, до свого психічного й фізичного здоров'я. Wellness органічно поєднує духовні практики Сходу й високі технології, сучасні методики оздоровлення й новітні розробки в дієтології й косметології, методи традиційної й альтернативної медицини, останні досягнення фізіології й біомеханіки та індивідуальний підхід до кожного [7]. В останні роки здоров'я людини в більш широкому сенсі стали позначати цим терміном. Отже, Wellness - це гнучка система взаємозв'язку медичних, фізичних, психологічних, культурних і соціальних заходів, спрямованих не тільки на профілактику, відновлення, але й на лікування людини [8].

Лікувально-оздоровчий туризм є узагальнюючою категорією, що охоплює оздоровчий SPA- та wellness туризм, та лікувальний (більш традиційний лікувальний, санаторно-лікувальний, медичний) туризм. Попит на wellness та SPA відпочинок щорічно зростає. Так, відповідно до досліджень «Global SPA Summit 2011», 89% респондентів зазначають, що концепція wellness (підвищення рівня загального здоров'я, оздоровлення) є надзвичайно важливою для їх майбутнього. За даними Європейської SPA асоціації (ESPA), більше 20 млн. європейців відвідують курорти принаймні один раз на рік. Домінуючим ринком для більшості SPA-дестинацій у світі є їх внутрішній ринок (до 90%) [9].

В минулому санаторно-курортні та оздоровчі заклади України орієнтували свою діяльність на масове оздоровлення громадян. В сучасних умовах ринкових відносин основна увага зосереджується на якості оздоровчого процесу, що передбачає впровадження нових методів профілактичного лікування й оздоровлення, реабілітації, використання сучасних технологій діагностики, вивчення та застосування нетрадиційних методів медицини. При розробці інноваційних підходів розвитку треба враховувати, що споживач приймає рішення про придбання путівки не тільки керуючись лікувальною спеціалізацією закладу та ціною, а й сервісним обслуговуванням, кваліфікацією персоналу, іміджем закладу, пропозиціями культурно-розважального відпочинку [5].

Урбанізація, індустріалізація, зростаючий темп життя зумовлюють гостру потребу у відновленні фізичних та психологічних сил людини. Тому більшим попитом починають користуватися лікувальний, спортивно-оздоровчий, зелений, екологічний, SPA- та wellness-туризм [2]. Наведені факти свідчать про постійне зростання інтересу відпочиваючих до курортів, які можуть якнайповніше задовольнити потреби новосформованих цільових осередків.

Основні райони wellness-туризму в Старому Світі знаходяться у Центральній і Східній Європі, а також у Західній Європі. У колишніх соціалістичних країнах є багаті традиції курортної справи, вони мають у своєму розпорядженні широкий спектр цілющих природно-рекреаційних ресурсів, використовують сучасні ефективні методи профілактики

захворювань, лікування й реабілітації пацієнтів. Встановивши порівняно низькі ціни на курортне обслуговування при високому терапевтичному ефекті, вони одержали конкурентну перевагу й контролюють значну частку європейського ринку wellness-туризму [3]. Постає необхідність дослідження досвіду організації курортної справи в країнах близького зарубіжжя і впровадження інноваційних методів та технологій для стрімкого розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Отже, інтеграція SPA концепції в санаторно-курортне лікування в Україні на сьогоднішній день досягається 3 шляхами: створення медичних і (або) косметичних SPA-кабінетів на базі лікувальної, санаторно-курортної установи; організація SPA-зони (гармонізуюча, релаксуюча, естетична і так далі) в рамках лікувальної установи; створення SPA-установи (косметичної, оздоровчої або/та естетичної) в рамках курорту, лікувально-оздоровчої зони [9].

Рівень споживання туристичних послуг є одним з важливих індикаторів якості життя. Покращення економічної ситуації, підвищення рівня життя людей дають змогу піклуватися про своє здоров'я, і тому wellness-туризм є перспективним напрямом економіки європейських країн [3]. На даний момент в Європі спостерігається тенденція динамічного розвитку спа-центрів при готелях. Якщо у 2000 році тільки 12% гостей користувалися послугами SPA-центрів під час їх перебування в готелі, то вже в 2006 році кількість людей, що користуються оздоровчими послугами при готельних комплексах, зросла до 35-40%, а в 2008 році досягла 67%. Сьогодні за даними компанії Intelligent Spas, як мінімум кожен 3-й клієнт відвідує SPA під час перебування в готелі. В Україні повноцінних спа-центрів при готелях ще дуже мало, тоді як за кордоном 27% ринку спа-послуг припадає на центри при готелях [9]. Що ж стосується санаторно-курортних закладів, то біля 80% вітчизняних здравниць не орієнтовані на wellness-туризм. У зв'язку із цим створення сучасної Spa або wellness зони у готелі сприяє продовженню сезону перебування гостей, повному завантаженню готелю на період вихідних днів, створенню додаткових сервісних послуг, не пов'язаних з погодними умовами. І саме головне це дозволяє розширити бізнес, підвищити конкурентоспроможність і забезпечити стабільність підприємства вже сьогодні й на тривалу перспективу.

Лише санаторії, що розташовані біля великих міст, як правило обласних центрів та столиці мають можливості для wellness weekend-tours. Роки стрімкого зростання туристичної галузі минають, і стає зрозуміло, що туристи стали більш розбірливими, непередбачуваними у своїх смаках та пріоритетах. І ця ситуація потребує від керівників туристичних підприємств прийняття стратегічних рішень щодо концептуальних змін у збутовій політиці та пошуку шляхів задоволення нових потреб споживачів [5].

Тема розвитку SPA-індустрії в Україні викликає все більшу зацікавленість, як у потенційних клієнтів, так і у мас-медіа. Одне із

свідчень тому – новий спецпроект Інтернет-порталу про здоров'я «health.info», який цілком присвячено SPA. Також «Союз Професіоналів SPA, готелів і Wellness-курортів України» сприяє в інформуванні споживачів і гостей SPA про кращі центри, салони, курорти і готелі SPA в Україні. Для цього було створено НАВІГАТОР SPA & Wellness, завдяки якому, в режимі он-лайн, клієнт може швидко знайти SPA або Wellness-об'єкт, згідно регіону його знаходження на карті України [6].

Минули ті часи, коли було можливо розподілити потенційних клієнтів за приналежністю до вікових груп і задовольнити потреби на базі пакетних пропозицій. На сьогодні визначають характерні риси споживачів такі як: стрімка плинність інтересів, захоплення, уподобань та вплив мінливих тенденцій моди. Однорідні цільові групи розпадаються на більш дрібні залежно від демографічних, структурних і ментальних змін. Наведені факти свідчать про невідворотність на нашому туристичному ринку таких явищ, як wellness та SPA. Більш виразно ці тенденції відстежуються у синтезованій жіночій цільовій групі. Для ефективного задоволення потреб споживачів даної групи необхідно враховувати такі фактори як:

- дестинація має визивати у жінок почуття захищеності та комфорту;
- готелі мають бути у безпечних місцях;
- має надаватися великий спектр wellness-готелів;
- мандрівки мають орієнтуватися на задоволення специфічних жіночих потреб (SPA);
- надавати пропозиції для жінок, що подорожують на одинці;
- туристичні підприємства мають орієнтуватися на сервіс.

Найбільшою і цікавою цільовою групою для постачальників туристичних послуг вже зараз стає покоління середнього віку. Воно характеризується прагненням до оптимізації життя. Пропозиції wellness-готелів, активний відпочинок, захоплювальні подорожі й пропозиції з емоційним забарвленням, туристичні послуги та продукти, що пропонують полегшення життя, економію часу й зручність (пакетні тури індивідуального типу), спрямовані на задоволення потреб туристів [9].

Сучасні трансформації курортних центрів зумовлені двома обставинами. Пріоритетним стає здоровий спосіб життя, і в усьому світі росте число людей, які хочуть підтримувати гарну фізичну форму й мають потребу у відновлюючих антистресових програмах. Вони охоплюють як класичні курси лікування, так і різноманітні засоби релаксації. Наприклад, терапія аюрведи (назва походить від двох коренів найдавнішої на землі мови – санскриту: "аюх" (довге життя) і "веда" (знання) – найдавніша зі збережених до наших днів всеосяжна медична система, що пропонує повне глибокого змісту всебічне знання про здоровий спосіб життя й про те, як перебувати в гармонії із природою; курси омолодження та пропозиції езотеричного або релігійного паломництва [9]. В основному споживачами таких послуг є люди середнього віку, що віддають перевагу активному

відпочинку і часто обмежені в часі. Друга причина переорієнтації курортів полягає в тому, що їх традиційна підтримка, у тому числі фінансова, з боку муніципалітетів і держави, у зв'язку із нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні, скорочується. Здравніці змушені вдосконалювати свій продукт, щоб вийти на нові сегменти споживчого ринку й залучити додаткових клієнтів.

Однією із нових форм роботи для більшості українських курортів, що не потребують суттєвих перебудов оздоровчого закладу може бути – wellness weekend-tour. Оздоровчі, релаксаційні або естетичні SPA-пакети на декілька днів давно завоювали популярність на європейському ринку SPA-послуг. Така форма роботи курорту приваблива для клієнтів незалежно від пори року. З появою альтернативи оздоровчому туризму термін перебування на курорті стає більш гнучким, тобто не передбачає фіксованих курсів лікування, на відміну від лікувального-оздоровчого. Для SPA та wellness-туризму характерна набагато менша залежність від сезонних та кризових тенденцій. При переорієнтації групового туризму на індивідуальний обов'язковими критеріями є підвищення якості обслуговування, кваліфікація персоналу та належна туристична інфраструктура. Тому зростає необхідність впровадження нових послуг та технологій при організації курортної діяльності для створення конкурентоспроможного туристичного продукту. Внутрішній туризм значно перевершує за об'ємом в'їзний. Все більше українців хочуть поєднувати відпочинок з оздоровленням і доглядом за зовнішністю. Ідея SPA як можливість природного оздоровлення прекрасно інтегрується до стереотипів і потреб наших співгромадян. Останнім часом туристичний ринок України та світу зазнає змін. Традиційні санаторні курорти перестають бути місцем лікування й відпочинку осіб похилого віку й стають полі функціональними оздоровчими центрами, розрахованими як на нові цільові групи споживачів. Інтерес чоловіків до wellness і систем омолодження також зростає. Завдяки впровадженню найсучасніших лікувальних і реабілітаційних методів, новітніх технологій wellness та SPA в організації курортної справи в комбінації з традиційним використанням природних мінеральних вод і сприятливих кліматичних умов, Україна може зайняти своє місце на світовому ринку рекреаційних послуг.

Висновки. Отже, вище викладені форми та рекреаційні технології (wellness, SPA, wellness weekend-tour) розвитку світової курортної справи є перспективними для українських санаторно-курортних комплексів. На сьогодні пріоритетним напрямком оптимізації розвитку санаторно-курортної справи в Україні є запровадження закордонного досвіду в рекреаційну діяльність шляхом впровадження інновацій та пошук нових форм надання рекреаційних послуг.

Список використаних джерел:

1. Про курорти : Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 05 груд. 2012 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/> 2026–14. – Назва з екрана.

2. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу. / О. Ю. Дмитрук / Навч. Посібник. - К. : „Альтерпрес”, 2004. - С. 5.
3. Стеченко Д. М. Передумови і напрями формування туристичного ринку в Україні// Консалт-ком. Журнал "Туризм: теорія і практика" – 2006. - № 1.
4. Мальська, Марта Пилипівна. Готельний бізнес: теорія та практика [Текст] : підручник / Марта Мальська, Ігор Пандяк ; М-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. - К. : Центр учбової літератури, 2012. - 470 с.
5. Інноваційна діяльність в умовах конкурентного середовища санаторно-оздоровчих та курортних закладів Закарпатської області [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Мигалина // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011 . - Випуск I (41). – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
6. Продвигаемся в СПА. Ежемесячный информационный вестник Союза профессионалов СПА, отелей и Wellness-курортов, SPA SPace: Все о современном СПА, всеукраинский информационный вестник для профессионалов и клиентов СПА, №8 май-июль, 2012. – Режим доступу : http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Назва з екрана.
7. Философия Wellness – сервер Wellness клуба [Електрон. ресурс]. – Одесса., 2006. С.1 Способ доступу: <http://formula-wellness.com/main.php>. – Назва з екрана.
8. Философия и основные принципы метода Дж. Пилатеса – Русский медицинский сервер [Електрон. ресурс]. – М. , 2006. Способ доступу: <http://http://www.rusmedserver.ru/beauty/bookpilantes/3.html>.
9. Мега-тенденции на рынке международного туризма, эффективное развитие направления SPA-Wellness в отелях класса люкс – Туристические новости [Електрон. ресурс]. – К., 2006. Способ доступу: <http://www.turnovosti.com.ua/articleID=4022>. - Назва з екрана.

Список использованных источников:

1. О курортах: Закон Украины: действующее законодательство с изменениями и доп. по состоянию на 05 дек. 2012 г. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>. - Название с экрана.
2. Дмитрук О.Ю. Экологический туризм: Современные концепции менеджмента и маркетинга. / О. Ю. Дмитрук / Учеб. Пособие. - К.: "Альтерпрес", 2004. - С. 5.
3. Стеченко Д. М. Предпосылки и направления формирования туристического рынка в Украине /// Консалт-ком. Журнал "Туризм: теория и практика" - 2006. - № 1.
4. Мальская, Марта Филипповна. Гостиничный бизнес: теория и практика [Текст]: учебник / Марта Мальская, Игорь Пандяк; М-во образования и науки Украины, Львовский национальный. ун-т им. И. Франка. - М.: Центр учебной литературы, 2012. - 470 с.
5. Инновационная деятельность в условиях конкурентной среды санаторно-оздоровительных и курортных заведений Закарпатской области [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Мигалина // Вестник Черновицкого торгово-экономического института. - 2011. - Випуск I (41). - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
6. Продвигаемся в СПА. Ежемесячный информационный вестник Союза профессионалов СПА, отелей и Wellness-курортов, SPA SPace: Все о современном СПА, всеукраинский информационный вестник для профессионалов и клиентов СПА, №8 май-июль 2012. - Режим доступу: http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Название с экрана.
7. Философия Wellness - сервер Wellness клуба [Электрон. ресурс]. - Одесса., 2006. С.1 Способ доступу: <http://formula-wellness.com/main.php>. - Название с экрана.
8. Философия и основные принципы метода Дж. Пилатеса - Русский медицинский сервер [Электрон. ресурс]. - М., 2006. Способ доступу: <http://http://www.rusmedserver.ru/beauty/bookpilantes/3.html>.
9. Мега-тенденции на рынке международного туризма, эффективное развитие направления SPA-Wellness в отелях класса люкс - Туристические новости [Электрон. ресурс]. - М., 2006. Способ доступу: <http://www.turnovosti.com.ua/articleID=4022>. - Название с экрана.

References:

1. Pro kurorty` : Zakon Ukrayiny` : chy`nne zakonodavstvo zi zminamy` ta dopov. stanom na 05 grud. 2012 r. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>. – Nazva z ekrana.
2. Dmy`truk O.Yu. Ekologichny`j tury`zm: Suchasni koncepciyi menedzhmentu i markety`ngu. / O. Yu. Dmy`truk / Navch. Posibny`k. - K. : „Al`terpres”, 2004. - S. 5.

3. Stechenko D. M. Peredumovy` i napryamy` formuvannya tury`sty`chnogo ry`nku v Ukraini/// Konsalt-kom. Zhurnal "Tury`zm: teoriya i prakty`ka" – 2006. - # 1.
4. Mal`s`ka, Marta Py`ly`pivna. Gotel`ny`j biznes: teoriya ta prakty`ka [Tekst] : pidruchny`k / Marta Mal`s`ka, Igor Pandyak ; M-vo osvity` i nauky` Ukrainy`, L`vivs`ky`j nac. un-t im. I. Franka. - K. : Centr uchbovoyi literatury`, 2012. - 470 s.
5. Innovacijna diyal`nist` v umovax konkurentnogo seredovy`shha sanatorno-ozdorovchy`x ta kurortny`x zakladiv Zakarpats`koyi oblasti [Elektronny`j resurs] / Yu. Yu. My`galy`na // Visny`k Chernivecz`kogo torgovel`no-ekonomichnogo insty`tutu. – 2011 . - Vy`pusk I (41). – Rezhy`m dostupu: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
6. Prodyv`gaemysya v SPA. Ezhemesyachnj y`nformacy`onnij vestny`k Soyuza professy`onalov SPA, otelej y` Wellness-kurortov, SPA SPACe: Vse o sovremennom SPA, vseukray`nsky`j y`nformacy`onnij vestny`k dlya professy`onalov y` kly`entov SPA, #8 maj-y`yul`, 2012. – Rezhy`m dostupu: http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Nazva z ekrana.
7. Fylosofy`ya Wellness – server Wellness kluba [Elektron. resurs]. – Odessa., 2006. S.1 Sposob dostupu: <http://formula-wellness.com/main.php>. – Nazva z ekrana.
8. Fylosofy`ya y` osnovnie pry`ncy` metoda Dzh. Py`latesa – Russky`j medy`cy`nsky`j server [Elektron. resurs]. – M. , 2006. Sposob dostupu: <http://http://www.rusmedserver.ru/beauty/bookpilantes/3.html>.
9. Mega-tendency`y` na rynke mezhdunarodnogo tury`zma, efekty`vnoe razvy`ty`e napravleny`ya SPA-Wellness v otelyax klassa lyuks – Tury`sty`chesky`e novosty` [Elektron. resurs]. – K., 2006. Sposob dostupu: <http://www.turnovosti.com.ua/articleID=4022>. - Nazva z ekrana.

УДК: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Посохов Іван Сергійович,
кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна,
e-mail: ivanposokhov@karazin.ua

ФЕСТИВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Метою дослідження є аналіз фестивальної діяльності як перспективного напрямку розвитку подієвого туризму в Україні.

Методика. У дослідженні використано метод статистичного дослідження, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Результати. У статті проаналізовано стан інфраструктури та ресурсної бази подієвого туризму країни. Визначено сезонність проведення фестивальних заходів, їх динаміку та територіальну приналежність. У підсумку визначено головні перешкоди та шляхи розвитку фестивальної діяльності в Україні.

Наукова новизна. Представлена робота є узагальненням відомостей про стан розвитку інфраструктури подієвого туризму в Україні. Здійснене комплексне дослідження фестивальної діяльності, яка є перспективним напрямком у розвитку туризму в країні.

Практична значимість. Розгляд відомостей про фестивальну діяльність як складову подієвого туризму може бути використаний для корегування туристичної політики держави.

Ключові слова: подієвий туризм, фестивалі, туристична інфраструктура, туристична політика.

УДК: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Посохов Иван Сергеевич,
кандидат исторических наук,
доцент

Харьковский национальный университет имени
В. Н. Каразина, г. Харьков, Украина,
e-mail: ivanposokhov@karazin.ua

ФЕСТИВАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Целью исследования является анализ фестивальной деятельности как перспективного направления развития событийного туризма в Украине.

Методика. В исследовании использован метод статистического исследования, методы сравнения, анализа и синтеза, метод обобщения.

Результаты. В статье проанализированы состояние инфраструктуры и ресурсной базы событийного туризма страны. Определены сезонность проведения фестивальных мероприятий, их динамика и территориальная принадлежность. Обозначены главные препятствия и пути развития фестивальной деятельности в Украине.

Научная новизна. Представленная работа является обобщением сведений о состоянии развития инфраструктуры событийного туризма в Украине. Осуществлено комплексное исследование фестивальной деятельности, которая является перспективным направлением в развитии туризма страны.

Практическая значимость. Рассмотренные сведения о фестивальной деятельности как составной части событийного туризма могут быть использованы для корректировки туристической политики государства.

Ключевые слова: событийный туризм, фестивали, туристическая инфраструктура, туристическая политика.

UDC: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Posokhov Ivan Sergiyovych
PhD in History, associate professor

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv,
Ukraine, e-mail: ivanposokhov@karazin.ua

FESTIVAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN EVENT TOURISM: STATE, PROBLEMS, PROSPECTS

The purpose of the study analyses festival activities as a perspective direction of event tourism development in Ukraine.

Methods. The study used the method of statistical analysis, the methods of analysis and synthesis, comparative method, synthesis method.

Results. The article examines the state of the infrastructure and resource base of the country's tourism event. The author defined seasonality of festival events, their dynamics and territorial identity. As a result, the main obstacles and the ways of festival activities in Ukraine are defined.

Scientific novelty. The article is a generalization of the information on the state of infrastructure development of event tourism in Ukraine. The author made a complex research of festivals that are promising direction in the development of tourism in the country.

The practical significance. The data on the festival activities as part of event tourism can be used to adjust the tourism policy of the state.

Keywords: event tourism, festivals, tourism infrastructure, tourism policy.

Постановка проблеми. Особливого значення у сучасному світі набуває подієвий туризм, який пов'язаний з різноманітними подіями, а також рідкісними природними явищами, що приваблюють туристів своєю унікальністю, екзотичністю, неповторністю. Подієвий туризм включає в себе ряд заходів культурного, спортивного, етнографічного, виставкового характеру. Основною причиною збільшення популярності саме подієвого туризму в світі є прагнення туристів до цікавого, пізнавального та розважального проведення дозвілля. Людям набридає повсякдення, однаковий ритм життя, тому відвідування подієвих заходів є одним із способів урізноманітнити буденність. Подієвий туризм проникає у життя українського суспільства швидкими темпами. На жаль, розвиток подієвого туризму в Україні ускладнено низкою проблем, без вирішення яких він не зможе гідним чином розвиватися надалі.

Аналіз останніх публікацій. Комплексному дослідженню питань організації й розвитку подієвого туризму присвятили свої праці такі вчені як А. Бабкін, М. Біржаков, Ю. Блохіна, Е. Богданова, М. Кабушкін, Г. Карпова, В. Квартальнов, О. Костюк, Ю. Кузнецова, М. Ліндстром, Р. Оллє, Х. Прінгл, І. Смаль, А. Парфіненко, О. Вишневська [6;9;11] та ін., втім, чимало аспектів потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є виявлення особливостей, проблем та перспектив розвитку фестивальної діяльності як складової подієвого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день існує безліч тлумачень «подієвого туризму» та поняття «подія». Серед закордонних авторів проблемами подієвого туризму займалися Дж. Рітчі, Д. Беліво, Р. Лінч, А. Віл, Д. Гетц та інші. Завдяки їх дослідженням, цей вид туризму виокремився в самостійну галузь науки зі своїм термінологічним апаратом і став розглядатися як окремий напрямок [11, с. 51]. Іноземні автори дали назву подієвому туризму – «івент туризм» (від англ. «event» – подія). Серед українських вчених, наприклад, О. О. Бейдик визначає подієвий туризм як туристичну діяльність, пов'язану з різноманітними значущими суспільними подіями, що включає в себе заходи культурного, спортивного, етнографічного, виставкового характеру.

Аналіз визначень поняття «подієвий туризм», запропонованих як зарубіжними, так і вітчизняними авторами, засвідчує, що єдина точка зору до розуміння досліджуваної категорії серед них відсутня [7, с. 105]. Узагальнивши теоретичні дослідження вчених з даної проблематики, ми пропонуємо наступне визначення: подієвий туризм – вид туризму, пов'язаний з відвідуванням події туристами та екскурсантами в місці її проведення, відмінного від місця їх постійного проживання, в певний час та на строк проведення події.

В Україні ринок подієвого туризму почав формуватися з 90-х років ХХ ст. Певне зростання ринку було викликане поліпшенням добробуту населення, збільшенням потреби людей отримувати нові враження, стати свідком тих чи інших подій. Втім, розвиток подієвого туризму в країні відбувається повільно. Саме тому, перш за все, слід проаналізувати туристичні ресурси та інфраструктуру, які необхідні для розвитку подієвого туризму.

В рейтингу економічного розвитку туристичної сфери від Світової ради подорожей та туризму Україна за всіма позиціями у 2015 р. знаходилася нижче середніх світових показників, і, згідно прогнозів експертів ради, у довготерміновій перспективі до 2022 р. буде втрачати свої позиції на світовому туристичному ринку, що підтверджується низькими оцінками рівня конкурентоспроможності України в рейтингу Світового економічного форуму. У 2015 р. Україна посіла 79-те місце у рейтингу конкурентоспроможності країн у сфері туризму й подорожей серед 139 країн (Travel & Tourism Competitiveness Index), складеному експертами Всесвітнього економічного форуму. Україну випередили такі, на перший погляд, не туристичні країни, як Азербайджан, Намібія та ін.

Наша країна належить до тих, що мають значний, але нереалізований туристичний потенціал. Зокрема, Україна займає провідні позиції в Європі за рівнем забезпеченості природними, культурними ресурсами, історичними, етнографічними пам'ятками та надбаннями, які здатні генерувати інтерес у туристів. Унікальність та різноманітність природного середовища, поліфункціональний характер використання ресурсів можуть стати основою розвитку більшості відомих різновидів туризму, у тому числі, подієвого [2]. Згідно зі статистичними даними 2014 р., в Україні

налічується 5017 об'єктів культурної спадщини, 7739 одиниць природно-заповідного фонду, в тому числі 23 природних заповідники, 47 національних природних парків, 28 ботанічних садів, що є свідченням великого потенціалу, навіть враховуючи значну площу країни та кількість населення [1].

Завдячуючи проведенню спортивних, освітніх та культурних заходів міжнародного масштабу, на теренах України сформувалася сучасна готельна інфраструктура. Якщо характеризувати всю цю базу, то вона, за даними, наданими Державним агентством України з туризму та курортів за станом на 2015 р. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, Севастополя та зони проведення антитерористичної операції), включає 4341 колективний засіб розміщення (готелі, hosteli, кемпінги тощо), Втім, цей показник останніми роками має тенденцію до зменшення. Те саме можна сказати й про динаміку кількості місць у колективних засобах розміщення. Так, показник 2015 р. впав до позначки 402 тис. місць (наприклад, 2011 р. – 567 тис. місць), що обумовлено зменшенням кількості колективних засобів розміщення на території країни [1]. Готельна база України розміщена не надто рівномірно: ринок готельних послуг сконцентрований переважно у культурних, ділових і туристичних центрах, місцях відпочинку туристів, зонах транспортного руху міжнародного значення. Найбільш заповнена готелями Західна Україна і м. Київ, найменше готелів – у Східному регіоні країни.

Сфера ресторанного господарства, як ще одна інфраструктурна складова розвитку подієвого туризму України, протягом останнього десятиріччя поступово скорочувалася. Якщо у 2000 р. в Україні діяло 33,1 тис. об'єктів громадського харчування, то у 2010 р. – лише 23,4 тис. В середньому, за період 2000 – 2015 рр. кількість закладів скорочувалася на 5 % на рік [1]. Проте найбільше скоротилися об'єкти категорій кафе (- 5 % на рік) та бари (- 5 % на рік), натомість, за цей період дещо зростала кількість ресторанів, що свідчить про розвиток галузі у напрямку більш дорогого та якісного сервісу.

Зазначимо, що у 2014 р. працювало 139 туристичних інформаційних центрів та пунктів, налічувалося 2385 діючих ліцензій на провадження туроператорської діяльності [1].

Стан спортивної інфраструктури також може сприяти розвитку не лише фізичної культури та спорту, але й подієвого туризму. Втім, значна частина капітальних спортивних споруджень експлуатується більш ніж 30 років, багато з них розташовані в пристосованих приміщеннях. Більшість спортивних споруд і майданчиків вимагають капітального ремонту.

Зауважимо, що розвитку подієвого туризму в цілому сприяє геополітичне розташування України, поліетнічний склад населення, багатство народної культури, особливості традицій і обрядовості. Також, варто відмітити, що в умовах зростаючої глобалізації, позитивний образ культури у світових каналах комунікацій відіграє вирішальну роль

для розвитку туризму і загальної конкурентоспроможності країни та її окремих регіонів [6, с. 144-146].

Як відомо, музеї можуть бути основою для формування не лише культурно-пізнавального туризму, а й подієвого, завдяки масовим заходам із залученням екскурсантів та туристів. На сьогодні у державних і комунальних музеях країни зберігається майже 12 млн. музейних предметів. Аналіз музейного простору країни показав, що за перші роки становлення державної незалежності, музейна мережа держави у 1990-ті рр. бурхливо зростала. У подальші роки темпи росту суттєво знизилися, й на сьогодні музейна мережа складає близько 600 музейних установ. Нажаль, вже з 2014 р. кількість музеїв почала зменшуватися, по-перше, через втрату музеїв АР Крим та двох областей, по-друге, музеї зачиняються через економічну кризу та брак коштів [1].

Якщо поглянути на дані про зміни у кількості культурних закладів в країні, можна переконатися, що цифри дуже змінилися за два десятиліття. Якщо більш ретельно розглянути кожен з показників, то ми побачимо, що кількість професійних театрів та концертних організацій на території України постійно зменшується, і досить швидкими темпами. Статистичні дані свідчать про те, що у період з 2002 по 2010 рр. спостерігалася тенденція до збільшення кількості як професійних театрів так і концертних організацій, а з 2010 р. – навпаки, до суттєвого зменшення. Так, на сьогодні кількість концертних організацій не перевищує показників 2004 р. Така сама тенденція простежується й щодо кількості професійних театрів, а також клубних закладів країни. Їх кількість зменшується, починаючи з 1991 р.

Кількість кінотеатрів країни в період 1995-2014 рр. також постійно зменшувалася. Показово, що вже з 2007 р. більшість нових кінотеатрів – це багатозальні мультиплекси, що розташовані на території великих торгових центрів. Ми вважаємо, що головною причиною таких тенденцій є те, що ми живемо в час технічного розвитку, і все менша кількість людей бажає відвідувати ці заклади, віддаючи перевагу домашнім розвагам та використанню новітніх винаходів для реалізації своєї зацікавленості в тому чи іншому спектаклі. Очевидно, що й падіння купівельної спроможності населення країни в останні декілька років також призводить до погіршення ситуації.

Таким чином, можна констатувати, що погіршення стану туристичної інфраструктури має негативний вплив на розвиток подієвого туризму.

Це, у свою чергу, призводить до постійного зменшення відвідувань театрів та концертів. Після 2012 р. можна побачити значний спад у кількості відвідувань закладів культури, що сягнули абсолютного мінімуму у 2014 р.

Така сама негативна тенденція спостерігається й у музейній сфері країни. І знову бачимо, що чемпіонат Євро-2012 не мав позитивного впливу на музейну статистику, у той час як політична криза 2014 р. та

супутні зміни призвели до зменшення кількості відвідувачів музейних установ в Україні, що призвело у 2014 р. до абсолютного мінімуму у показниках за останні 25 років. Додана лінія тренду з високою вірогідністю вказує на подальше зменшення показників.

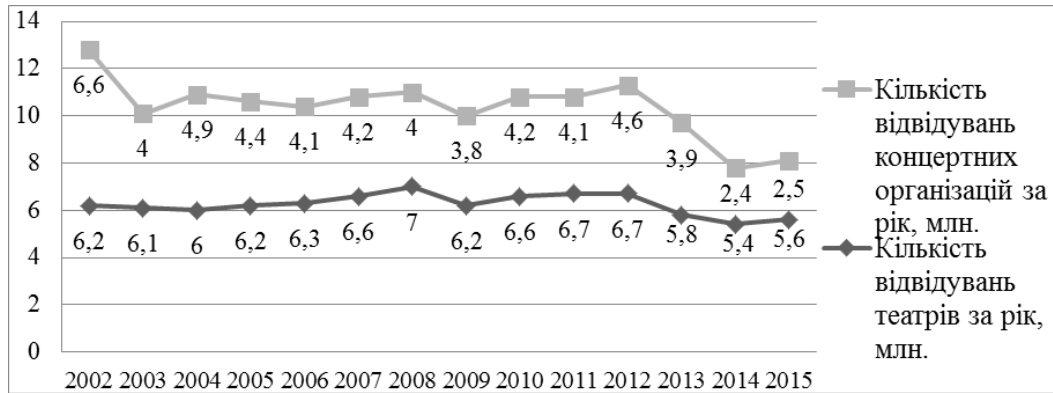

Рис. 1. Динаміка відвідувань концертних організацій та театрів в Україні [1]

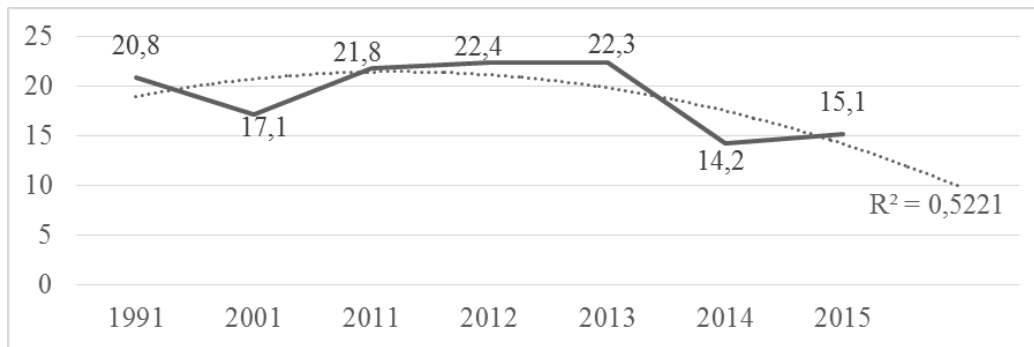

Рис. 2. Показники відвідувань музеїв України, млн. осіб [1]

Ми можемо простежити зміни й у кількості відвідувачів кінотеатрів. Тут також спостерігається значне зниження показників – через незацікавленість глядачів існуючими пропозиціями та, вочевидь, через фінансову неспроможність основної глядацької аудиторії.

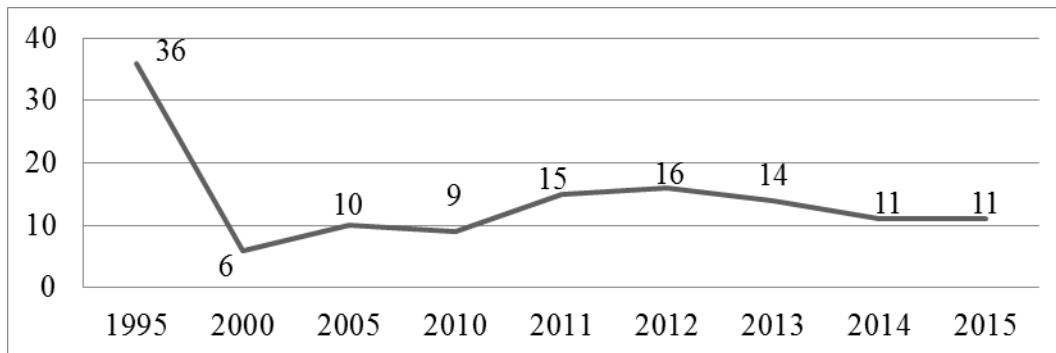

Рис. 3. Динаміка відвідувань демонстраторів фільмів, млн. [1]

Отже, як ми бачимо, зацікавленість населення України у відвідуванні різноманітних культурних установ на даний час слабо виражена, тому

головним завданням розвитку туризму в країні можна вважати необхідність залучення населення країни до внутрішнього туризму, а вже потім слід перемикаєти увагу на іноземних туристів.

Ефективним інструментом маркетингових комунікацій є виставкові заходи, що проводяться на міжнародному рівні. Виставки і ярмарки також дозволяють збільшити існуючі національні ринки збуту товарів та послуг та вийти на нові міжнародні ринки.

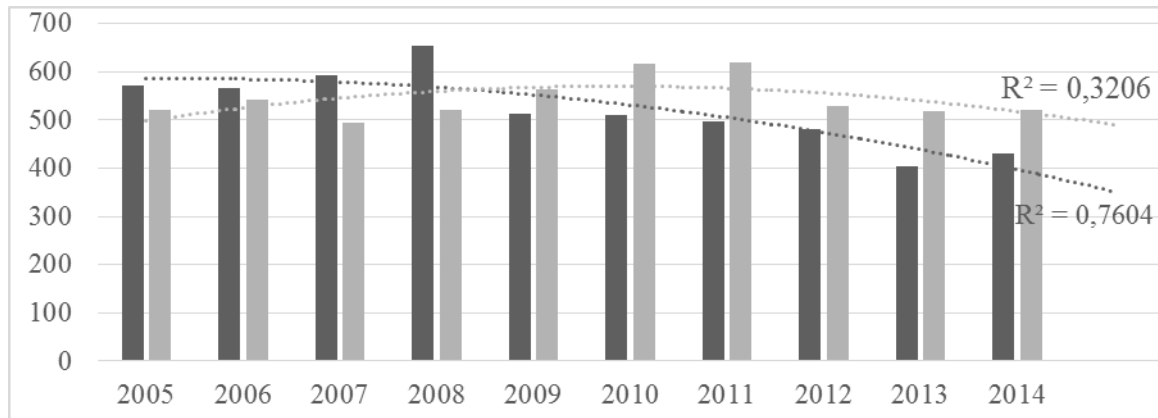

Рис. 4. Динаміка проведених виставок та ярмарок в Україні, шт. [1]

Як бачимо з діаграми, кількість проведених виставково-ярмаркових заходів має тенденцію до зменшення в останні декілька років. Така ж негативна тенденція виявляється й у кількості відвідувачів виставкових заходів, що стрімко зменшується і вже сягнула мінімуму за останні десять років.

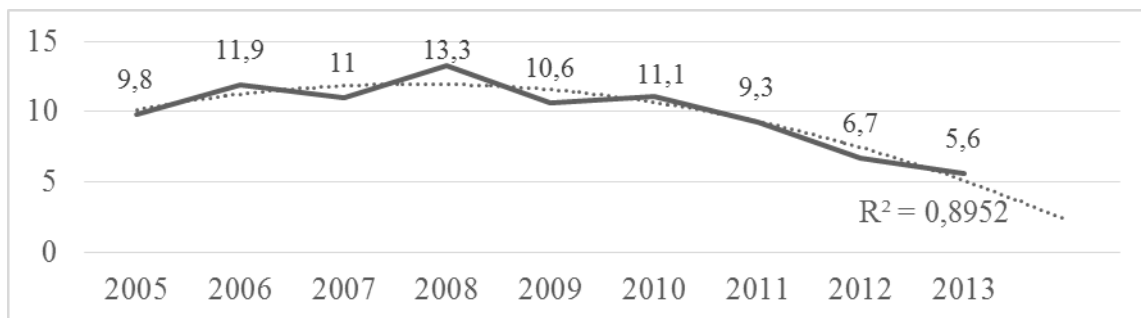

Рис. 5. Динаміка відвідувачів виставкових заходів, млн. осіб [1]

Втім, серед багатьох форм подієвого туризму можна виділити фестивальну діяльність як таку, що, як правило, не потребує розвиненої готельної та ресторанної інфраструктури, сучасних стадіонів, а музейні заклади, як правило, виступають лише допоміжними засобами у культурно-розважальній програмі туристів, які приїхали на фестиваль. Таким чином, саме фестивалі України, можуть бути перспективним засобом залучення туристів.

Існує така думка, що цільова аудиторією подієвого туризму – лише забезпечені туристи з доходом вище середнього, а основними напрямками

подієвого туризму являються події, що відбуваються в інших країнах та мають міжнародний рівень. Але, ми вважаємо, що на сучасному етапі значно збільшується кількість молоді серед учасників подієвих заходів, особливо в Україні (на жаль, немає достовірної статистики, яка б вказувала на це). Загалом, вони обирають заходи, що відбуваються на невеликій відстані від їх звичайного місця проживання та найчастіше це – неорганізований малозатратний молодіжний туризм. Тому можна припустити, що саме цікаві події (фестивалі) привертають все більшу увагу населення України.

Українським туристичним порталом «Укртуризм» було проведено аналіз запитів туристів на пошукових ресурсах щодо подій в Україні та складено список найпопулярніших з них (довільний порядок): Гуморина в Одесі; Джазовий фестиваль в Коктебелі; Таврійські ігри в Новій Каховці; Етнофестиваль «Шешори»; Сорочинський ярмарок; Казантіп фест; Всеукраїнський фестиваль музики «Тарас Бульба»; фестиваль Червона рута; Всеукраїнський молодіжний фестиваль «Перлини сезону»; Міжнародний Гуцульський фестиваль; КиївМузикФест (Київ); фестиваль «Тера Героїка» (м. Кам'янець-Подільський); Столичне Автошоу; Футбольні ігри української збірної і клубів; раллі (PRIME Yalta Rally та ін.); концерти зарубіжних і відчизняних зірок; сучасне мистецтво в Україні від PinchukArtCentre; всеукраїнські виставки тощо. Навіть цей список дає розуміння, що найбільш цікавими та перспективними подіями у розвитку туризму є саме фестивалі.

Фестивальний рух в Україні – порівняно нове, але дуже перспективне явище. На сьогодні за тематичним забарвленням в Україні проводиться ціла низка фестивалів: гастрономічні (Фестиваль вина та меду «Сонячний напій», фестиваль виноградарів та виноробів «Угочанська лоза», «Львів на тарілці»), фестивалі квітів («Цвітіння сакури», «Парад тюльпанів»), фестивалі театру та кіно (Київський Міжнародний кінофестиваль «Молодість», Одеський міжнародний кінофестиваль, «Театральна весна»), фестивалі музики (Джаз Коктебель, «Червона рута», «Таврійські ігри»), фестивалі танцю («Березневі коти»), мистецькі фестивалі (Національний фестиваль гончарства, Фестиваль сучасної скульптури Kyiv Sculpture Project), етнічні фестивалі (Фестиваль писанок у Львові, «Мадяр Fest»), історичні фестивалі (Лицарський турнір «Легенда Львова», Билини стародавнього Києва IX-XI ст.).

На сьогодні дуже важко знайти точні статистичні данні стосовно кількості та тематики фестивалів, які проводяться в Україні. Офіційна статистика відсутня. Однак, наприклад, за даними сайту «This is Ukraine», у 2015 р. в країні було проведено 107 фестивалів різної спрямованості та тематики. За деякими підрахунками, очікується, що кількість відвідувачів у 2016 р. збільшиться завдяки накопиченню досвіду у організаторів.

За даними цього ж сайту, у 2015 р. найбільше було проведено мистецьких фестивалів. На другому місці за кількістю знаходяться музичні та тематичні фестивалі. На третьому – тематичні фестивалі. Наступне

місце за кількістю проведених займають етнічні фестивалі (14 фестивалів), більшість з яких присвячені святкуванню Масляної та Великодня (фестиваль Маланок у Чернівцях; фестиваль писанок у Львові). У 2015 р. найпопулярнішими були етнічні фестивалі, що присвячені українському танцю, пісням та національним традиціям. Досить популярними в Україні є історичні фестивалі, такі як Porta Temporis, фестиваль «Київська Русь», Фестиваль Бережанського замку тощо [8, с. 330-335]. Найменше в 2015 р. проведено гастрономічних фестивалів.

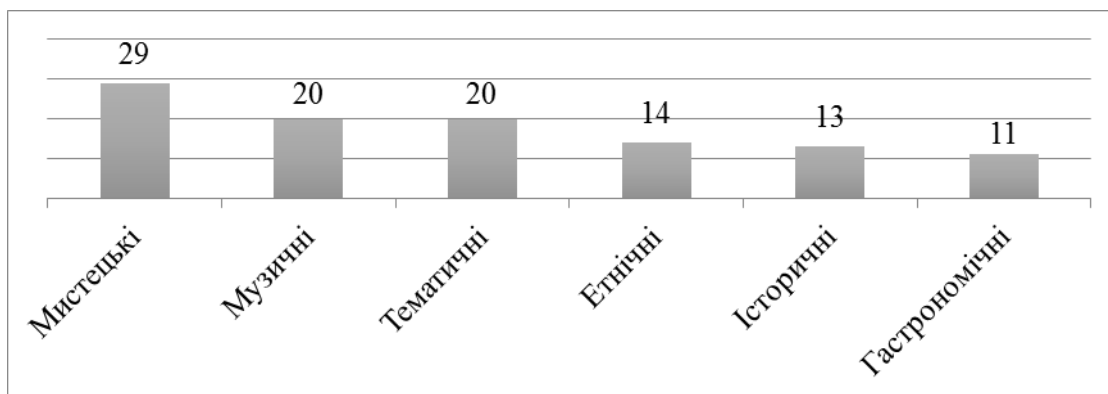

Рис. 6. Розподіл фестивалів в Україні за видами, 2015 р.

Однак, навіть гастрономічні фестивалі розвиваються досить швидкими темпами. Гастрономія є перспективним туристичним ресурсом, який приваблює туристів українськими стравами та стравами інших національностей, які мешкають в Україні: угорськими, німецькими, єврейськими, словацькими тощо. Популяризувати кулінарний потенціал країни покликані такі кулінарні фестивалі як «Бичківські голубці», «Гуцульська бринза», «Верховинська яфіна», «Ягідне поле», «Золотий гуляш», фестиваль борщу у с. Борщів, «Галушка-fest» у Полтаві тощо. Вони візуалізують народні звичаї та збирають велику кількість туристів.

На жаль, загальну кількість відвідувачів всіх фестивалів України вирахувати також дуже складно за браком даних. Однак, за деякими підрахунками, лише на гастрономічні фестивалі Закарпаття щороку приїздить понад 150 тисяч туристів, а окремі фестивалі в країні за 2-3 дні проведення також збирають близько 100 тис. туристів, то ж з цього боку ринок подієвого туризму виглядає досить привабливо.

В Україні фестивалі проводяться як в приміщеннях, так і на відкритих майданчиках. Більшість фестивалів театру та кіно, деякі музичні, гастрономічні фестивалі проводяться у приміщеннях (фестиваль «Jazz Bez», Одеський міжнародний кінофестиваль, фестивалі органної музики тощо). Загалом, ці приміщення – виставкові центри, концертні зали, палаци культури та інші споруди, придатні для таких заходів. Значна кількість фестивалів проводиться просто неба (фестивалі «open-air»). Для їх проведення споруджуються лише спеціальні майданчики, сцени, обладнується певна територія, або ж вони можуть проводитися на

майданах, у скверах міст (Фестиваль повітряних куль «Знову в небо», Фестиваль вертепів у Львові, а також більшість фестивалів історичних реконструкцій, наприклад, «Битва Націй» тощо). Переважна більшість фестивалів України відбувається просто неба, що можна пояснити тим, що фестиваль – масова подія, яка приваблює велику кількість туристів, також, тематика більшості з них передбачає проведення цього заходу на території історичних споруд, парків тощо [8, с. 330].

За тривалістю проведення, більшість фестивалів України тривають 1-3 дні: фестиваль «Трипільське коло. Вогонь» (3 дні), музичний фестиваль «Рок Булава» (2 дні) тощо. Фестивалі України загалом майже ніколи не тривають більше одного-двох місяців, серед лідерів: фестиваль «Switch on Ukraine in One Day» (2012 р.) тривав майже місяць, Kazantip тривав 2 тижні, Kyiv Sculpture Project тривав місяць, музичний фестиваль «Атмосфера» тривав 2 місяці [9].

Найбільша кількість фестивалів України відбувається в січні. Основною причиною цьому є те, що саме в січні є велика кількість свят, перш за все, релігійних, таких як Різдво та ін.

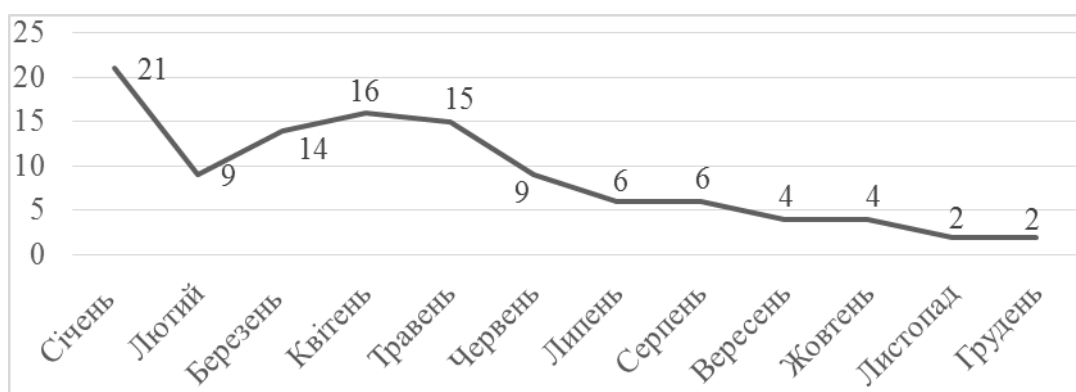

Рис. 7. Динаміка фестивалів в Україні протягом року [9]

Друге місце за кількістю проведених фестивалів займає квітень. Головною причиною цьому є природні чинники: саме в квітні стає насправді тепло, оживає природа, у людей з'являється бажання провести цікаво свій вільний час, тому квітень є найкращим часом для проведення різного роду фестивалів. Найвідоміші з них: Французька весна, Мадяр Fest (фестиваль угорської культури та вина) тощо.

На третьому місці за кількістю фестивалів знаходиться травень, оскільки це – місяць великої кількості свят та вихідних днів. Найбільш цікавими та популярними серед проаналізованих заходів є: Фестиваль поезії «Київські Лаври», «Рок Булава», Львів Стародавній тощо.

Найменше фестивалів проводиться у вересні, жовтні, листопаді та грудні. Головною причиною є те, що погода в цей період не підходить для проведення open-air фестивалів. Як результат, в цей період проводиться всього 11% від загальної кількості фестивалів.

Фестивальна діяльність поширена по території України досить не рівномірно. Велика кількість фестивалів проводиться на території Західної

України (Львів, Чернівці, Мукачево, Кам'янець-Подільський), а також у Києві, порівняно незначна кількість – у Харкові та Черкасах. Всі зазначені міста можна вважати головними центрами фестивальної діяльності країни. Якщо порівнювати кількість проведених фестивалів у містах України, то безпосереднім лідером є Київ. У цьому місті проводиться велика кількість фестивалів різної тематичної спрямованості та тривалості. В Києві та Київській області відбувається близько 30 фестивалів, тобто майже третина від загальної кількості фестивалів, що проводяться в Україні. Основною причинною є те, що Київ – столичне місто з високо розвинутою інфраструктурою, через нього в Україну потрапляє основна частина іноземних туристів.

Рис. 8. Карта фестивалів України

Якщо порівнювати розвиток фестивальної діяльності в Україні та в Європі, то можна зробити загальний висновок, що Україна майже не відстає за кількістю та тематичною різноманітністю фестивалів від багатьох країн Європи, але суттєво поступається масштабами та рівнем організації заходів [5]. Одним з актуальних завдань на даному етапі є не лише отримання міжнародного статусу для українських фестивалів, але й запозичення закордонного досвіду з їх організації.

Втім, не лише недостатньо розвинена сучасна інфраструктура та матеріально-технічна база, а також невідповідність рівня обслуговування сучасним вимогам сфери відпочинку заважають розвитку подієвого туризму. Серед інших проблемних питань слід виокремити наступні: обмежена кількість як теоретичних праць, так і методичних видань про організацію, планування та реалізацію такого роду заходів; відсутність спеціальних освітніх програм (семінарів, тренінгів) для підвищення рівня кваліфікації спеціалістів з організації подієвого туризму; недостатня

підтримка з боку держави, обласних, та місцевих рад; відсутність ефективної реклами подієвих заходів; недостатній рівень техніко-екологічних умов для проведення заходів; нераціональне використання наявних подієвих ресурсів; нерегулярність проведення окремих подій; відсутність стратегії розвитку подієвого туризму в країні.

Також вважаємо важливим зазначити, що в Інтернеті й досі немає єдиного українського сайту, присвяченого подієвому туризму, який увібрав би в себе всі можливі тури за категоріями та рубриками: від кінематографу та музики й до історичних подій та спорту. Завдяки партнерським відносинам з організаторами турів, на такому сайті цілком можна було б не лише рекламувати заходи, а й обговорювати нагальні питання, запровадити нові форми спілкування з потенційними відвідувачами, створити майданчик для висловлювання цікавих ідей. До того ж, таке «агентство» помітно виділилося б на тлі інших туристичних сайтів, які в більшості своїй пропонують стандартні програми, не звертаючись до різних фестивалів і свят, що відбуваються на території України.

Серед завдань, які також матимуть безпосередній вплив на туризм та формування позитивного туристичного іміджу країни, є виготовлення рекламної продукції (каталоги, путівники, карти) основними європейськими мовами про Україну та регіони, на території яких проводяться подієві заходи.

Таким чином, подієвий туризм є перспективним видом туристичної діяльності в Україні з майже невичерпним ресурсним потенціалом. Він сприятиме соціально-економічному росту країни, популяризації потенційних туристичних ресурсів серед населення. Втім, подієвий туризм потребує координації та сприяння з боку місцевих органів влади. У такій співпраці держави, туристичних підприємств та населення можуть вирішуватися питання створення нового туристичного продукту, що включає фестивалі, свята, спеціалізовані виставки, інформаційні тури тощо.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Дослідження сприйняття України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brandukraine.org/k/>
3. Зимові школи для фестивалівних менеджерів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://britishcouncil.org/uk/ukraine-arts-winter-school.htm>
4. Зуєв С. «Харківські асамблеї»: діалог української та світової музичної спадщини / С. Зуєв // Українська та світова музична культура: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2005. – Вип. 43. – Кн. 2. – С. 96-104.
5. Литовка О. Українські фестивалі: крок у Європу чи свідчення власного примітивізму? / О. Литовка // Всеукраїнський культурологічний тижневик «Слово просвіти». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2011/06/03/>
6. Парфінченко А.Ю. Подієвий туризм як чинник формування туристичної привабливості міста / А.Ю. Парфінченко // Географія та туризм. – 2015. – № 34. – С. 144-154.
7. Посохов І.С. «Історичні реконструкції» як форма культурно-пізнавального туризму: теоретичні аспекти / І.С. Посохов // Географія та туризм: Наук. зб. – К.: Альфа-ПК, 2014. – Вип. 28. – С. 103-111.

8. Посохов І.С. Історичні реконструкції як перспективний напрямок подієвого туризму в Україні / І.С. Посохов // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ювілейної Х міжнародної наукової конференції. – Львів, 2016. – С. 330-335.
9. Проект «This is Ukraine». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thisisukraine.org>
10. Український центр культурних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://culturalstudies.in.ua/mircultura/index.php>
11. Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research / D.Getz // Tourism Management. – 2008. – № 29 – Р. 403-428.

Список использованных источников:

1. Государственная служба статистики Украины. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Исследование восприятия Украины. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://brandukraine.org/k/>
3. Зимняя школа для фестивальных менеджеров. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://britishcouncil.org/uk/ukraine-arts-winter-school.htm>
4. Зуев С. «Харьковские ассамблеи»: диалог украинского и мирового музыкального наследия / С. Зуев // Украинская и мировая музыкальная культура: современный взгляд: Наук. вестник НМАУ им. П.И. Чайковского. – М.: НМАУ им. П.И. Чайковского, 2005. – Вып. 43. – Кн. 2. – С. 96-104.
5. Литовка О. Украинский фестивали: шаг в Европу или свидетельство собственного примитивизма? / А. Литовка // Всеукраинский культурологический еженедельник «Слово просвещения». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovoprosvity.org/2011/06/03/>
6. Парфиненко А.Ю. Событийный туризм как фактор формирования туристической привлекательности города / А.Ю. Парфиненко // География и туризм. – 2015. – № 34. – С. 144-154.
7. Посохов И.С. «Исторические реконструкции» как форма культурно-познавательного туризма: теоретические аспекты / И.С. Посохов // География и туризм: Наук. сб. – М.: Альфа-ПИК, 2014. – Вып. 28. – С. 103-111.
8. Посохов И.С. Исторические реконструкции как перспективное направление событийного туризма в Украине / И.С. Посохов // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт / Материалы юбилейной Х международной научной конференции. – Львов, 2016. – С. 330-335.
9. Проект «This is Ukraine». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://thisisukraine.org>
10. Украинский центр культурных исследований. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://culturalstudies.in.ua/mircultura/index.php>
11. Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research / D.Getz // Tourism Management. – 2008. – № 29. – Р. 403-428.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Doslidzhennya spryynnyattya Ukrainy. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://brandukraine.org/k/>
3. Zymova shkola dlya festyval'nykh menedzheriv. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://britishcouncil.org/uk/ukraine-arts-winter-school.htm>
4. Zuyev S. «Kharkivs'ki asambleyi»: dialoh ukrayins'koyi ta svitovoyi muzychnoyi spadshchyny / S. Zuyev // Ukrayins'ka ta svitova muzychna kul'tura: suchasnyy pohlyad: Nauk. visnyk NMAU im. P.I. Chaykovs'koho. – K.: NMAU im. P.I. Chaykovs'koho, 2005. – Vyp. 43. – Kn. 2. – S. 96-104.
5. Lytovka O. Ukrayins'ki festyvali: krok u Yevropu chy svidchennya vlasnoho prymityvizmu? / O. Lytovka // Vseukrayins'kyy kul'turolohichnyy tyzhnevyyk «Slovo prosvity». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://slovoprosvity.org/2011/06/03/>
6. Parfinenko A.YU. Podiyevyy turizm yak chynnyk formuvannya turystychnoyi pryvabyvosti mista / A.YU. Parfinenko // Heohrafiya ta turizm. – 2015. – № 34. – S. 144-154.
7. Posokhov I.S. «Istorychni rekonstruktsiyi» yak forma kul'turno-piznaval'noho turyzmu: teoretychni aspekty / I.S. Posokhov // Heohrafiya ta turizm: Nauk. zb. – K.: Al'fa-PIK, 2014. – Vyp. 28. – S. 103-111.
8. Posokhov I.S. Istorychni rekonstruktsiyi yak perspektyvnyy napryamok podiyevoho turyzmu v Ukraini / I.S. Posokhov // Heohrafiya, ekonomika i turizm: natsional'nyy ta mizhnarodnyy dosvid / Materialy yuvelyeynoyi KH mizhnarodnoyi naukovoї konferentsiyi. – L'viv, 2016. – S. 330-335.
9. Proekt «This is Ukraine». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://thisisukraine.org>
10. Ukrayins'kyy tsentr kul'turnykh doslidzhen'. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://culturalstudies.in.ua/mircultura/index.php>
11. Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research / D.Getz // Tourism Management. – 2008. – № 29 – Р. 403-428.

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Олександр Віталійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ,
Україна, e-mail:

alexander.gladkey@gmail.com

Склярів Олександр Андрійович

Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна,

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета. Метою даної статті є аналіз особливостей перцепційного сприйняття міст України з боку туристів, а також аналіз і систематизація основних міських туристичних ресурсів нашої держави.

Методика. Методологічною базою дослідження є основи наукової діалектики. Основними методами дослідження є порівняльно-географічний, статистичний, описовий, бальної (рейтингової) оцінки, аналітичний, літературний.

Результати. Встановлено сутність міського туризму, проведено аналіз особливостей розвитку міського туризму в Україні на тлі загальносвітових тенденцій, проаналізовано основні туристичні ресурси міст України, розкрито особливості видової складової міського туризму нашої держави, запропоновано формування рейтингу провідних міських туристичних центрів.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у аналізі особливостей перцепційного сприйняття міст України очима туристів.

Практична значимість. Дане дослідження є важливою складовою організації перцепційно-туристичного аналізу міст України. Його результати сприяють розвитку окремих складових туристичного когнітивного сприйняття урбанізованої території, активізації процесів духовно-ментального, економіко-організаційного та соціально-громадського зближення модульно-подрібнених функціонально та структурно відокремлених міських територій між собою.

Ключові слова: міський туризм, міські туристичні ресурси, види міського туризму, рейтинг туристичних міст України.

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Олександр Віталієвич,
доктор географічних наук,
професор

Київський національний торгово-
економічний університет, г. Київ,
Україна,

e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

Склярів Олександр Андреевич

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка г. Київ, Україна

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ГОРОДСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Цель. Целью данной статьи является анализ особенностей перцепционного восприятия городов Украины со стороны туристов, а также анализ и систематизация основных городских туристических ресурсов нашего государства.

Методика. Методологической базой исследования являются основы научной диалектики. Основными методами исследования являются сравнительно-

географічний, статистичний, описательний, балльної (рейтингової) оцінки, аналітичний, літературний.

Результати. Установлено сутність міського туризму, проведено аналіз особливостей розвитку міського туризму в Україні на фоні общемирових тенденцій, проаналізовані основні туристичні ресурси міст України, розкриті особливості видової складової міського туризму нашої держави, запропоновано формування рейтингу провідних міських туристичних центрів.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в аналізі особливостей перцепційного сприйняття міст України очима туристів.

Практична значимість. Дане дослідження є важливою складовою організації перцепційно-туристичного аналізу міст України. Її результати сприяють розвитку окремих складових туристичного когнітивного сприйняття урбанізованої території, активізації процесів духовно-ментального, економіко-організаційного і соціально-общественного зближення модульно-розчленованих функціонально і структурно обособлених міських територій між собою.

Ключові слова: міський туризм, міські туристичні ресурси, види міського туризму, рейтинг туристичних міст України.

UDC 911.3: 338.48

Hladkyi Oleksandr Vitaliiovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Kyiv National Trade Economics University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

Skliarov Oleksandr Andriiovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF URBAN TOURISM IN UKRAINE

Goal. The scientific goal of this article is to analyze different perceptual characteristics of Ukrainian touristic cities as well as to analyze and to classify the main tourist resources of our cities.

Methods. The methodological base of the research is the fundamentals of scientific dialectics. The basic methods of research are: comparative geographical analysis, statistical analysis, descriptive analysis, point-based (ranking) estimation system, analytical method, literary method.

Results. The essence of urban tourism is defined. The features of urban tourism development in Ukraine against the background of global trends are described. The main tourist resources of Ukrainian cities are investigated. The specific components of urban tourism of our country are disclosed. The formation of leading tourist centers rating in Ukraine is substantiated.

Scientific novelty. Scientific novelty consists in analysis of Ukrainian cities' perceptual characteristics through the eyes of tourists.

Practical significance. This investigation is an important part of organization of perceptual analysis and tourist cities of Ukraine. The results of this investigation will be used for development of different components of touristic cognitive perception urban area and also used for spiritual, mental, economic, social and organizational development of modular-grinded, functionally and structurally separated urban areas.

Keywords: urban tourism, resources of urban tourism, types of urban tourism, rating of Ukrainian touristic cities.

Постановка проблеми. Туризм як явище виник і розвивається переважно в середовищі міської культури та міського способу життя. Саме

міські жителі в прагненні подорожувати та досліджувати інші країни, землі і регіони сформували активне ставлення людини до тимчасової зміни місця перебування з пізнавальною, культурною, релігійною, рекреаційною, комерційною, діловою метою. Ще з античних часів збереглися відомості про подорожі між містами стародавньої Греції та Риму, переважно торговельно-комерційного характеру, а також з політичних, рекреаційно-оздоровчих міркувань та для проведення дозвілля і організації розваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння сутності «міського туризму» виникло в Європі лише у 1980 році в Німеччині. Видатні економісти і географи Гартмут Лезер, Генріх Нойенфельдт та Олаф Розе (Hartmut Leser, Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose) запропонували поняття «міський туризм» (Städtetourismus – нім.) для виокремлення особливого виду туристичної діяльності, що пов'язана із відвідуванням міст з різною пізнавальною, комерційною та культурно-розважальною метою [3]. Так, в словнику Г. Лезера (1997 р.) сказано: «Міський туризм являє собою короткострокове (зазвичай 1-4 дні) відвідування міста з наступних причин: інтерес до історії або мистецтва міста, інтерес до відвідування подій і придбання різних видів товарів в даному місті. Міська подорож відбувається як індивідуально, так і в групі. Часто міська подорож проводиться в формі екскурсії на вихідних» [4].

Генріх Нойенфельдт та Олаф Розе дещо розширили погляди Гартмута Лезера. На їх думку, туристи можуть відвідувати місто як з особистих причин (щоб помилуватися красою міста, відчутти образ, «душу» міста) так і з інших обставин. У цьому другому випадку, міський турим, на думку зазначених авторів [5], перемежовується з «екскурсійними турами для огляду визначних пам'яток, подієвим туризмом, відвідуванням міста з метою провести в ньому вечір, відвідуванням міста з метою покупок, індивідуальними подорожами з діловою метою, відвідуванням міста з метою присутності на засіданні, відвідуванням конгресів та конференцій, відвідуванням ярмарків, відвідуванням міста з оздоровчою метою, паломництвом». Пізніше Даніель Клук та Крістіан Кестер (Daniel Kluck, Christian Koester) суттєво конкретизували і систематизували визначення міського туризму, поклавши в його основу відвідування міст з культурно-пізнавальною метою, подієвими та бізнесовими інтересами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію досліджень в галузі міського туризму в наш час, недостатньо розробленими залишаються питання особливостей перцепційного сприйняття туристами різних міських населених пунктів, проблеми ресурсного забезпечення міського туризму, аналізу основних передумов і факторів формування туристського попиту на відвідування міст.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Саме тому, метою даної статті є аналіз особливостей перцепційного сприйняття міст України з боку туристів, а також аналіз і систематизація основних міських туристичних ресурсів нашої держави. Основними завданнями статті є

висвітлення сутності міського туризму, аналіз особливості розвитку міського туризму в Україні на тлі загальносвітових тенденцій, дослідження основних туристичних ресурсів міст України, аналіз видової складової міського туризму нашої держави, а також формування рейтингу провідних міських туристичних центрів.

Виклад основного матеріалу. Міський туризм є особливим видом спеціалізованого туризму, що орієнтований на комплексне використання природних, культурно-історичних, етнографічних та інших ресурсів міст з метою формування специфічного духовно-ментального уявлення про їх середовище та створення комплексного туристичного продукту. В Україні в останні роки активно розвивається міський туризм. На жаль, наші міста залишаються маловідомими на міжнародній арені. Лише одного разу в новітній історії у 2012 році Київ займав 87 позицію серед 100 світових міст-лідерів за кількістю туристів (знаходячись між Абу-Дабі (ОАЕ) і м. Доха (Катар)). Причиною цьому, безсумнівно, стало проведення футбольного чемпіонату Євро-2012. Тоді Київ відвідало понад 2 млн. туристів. Міський туризм в нашій країні безпосередньо пов'язаний із санаторно-курортними та лікувально-оздоровчими функціями. В Україні станом на 2015 рік налічується 309 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 79 санаторіїв-профілакторіїв, 76 пансіонатів та будинків відпочинку і майже 1400 баз відпочинку. Переважна їх кількість знаходиться в сільській місцевості та в малих містах на чорноморському узбережжі (Гола Пристань, Скадовськ, Генічеськ, Бердянськ, Приморськ), в Автономній Республіці Крим (Керч, Феодосія, Судак, Алушта, Алушка, Ялта, Старий Крим, Сімферополь, Бахчисарай, Євпаторія) і м. Севастополі, в Українських Карпатах (Трускавець, Моршин, Свалява, Сколе, Косів), поблизу великих міст та обласних центрів (Ірпінь, Буча). На жаль, окремої туристичної статистики в розрізі міст в Україні не ведеться. Немає її і на обласному рівні. Тому визначити відвідуваність українських міст туристами, розрахувати їх туристичні потоки і розробити стратегії розвитку доволі проблематично [1]. Українські міста володіють унікальною історико-культурною спадщиною, яка приваблює внутрішніх та іноземних міських туристів (табл. 1). Три міських населених пункти (Київ, Львів, Чернівці) мають об'єкти, що внесені до реєстру Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Міжнародне значення мають туристичні ресурси Одеси, Харкова, Луцька, Полтави, інших обласних центрів. Зацікавленість серед міських туристів можуть викликати міста, що володіють визначними об'єктами історико-культурної спадщини (Бердичів, Білгород-Дністровський, Кам'янець-Подільський, Ізмаїл, Мукачеве, Скалат, Старокостянтинів, Хмельник, Хотин, Чигирин та ін.). Багато в Україні міст, де зберігаються стародавні культові споруди, Православні церкви, монастирі (Корець, Полтава, Почаїв, Святогірськ) [2].

Природних пам'яток туристичного значення в містах України доволі мало. Слід виділити дендропарк «Софіївка» в Умані, дендропарк «Олександрія» поблизу м. Біла Церква. Решта визначних природних

об'єктів. Що можуть слугувати туристичною атракцією, розташовані у віддалені від великих міських поселень: парк Качанівка, заповідник «Асканія-Нова», «Сланецький Степ» тощо.

Табл. 1.

Основні туристичні об'єкти міст України

Назва міста	Назва туристичного об'єкту	Тип туристичного об'єкту
Алушта	Мармурова печера	Природний
Бердичів	Бердичівський замок	Історико-культурний
Біла Церква	Дендропарк «Олександрія»	Природний
Білгород-Дністровський	Аккерманська фортеця	Історико-культурний
Євпаторія	Мечеть Джума-Джамі	Історико-культурний
Жовква	Церква Трійці	Сакральний
Запоріжжя	Національний заповідник Хортиця	Природний, історико-культурний
Ізмаїл	Фортифікаційні споруди	Історико-культурний
Кам'янець-Подільський	Національний заповідник «Кам'янець»	Історико-культурний
Канів	Тарасова гора	Історико-культурний
Керч	Пантікапей	Історико-культурний
Київ	Софійський собор і пов'язані з ним монастирські будівлі, Києво-Печерська лавра	пам'ятка культурної спадщини ЮНЕСКО
Корець	Троїцький монастир	Сакральний
Луцьк	Луцький замок	Історико-культурний
Львів	Ансамбль історичного центру Львова	пам'ятка культурної спадщини ЮНЕСКО
Мукачеве	Замок Паланок	Історико-культурний
Одеса	Театр опери та балету	Історико-культурний
Полтава	Хрестовоздвиженський монастир	Сакральний
Первомайськ	Дендропарк «Висока Скеля»	Природний
Покров	Заповідник «Товста могила»	Природний, історико-культурний
Почаїв	Свято-Успенська Почаївська лавра	Сакральний
Рахів	Географічний центр Європи в с. Ділове	Історико-культурний
Скалат	Скалатський замок	Історико-культурний
Святогірськ	Святогірський успенський монастир	Сакральний
Старокостянтинів	Старокостянтинівський замок	Історико-культурний
Судак	Генуезька Фортеця	Історико-культурний
Ужгород	Центральна частина міста. Фроцея.	Історико-культурний
Умань	Дендропарк «Софіївка»	Природний
Харків	Успенський собор	Сакральний
Хмільник	Хмільницький замок	Історико-культурний
Хотин	Хотинська фортеця	Історико-культурний
Феодосія	Вежа Св. Костянтина	Історико-культурний
Чернівці	Резиденція митрополитів Буковини в Чернівцях	пам'ятка культурної спадщини ЮНЕСКО
Чигирин	Іллінська церква та хутір Суботів	Історико-культурний

Складено за матеріалами: Атлас вчителя / В. В. Молочко, Ж. Є. Бонк, І. Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.

В Україні багато міст, що містять визначні пам'ятки архітектури та археології, видатні сакральні споруди, меморіальні місця, музеї, пам'ятники. Це майже всі обласні центри, а також такі міста як Овруч, Коростень, Дубровиця, Корець, Новоград-Волинський, Любомль, Берестечко, Володимир-Волинський, Броди, Жовква, Самбір, Сколе, Рогатин, Бережани, Галич, Скалат, Бучач, Косів, Хуст, Полонне, Тульчин, Могилів-Подільський, Корсунь-Шевченківський, Переяслав-Хмельницький, Остер, Ніжин, Новгород-Сіверський, Глухів, Путивль, Ромни, Прилуки, Миргород, Тростянець, Охтирка, Канів, Богуслав, Тальне, Первомайськ, Вознесенськ, Очаків, Гола Пристань, Скадовськ, Берислав, Мелітополь, Покров, Нікополь, Приморськ, Бердянськ, Слов'янськ, Бахмут, Ізюм та ін. Кожне з них володіє унікальними в історико-культурному, археологічному та пізнавальному відношенні спорудами, які формують неповторний образ міста, підкреслюють його індивідуальність і можуть слугувати ресурсом для розробки різноманітних туристичних подій, програм та маршрутів [1;2].

Так, міста Вінниця, Бар, Немирів, Тульчин, Умань можуть бути взяті за основу екскурсійної подорожі «Замки Поділля», а міста Кременець, Тернопіль, Бучач, Чортків – в аналогічну екскурсійну подорож «Замки Тернопілля». Берестечко, Дубно, Броди – мають давню козацьку історію й можуть бути об'єднані в маршрут «Козацькими шляхами». Подібні маршрути можна розробити й по Середньому Подніпров'ю (правда вони не будуть мати чисто міського туристичного характеру): міста Переяслав-Хмельницький, Канів, Богуслав, Корсунь-Шевченківський, Чигирин, Дніпро, Горішні Плавні, Запоріжжя, Хортиця.

В містах України починає активно розвиватись подієвий туризм. Він може мати як історичне коріння, так і бути заснованим на нових традиціях і зібраннях. Зокрема, в м. Миргород щороку відбувається ярмарок на якому згадують персонажів відомої книжки Миколи Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». У Львові відбувається фестиваль шоколаду, класичної музики, фестиваль пива та ін. У Луцьку, в замку Любарта – лицарські турніри та фестиваль сала, у Коломиї - фестиваль писанок, у Збаражі, Кам'янці-Подільському, Білгород-Дністровському, Хотині – лицарські турніри. У Рахові проходять гуцульські фестивалі, фестиваль етно-рок культури Європа і Центр. Серед центрів подієвого туризму значно вирізняється Львів. Туристи відвідують його для участі у святкуванні різних релігійних та державних свят, фестивалів, конкурсах, ярмарках. Імідж Львова, як загадкового, таємничого, овіяного легендами середньовічного міста активно розвивається та просувається на туристичному ринку [1;2].

Є в Україні і центри паломництва. Це, перш за все, Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра, Собор Св. Софії Київської, Голосіївська пустинь, Китай-город (м. Київ), Свято-Успенська Почаївська Лавра (Почаїв), Троїцький монастир (Корець), церкви та монастирі Чернігівщини

(Чернігів, Остер, Козелець, Батурин, Ніжин, Новгород-Сіверський і навіть Глухів, Путивль та Ромни Сумської області). Світовим центром паломництва хасидів стало м. Умань.

Діловий міський туризм та шопінг-туризм розвинений в найбільших містах України: Києві, Харкові, Дніпрі, Одесі. Саме там знаходяться представництва найбільших компаній, фінансових, промислових та комерційних організацій. В Києві – це корпорація «Рошен», в Дніпрі – КБ «Приватбанк», в Харкові – ряд машинобудівних підприємств, в Одесі – портове господарство та ін. В цих містах сформувались ділові квартали офісів і представництв різних компаній та корпорацій. В Києві – це Протасів Яр, офісний центр «Горизонт», «Парус», в Одесі – район біля Привозу та на вул. Дерибасівській, в Харкові – вулиця Сумська і прилеглі до неї квартали.

Шопінг туризм в містах України має свою специфіку, пов'язану із низьким платоспроможним попитом населення. Переважно, люди їдуть в шопінг-тури за дешевими та якісними товарами зарубіжних виробників. Тому основними дестинаціями масового шопінгу переважно виступають речові ринки і розпродажі. Зовсім незначна частка шопінг туристів відвідує фешенебельні спеціалізовані підприємства відомих торговельних марок. Відомими об'єктами шопінг туризму в Україні є ринок «Барабашова» в Харкові, ринок «Троєщина» в Києві, ринок промислових товарів в Хмельницькому, численні авторинки в ряді обласних центрів (наприклад, авторинок «Столичний») та ін. Часто шопінг туризм пов'язаний із купівлею товарів, що вже були у використанні [1;2].

Освітній туризм в Україні розвинений недостатньо. Проте, переважно відвідує різноманітні освітянські заходи, школи, курси в найбільших обласних центрах нашої держави: Києві, Харкові, Львові, Одесі, Дніпрі.

Інтернет портал Kyiv.Press (Київ. Преса (англ.)) (<http://www.kyiv.press>) у 2016 р. оприлюднив рейтинг найбільш відвідуваних туристами міст України.

На перше місце потрапило місто Київ, що тривалий час знаходилося у першій двадцятці найбільш популярних міст Європи. Туристів приваблює історичний ансамбль стародавнього міста, об'єкти Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, унікальні культові, архітектурні та інженерні споруди.

2. На другому місці в рейтингу – історична частина Львова, що занесена до переліку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Львів відвідують не тільки туристи з України але і безліч гостей з інших країн Європи, переважно з Польщі, Чехії, Румунії, Угорщини. Львів має високорозвинену інфраструктуру гостинності, безліч різноманітних ресторанів та кав'ярень, потужну історико-пізнавальну базу. Місто формує свій унікальний бренд з ухилом на старожитності Середньовічної історії, європейський досвід та національні українські етно-культурні традиції.

3. Образ Одеси, що посідає третє місце в рейтингу, формувався ще з радянських часів. «Перлина біля моря» приваблює туристів образом приморського курортного містечка, де є порт, пляж, численні пансіонати та будинки відпочинку. За Одесою, ще з часів формування зони порто-франко (1819-1859 рр.) закріпився ореол вільного міста, де розвивається комерція, приватне підприємництво (ринок «Привоз», біржа), а також пов'язані з цим види шахрайства (Молдаванка, Пересип, вул. Мала Арнаутська) і злочинності (Вапнярка).

4. Четверте місце в рейтингу посідає перша столиця України, місто технологій і студентів – Харків. Воно має підкреслено діловий та адміністративний характер. Безліч великих промислових підприємств («Південкабель», «Турбоатом», імені Малишева та ін.) приваблюють прихильників індустріального туризму. В Харкові понад 45 вищих навчальних закладів, 142 науково-дослідних інститути. Їх ресурси можуть бути використані для освітянського туризму, проведення лекцій, семінарів, симпозіумів, відкриття різноманітних навчальних курсів.

5. Місто Дніпро по суті є потужним центром ділового туризму України. Саме там знаходяться представництва найбільших металургійних компаній (завод ім. Петровського, ім. Бабушкіна, трубний завод, Комінмет, Інтерпайп) і фінансово-промислових груп, пов'язаних із чорною металургією (саме ця галузь забезпечує майже 80% експорту України). В місті відбуваються ділові бізнес-форми, конгреси, виставки, укладаються контракти і договори.

6. Вінниця потрапила до переліку найбільш популярних туристичних міст Україні досить недавно. Її відвідувачів вразив є найсучасніший найбільший в Європі співаючий фонтан «Roshen» з 3-D графікою і світломузикою. Помилуватися його красою приїжджають туристи з різних куточків нашої держави. Серед інших туристичних атракцій – музей-садиба видатного хірурга М. І. Пирогова (з мавзолеєм-усипальницею великого лікаря), Будинок О. О. Брусилова, будинок-музей М. М. Коцюбинського. Також Вінниця відома своїм Свято-Преображенським кафедральним собором, монастирем єзуїтів, костьолом Св. Діви Марії Ангельської. Однак, ці пам'ятки приваблюють незначну кількість туристів і не формують туристичний образ Вінниці.

7. На сьомій позиції знаходиться місто Кам'янець-Подільський. Середньовічна фортеця, яка і в наш час залишається ареною для зйомок фільмів, стала місцем для масового проведення лицарських турнірів, польотів на повітряних кулях і пішого туризму. Ця пам'ятка (як і замок Паланок або Хотинська фортеця) знаходиться в доволі і приваблює значну кількість туристів з усієї України, любителів реконструкції історичних подій Середньовіччя, військових баталій, побутових сцен з життя лицарів.

8. Місто Луцьк, подібно до Кам'янця-Подільського приваблює любителів фортифікаційної архітектури (замок Любарта), а також паломників різних християнських віросповідань своїми численними католицькими соборами і монастирями, православними церквами. Це

невелике охане місто на р. Стир з широкими проспектами і парками, увінчане квітами, фонтанами, архітектурними спорудами кін 19 – початку 20 ст. В Луцьку багато музеїв і виставок. Проте, найбільш відомим є Музей волинської ікони, де знаходиться Образ Холмської Чудотворної Ікони Пресвятої Богоматері, унікальної пам'ятки візантійського мистецтва 11-12 ст. Уклонитися цій іконі щороку приїздить значна кількість туристів не лише з України, але з Польщі та Білорусії. Прихильники творчості поетеси Лесі Українки й філософа Данила Братковського також знайдуть в Луцьку свої туристичні атракції.

9. «Українським Парижем» часто називають місто Чернівці. Його колорит пов'язаний не лише із знаменитою пам'яткою всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО - резиденцією митрополитів Буковини (зараз там знаходиться Чернівецький національний університет), але також із неповторністю хитросплетіння кам'яних вулиць і маленьких площ, будинків австрійської архітектури, увінчаних маленькими шпилями й баштами, сецесійними спорудами архітектора-модерніста Отто Вагнера тощо.

10. Івано-Франківськ приваблює туристів палацом Потоцьких, що гарно зберігся до наших днів, численними костьолами, соборами і церквами. В місті зберіглось багато історичних будинків в стилі бароко, ратуша в стилі модерн, пам'ятники Адамі Міцкевичу та Івану Франко. За оригінальність архітектури його часто називають «Малим Львовом». Проте, через недостатній розвиток туристичного іміджу, Івано-Франківськ приваблює незначну кількість туристів.

Висновки. Таким чином, роль і значення міст в розвитку туризму неухильно підвищуються. Створюючи умови для залучення туристів до культурно-історичного надбання, заняття бізнесом, відпочинку, оздоровлення людей і т.д., вони притягують все більшу кількість подорожуючих осіб. Розвиток міського туризму охоплює значний спектр послуг туристичної індустрії. Його вплив істотно позначається на розширенні і зміцненні культурних зв'язків між містами. Турист має можливість краще зрозуміти спосіб життя різних міст, відчути їх духовно-ментальний клімат, усвідомити характер та манеру спілкування мешканців.

Серед основних напрямків розвитку міського туризму В Україні слід виділити його орієнтацію на перцепційне дослідження урбаністичної місцевості, розвиток екологічних складових туристичного когнітивного сприйняття території, активізацію процесів духовно-ментального, економіко-організаційного та соціально-громадського зближення модульно-подрібнених функціонально та структурно відокремлених міських територій між собою.

Список використаних джерел:

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева; Київськ. ун-тет туризму, економіки і права. – Київ: Альтерпрес, 2002. – 436с.

2. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 284 с.
3. Крістіан Олівер Венге Міський туризм у Барселоні і Мадриді під особливим спостереженням німецьких мандрівників. - [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kups.ub.uni-koeln.de>
4. Гартмут Лезер (За ред.) Словник загальної географії. / Лезер Гартмут. - Мюнхен, Брауншвейг, 1997. – 125 с.
5. Генріх Нойєнфельдт, Олаф Розе Міський туризм як економічний фактор в Аахені. [електронний ресурс]. - Режим доступу: www.geogr.uni-goettingen.de

Список использованных источников:

- 1.Любицева О. А. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты) / О. А. Любицева; Киевск. ун-тет туризма, экономики и права. – Киев: Альтпрес, 2002. – 436 с.
- 2.Туризм и город: опыт, проблемы и перспективы: монография / под общ. ред. И. М. Писаревского; Харьк. нац. акад. город. хоз-ва. – Х.: ХНАГХ, 2011. – 284 с.
- 3.Кристиан Оливер Венге Городской туризм в Барселоне и Мадриде под особым вниманием немецких путешественников. - [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kups.ub.uni-koeln.de>
- 4.Гартмут Лезер (Под ред.) Словарь общей географии. / Лезер Гартмут. - Мюнхен, Брауншвейг, 1997. – 125 с.
- 5.Генрих Нойенфельдт, Олаф Розе Городской туризм как экономический фактор в Ахене. [электронный ресурс]. www.geogr.uni-goettingen.de

References:

- 1.Liubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) / O.O. Liubitseva; Kyivs'k. un-tet turyzmu, ekonomiky i prava. – Kyiv: Al'terpres, 2002. – 436 s.
- 2.Turyzm i misto: dosvid, problemy ta perspektyvy: monohrafiia / za zah. red. I. M. Pysarevs'koho; Khark. nats. akad. mis'k. hosp-va. – Kh.: KhNAMH, 2011. – 284 s.
- 3.Christian Oliver Wenge City tourism in Barcelona and Madrid with special consideration of German travelers. - [electronic resource]. - Access mode: <http://kups.ub.uni-koeln.de>
- 4.Hartmut Leser (Edited by) Dictionary General Geography. / Hartmut Leser. - Munich, Braunschweig, 1997. - 125 p.
- Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose Urban tourism as an economic factor in Aachen. [electronic resource]. www.geogr.uni-goettingen.de

УДК 911.3:796.5

Петліна Дарина Вадимівна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: daryna.petlina@gmail.com

**АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РОЗБУДОВИ
ЕНОГАСТРАНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ (ОСВІТНІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ
АСПЕКТИ) У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКИХ ТА
ВИНОРОБНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Мета. Аналіз міжнародного досвіду розбудови еногастрономічного туризму в освітньому та організаційному аспектах в контексті розвитку виноградарських та виноробних територій України.

Методика. На засадах загальнонаукових аналітичних (контент аналізу) та логічних (порівняльних) методів досліджено інформаційні масиви даних офіційних сайтів професійних недержавних громадських інституції у сфері виноробства, виноградарства та еногастрономічного туризму на національному та міжнародному рівні. На засадах методів соціологічного дослідження (інтерв'ю українських експертів у галузі виноградарства, виноробства, туризму та академічної сфери) визначено особливості та проблематику процесу зближення галузей виноградарства та виноробства з туристичною галуззю та його вплив на територію.

Результати. Описано міжнародний досвід розбудови еногастрономічного туризму в освітньому та організаційному аспектах в контексті розвитку виноградарських та виноробних територій України.

Наукова новизна. Визначено специфіку процесу зближення галузей виноградарства та виноробства з туристичною галуззю в контексті розвитку еногастрономічного туризму в Україні. Даний процес розглядається як один з індикаторів сталого розвитку регіону.

Практична значимість. Розроблено практичні рекомендації щодо імплементації в Україні міжнародного досвіду розвитку еногастрономічного туризму.

Ключові слова: територія, виноградарство, виноробство, еногастрономія, еногастрономічний туризм, винно-гастрономічний туризм, сталий розвиток, мережа.

УДК 911.3:796.5

Петлина Дарина Вадимовна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: daryna.petlina@gmail.com

**АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА РАЗВИТИЯ
ЕНОГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА (ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ И
ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТЫ) В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ
ТЕРРИТОРИЙ ВИНОГРАДАРСТВА И ВИНОДЕЛИЯ В УКРАИНЕ**

Цель. Анализ международного опыта развития еногастрономического туризма в образовательном и организационном аспектах в контексте развития виноградарских и винодельческих территорий Украины.

Методика. На основе общенаучных аналитических методов (контент-анализа) и логических (сравнительных) методов исследованы информационные массивы данных официальных сайтов профессиональных не государственных организаций в сфере

виноградарства, виноделия и эногастрономического туризма на национальном и международном уровне. На основе социологических методов исследования (интервью украинских экспертов в сфере виноградарства, виноделия, туризма и академической сферы) определены особенности и проблематика процесса сближения отраслей виноградарства, виноделия и туризма и его влияние на территорию.

Результаты. Описаны образовательный и организационный аспекты международного опыта развития эногастрономического туризма в контексте развития виноградарских и винодельческих территорий Украины.

Научная новизна. Определена специфика процесса сближения отраслей виноградарства и виноделия с туристической отраслью в контексте развития эногастрономического туризма в Украине. Данный процесс рассматривается как один из индикаторов устойчивого развития региона.

Практическая значимость. Разработаны практические рекомендации по имплементации в Украине международного опыта развития эногастрономического туризма.

Ключевые слова: территория, виноградарство, виноделие, эногастрономия, эногастрономический туризм, винно-гастрономический туризм, устойчивое развитие, сеть.

UDC 911.3:796.5

Petlina Daryna Vadymivna

Kyiv National University Taras Shevchenko, Kyiv,
Ukraine, e-mail daryna.petlina@gmail.com

**ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN BUILDING
ENOGASTRONOMIC TOURISM (EDUCATIONAL AND ORGANIZATIONAL
ASPECTS) IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF WINEGROWING
AND WINEMAKING TERRITORIES IN UKRAINE**

Aim. Analysis of international experience in enogastronomic tourism development (educational and organizational aspects) in the context of development of winegrowing and winemaking territories in Ukraine.

Methodology. Based on the general scientific analytical methods (content analysis) and logical (comparative) methods studied information data from the official websites of professional non-government organizations (NGOs) in the field of viticulture, winemaking and enogastronomic tourism at national and international levels. Based on the sociological research methods (interview with Ukrainian experts in the field of viticulture, winemaking, tourism and academia) determined the main features and challenges in the process of convergence of winegrowing and winemaking industry and tourism, as well as its impact on the territory.

Results. Described educational and organizational aspects of international experience in building enogastronomic tourism in the context of development of winegrowing and winemaking territories in Ukraine.

Scientific novelty. Established the characteristics of the process of convergence of winegrowing and winemaking industry and tourism industry in the context of enogastronomic tourism development in Ukraine. This process is considered as one of the indicators of sustainable development.

The practical significance. Offered practical recommendations for implementation of international experience in enogastronomic tourism in Ukraine.

Keywords: territory, viticulture, winemaking, enogastronomy, enogastronomic tourism, wine and gastronomic tourism, sustainable development, network.

Постановка проблеми: Розвиток туризму в Україні відбувається в складних політичних, економічних та соціальних умовах, що призводить до використання екстенсивних моделей розвитку галузі (отримання прибутків будь якою ціною, ігнорування принципів сталого розвитку і, як наслідок, виснаження туристсько-рекреаційних ресурсів країни, деградації ландшафтів). Одночасно поза увагою української туристичної індустрії залишаються такі важливі ресурсні можливості країни як гастрономія та вино, які виступають об'єктивною передумовою успішного розвитку, як національного, так і міжнародного туризму. На сьогодні в Україні гостро відчувається брак спеціалістів з еногастрономічного туризму, що зумовлено певними прогалинами у: науковому, дидактичному та практичному забезпеченні процесу зближення виноградарства та виноробства з туристичною галуззю; трансфері світового досвіду щодо налагодження співробітництва між органами державного управління та професійними громадськими інституціями, які представляють інтереси виноградарства, виноробства і туризму; практичній імплементації принципів сталого розвитку туризму у сільськогосподарських регіонах України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Історія дослідження винного та гастрономічного туризму в різних регіонах світу нараховує декілька десятиліть. На теперішній період склалися декілька наукових шкіл: американська, латиноамериканська, європейська, тихоокеанського регіону, південноафриканська [3,4]. Таким чином, існує територіальна диференціація наукових шкіл залежно від їх належності до конкретних виноробних макрорегіонів світу. Українська академічна школа винно-гастрономічного туризму знаходиться на початковому етапі формування. Значний доробок у теорію винного та гастрономічного туризму внесли Басюк Д.І., Домарецький В.О., Чернова Г.В., Руднева М., Мотузенко О.О. та інші [1, 2].

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Гастрономія та вино (еногастрономія), історично виступали ключовими компонентами національних культур та стилю життя, а на сучасному етапі набули значення важливого фактору зростання різноманітної туристичної активності. Туристична діяльність, що одночасно поєднана з виноградарством та виноробством, та інтегрує етнокультурні традиції харчування, представлена таким видом туризму як вино-гастрономічний (еногастрономічний), який став для багатьох країн унікальною можливістю регіонального розвитку. Еногастрономія виступає важливою складовою туристсько-рекреаційного потенціалу території, джерелом формування її ідентичності, а еногастрономічні об'єкти – об'єктами туристичного тяжіння. На міжнародному ринку туристичних послуг даний вид туризму формує постійно зростаючий сегмент з необмеженими можливостями диверсифікації попиту, залучення нових інвестицій, збільшення зайнятості у сільськогосподарських регіонах. Для еногастрономічного туризму характерний інноваційний підхід до сталого збереження культурного

надбання у регіонах виноградарства та виноробства і, як наслідок, зростання цінності (валоризації) культурного ландшафту в цілому.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз міжнародний досвіду розбудови еногастрономічного туризму у освітньому та організаційному аспектах в контексті розвитку виноградарських та виноробних територій України.

Виклад основного матеріалу. Освітній аспект. Питання підготовки спеціалістів у сфері гастрономічного туризму є новим викликом для українських ВНЗ. Провідні українські ВНЗ лише протягом останніх 2-3 років активно включають у бакалаврські та магістерські програми навчальні курси з винного та гастрономічного туризму, але на теперішній час в Україні не існує жодної магістерської програми за напрямком «Туризм», спеціалізації «Гастрономічний туризм» або «Винний туризм». Питання моніторингу міжнародного простору розвитку еногастрономічного туризму, трансферу інформації та сприяння імплементації світового досвіду в Україні повинні входити у завдання науково-практичної та освітньої діяльності ВНЗ України на рівні з інноваційними проектами спільних бакалаврських, магістерських та PhD програм. Сприятливі передумови для такої діяльності ВНЗ забезпечують такі Програми ЄС, як «Горизонт 2020», «Еразмус +» та інші [7].

Значна кількість ВНЗ та професійних інститутів таких країн як Франція, Італія, Іспанія, Німеччина, США, Аргентина, Чилі проводять активну підготовку спеціалістів у сфері винного та гастрономічного туризму та розробляють відповідні теоретичні засади еногастрономії.

У Франції, лише в одному з виноробних регіонів – Бордо, розташовано чотири провідні університети та декілька бізнес-шкіл, серед яких KEDGE Бізнес-Школа (KEDGE Business School) із сучасними навчальними програми, спеціальними дослідницькими лабораторіями та великою академічною мережею класів з винного бізнесу, винного маркетингу і винного туризму (МБА, магістерських та бакалаврських програм). Курси підвищення кваліфікації також доступні у межах освітньої програми «Вино та Алкогольні напої» в Інституті Комерційної Реклами (Institute for Commercial Promotion) та у Винній Школі Бордо (Bordeaux Wine School), які дають пересічному споживачу основи теоретичних та практичних знань про вина регіону Бордо та сприяють формуванню освітньої складової еногастрономічних турів. Виноробні країни Нового Світу також активно розвивають сектор вищої освіти у сфері еногастрономічного туризму. Наприклад, в Чилі у місті Вальпараїсо налічується дев'ять університетів, що пропонують навчання, пов'язане зі світом вина, продуктів харчування та туризму: Університет Вальпараїсо (Universidad de Valparaíso), Католицький університет Вальпараїсо (Universidad Católica de Valparaíso), Університет Адольфо Ібаньєс (Universidad Adolfo Ibañez), Технічний Університет Федеріко Санта-Марія (Universidad Técnica Federico Santa María), Університет Плайя Анча (Universidad de Playa Ancha - UPLA), Університет Санто-Томас

(Universidad Santo Tomás), Університет Вілья-дель-Мар (Universidad Viña del Mar), Університет Андреса Бельо (Universidad Andrés Bello), Чилійський Технічний Університет (Universidad Tecnológica de Chile INACAP). Дані ВНЗ готують висококваліфікованих фахівців для обслуговування виноробної та туристичної промисловості [10].

Організаційний аспект. На сучасному етапі найбільш визнаною формою організації еногастрономічного туризму виступають «Дороги вина». Не зважаючи на те, що перші «Дороги вина» у контексті еногастрономічної подорожі були організовані у Німеччині ще в 1935 році, їх системний розвиток розпочався з введенням поняття «Дорога вина» у законодавчі та регуляторні документи країн-виробників вина. Окремі дороги вина почали об'єднуватися у мережі. Мережі «Доріг вина» поступово розширювалися від локального до регіонального та національного рівнів організації та менеджменту. На сучасному етапі країни-виробники вина формують міжнародні мережі. Наприклад, Мережа Великих Винних Столиць (The Great Wine Capitals Network), яка була створена у 1999 році з метою сприяння обміну у сфері освіти і передового досвіду розвитку енотуризму. До складу мережі входять десять міст, розташованих в північній і південній півкулях, які поділяють спільну економічну і культурну філософію розвитку виноробної промисловості. До мережі належать всесвітньо відомі центри: Австралія (Аделаїда), Іспанія (Більбао, Ріоха), Франція (Бордо), Південна Африка (Кейптаун), Італія (Верона), Німеччина (Майнц, Рейнгессен), Аргентина (Мендоза), Португалія (Порто), США (Сан-Франциско, Долина Напа), Чилі (Вальпараїсо, Долина Касабланка) [10].

Вагомий внесок у розвиток виноградарських та виноробних територій у контексті еногастрономічного туризму вносять недержавні професійні громадські організації міжнародного та національного рівня. У 1988 році у Франції було створено Європейську Конференцію Винних Регіонів (European Wine Regions Conference - CERV) діяльність якої була спрямована на сприяння узгодженій європейській політиці у сфері виноградарства та виноробства. У 1994 році в місті Марсала (Сицилія) з метою підвищення ефективності роботи, Європейська Конференція Винних Регіонів була реорганізована в Асамблею Європейських Виноробних Регіонів (Assembly of European Wine-producing Regions - AREV). Таким чином, AREV стала європейським і міжнародним представником інтересів виноробної промисловості та розпочала активну співпрацю з усіма установами та організаціями, прямо або опосередковано задіяними в європейській або світовій політиці виноградарства та виноробства та у всіх інших сферах, пов'язаних з вином. На сучасному етапі AREV співпрацює з наступними європейськими органами управління та інституціями: - Європейська комісія (European Commission): Директорат сільського господарства, внутрішнього ринку, торгівлі, економіки; Євростат, охорони навколишнього середовища, регіональної політики; Комітет з управління для вина (Directorates for Agriculture, Internal Market,

Trade, Economic Affairs/Eurostat, Environment, Regional Policy, Management Committee for Wine).

- Європейський Парламент (European Parliament): Винна інтергрупа, Комітет із сільського господарства (Wine Intergroup, Committee on Agriculture).

- Рада Європейського Союзу (Council of the European Union): Комісії з навколишнього середовища і сільського господарства, Конгрес місцевих і регіональних влад (Commission on Environment and Agriculture, Congress of Local and Regional Authorities).

- Комітет Регіонів (Committee of the Regions): Комісія по сільському господарству (Commission on Agriculture).

- Асамблея Європейських Регіонів (Assembly of European Regions - AER): Міжнародна Організація Винограду та Вина (International Organization of Vine and Wine - OIV).

- Світова Організація Торгівлі (COT) - World Trade Organization (WTO).

- Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО) (Food and Agriculture Organization (FAO)).

Винний туризм та європейські винні дороги є одним з основних напрямків співробітництва AVER з Загальною Організацією Ринку для Вина (Common Market Organization for Wine - CMO) [8].

З українських виноробних регіонів лише Одеська область з 2004 року входить до Асамблеї Європейських Виноробних Регіонів. Але одночасно слід відзначити що така участь має скоріше декларативний характер, на теперішній час відсутня активна співпраці, яка б дозволила брати участь в міжнародних програмах з розвитку виноробства, виноградарства та еногастрономічного туризму, що фінансуються європейськими державами та іншими міжнародними організаціями.

Передача Європейському Союзу функцій і повноважень з питань сільського господарства, охорони навколишнього середовища, міжнародної торгівлі та фіскальної політики, які раніше належали національним державним органам європейських країн, зумовила розвиток діалогу між Європою і регіонами. Такий підхід дозволяє реалізацію спільних проєктів, і розширення мережової співпраці. У 2000 році було створено Європейську мережу Міст Вина (RECEVIN), діяльність якої спрямована на спільний захисту інтересів місцевих адміністрацій європейських країн в питаннях, пов'язаних з економічною політикою у виноробній промисловості. Ця мережа забезпечує загальну платформу для обміну досвідом, контактною інформацією та партнерства. До мережі входять дев'ять європейських країн (Німеччина, Австрія, Словенія, Іспанія, Франція, Греція, Угорщина, Італія, Португалія), що сприяло об'єднанню майже 800 міст по всій Європі. Учасниками мережі RECEVIN розроблено низку стратегічних проєктів та ініціатив, спрямованих на визнання виноградарства, виноробства та енотуризму в Європі: Європейська хартія з енотуризму, Керівництво з Європейського енотуризму, Європейський день винного туризму, конкурс Європейське Місто вина [9].

Знаковою міжнародною подією у розвитку винного та гастрономічного туризму стала ініціатива Всесвітньої Туристичної Організації (UNWTO) із створення Всесвітньої Гастрономічної Мережі (UNWTO Gastronomy Network) у вересні 2015 року та Перша Всесвітня Конференція Винного Туризму, яка пройшла у Грузії у вересні 2016 року. Головною метою конференції було підвищення професійного розвитку сектору для всіх винно-туристичних напрямків, забезпечення вільного обміну досвідом та ідентифікації найкращих світових практик. Під час конференції провідні експерти презентували сучасні дослідження та тренди винно-гастрономічного туризму, висвітлюючи новітні розробки і успішні ініціативи, які були сфокусовані на основних чотирьох напрямках: проблеми розвитку винного туризму; найкращі практики розвитку винного туризму; професійні тренінги та інноваційний розвиток продукту. Учасники конференції, представники Держав-членів ЮНВТО (UNWTO), партнерів-учасників ЮНВТО, національних туристичних адміністрацій, міжнародних та регіональних організацій, приватного сектору, наукових кіл та громадянського суспільства, об'єднали зусилля для розробки документу, який висвітлює інноваційну методологію оцінки впливу виноградарства та виноробства на культурне, економічне, соціальне та природне середовище - Грузинської Декларації Винного Туризму. Даний методологічний інструмент може бути адаптований в різних виноробних регіонах світу для ефективного просування дестинації, як в енологічному, так і в культурному та історичному аспектах [5, 6].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Політика управління та європейська стратегія енотуризму полягає у сприянні розвитку співпраці між регіональними та іншими органами державної влади у країнах ЄС та сусідніх країн, які націлені на членство у ЄС за умови активної участі не державних інституцій. Україна знаходиться на початковому етапі створення такої моделі співробітництва, але даний процес має динамічний характер: професійні громадські організації у галузі виноградарства та виноробства (Асоціація «Винороби та виноградарі України», Асоціація сомельє України, Всеукраїнська асоціація виноробів та сомельє, Союз приватних виноградарів та виноробів Закарпаття) та провідні громадські організації у галузі туризму (Асоціація лідерів турбізнесу України) у порядок денний виносять питання сприяння організації еногастрономічного туризму. У 2014 році за спільної ініціативи представників академічної сфери, туристичного бізнесу, виноградарів та виноробів було створено Асоціацію сприяння розвитку гастрономічного та винного туризму в Україні, діяльність якої скерована на розбудову мережевої співпраці на національному та міжнародному рівні з імплементації принципів сталого розвитку еногастрономічного туризму в Україні. Процеси зближення галузей виноградарства та виноробства з туристичною галуззю у контексті розвитку еногастрономічного туризму слід розглядати як один з індикаторів сталого розвитку регіону. Одночасно необхідно

усвідомлювати проблематику, яка виникає у наслідок такого зближення. Еногастрономічний туризм знаходиться на «перехресті» проблемних питань розвитку як виноградарства та виноробства, так і туризму (національного та міжнародного рівнів). У зв'язку з цим перед навчальними закладами України постає завдання підготовки фахівців для еногастрономічного туризму з комплексними компетенціями не тільки у сфері туризму, а також ефективного менеджменту території виноградарства та виноробства. Важливим напрямком інтеграційного виміру є участь українських виноробних регіонів та громадських інституцій у діяльності міжнародних європейських об'єднань та організацій. Дослідження досвіду організації еногастрономічного туризму провідних виноробних країн та визначення шляхів його ефективного втілення в українських реаліях сприятиме створенню нового туристичного продукту, формуванню позитивного іміджу територій та підтримці місцевих виробництв та спільнот, що в кінцевому результаті впливатиме на формування та оптимізацію виробничо-рекреаційних територіальних систем на засадах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д.І. Басюк // Наукові праці НУХТ— 2012. — № 45. — С. 128—132.
2. Чернова Г.В. Особливості розвитку винного туризму в Україні // Вісник інституту педагогічної освіти. Серія географічна. Випуск 1(2012): Матеріали четвертої Міжнародної науково-практичної конференції «Еко- і агротуризм: перспективи розвитку на регіональному рівнях», м. Рівне, Україна, 29-30 березня 2012. – С. 166-174
3. Gillespie, C. (2002). *European Gastronomy into the 21st Century*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Oxford.
4. Santich, B. (1996). *Sustaining Gastronomy*. In: *Proceedings of the Eighth Symposium on Australian Gastronomy: Sustaining Gastronomy*, Adelaide, 28–30 September, 1994.
5. WTO Tourism Highlights, 2015 Edition. – Режим доступу - <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>
6. Офіційний сайт ВТО. Грузинська Декларація Винного Туризму – Режим доступу - http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/georgia_declaration.pdf
7. Офіційний сайт Програми ЄС. – Режим доступу - http://ec.europa.eu/citizenship/about-the-europe-for-citizens-programme/future-programme-2014-2020/index_en.htm
8. Офіційний сайт Асамблеї Європейських Виноробних Регіонів (Assembly of European Wine-producing Regions – AREV) . – Режим доступу - <http://www.arev.org>
9. Офіційний сайт Європейської мережі Міст Вина (RECEVIN). – Режим доступу - <http://www.recevin.net>
10. Офіційний сайт Мережі Великих Винних Столиць. – Режим доступу - <http://www.greatwinecapitals.com>

References:

1. Basyuk D.I Innovative development of enogastronomic tourism in Ukraine / D.I. Basyuk // Research papers NUFT— 2012. — № 45. — P. 128—132.
2. Chernova G.V. Characteristics of wine tourism development in Ukraine // Journal of the Institute of Pedagogical Education. Geography edition. Edition 1(2012): Materials from the Fourth International Scientific Conference "Eco- and agro-tourism: prospects for development at the regional level", Rivne city, 29-30 March 2012. – P. 166-174
3. Gillespie, C. (2002). *European Gastronomy into the 21st Century*. Oxford: Butterworth-

Heinemann, Oxford.

4. Santich, B. (1996). Sustaining Gastronomy. In: Proceedings of the Eighth Symposium on Australian Gastronomy: Sustaining Gastronomy, Adelaide, P. 28–30 September, 1994.
5. WTO Tourism Highlights, 2015 Edition. – Access mode - <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>
6. Official site UNWTO. Georgian Declaration on Wine Tourism – Access mode - http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/georgia_declaration.pdf
7. Official site EU Programmes. – Access mode - http://ec.europa.eu/citizenship/about-the-europe-for-citizens-programme/future-programme-2014-2020/index_en.htm
8. Official site Assembly of European Wine-producing Regions – AREV. – Access mode - <http://www.arev.org>
9. Official site RECEVIN. – Access mode - <http://www.recevin.net>
10. Official site Great Wine Capitals Network. – Access mode - <http://www.greatwinecapitals.com>

УДК 911.3

Пендерецький Орест Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу, м.
Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ)

Мета. Метою статті є комплексна оцінка збалансованого розвитку промислового туризму (на прикладі Карпатського регіону)

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу. При цьому застосовувались табличний та картографічний методи.

Результати. Виконана характеристика промислового туризму. на прикладі Карпатського регіону.

Наукова новизна полягає в комплексній характеристиці збалансованого розвитку промислового туризму (на прикладі Карпатського регіону).

Практична значимість дослідження визначається побудовою моделі збалансованого розвитку промислових туристичних дестинацій.

Ключові слова: промисловий туризм, ресурси, промисли, дестинації, збалансований, модель.

УДК 911.3

Пендерецький Орест Владимирович,
кандидат технических наук, доцент

Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа, м.
Ивано-Франковск, Украина,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

ОСОБЕННОСТИ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА)

Цель. Целью статьи является комплексная оценка сбалансированного развития промышленного туризма (на примере Карпатского региона)

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами литературного и статистического материала. При этом применялись табличный и картографический методы.

Результаты. Выполненная характеристика промышленного туризма. на примере Карпатского региона.

Научная новизна заключается в комплексной характеристике сбалансированного развития промышленного туризма (на примере Карпатского региона).

Практическая значимость исследования определяется построением модели сбалансированного развития промышленных туристических дестинации.

Ключевые слова: промышленный туризм, ресурсы, промыслы, дестинации, сбалансированный, модель.

Penderecki Orest Vladimirovich,
Ph.D., Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of
Oil and Gas, m. Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

FEATURES SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDUSTRIAL TOURISM (FOR EXAMPLE THE CARPATHIAN REGION)

Goal. The article is a comprehensive evaluation of sustainable development of industrial tourism (for example in the Carpathian region)

Method. Methodical bases of research consisted in the synthesis and analysis of collected authors of literary and statistical material. This applied tabular and cartographic methods.

Results. Executed characteristics of industrial tourism. the example of the Carpathian region.

Scientific novelty lies in the complex characterization of balanced development of industrial tourism (for example in the Carpathian region).

The practical significance of the study is determined by constructing a model of sustainable industrial development of tourist destinations.

Keywords: industrial tourism resources, crafts, destination, balanced model.

Постановка проблеми. Розвиток туристичної галузі в Карпатському регіоні на основі притаманного йому природно-ресурсного потенціалу поступово стає значимою складовою її соціально-економічного розвитку, джерелом наповнення державного і місцевих бюджетів. Вагомим доповненням до цього є потужний промисловий потенціал, який може послужити оригінальним туристичним ресурсом, яким цікавляться науковці, бізнесмени, студенти та державні діячі. Такі ресурси використовуються в промисловім туризмі для задоволення потреб VIP – туристів з метою вирішення соціально-економічних задач держави [1].

Європейська інтеграція України вимагає пошуку нових підходів до вирішення проблем, пов'язаних з нерівномірністю розвитку регіонів. У зв'язку з цим актуальною проблемою стає розробка й впровадження програм державної політики. Через це необхідність визначення проблемних моментів, стримуючих розвиток регіональних туристичних дестинацій, необхідних дій для їх ліквідації та сучасний стан їх виконання є надзвичайно актуальною темою сьогодення [4]. Доля дестинацій залежить від величезної кількості незалежних змінних, на які не можуть впливати ні приватний, ні державний сектор.

Важливим завданням сьогодення є складання балансу між господарськими потребами суспільства та природними можливостями їх задоволення. Маючи такий баланс і озброївшись принципово новою безвідходною технологією, можна буде зняти антагоністичне протиріччя між суспільством і природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень і публікацій з окресленої теми слід насамперед назвати монографію

Ткаченко Т.І. [2], де автор розкриває економічну значимість сталого розвитку індустрії туризму, її вплив на економіку країни; праці з методології туризму і дестинацій Любіцевої О.О. [3; 4]; просторове моделювання збалансованого розвитку з співавторами розробив Петренко В.П. [5], а також ряд статей і монографія з промислового туризму видані автором [1].

Визначення невирішених сторін проблеми. Необхідність моделювання процесу збалансованого розвитку дестинації промислового туризму для прогнозування подальших дій.

Мета та завдання статті. Створити просторову модель збалансованого розвитку дестинації промислового туризму.

Виклад основного матеріалу. Перетворення виробництва в туристичний об'єкт стимулює фірму до поліпшення корпоративного клімату і трудових відносин. Стають осмисленими прибирання в цехах, чиста робоча форма, презентабельний вигляд обладнання та багато іншого, в чому середньостатистичний директор не бачив сенсу раніше. Та й у робітників мотивація змінюється, коли на них дивляться, як на музейний скарб. Отже, фірма отримує лояльність споживачів, ефективну підтримку брендів. Обороти сувенірних магазинів, розташованих у точках, де закінчуються екскурсії, значно вищий, ніж в інших точках з аналогічною продукцією. Нарешті, зайве казати, як виграє бюджет міста від стимулювання продажів міських товарів і послуг. Але, крім того, міста здобувають нові бренди, нові несподівані і привабливі елементи іміджу, а також більше число туристів – цих «ходячих грошей» нашого часу. До того ж екскурсії на діючі підприємства – це, як правило, додаткове «навантаження» для інших туристичних магнітів, які сконцентровані знову ж таки в містах [3]. Причому найбільш популярнішими у туристів є об'єкти, які є брендами конкретних міст. Наприклад, портовий комплекс в Роттердамі або завод «Ролекс» у Цюриху. Саме місто забезпечує популярність бренду.

Промисловий туризм – різновид культурно-пізнавального туризму, спрямований на пізнання особливостей технологічних процесів діючих (або тих, що колись діяли) промислових підприємств та народних промислів. Таке визначення сформульоване нами на основі тлумачення значення слова «промисел» в Академічному словнику української мови (1970 – 1980) [7]:

- заняття яким-небудь ремеслом з метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво;
- місце, родовище, де добувають що-небудь; добувне промислове підприємство;
- галузь промислового виробництва.

Отже, народні промисли можна характеризувати як перший, дослідний етап промислового виробництва, а тури на такі об'єкти і визначили назву туризму – промисловий.

Промисловий туризм – це справжній інструмент маркетингу території,

системної роботи місцевих співтовариств по просуванню її інтересів для залучення інвесторів, туристів чи потенційних жителів. Адже маркетинг – це філософія місцевого розвитку, найкраще допомагає там, де панує економічна депресія і не видно стандартних виходів із ситуації.

Розвиток вітчизняного промислового туризму, як складної соціо-економіко-екологічної системи, ґрунтується на взаємодії її суб'єктів – туристів, та об'єктів – туристичних дестинацій. Туристична дестинація виступає ключовим компонентом системи промислового туризму, оскільки її формують функціонально пов'язані елементи (туристичні ресурси, туристична та загальна інфраструктура території, трудовий потенціал та органи управління), що розташовані на певній території, мають інформаційно-комунікаційні структури для забезпечення виконання стратегії й тактики виробництва та реалізації туристичного продукту, спрямованих на ефективну економічну, соціальну та екологічну діяльність у ній. Проведене дослідження сутності туристичної дестинації дає підстави розглядати її як соціо-економічну місцевість певного масштабу, що характеризується конкурентоздатними туристичними ресурсами та інфраструктурою, яка створює і реалізує привабливий для споживача турпродукт, не завдаючи шкоди довкіллю [6].

На рис. 1. представлено вигляд економічного, соціального і екологічного континуумів класичних пріоритетів збалансованого розвитку у вигляді базових геометричних моделей [5].

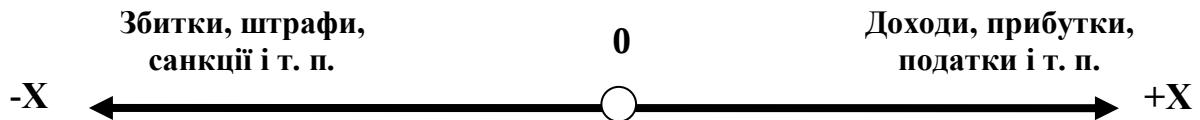

Рис. 1-а Континуум економічних оцінок функціонування суб'єкта ЗР

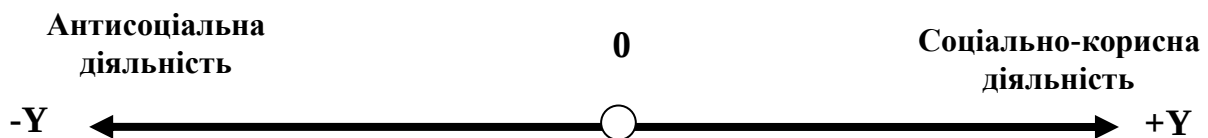

Рис. 1-б Континуум соціальних оцінок функціонування суб'єкта ЗР

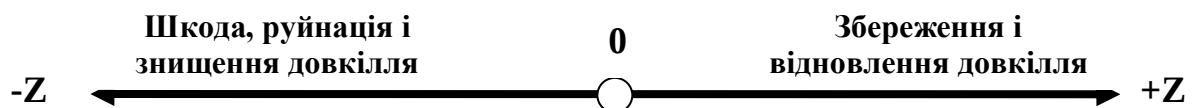

Рис. 1-в Континуум екологічних оцінок функціонування суб'єкта ЗР

Рис. 1. Лінійні геометричні моделі діапазонів оцінювання результатів функціонування суб'єктів збалансованого розвитку

При цьому, на рисунку 1-а представлено економічний континуум можливих варіантів оцінок діяльності господарюючого суб'єкта природокористування з такими характерними точками: 0 – відсутність діяльності з відповідною відсутністю економічно значимих наслідків; фактори групи +X (доходи, прибутки, податки і т. п. – всі економічно значимі для суспільства і суб'єкта господарювання позитивні економічні результати; фактори групи –X (збитки, штрафи, санкції і т. п. – всі економічно значимі трати суспільства і суб'єкта господарювання).

Рисунок 1-б представляє континуум соціальних наслідків діяльності господарюючого суб'єкта природокористування з наступними характерними точками: 0 – відсутність діяльності і соціально значимих результатів; фактори групи +Y (всі соціально корисні результати діяльності із створення позитивних суспільних благ); фактори групи –Y (всі негативні результати антисоціальної діяльності і шкоди, нанесеної цим суспільству).

Континуум екологічних наслідків діяльності господарюючого суб'єкта природокористування представлено рисунком 1-в, на якому присутні наступні характерні точки: 0 – відсутність діяльності з одночасною відсутністю використання природних ресурсів з відповідним нанесенням шкоди довкіллю і т. п.; фактори групи +Z (результати діяльності із збереження, підтримання незайманим або відтворення довкілля); фактори групи –Z (діяльність за результатами якої наноситься шкода, відбувається руйнація і знищення довкілля в просторовому середовищі локалізації господарюючого суб'єкта природокористування і/або локалізації його сировинних джерел) [5].

Дані характеристики континуумів можуть бути доповнені різноманітними кількісними оцінками за рахунок обґрунтованої детермінації переліку кількісних індикаторів для кожного із класичних пріоритетів. Основою для розробки таких кількісних оцінок можуть служити індикатори збалансованого розвитку за економічним, соціальним та екологічним напрямками.

Оскільки діяльності будь-яких суб'єктів збалансованого розвитку за всіма названими континуумами повинна проходити злагоджено, цілком очевидно стає потреба в створенні узагальненої моделі, в склад якої слід включити всі три континууми. Тому, виходячи з того, що спільною для всіх трьох континуумів є точка «0», з якої починається нарощування позитивних або негативних результатів діяльності суб'єкта збалансованого розвитку за будь-яким із класичних критеріїв оцінювання, комплексна модель можливих варіантів оцінок діяльності господарюючого суб'єкта природокористування на нашу думку повинна бути представлена у вигляді просторового позиціонування економічного, соціального та екологічного континуумів в системі декартових координат рис. 2. При цьому, по кожній координаті відкладатимуться значення окремих складових з переліку базових характеристик збалансованого розвитку за групами X-факторів, Y-факторів та Z-факторів. Отже, в просторі можливих варіантів

оцінювання стану економічного, соціального та екологічного розвитку дестинацій промислового туризму теоретично можуть бути виділені 8 характерних просторових зон-октантів. При цьому, повністю адекватні вимогам збалансованого розвитку результати функціонування суб'єкта знаходяться виключно у октанті з координатами $(+X, +Y, +Z)$, а повністю неадекватні – у діагонально протилежному октанті з координатами $(-X, -Y, -Z)$, які виділені на рис. 2 затемненими кольорами.

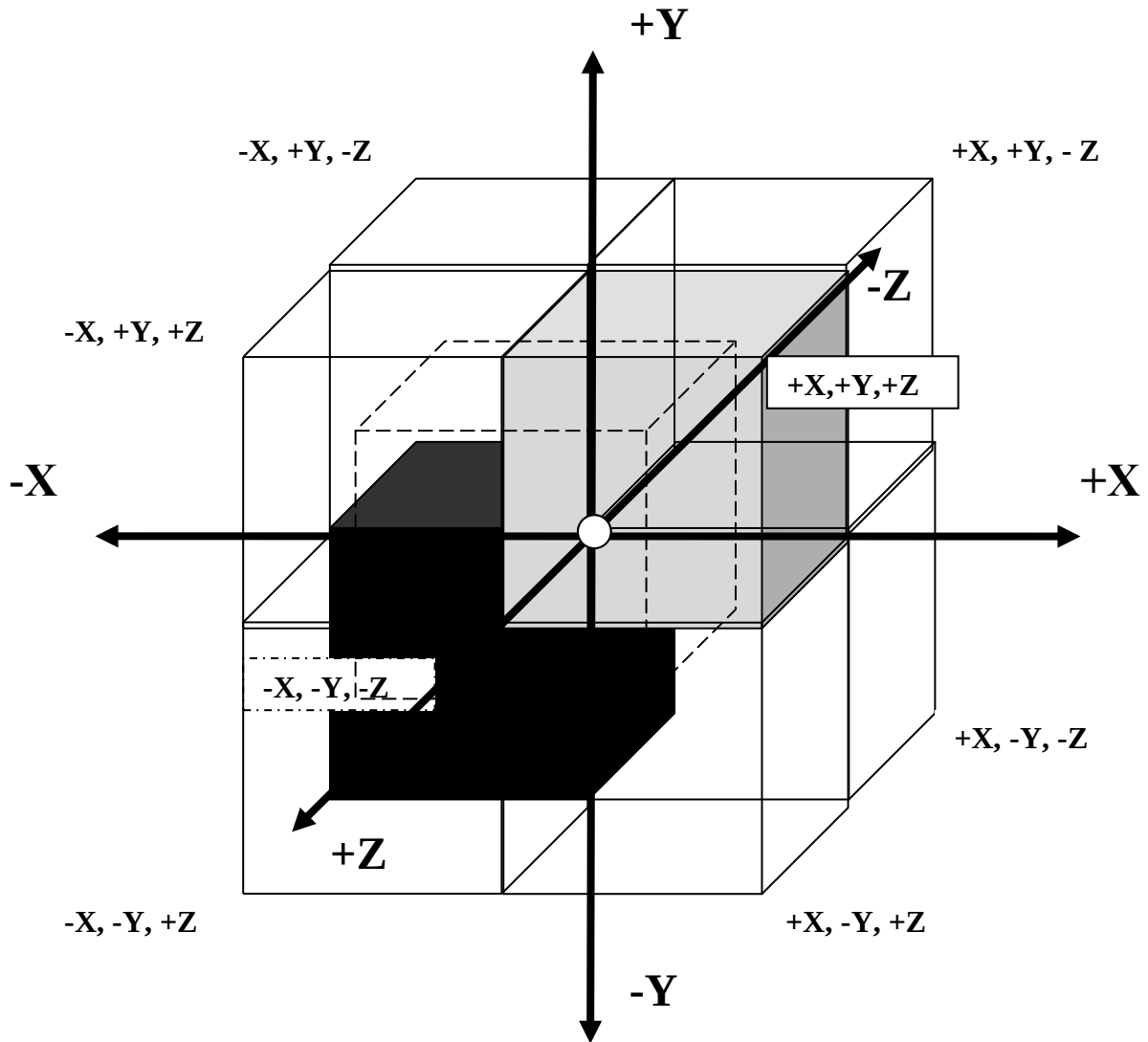

Рис. 2. Просторова узагальнена модель збалансованого розвитку локальних дестинацій промислового туризму [5]

Всім іншим октантам є властиві негативні складові, а значить і оцінки процесів розвитку. Короткий зміст характеристик кожного з октантів просторової інформаційної моделі збалансованого розвитку приведено в таблиці 1. Таким чином, первинним інформаційним масивом – об'єктом аналітичних досліджень і оцінок залишаються традиційні статистичні соціально-економічно-екологічні індикатори і показники за групами X, Y та Z-факторів.

Табл. 1.

Характеристики просторової узагальненої моделі збалансованого розвитку дестинації промислового туризму

<i>№ октанта</i>	<i>Коротка характеристика</i>	<i>Координати критеріїв оцінювання</i>
I	Гармонізоване економічно ефективне використання промислових туристичних ресурсів на користь соціуму і довкілля	+X, +Y, +Z
II	Економічно ефективне використання промислових туристичних ресурсів на користь соціуму при одночасному знищенні довкілля	+X, +Y, -Z
III	Неекономічні методи господарювання при нанесенні шкоди довкіллю на користь соціуму	-X, +Y, -Z
IV	Неекономічні методи господарювання з отриманням позитивних соціальних результатів та збереження довкілля	-X, +Y, +Z
V	Економічні методи господарювання із збереженням довкілля та негативними соціальними результатами	+X, -Y, +Z
VI	Ефективні економічні методи з негативними наслідками і для соціуму і для природи.	+X, -Y, -Z
VII	Відсутність управління діяльністю з негативними економічними і соціальними результатами та збереженням промислових туристичних ресурсів і довкілля.	-X, -Y, +Z
VIII	Неекономічне, злочинно недбале, непрофесійне управління на шкоду соціуму і природі.	-X, -Y, -Z

Однак, використання останніх в рамках запропонованої просторової моделі дає, на нашу думку, змогу генерувати додаткові інформаційні потоки, а саме – аналітичне визначення прямої оцінки досягнутого суб'єктом рівня збалансованого розвитку в октанті №1, розрахунок негативних і частково негативних оцінок у всіх інших октантах просторової моделі, а також розрахунок та аналіз різноманітних коефіцієнтів співвідношення оцінок в різних октантах.

Позиціонування дестинацій промислового туризму – суб'єкта природокористування в першому квадранті є тільки ідеальним зразком, а в реальному випадку розрахований і побудований за кількісними показниками X, Y та Z-факторів прямокутний паралелепіпед буде займати просторову позицію відразу в усіх восьми октантах просторової моделі так, як це продемонстровано на рис. 2 його штриховим зображенням. При цьому, в кожному із восьми октантів буде знаходитись певна частка загального об'єму паралелепіпеда V_{Σ} , тобто,

$$V_{\Sigma} = V_I + V_{II} + V_{III} + V_{IV} + V_V + V_{VI} + V_{VII} + V_{VIII},$$

де $V_I, V_{II}, V_{III}, V_{IV}, V_V, V_{VI}, V_{VII}$ і V_{VIII} – відповідно частини об'єму паралелепіпеда, розташовані у всіх восьми октантах, які є кількісними оцінками відповідних складових характеристик розвитку.

Метою управління збалансованим розвитком туристичної дестинації в ідеалі можна вважати досягнення умови $V_\Sigma \rightarrow V_I \rightarrow \max$, що відповідає максимальному забезпеченню всіх без виключення пріоритетів і критеріїв оцінювання збалансованого розвитку за групами X, Y та Z-факторів.

Однак, в реальних умовах V_Σ ніколи не зможе досягнути V_I в зв'язку з тим, що саме існування і діяльність будь-якої соціально-економічної системи обумовлює невідновлювані втрати природних ресурсів та необхідність постійного пошуку і залучення нових, раніше невідомих, потреби і запити соціуму не можуть бути ніколи задоволеними в зв'язку із постійним виникненням і формуванням нових раніше невідомих. Це, в свою чергу, вимагає пошуку нових, раніше невідомих, управлінсько-економічних рішень з організації діяльності суб'єктів господарювання регіональних суспільних систем. Тому, реальні розрахункові значення $V_\Sigma, V_I, V_{II}, V_{III}, V_{IV}, V_V, V_{VI}, V_{VII}$ і V_{VIII} можуть бути використані як додаткова інформація для інноваційних управлінсько-економічних рішень із забезпечення збалансованого розвитку.

Висновки. Отже, основними напрямками подальших досліджень потенціалу запропонованої просторової моделі збалансованого розвитку дестинацій промислового туризму є обґрунтований вибір і наповнення її якісним переліком індикаторів – показників розвитку за окремими континуумами, встановлення нормативних значень оцінок за групами X, Y, Z і V- факторів та похідних коефіцієнтів, розробка методики їх розрахунку, оцінки, інтерпретації та використання генерованих за допомогою моделі подальших управлінських дій на регіональному і на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел:

1. Пендерецький О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення: Монографія / О.В. Пендерецький. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 225 с.
2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія / Т.І. Ткаченко. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. – 463 с.
3. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 335 с.
4. Любіцева О.О. Типізація дестинацій // Географія та туризм: зб. наук. пр./ О.О. Любіцева, О.В. Третяков. – К., 2012. – Вип. 17. – С. 3 – 9.
5. Петренко В.П. До розробки інформаційної моделі сталого розвитку регіональних суспільних систем / В.П. Петренко, М.В. Палійчук, С.А. Побігун, Я.С. Витвицький // Моделювання регіональної економіки. – 2009. – №1(13). – с.80 – 90.
6. Головчан А.І. Теоретико-методичні підходи до оптимізації розвитку туризму в дестинаціях / А.І. Головчан // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 15. – С. 139–145.
7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 8, 1977. – стор. 229.

References:

1. Penderets'kyi O.V. Terytorial'na orhanizatsiya promyslovoho turyzmu Karpat's'koho suspil'no-heohrafichnoho rayonu ta osnovni napryamky yiyi vdoskonalennya: Monohrafiya /O.V. Penderets'kyi. – Ivano-Frankivs'k: IFNTUNH, 2011. – 225 s.
2. Tkachenko T.I. Stalyy rozvytok turyzmu: teoriya, metodolohiya, realiyi biznesu: Monohrafiya / T.I. Tkachenko. – K.: Kyyivs'kyi natsional'nyy torhovel'no-ekonomichnyy universytet, 2009. – 463 s.
3. Lyubitseva O.O. Turyzmoznavstvo: vstup do fakhu: pidruchnyk / O.O. Lyubitseva, V.K. Babaryts'ka. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyyivs'kyi universytet", 2008. – 335 s.
4. Lyubitseva O.O. Typizatsiya destynatsiy // Heohrafiya ta turyzm: zb. nauk. pr./ O.O. Lyubitseva, O.V. Tretyakov. – K., 2012. – Vyp. 17. – S. 3 – 9.
5. Petrenko V.P. Do rozrobky informatsiohennoyi modeli staloho rozvytku rehional'nykh suspil'nykh system / V.P. Petrenko, M.V. Paliychuk, S.A. Pobihun, Ya.S. Vytvyts'kyi // Modelyuvannya rehional'noyi ekonomiky. – 2009. – #1(13). – s.80 – 90.
6. Holovchan A.I. Teoretyko-metodychni pidkhody do optymizatsiyi rozvytku turyzmu v destynatsiyakh /A.I. Holovchan// Visnyk DITB.–2011.–# 15. – S. 139–145.
7. Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 tomakh. – Tom 8, 1977. – stor. 229.

УДК 379.85:008+379.85(477.46)

Зараховський Олександр Євгенович

Київський національний університет
культури і мистецтв, Київ, Україна,
e-mail: zarakhovskiy@gmail.com

ОЦІНКА АТРАКТИВНОСТІ НЕРУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЧЕРКАЩИНИ

Метою статті є удосконалення методики оцінки туристичної привабливості нерухомих об'єктів культурної спадщини.

Методика. У дослідженні під час оцінки туристичної атрактивності нерухомих об'єктів культурної спадщини Черкащини використано метод математичного аналізу, а також картографічний метод. Оцінку туристичної атрактивності здійснено на основі методики Н.Ф. Полінової.

Результати. В статті розглянуто основні методики оцінки туристичної атрактивності нерухомих об'єктів культурної спадщини. Запропоновано удосконалену методику оцінки шляхом розрахунку атрактивності туристично-екскурсійних маршрутів. Розраховано туристичну привабливість основних туристично-екскурсійних маршрутів Черкаської області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні методики оцінки туристичної привабливості нерухомих об'єктів культурної спадщини, а саме виявленні і оцінці атрактивності туристично-екскурсійних маршрутів.

Практична значимість полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані при оцінці туристичного потенціалу інших регіонів України.

Ключові слова: нерухомі об'єкти культурної спадщини, Черкаська область, туристичні ресурси, туристично-екскурсійні маршрути, оцінка атрактивності.

УДК 379.85:008+379.85(477.46)

Зараховский Александр Евгеньевич

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail: zarakhovskiy@gmail.com

ОЦЕНКА АТРАКТИВНОСТИ НЕДВИЖИМЫХ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является усовершенствование методики, которая используется для оценки туристической привлекательности недвижимых объектов культурного наследия.

Методика. В исследовании для оценки туристической атрактивности недвижимых объектов культурного наследия Черкасской области использован метод математического анализа, а также картографический метод. Оценку туристической атрактивности осуществлено на основе методики Н.Ф. Полиновой.

Результаты. В статье рассмотрено основные методики оценки туристической атрактивности недвижимых объектов культурного наследия. Предложена усовершенствованная методика оценки путем расчета атрактивности туристско-экскурсионных маршрутов. Рассчитано туристическую привлекательность основных туристско-экскурсионных маршрутов Черкасской области.

Научная новизна полученных результатов заключается в усовершенствовании методики оценки туристической привлекательности недвижимых объектов культурного наследия, а именно выявлении и оценке атрактивности туристско-

екскурсионных маршрутов. Практическая значимость заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы при оценке туристического потенциала других регионов Украины.

Ключевые слова: недвижимые объекты культурного наследия, Черкасская область, туристические ресурсы, туристско-экскурсионные маршруты, оценка атрактивности.

UDC 379.85:008+379.85(477.46)

Zarakhovskyi Oleksandr Yevhenovych

Kiev National University of Culture
and Arts, Kyiv, Ukraine,
e-mail: zarakhovskyi@gmail.com

EVALUATION OF ATTRACTIVENESS OF IMMOVABLE OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE OF CHERKASY REGION

Goal. The purpose of the article is to improve the methodology of evaluation of attractiveness of immovable objects of cultural heritage.

Method. The methods of mathematical analysis and the cartographic method were used for evaluation of tourist attractiveness of immovable objects of the cultural heritage of the Cherkassy region. The evaluation of the touristic attractiveness is based on the methodology of Polinova N.F.

Results. The article considers the main methods of evaluation of attractiveness of immovable objects of cultural heritage. An improved method of evaluation is proposed. The essence of this method is evaluation of the attractiveness of tourist routes. The tourist attraction of the main tourist routes of the Cherkassy region has been evaluated.

The scientific novelty is improved methodology of evaluation of attractiveness of immovable objects of cultural heritage. The essence of this improvement is in methodology of evaluation of the attractiveness of tourist routes. The practical significance is in possibility of using this results in assessing the tourism potential of other regions of Ukraine.

Key words: immovable objects of cultural heritage, Cherkassy region, tourist resources, tourist routes, evaluation of attractiveness.

Постановка проблеми. Використання нерухомих об'єктів культурної спадщини як туристично-екскурсійного ресурсу може стати ключовим фактором для економічного зростання як окремих територій, так і країни в цілому. Проте, на сьогодні більшість пам'яток історії та культури України не оцінено з точки зору їхньої привабливості для туристів. Важливість такої оцінки неодноразово обґрунтовувалась вітчизняними та зарубіжними науковцями, які розробили певні підходи та методології для вирішення цього завдання. Зокрема, розробкою методики оцінки туристичної атрактивності нерухомих об'єктів культурної спадщини займалися дослідники В.І. Мацола [1] та Н.Ф. Полінова [2]. Зазначені методики мають певні недоліки, а інші теоретичні напрацювання щодо оцінки туристичної атрактивності недостатньо широко представлено у науковій літературі. Головним недоліком зазначених методик є оцінка великої кількості нерухомих об'єктів культурної спадщини, які не включено в туристично-екскурсійні маршрути та не використовуються як туристичний ресурс.

Постановка завдання. Завдання дослідження – кількісно оцінити атрактивність нерухомих об'єктів культурної спадщини Черкащини, які залучено до основних туристично-екскурсійних маршрутів області та розрахувати туристичну привабливість цих маршрутів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття “атрактивність” відіграє важливу роль в оцінці туристичної привабливості об'єктів культурної спадщини. Воно характеризує не лише властивість нерухомого об'єкта культурної спадщини приваблювати туристів, але й ступінь його інтегрованості в туристичні процеси, або потенційні можливості використання як туристичного ресурсу. У туризмознавстві термін атрактивність (від лат. *attrahere* - привабливість) визначається як характеристика туру, в якому ділова програма поєднується з відпочинком або розвагами, або як важлива властивість туристичних ресурсів, що свідчить про їх рекреаційні цінності [3]. Атракція – поняття, що тісно пов'язане з атрактивністю і означає розвагу, що є елементом туристичного продукту. Для розваги туристів і мандрівників можуть використовуватися природні ресурси (пляжі, водні простори, гори тощо), культурно-історичні ресурси (історичні місця, міста, музеї, театри), рекреаційні ресурси (національні парки, заповідники, курорти тощо), найважливіші культурні події (карнавали в Латинській Америці, спортивні заходи, фестивалі мистецтв, щорічні виставки тощо), специфічний інтерес (шопінги, казино тощо) [3].

У музеєзнавстві атрактивність визначають, як властивість музейного предмета привертати увагу своїми зовнішніми ознаками в процесі музейної комунікації [4].

Серед інших визначень поняття “атрактивність” та суміжних понять, що є важливими для даного дослідження, можна виокремити наступні [5]:

Атрактивність – ступінь привабливості, екзотичності й унікальності екскурсійно-туристичних об'єктів і рекреаційно-туристичних ресурсів, залучених до використання в туристичній індустрії;

Атрактивні ресурси – це певні туристсько-рекреаційні ресурси, які входять до складу туристичного продукту і підлягають реалізації з туристичною метою. В складі туристичного продукту вони можуть бути використані як: 1) об'єкти мотиваційної спрямованості; 2) об'єкти екскурсійного показу; 3) елементи екскурсійної програми;

Атракція – процес залучення туристсько-рекреаційних ресурсів до використання в туристсько-рекреаційній діяльності. Атрактивні властивості туристсько-рекреаційних ресурсів полягають в їх здатності за своїми естетичними, змістовними характеристиками та параметрами відповідати вимогам використання в туризмі за умов його сталого розвитку.

Статистичні показники кількості нерухомих об'єктів культурної спадщини у певному регіоні України є досить важливими для розкриття його пізнавальної цінності для туристів. Проте, наявність великої кількості пам'яток історії та культури не є головним показником високого рівня

туристичної привабливості регіону. На наш погляд, необхідним є аналіз туристичної атрактивності кожної пам'ятки та визначення приблизної кількісної оцінки атрактивності культурної спадщини регіону в цілому. Така оцінка може обґрунтувати доцільність розвитку туристичної сфери в регіоні, висвітлити можливості та перспективи збільшення туристичних потоків до певної території.

Дослідник В.І. Мацола запропонував оцінювати туристичну привабливість певної території за щільністю об'єктів культурної спадщини на 100 км² площі. При цьому підході беруться до уваги лише пам'ятки національного і міжнародного значення. Пропонується оцінювати території, де щільність пам'яток менша 7-9 одиниць на 100 км² в один бал, 8-18 одиниць – в два бали, понад 18 одиниць – в три бали [1, с. 72]. На нашу думку, такий підхід має суттєвий недолік, а саме – він неповністю висвітлює туристичний потенціал краю, так як поза увагою залишається велика кількість пам'яток місцевого значення, які за своєю атрактивністю не поступаються об'єктам з національним або міжнародним статусом. Також нехтуються ті об'єкти культурної спадщини, що опинилися під загрозою знищення.

Більш розгорнутою та доцільною, на наш погляд, є методика оцінки туристичної привабливості нерухомих об'єктів культурної спадщини, Н.Ф. Поліною [2, с. 102]. За методикою оцінки Полінової Н.Ф. об'єкти культурної спадщини поділяють на 13 підгруп, які, в свою чергу, поділяють на 5 підвидів. Кожна підгрупа – це об'єкти певного типу культурної спадщини (археологічна, фортифікаційна, сакральна і т. д.), які оцінюються за п'ятибальною шкалою. Оцінивши окремі об'єкти культурної спадщини від 1 до 5 балів, можна присвоїти бал всій території (місту, району, області), на якій розташовані ці об'єкти. Для цього використовується інтегральна величина (А), яка є загальною сумою балів, що характеризує туристичну атрактивність окремого населеного пункту або цілого регіону. Для зручності оцінювання Н.Ф. Полінова вводить поняття "коефіцієнта пізнавальної цінності" (Кр). Цей показник дорівнює відношенню суми балів оцінки окремого населеного пункту, або регіону (А) до максимально можливої кількості балів, яка наведена в шкалі оцінок (А_{max}). Виходячи з отриманих результатів при розрахунку коефіцієнта, можна визначити до якого рівня атрактивності відноситься певна територія: від 0,86 до 1,00 – унікальні; від 0,65 до 0,85 – високоатрактивні; від 0,45 до 0,64 – середньоатрактивні; від 0,25 до 0,44 – малоатрактивні; менше 0,25 – неатрактивні.

Кількісна оцінка атрактивності нерухомих об'єктів культурної спадщини нині є однією з найголовніших методологічних основ їхнього дослідження в якості туристичних ресурсів та теоретичних знань, необхідних для туристичного розвитку як окремих регіонів та областей, так і країни в цілому. За методикою Н.Ф. Полінової було здійснено оцінку атрактивності нерухомих об'єктів культурної спадщини Черкаської області. Під час розрахунку оцінювалися не лише пам'ятки національного

значення, а й інші, пізнавальні, з точки зору історії та культури, об'єкти. До переліку об'єктів культурної спадщини області, що підлягали кількісній оцінці, також включено занедбані історико-культурні об'єкти та пам'ятки місцевого значення. Результати розрахунку коефіцієнтів туристичної атрактивності адміністративних районів Черкаської області наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Розподіл районів Черкаської області за туристичною атрактивністю

Зазначені результати дослідження не можуть повністю висвітлювати стан розвитку туристичної сфери в адміністративному районі, або області в цілому, оскільки більшість з оцінених об'єктів культурної спадщини не включено в туристично-екскурсійні маршрути туристичних підприємств і, таким чином, не використовуються в якості туристичних ресурсів. На нашу думку, при розгляді об'єктів культурної спадщини Черкащини в контексті розвитку туризму, слід здійснювати кількісну оцінку саме тих об'єктів, що включено в наявні туристсько-екскурсійні маршрути області. Необхідним також є розрахунок туристичної атрактивності основних, традиційних туристичних маршрутів Черкаської області (таблиця 1) [6].

За результатами дослідження “середньоатрактивний” показник мають наступні туристично-екскурсійні маршрути Черкащини: “На могилу Т.Г. Шевченка” (охоплює пам'ятки Шевченківського національного заповідника) - 0,64; “Легенди Холодного Яру” (охоплює пам'ятні місця

періодів Коліївщини, Холодноярської республіки та Мотронинський монастир) - 0,50; “Місцями козацької слави” (об’єкти культурної спадщини заповідника “Чигирин”) - 0,63.

Таблиця 1.

Оцінка атрактивності туристичних маршрутів Черкаської області

Туристичний маршрут	Об’єкти (оцінка атрактивності)	Максимально можлива сума балів	Коефіцієнт пізнавальної цінності	Рівень атрактивності маршруту
“Уманське диво”	Дендропарк “Софіївка” (5).	5	1,00	унікальний
“Корсунщина – земля легендарного людського подвигу”	Палац Лопухіних та прилеглий парк (4); Історичний музей (4); Художня галерея (3); Музей історії Корсунь-Шевченківської битви та виставка зразків військової техніки (4); Літературно-меморіальний музей І. Нечуя-Левицького (сmt. Стеблів) (4); Меморіальний музей К.Г. Стеценка (с. Квітки) (4).	30	0,77	високо-атрактивний
Красногірський жіночий монастир	Свято-Покровський Красногірський монастир (4).	5	0,80	високо-атрактивний
“На могилу Т.Г. Шевченка”	Могила та пам’ятник Т.Г. Шевченка (3); Музей Т.Г. Шевченка (5); “Тарасова світлиця” (4); Успенський собор (4); Михайлова гора (садиба Максимовича) (4); Стоянка мустьєрської культури (2); Трахтемирівське скіфське городище (4); Залишки храмів трахтемирівського монастиря (1); Поселення на горі Городки (2); Козацький цвинтар в с. Трахтемирів (4); Межиріч (2).	55	0,64	середньо-атрактивний
“На батьківщину Т.Г. Шевченка”	Хата батьків Т.Г.Шевченка, хата дядка Богорського (4); Літературно-меморіальний музей Т.Г. Шевченка в с. Шевченковому (4); Копія хати, де народився Т.Г. Шевченко та хата діда Якіма (4); Меморіал ВВВ (3); Будинок П.В. Енгельгардта (4); Дерев’яний вітряк при в’їзді в село (4).	30	0,77	високо-атрактивний
“Легенди Холодного Яру”	Мотронинський монастир (4); Мотронинське городище скіфського часу (4); 1000-літній дуб Максима Залізняка (1); Пам’ятні місця періодів Коліївщини, Холодноярської	20	0,50	середньо-атрактивний

	республіки (1).			
“Місцями козацької слави”	Музей Б. Хмельницького (м. Чигирин) (4); Замкова гора (м. Чигирин) (3); Бастіон Дорошенка (4); Іллінська церква (4); Замчище (с. Суботів) (1); Три криниці (с. Суботів) (2); Етнографічний музей (с. Суботів) (4).	35	0,63	середньо-атраактивний
м. Кам'янка	Літературно-меморіальний музей О.С. Пушкіна та П.І. Чайковського (4); Історичний музей (4); Картинна галерея (3); Парк декабристів, грот (кін. XVIII ст.), садиба Давидових, водяний млин (4).	20	0,75	високо-атраактивний

До “високоатраактивних” маршрутів можна віднести наступні маршрути: “Корсунщина – земля легендарного людського подвигу” (пам’ятки міста Корсунь-Шевченківський, смт Стеблів та села Квітки) - 0,77; “На батьківщину Т.Г. Шевченка” (об’єкти культурної спадщини у селах Моринці, Шевченкове, Будище) - 0,77; Маршрути до міста Кам’янка (об’єкти, пов’язані з декабристським рухом, життям та творчістю О.С. Пушкіна та П.І. Чайковського) та Красногірського жіночого монастиря - 0,75 та 0,80 відповідно. За нашими розрахунками найвищий коефіцієнт пізнавальної цінності – 1,00, що відносить його до розряду “унікальний”, отримав туристсько-екскурсійний маршрут до дендропарку “Софіївка” - “Уманське диво”. Результати дослідження атраактивності туристсько-екскурсійних маршрутів Черкащини, на наш погляд, більш повно висвітлюють дійсний стан розвитку туризму в регіоні. Слід зазначити, що туристичні маршрути Черкащини, здебільшого, мають “середньоатраактивний” або “високоатраактивний” показники. “Низькоатраактивні” об’єкти, як правило, туристичні підприємства не залучають до туристичних маршрутів Черкаської області. Нажаль, на Черкащині невелика кількість “унікальних” об’єктів, а отже і туристичних маршрутів даного рівня атраактивності. Варто зазначити, що існують можливості підвищення туристичної атраактивності маршрутів Черкаської області шляхом включення в наявні маршрути нових об’єктів з більш високим рівнем атраактивності, а також реставрації існуючих або відновлення занедбаних історико-культурних пам’яток.

Висновки. При аналізі нерухомих об’єктів культурної спадщини Черкащини в контексті розвитку туризму, більш доцільним є кількісна оцінка не всіх наявних об’єктів, а лише тих, які включено в туристично-екскурсійні маршрути області. Розрахунок коефіцієнта атраактивності туристичного маршруту є більш доцільним, ніж географічного або адміністративного регіону, оскільки нерухомий об’єкт культурної спадщини може вважатися «повноцінним» туристичним об’єктом, якщо його залучено до туристичного маршруту. Здійснені за таким підходом

дослідження, на наш погляд, формують більш правильне уявлення про стан розвитку туризму в регіоні, оскільки чим вищий показник атрактивності маршруту, тим більший потік туристів та екскурсантів.

Список використаних джерел

1. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. – 259 с.
2. Полинова Н. Ф. Оценка необходимого и достаточного времени на осмотр экскурсионных объектов / Н. Ф. Полинова // Социально-географические проблемы повышения эффективности туристско-экскурсионного обслуживания. – Минск: Из-во Беларуск. ун-та, 1978. – С.100 – 104.
3. Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Скрипник М.І., Цехмістрова Г.С. Педагогіка туризму - К.: Видавничий дім "Слово", 2004. - 296 с.
4. Микульчик Р. Терміни грецького та латинського походження в музейній термінології / Роман Микульчик // Проблеми української термінології : зб. наук. пр. - 2012. - С. 113-115.
5. Офіційний сайт Лабораторії геоінформації та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Режим доступу: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=151&Itemid=144&lang=uk
6. Офіційний сайт Черкаської ОДА режим доступу: <http://www.oda.ck.ua/index.php?lng=ukr§ion=7&article=253>.

Список использованных источников

1. Мацола В. И. Рекреационно-туристический комплекс Украины / В. И. Мацола. - Львов: Институт региональных исследований НАНУ, 1997. - 259 с.
2. Полинова Н. Ф. Оценка необходимого и достаточного времени на осмотр экскурсионных объектов / Н. Ф. Полинова // Социально-географические проблемы повышения эффективности туристско-экскурсионного обслуживания. – Минск: Из-во Беларуск. ун-та, 1978. – С.100 – 104.
3. Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Скрипник М.И., Цехмистрова С. Педагогика туризма - М.: Издательский дом "Слово", 2004. - 296 с.
4. Микульчик Р. Термины греческого и латинского происхождения в музейной терминологии / Роман Микульчик // Проблемы украинской терминологии: сб. науч. труд. - 2012. - С. 113-115.
5. Официальный сайт Лаборатории геоинформации и туризма Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Режим доступа: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=151&Itemid=144&lang=uk
6. Официальный сайт Черкасской ОГА режим доступа: <http://www.oda.ck.ua/index.php?lng=ukr§ion=7&article=253>

References:

1. Matsola V. I. Rekreatsiyno-turystychnyy kompleks Ukrayiny / V. I. Matsola. – L'viv : Instytut rehional'nykh doslidzhen' NANU, 1997. – 259 s.
2. Polynova N. F. Otsenka neobkhodymoho y dostatochnoho vremeny na osmotr ekskursyonnykh ob'ektov / N. F. Polynova // Sotsyal'no-heohrafycheskiye problemy povysheniya effektivnosti turyst'sko-ekskursyonnoho obsluzhyvaniya. – Mynsk: Yz-vo Belarusk. un-ta, 1978. – S.100 – 104.
3. Fedorchenko V.K., Fomenko N.A., Skrypnyk M.I., Tsekhmistrova H.S. Pedahohika turyzmu - K.: Vydavnychyy dim "Slovo", 2004. - 296 s.
4. Mykul'chik R. Terminy hrets'koho ta latyns'koho pokhodzhennya v muzeyniy terminolohiyi / Roman Mykul'chik // Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi : zb. nauk. pr. - 2012. - S. 113-115.
5. Ofitsiynyy sayt Laboratoriyi heoinformatsiyi ta turyzmu Kyivivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Rezhym dostupu: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=151&Itemid=144&lang=uk
6. Ofitsiynyy sayt Cherkas'koyi ODA rezhym dostupu: <http://www.oda.ck.ua/index.php?lng=ukr§ion=7&article=253>

УДК 379.85

Фесюк Василь Олександрович
доктор географічних наук, професор

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна

Кондратчук Олена Валеріївна

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: alenka0409@bigmir.net

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В «ДЕПРЕСИВНИХ» РАЙОНАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є аналіз причин туристичної депресивності окремих адміністративних районів Волинської області. Охарактеризовано наявний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку туристичної сфери території.

Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного літературного, статистичного та картографічного матеріалу. При цьому застосовувались методи аналізу та опису.

Досліджено основні перспективні напрямки розвитку туристичної інфраструктури. Визначено основні шляхи поліпшення туристичних послуг.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні визначення поняття «туристично депресивний район» та виявленні основних причин не достатньо ефективного використання туристичних можливостей та наявних ресурсів адміністративних районів.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для практичного розвитку туристичних послуг у туристично депресивних районах завдяки використанню наявних туристсько-рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: туристична послуга, туристичний потенціал, туристично депресивний район

УДК 379.85

Фесюк Василий Александрович
доктор географических наук, профессор

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.
Луцк, Украина

Кондратчук Елена Валериевна

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.
Луцк, Украина,
e-mail: alenka0409@bigmir.net

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В ДЕПРЕССИВНЫХ РАЙОНАХ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является анализ причин туристической депрессивности отдельных административных районов Волынской области. Охарактеризован имеющийся туристско-рекреационный потенциал для развития туристической сферы территории.

Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного литературного, статистического и картографического материала. При этом применялись методы анализа и описания.

Исследованы основные перспективные направления развития туристической инфраструктуры. Определены основные пути улучшения туристических услуг.

Научная новизна заключается в обосновании определения понятия «туристически депрессивный район» и выявлении основных причин недостаточно эффективного использования туристических возможностей и имеющихся ресурсов административных районов.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для практического развития туристических услуг в туристически депрессивных районах благодаря использованию имеющихся туристско-рекреационных ресурсов.

Ключевые слова: туристическая услуга, туристический потенциал, туристически депрессивный район

UDC 379.85

Fesiuk Vasyl Oleksandrovykh
Doctor of Geography Science, Professor
Kondratchuk Olena Valeriivna

Lesya Ukrainka Eastern European National
University
Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: alenka0409@bigmir.net

ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST SERVICES IN DEPRESSED AREAS OF VOLYN REGION

The purpose of the article is an analyzes the causes of certain depressed tourist administrative districts of Volyn region. Characterized existing tourist and recreational potential for tourism development in the area.

Methods of research lie in the synthesis and analysis of collected literature, statistical and cartographic material. This applied methods of analysis and description.

The article deals with the basic perspective directions of the development of tourism infrastructure. The main ways to improve tourist services are given.

Scientific novelty is the justification of the definition of "tourist depressed district" and identifying the basic reasons for not enough effective use of tourism opportunities and available resources of districts.

The practical significance of the study is defined by its practical relevance for the development of tourism in the tourist depressed areas through the use of existing recreational resources.

Keywords: travel services, tourist potential, depressed tourist district.

Постановка проблеми. Останніми роками сфера туризму займає все міцніші позиції в суспільстві. Ріст туристичного інтересу населення супроводжується удосконаленням надання туристичних послуг, до яких з року в рік зростають вимоги вибагливого споживача.

Волинська область – це регіон великого туристичного потенціалу, який не використовується сповна. Майже кожен адміністративний район має цікаві атракції для приваблення туриста. Проте, виникають проблеми із туристичною інфраструктурою, яка залишається на невисокому рівні. Споживач не отримує якісні туристичні послуги, адже в області недостатня мережа закладів харчування та розміщення, місця для відпочинку не облаштовані належним чином. Всі ці фактори призводять до виникнення так званих “туристично депресивних районів”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку туристичних послуг в Україні займалися Фоменко Н. В. [6] та Масляк П.О. [1]. Дослідження туристичної інфраструктури та використання природно-ресурсного потенціалу Волинської області знайшли своє відображення у працях Міщенко О.В. [2], Павлова В.І. [5], Павловської Т.С. [4], Черчик Л.М. [7], Чир Н.В. [8]. Але розвиток туристичних послуг в депресивних районах Волинської області не був висвітленим в роботах вищезгаданих науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження надання туристичних послуг на сучасному етапі стає ще більш актуальним. Адже, в цілому, вся сфера послуг є перспективною галуззю господарювання. Виділення “туристично депресивних районів” є доцільним, адже це забезпечить виявлення слабких та сильних сторін туристичної сфери Волинської області в цілому, а також врахування їх при розробці місцевих програм економічного і соціального розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є виявлення причин не ефективного використання наявного туристичного потенціалу окремих районів Волинської області та розробка перспектив розвитку туристичних послуг на “депресивних” територіях.

Виклад основного матеріалу. Розвиток туристичної сфери неможливий без якісних послуг. Туристичні послуги націлені на забезпечення потреб туристів у розміщенні, харчуванні, транспортному обслуговуванні, інформаційно-рекламному обслуговуванні та ряду інших послуг, які забезпечують комфортні умови для відпочинку. Тобто, туристична послуга — це результат діяльності туристичного підприємства щодо задоволення відповідних потреб туриста [4]. Туристичні послуги поділяються на основні, додаткові та супутні [8] (табл. 1).

Таблиця 1

Туристичні послуги

Основні	Додаткові	Супутні
Послуги закладів розміщення	Послуги по організації екскурсій	Забезпечення сувенірною продукцією
Послуги закладів харчування	Послуги гідів-перекладачів	Послуги пошти, зв'язку, валютних обмінників тощо
Послуги по організації перевезення	Послуги з прокату спорядження та транспорту	

Туризм на сучасному етапі розвитку суспільства розглядається як одна із перспективних форм господарювання, яка здатна забезпечити економічне та соціальне зростання держави в цілому. На нашу думку, проблемними, або так званими “туристично депресивними” районами є ті, які: 1) маючи наявний туристичний потенціал не можуть його самостійно реалізувати та сповна використати туристичні ресурси; 2) у минулому були потужними туристичними центрами, проте у теперішній час втратили свою функцію. При дослідженні Волинської області за доцільне вважаємо

дотримуватись першого твердження щодо депресивності територій. Адже більшість адміністративних районів до сьогодні залишаються туристично неосвоєними, хоча мають усі передумови до функціонування потужної туристичної бази. Волинська область відноситься до таких областей України, які мають значний нереалізований туристичний потенціал.

Використавши усі наявні природні та історико-культурні ресурси можна досягнути високих результатів у туристичній сфері.

Найбільш розвиненими в плані туристичних послуг наразі є такі напрямки, як Луцьк, який є історико-культурним осередком області, Шацький район з Шацьким поозер'ям та озером Світязь, Ковельський район, в межах якого знаходиться популярний туристичний об'єкт, пов'язаний із Лесею Українкою – Колодяжне та історична спадщина Володимира-Волинського. Такий розподіл є закономірним і формувався протягом тривалого часу. Адже дані території увібрали максимум для задоволення туристичних потреб.

Для виділення “туристично депресивних районів”, на нашу думку, доцільними будуть наступні критерії:

- кількість об'єктів природно-заповідного фонду в межах визначеної території. Так як об'єкти ПЗФ мають не лише високу природну цінність, а й привабливість, пізнавальний потенціал, тому вони використовуються для задоволення потреб туристів;
- кількість історико-культурних рекреаційних пам'яток;
- забезпеченість району закладами розміщення туристів.

Згідно даних критеріїв, на Волині туристично депресивними районами, які не використовують усі свої можливості, є Ківерцівський, Турійський, Маневицький та Ратнівський райони. В межах даних територій наявна достатня кількість і природно-рекреаційних об'єктів, і історико-культурні об'єктів, райони мають вигідне географічне положення, проте на туристичному ринку області належним чином не представлені їх туристичні продукти.

Найбільш перспективним об'єктом для розвитку туристичних послуг в Ківерцівському районі є замок Радзивілів в смт Олика, який вважається одним з перших та найбільших в Україні бастіонних споруд. Основною проблемою, на наш погляд, яка перешкоджає формуванню туристичних потоків до об'єкту – є недостатня інформованість туристів не лише на місцевому, а й на національному туристичному рівні. Обмежене використання замку у туризмі зумовлене й тим фактом, що у його стінах діє психіатрична лікарня. Наразі місцевою владою вирішується питання щодо перенесення лікувальної установи із приміщення історичної пам'ятки. Перевагами смт Олика є хороше транспортне сполучення і близькість до обласних центрів – Луцька та Рівного.

Потребують розвитку та вдосконалення туристичні маршрути національним природним парком «Цуманська Пуща», який в перспективі може стати значною туристичною атракцією. В межах парку цікавими для туристів будуть – водний сплав річкою Путилівкою, пішохідний маршрут

національним парком, велосипедний маршрут на Горинські крутосхили та кінні маршрути.

В селі Журавичі Ківерцівського району є унікальне радонове джерело. З 1987 р. по 1998 р. тут працював санаторій-профілакторій Колківського держлісгоспу «Волиньдеревліс», загальною місткістю на 250 відпочиваючих. Проте економічні кризи призвели його до занепаду. Відновивши даний рекреаційний пункт, можливо збільшити притоки туристів та відпочиваючих, які будуть задовольняти потреби в лікувальному туризмі, тим самим зменшивши туристичну відсталість регіону.

Розвитку туризму в Турійському районі не надається належна увага. Проте, даний район потребує якісних туристичних послуг, адже в його межах активно починає розвиватись водний, історико-культурний та сільський туризм.

Найбільш атрактивними для туристів є водні рекреаційні ресурси району. На території Турійського району налічується 33 озера, найбільш освоєними та популярними серед них є озера Сомин, Велище і Пісочне. Турійське поозер'я може скласти гідну конкуренцію Шацьким озерам, завдяки вдалій та продуманій тактиці розвитку туристичних послуг на їх основі. На даному етапі, забезпечити спектр якісних послуг для відпочиваючих здатна лише база відпочинку «Аміла» (знаходиться на березі озера Велище, с. Соловичі). Для розвитку історико-культурного туризму в районі наявний цікавий об'єкт – урочище Вовчак, місце заснування УПА. В роки незалежності йому не надавалось уваги, а тим паче урочище не розглядалось як туристична атракція. Проте, 28 серпня 2016 року відбулося відкриття першої черги історичного комплексу «Вовчак. Волинська Січ». Понад рік тут велись відновлювальні роботи. Наразі збудовано криївку, окопи, бліндажі, церкву та музей бойової слави.

Вовчак має всі перспективи стати центром українського руху і одним з сакральних місць для українців на зразок Холодного Яру. Урочище в перспективі може стати цікавим туристичним об'єктом для відвідування місцевими та закордонними туристами.

В смт Луків розташовується графський палац-резиденція Мйончинських і так званий «англійський парк». До наших днів збереглися вали та оборонні рови. Відреставрувавши замок, можна розраховувати на значні туристичні потоки. І палац, і сам населений пункт мають цікаву історію, на основі якої можна створити вдалий туристичний продукт, стимулюючи таким чином розвиток туризму історико-культурного спрямування. Селище у 16 ст. належало Холмській землі, згодом отримало Магдебурське право, а у 1680 р. його придбав А. Мйочинський і понад двісті років воно належало цій родині. Також існує гіпотеза, що у Лукові залишили свій слід лицарі-тамплієри у 13 ст. В напівзруйнованому костелі можна оглянути плиту із символами ордену тамплієрів – коло (символ сонця) та кілька фігурок.

У Маневицькому районі привабливими для туриста можуть стати озера. Проте, серед широкого загалу вони є маловідомими, а інфраструктура для комфортного відпочинку відсутня. На території району є 25 озер, найбільші з них Охнич, Тросне, Редичі, Віно, Гривенське, Засвинське, Глибоке, Черемське. На нашу думку, перспективним для створення відпочинкового комплексу є озеро Глибоке (за 2 км від с. Прилісне). Транспортна доступність об'єкту не забезпечена на належному рівні. Пляз для відпочинку не облаштований належним чином. Необхідним є створення відпочинкового комплексу поблизу озера, адже першочергово турист потребує закладів розміщення та харчування. В Маневицькому районі також варто звернути увагу на розвиток риболовного туризму, який може базуватись на основі озер Охнич, Віно та Біле.

В межах Черемського заповіднику доцільно розробити піші та велосипедні туристичні маршрути.

Ще одним озерним туристичним краєм, про який мало відомо туристам, є Ратнівський район. У селі Гірники знаходиться о. Радожичі, яке є гідрологічним заповідником. Влітку на піщаному пляжі відпочивають здебільшого місцеві жителі Ратнівського району, адже об'єктів громадського відпочинку в прибережній смузі немає. Туристична інфраструктура відсутня. Необхідно залучити місцеве населення до створення агросадіб, у яких зможуть зупинитись відпочиваючі. В поєднанні з природою – сосновим лісом, який оточує озеро – озеро в перспективі стане чудовим центром для відпочинку населення всієї області та туристів з-за кордону, адже Ратнівський район знаходиться в безпосередній близькості із Білоруссю.

Є в Ратнівському районі й ще одне озеро – Святе, або Дружби, яке придатне ДЛЯ активного відпочинку. Знаходиться воно між селищем Заболоття та селом Тур. На його узбережжі знаходиться густий бір, на околицях якого люблять відпочивати поодинокі туристи з наметами. Озеро дуже глибоке, тому доцільно встановити обмежувальний знак для безпеки туристів.

Райони багаті на туристичні ресурси, проте існує проблема із забезпеченням туристичними послугами відпочиваючих. Основними проблемами щодо надання послуг в вище наведених районах є:

- низька інформованість населення області про наявні об'єкти;
- відсутність транспортної доступності;
- недостатня кількість закладів розміщення та харчування поблизу об'єктів;
- відсутність облаштованих рекреаційних зон.

Основними шляхи інтенсифікації надання туристичних послуг в туристично депресивних районах Волинської області є:

- розширення мережі закладів розміщення, зокрема готелів, баз відпочинку, агросадіб;

- започаткування фестивалів та культурно-масових подій на базі замків та палаців (Ківерцівський та Турійський райони);
- облаштування рекреаційних зон поблизу водних об'єктів (Маневицький, Ратнівський, Турійський райони);
- створення єдиного інтернет-ресурсу області, який акумулюватиме інформацію про всі типи закладів розміщення та харчування, транспортну інфраструктуру, туристичні напрямки та маршрути;
- забезпечення онлайн бронювання необхідних туристу послуг
- розробка та впровадження в продаж турів по Волинській області в туристичних агентствах регіону та України загалом
- відновлення туристичних центрів минулого (с. Журавичі Ківерцівського району);
- реставрація історико-культурних об'єктів (замок Радзивілів, палац Мйочинських);
- використання досвіду прикордонних партнерів, зокрема Польщі, при розробці та впровадженні якісного туристичного продукту;
- підвищення професійного рівня обслуговуючого персоналу.

Висновки. Волинська область є перспективною щодо надання якісних туристичних послуг. Ті райони, які наразі є туристично відсталими, мають змогу замінити та скласти гідну конкуренцію популярним туристичним об'єктам області. Адже продумана тактика щодо розвитку та створення туристичної інфраструктури може забезпечити їх туристичне зростання. Створення на основі озерних регіонів Турійського, Маневицького та Ратнівського районів баз відпочинку, готельних закладів забезпечить притоки туристів як зі всієї України, так і з-за кордону. А вдаль залучення наявних історико-культурних ресурсів території забезпечить створення конкурентоспроможних туристичних продуктів. Ківерцівський район є перлиною Волині. В його межах необхідно розвивати туристичну інфраструктуру, сприяти відновленню рекреаційних зон, створенню нових туристичних маршрутів. Вдалий розвиток туристичних послуг зможе забезпечити не лише вихід відсталих районів із туристичної депресивності, а й сприяти соціально-економічному зростанню області в цілому.

Список використаних джерел

1. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П. О. Масляк. - К.: Знання, 2008. - 343 с.
2. Міщенко О. В. Сучасний стан туристичного ринку Волинської області / О. Міщенко // Регіон - 2015 : стратегія оптимального розвитку : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5-6 листоп. 2015 р.) / Харків. обл. від. Укр. геогр. т-ва, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Харк. обл. станція юних туристів ; [редкол. : В. С. Бакіров (голова) та ін.]. - Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. - С. 202-205.
3. Павловська Т. С. Колективні засоби розміщування у Волинській області: сучасний стан і динаміка розвитку / Т. С. Павловська, І. М. Оніщук // Науковий огляд : міжнародний науковий журнал. - Київ, 2015. - № 5(15). - С. 26-40.
4. Основні поняття й управлінські категорії туризму [Електронний ресурс] / Навчальні матеріали онлайн. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/13761025/turizm/osnovni_ponyattya_upravlinski_kategoriyi_turizmu
5. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині : теорія, практика, перспективи / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. - Луцьк : Надстир'я, 1998. - 122 с.

6. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. / Н. В. Фоменко. – К. : Центр. учб. л-ри, 2007. – 312 с.
7. Черчик Л. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку: монографія. Частина I / Л. Черчик, О. Міщенко, І. Єрко; МОНУ. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.
8. Чир Н.В. Стан і перспективи розвитку зеленого туризму на Волині / Н.В. Чир // Географія. Землеустрій. Природокористування : Науковий вісник Ужгородського університету. - Ужгород : Ужну, 2013. - Вип. 2. - С. 191-199.

Список использованных источников:

1. Масляк П. А. Рекреационная география: науч.пособ. / П. А. Масляк. - М.: Знание, 2008.-343 с.
2. Мищенко Е. В. Современное состояние туристического рынка Волынской области / Е. Мищенко // Регион - 2015: стратегия оптимального развития: материалы Междунар. науч.-практической. конф. (Г.. Харьков, 5-6 нояб. 2015) / Харьков. обл. от. Укр. геогр. -ва, Харьков. нац. ун-т им. В. Н. Каразина, Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченко, Харьк. обл. станция юных туристов; [Редкол. В. С. Бакиров (председатель) и др.]. - Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015 - С. 202-205.
3. Основные понятия и управленческие категории туризма [Электронный ресурс] / Научные материалы онлайн. – Режим доступа: http://pidruchniki.com/13761025/turizm/osnovni_ponyattya_upravlinski_kategoriyi_turizmu
4. Павловская Т.С. Коллективные средства размещения в Волынской области: современное состояние и динамика развития / Т. С. Павловская, И. М. Онищук // Научный обзор : международный научный журнал. – Киев, 2015. - № 5(15). – С. 26-40.
5. Павлов В. И. Рекреационный комплекс Волини: теория, практика, перспективы / В. И. Павлов, Л. М. Черчик. - Луцк: Надстирье, 1998. - 122 с.
6. Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. пособие. / В. Фоменко. - М.: Центр. учб. .. лит-ры, 2007. - 312 с.
7. Черчик Л. Туристско-рекреационный комплекс Волынской области: предпосылки развития: монография. Часть I / л Черчик, А. Мищенко, И. Ерко; МОН. - Луцк: Восточноєвропейський національний університет імені Лесі Український, 2014. - 128 с.
8. Чир Н.В. Состояние и перспективы развития зеленого туризма на Волини / Н.В. Чир // География. Землеустройство Природопользования: Научный вестник Ужгородского университета. - Ужгород: УжНУ, 2013. - Вып. 2. - С. 191-199.

References:

1. Maslyak P.O Recreational Geography / P. A. Maslyak. - K: Knowledge, 2008.-343 p.
2. Mishchenko O.V. Current state of the tourism market Volyn Region / Olena Mishchenko // Region - 2015: a strategy of optimal materials International scientific and practical. Conf. (Kharkiv, Nov. 5-6. 2015) / Kharkiv. region. from. Eng. Geography. the islands, Kharkiv. nat. University of them. V.N. Karazin Kharkiv National University, Kyiv. nat. University of them. Shevchenko, Kharkiv. region. Station of young tourists; [Redkol. : VS Bakirov (Chairman), etc.]. - Kharkiv: Kharkiv National University. Karazin, 2015. - P. 202-205.
3. Concepts and tourism management category [Electronic resource] / Teaching materials online. - Access: http://pidruchniki.com/13761025/turizm/osnovni_ponyattya_upravlinski_kategoriyi_turizmu
4. Pavlovska T.S., Communal agent institutions in Volyn region: the present day state and the development dynamics / T.S. Pavlovska, I.M. Onischuk // Scientific Review: International Journal. - Kyiv, 2015. - № 5 (15). - P. 26-40.
5. Pavlov V.I .Recreational Complex Volyn: theory, practice, prospects / V.I. Pavlov, L.M. Cherchik. - Luck: Nadstyriia, 1998. - 122 p.
6. Fomenko N.V. Recreational resources and balneology: teach. guidances. / N.V. Fomenko. - K. Centre. uchb. .. l-ry, 2007. - 312 p.
7. Cherchik L.A. Tourist and recreational complex Volyn region: preconditions of development: monograph. Part / Cherchik L., O. Mishchenko, M. Yerko - Luck: [Lesya Ukrainka Eastern European National University](http://pidruchniki.com/13761025/turizm/osnovni_ponyattya_upravlinski_kategoriyi_turizmu), 2014. - 128 p.
8. Chyr N.V. State and prospects of development of green tourism in Volyn / N.V. Chyr // Geography. Land Management. Nature: Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. - Uzhgorod, Uzhgorod National University, 2013. - Vol. 2. - P. 191-199.

УДК 911.9:477.82

Ільїна Ольга Вікторівна,
кандидат географічних наук,
доцент
Луговська Лілія Петрівна

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: lugovska230895@ukr.net

АВТОРСЬКИЙ ВЕБ-САЙТ «ТУРИСТИЧНИЙ ЛУЦЬК» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою статті є узагальнення результатів розробки авторського туристичного сайту Луцька як механізму вдосконалення туристичної діяльності міста, обґрунтування його значимості, структури та інформаційного наповнення.

Методика роботи включала використання таких методів дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, систематизація, порівняння та ін.

Результати: авторами визначено сутність сайту як важливого інформаційного ресурсу комп'ютерної мережі Інтернет та узагальнено класифікацію веб-сайтів туристичного спрямування. У роботі розглянуто теоретичні та практичні рекомендації щодо розробки власної веб-сторінки, з'ясовано її значимість для суб'єктів туристичної діяльності.

Наукова новизна: обґрунтовано необхідність впровадження і використання інформаційних технологій, в тому числі інтернет-технологій як сучасних методів управління на туристичному ринку.

Практична значимість полягає в тому, що врахування переваг та перспектив інформаційних ресурсів мережі Інтернет сприятиме активному їх поширенню в туристичній діяльності, зумовить підвищення ефективності функціонування суб'єктів індустрії туризму.

Ключові слова: веб-сайт, Інтернет, інформаційна технологія, туристична діяльність, Луцьк.

УДК 911.9:477.82

Ільїна Ольга Викторовна,
кандидат географических наук,
доцент
Луговская Лилия Петровна

Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail:
olga-v-ilyina@rambler.ru

Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail:
lugovska230895@ukr.net

АВТОРСКИЙ ВЕБ-САЙТ «ТУРИСТИЧЕСКИЙ ЛУЦК» КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Целью статьи является обобщение результатов разработки авторского туристического сайта Луцка как механизма совершенствования туристической деятельности города, обоснование его значимости, структуры и информационного наполнения.

Методика работы включала использование таких методов исследования: анализ, синтез, дедукция, индукция, систематизация, сравнение и другие.

Результаты: авторами определена сущность сайта, как важного информационного ресурса компьютерной сети Интернет и обобщена классификация веб-сайтов туристического направления. В работе рассмотрены теоретические и практические рекомендации по разработке собственной веб-страницы, выяснена ее значимость для субъектов туристической деятельности.

Научная новизна: обоснована необходимость внедрения и использования информационных технологий, в том числе интернет-технологий, как современных методов управления на туристическом рынке.

Практическая значимость заключается в том, что учет преимуществ и перспектив информационных ресурсов сети Интернет будет способствовать активному их распространению в туристической деятельности, обусловит повышение эффективности функционирования субъектов индустрии туризма.

Ключевые слова: веб-сайт, Интернет, информационная технология, туристическая деятельность, Луцк.

UDC 911.9:477.82

Ilyina Olga Viktorivna,
Candidate of Geography
Sciences, Associate Professor
Luhovska Liliia Petrivna

Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Lutsk, Ukraine,
e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Lutsk, Ukraine, e-mail: lugovska230895@ukr.net

THE AUTHOR'S WEBSITE «TOURISTIC LUTSK» AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF TOURISM ACTIVITY

The aim of the article is to summarize the results of the development of Lutsk touristic website as a mechanism of the city's tourism activity improving its grounds, importance, structure and content.

Methodology. Such methods as analysis, synthesis, deduction, induction, systematization, comparison and others have been used.

Results: The authors have defined the essence of the website as an important Internet information resource and have generalized the classification of touristic websites. The theoretical and practical recommendations for the development of web pages have been described. The significance of the website for tourism activity has been revealed in the work.

Scientific novelty: It grounds the necessity of implementation and usage of information technologies, including Internet as the modern management method at the tourism market.

The practical significance: The advantages and perspectives of Internet informational resources will facilitate the active spread of these technologies in tourism activity as well as cause effective grow of the tourism industry functioning.

Keywords: website, Internet, information technology, tourism activity, Lutsk.

Постановка проблеми. Індустрія туризму є однією із найбільш прибуткових та динамічних галузей світової економіки. Вона тісно пов'язана із такими ключовими секторами як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку тощо.

Значення туризму для національної економіки України поки що є незначне. Це пояснюється відсутністю високорозвинутої індустрії туризму, яка б забезпечила обслуговування мандрівників на рівні

загальноприйнятих світових стандартів. Сьогодні вітчизняна туристична сфера потребує застосування сучасних методів управління, які уможлиблюють виживання у конкурентній боротьбі на світовому туристичному ринку. Один із шляхів подолання проблеми – використання сучасних інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти інформаційних технологій в туризмі розглядалися С. Мельниченко [8] та О. Івановою [4]. Питання сучасних Інтернет технологій, що застосовуються в туристичній сфері детально висвітлені у працях М. Шаховалова [3] та А. Чудновського [2]. Окремі аспекти щодо використання Інтернет технологій в маркетингу туризму розглянуті Т. Черняхівською [1]. Забезпеченню інформаційної та рекламної діяльності міста Луцька присвячені праці [5–7]. Інформаційні системи є новим засобом організації туристичного обслуговування і потребують узагальнень та розробки практичних рекомендацій на національному та регіональному рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У зазначених роботах наведено комплексну характеристику інформаційних технологій, визначено їх роль і місце у менеджменті та маркетингу учасників туристичного ринку. Однак, на даному етапі спостерігається відсутність спеціальних систематизованих праць, присвячених технологіям створення і підтримки різних інформаційних ресурсів в комп'ютерній мережі Інтернет, зокрема веб-сайтів як важливих засобів забезпечення високоефективної діяльності суб'єктів туристичного ринку.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є узагальнення результатів розробки авторського туристичного сайту Луцька як механізму вдосконалення туристичної діяльності міста, обґрунтування його значимості, структури та інформаційного наповнення.

Виклад основного матеріалу. Вирішення економічних завдань завжди тісно пов'язане з використанням ряду операцій щодо пошуку необхідної інформації, її опрацюванні за певним алгоритмом і прийнятті відповідних рішень. Сьогодні навіть невеликі туристичні агенції використовують інформаційні технології для автоматизації як основних, так і допоміжних функцій. Чинник, який визначає успіх діяльності будь-якого підприємства туризму на ринку є час. Перевагу має той, хто здатний надати клієнту увесь комплекс послуг в режимі реального часу.

Індустрія туризму є однією із галузей економіки, яка зазнала величезного впливу науково-технічного прогресу і у зв'язку з цим нерозривно пов'язана з інформаційними технологіями. У сучасних умовах глобалізації інформаційні технології, як важливий інструмент підвищення ефективності діяльності представників туристичної сфери, набувають особливо важливого значення [8].

Глобальна мережа здійснила справжню революцію в туристичній сфері. Сьогодні туристичний бізнес неможливо уявити без якісного Інтернету. Саме тому всі учасники туристичного ринку намагаються мати

своє представництво у глобальній мережі, зокрема, шляхом створення власних веб-ресурсів.

Існують різні види туристичного бізнесу. Тому, перш ніж здійснювати конкретні кроки щодо створення, наповнення та просування сайту, необхідно визначити, який саме бізнес має бути представлений в Інтернеті та які цілі він ставить перед собою. Сьогодні більшість наявних в мережі сайтів туристичного спрямування, поділяють на певні категорії (табл. 1).

Таблиця 1

Різновиди веб-сайтів туристичного спрямування [10]

<i>Різновид</i>	<i>Коротка характеристика</i>
Сайти туроператорів та великих туристичних агенцій	Великі багатофункціональні портали з великою кількістю структурованої інформації та наявністю багатьох зручних сервісів (пошук турів, замовлення авіаквитків тощо)
Сайти середніх та невеликих туристичних агенцій	Спрямовані, насамперед, на надання інформації про конкретні туристичні продукти. Деякі із них також мають сервіси, наприклад, зі швидкого пошуку турів
Сайти готелів та баз відпочинку	Інформаційні майданчики, які надають вичерпну інформацію про послуги відповідних засобів розміщення
Сайти окремих туристичних послуг	Розповідають про певну послугу туристичного спрямування (екскурсії в певному місті, трансфери в тих чи інших напрямках)
Агрегатори турів, готелів та авіабілетів	Це електронні системи, за допомогою яких можна самостійно та швидко знайти потрібний тур, забронювати місце в готелі чи замовити квитки на авіарейс
Сайти, присвячені певній місцевості	Містять інформацію про окрему країну, місто чи місцевість
Інформаційні ресурси туристичного спрямування	Це великі портали, створені з метою надання максимальної кількості корисної інформації про можливості відпочинку в певних країнах чи містах. Містять багато статистичної та практичної інформації
Туристичні форуми	На таких майданчиках, як правило, відбувається обмін думками та інформацією між самими споживачами туристичних послуг
Блоги окремих мандрівників	Це описи конкретних подорожей, які були здійснені безпосередньо авторами

Туризм в Україні активно розвивається, проте спостерігається зростання обсягів виїзного туризму та скорочення в'їзного [8]. Одна з

причин зменшення обсягів останнього – недостатня інформованість про наявний потенціал, зокрема, локальних туристичних ринків.

Одним із перспективних туристичних центрів України є місто Луцьк. Обласний центр Волині має знані природні та історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси. Своєрідність туристичного потенціалу зумовлена, насамперед, наявністю великої кількості історико-культурних об'єктів, які є предметом особливої уваги як туристів з України, так і закордонних. Однак, інформаційне забезпечення мандрівників залишається на низькому рівні – місто характеризується недостатнім рівнем доступу до туристичної інформації, зокрема, через відсутність доступу до новітніх технологій.

Дієвим інструментом підвищення ефективності туристичної діяльності у Луцьку є запровадження інформаційно-комунікаційної платформи туристичного потенціалу міста на основі розробки туристичного веб-ресурсу з метою забезпечення оптимізації пошуку інформації туристичного спрямування.

Розроблений нами інтернет-сайт «Туристичний Луцьк» є ресурсом, який забезпечує мандрівників актуальними та достовірними даними про туристичні послуги міста, сприяє додатковій промоції.

Незважаючи на те, що контент веб-сторінки відрізняється великим обсягом інформації, навігація сайту є максимально зручною та зрозумілою для користувача. Адже під час розробки структури туристичного ресурсу обов'язково слід враховувати відоме у веб-дизайні «правило трьох кліків», згідно з яким користувач повинен мати можливість знайти будь-яку інформацію не більше ніж за три натискання [10]. Таким чином, турист може швидко та ефективно віднайти необхідну інформацію.

Провідну роль відіграє інформаційне наповнення веб-сайту, тобто його зміст. Існують різні види контенту: текстовий, зображення, відео, аудіо тощо. Важливо, щоб зміст туристичного ресурсу відповідав вимогам мандрівників. З цією метою було проведено опитування потенційних користувачів на предмет того, які саме рубрики, на їх думку, повинен мати туристський сайт міста Луцька. Результати опитування наведені на рис. 1.

На основі проведеного дослідження, було розроблено структуру веб-ресурсу «Туристичний Луцьк» [9]. Головне меню сайту включає 7 пунктів: про місто, туризм, заклади розміщення, заклади харчування, дозвілля, події, панорами. У рубриці «про місто» та її підрозділах відвідувачі інтернет-сторінки можуть дізнатись загальні відомості про Луцьк, а також ознайомитись із головними етапами його історії. Розділ «туризм» забезпечує мандрівників базовою інформацією про рекреаційно-туристичні ресурси території: архітектурні пам'ятки, сакральні та культові споруди, фестивалі, що проводяться в обласному центрі Волині тощо.

Інформацію про туристичні об'єкти доповнено аудіо супроводом. Дана технологія передбачає, що після переходу на веб-сайт користувачу пропонується дві опції – прочитати текст або прослухати його в аудіо записі (через вбудований динамік або за допомогою навушників). Така

технологія водночас є зручною для людей з обмеженими можливостями (вадами зору). Турист самостійно може обрати мову прослуховування – українську, англійську, німецьку, польську та ін.

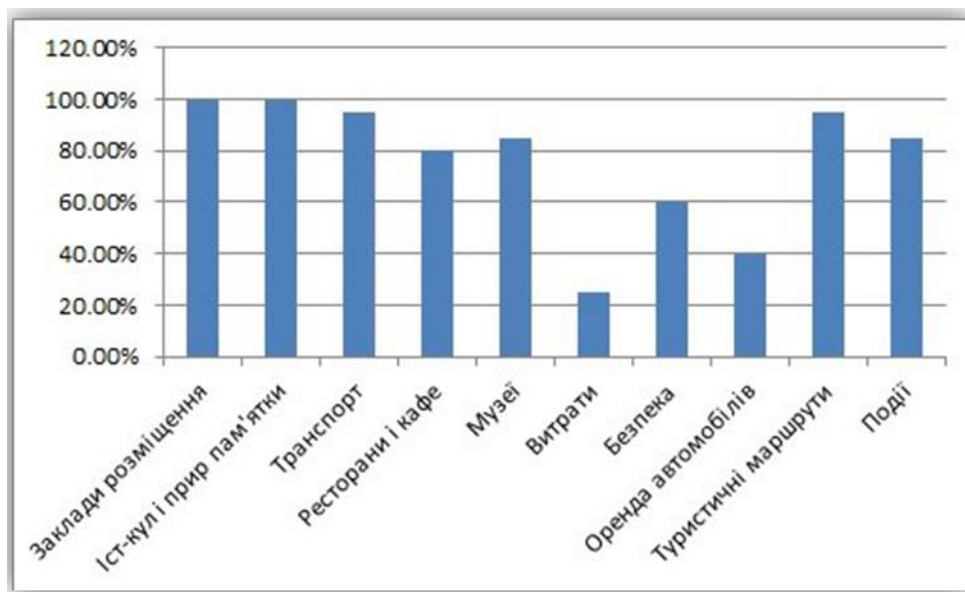

Рис. 1. Рубрики туристського сайту міста

Важливим пунктом цього розділу є рубрика «маршрути», яка надає користувачеві можливість вибору різних варіантів знайомства із містом. Одним із провідних є маршрут «Луцьк на відстані дотику», який представляє 15 головних локацій історико-культурного заповідника «Старий Луцьк». З метою візуального представлення маршруту, було розроблено інтерактивну карту. Вона дозволяє користувачеві ідентифікувати власне місцезнаходження, ознайомитись із розташуванням туристичних об'єктів, а також демонструє найбільш зручний шлях проходження маршруту. Крім того, інтерактивна карта має приховану інформацією, яку можна отримати, виконавши на карті певні дії (рис. 2).

Інтерактивні карти, текстова характеристика туристичних локацій у поєднанні із аудіо супроводом створюють передумови для запровадження екскурсійних аудіо-маршрутів містом, що дозволяють туристам самостійно досліджувати туристичний центр без участі професійних гідів.

Перевагами такого різновиду екскурсій є їх доступність та зручність, а також можливість здійснення паузи, самостійне визначення тривалості екскурсії тощо. Аудіо розповідь супроводжується приємною музикою.

Опис туристичної інфраструктури Луцька наведено у пунктах – «заклади розміщення» та «заклади харчування», можливості культурного чи активного відпочинку у рубриці «дозвілля». Перейшовши на сторінку певного закладу, можна отримати його коротку характеристику, контактні дані, графік роботи, посилання на веб-сайт. У розділі «події» подається інформація про цікаві культурні заходи міста.

Пункт «панорами» надає можливість здійснення віртуальних екскурсій, що включають 10 аеро- та 55 наземних зйомок. Луцьк став

одним із перших міст України, що долучились до всеукраїнського проекту «OpenUkraine», метою якого є представлення України віртуально. Такі екскурсії дозволяють здійснити прогулянку містом, оглянути пам'ятки архітектури, музеї та інші цікаві місця.

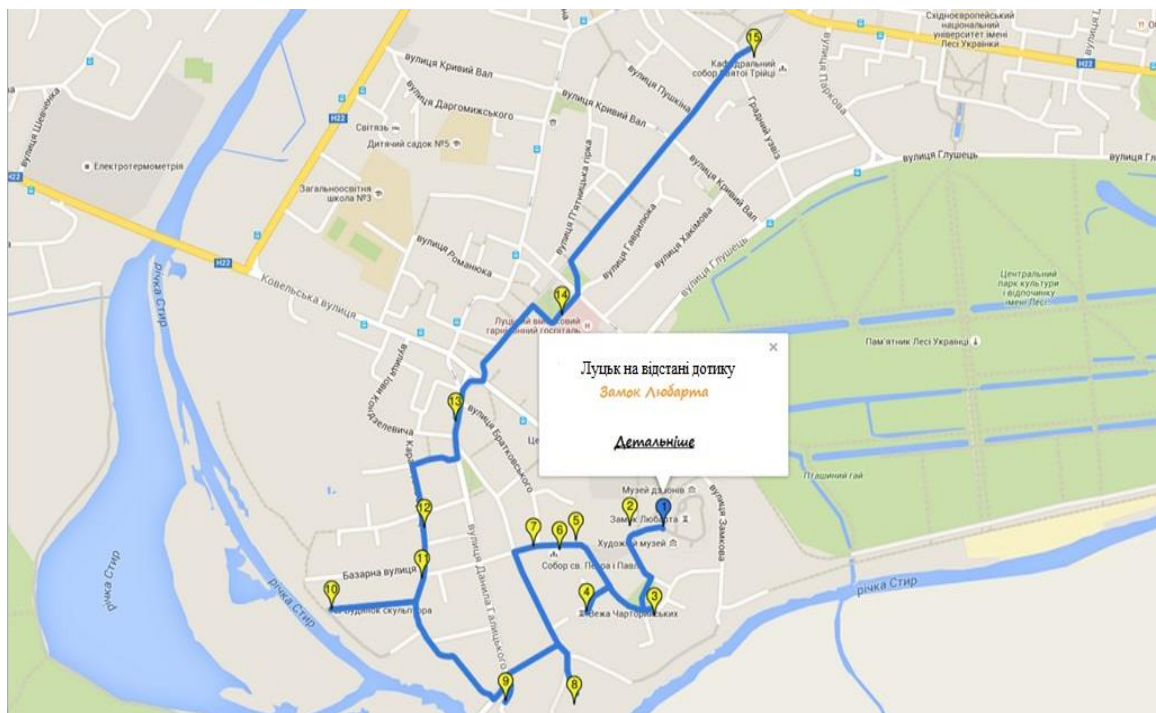

Рис. 2. Туристичний маршрут «Луцьк на відстані дотику»

Адреса веб-ресурсу – www.look.lutsk.ua – не випадкова. Вона легко запам'ятовується, а також дає змогу користувачеві зрозуміти, що тематика сайту є туристичною. Варто також зауважити, що даний інтернет-ресурс адаптований під мобільні пристрої. Ця характеристика є дуже важливою з огляду на те, що наймасовішими електронними пристроями є мобільні телефони.

Популярності набуває індивідуальний туризм – відвідувач сам обирає маршрут та самостійно оглядає визначні місця. Враховуючи дану тенденцію, проблема ідентифікації туристичних об'єктів міста Луцька набуває особливо важливого значення. Тому у перспективі планується запровадження багатомовного туристичного сайту з метою подання інформації кількома мовами, зокрема англійською, польською та німецькою, що сприятиме зростанню поінформованості іноземних туристів.

Висновки. Індустрія туризму є однією із галузей економіки, яка зазнала величезного впливу науково-технічного прогресу і у зв'язку із цим нерозривно пов'язана з інформаційними технологіями, зокрема мережею Інтернет, яка забезпечує можливість передання інформації між користувачами. Важливим туристичним інформаційним ресурсом комп'ютерної мережі Інтернет є веб-сайт. Необхідність його створення диктується вимогами часу та жорсткою конкуренцією. Веб-ресурс –

важлива умова ефективної ринкової стратегії кожного суб'єкта туристичної діяльності, її обов'язкова складова.

Серед проблем, які гальмують розвиток вітчизняного ринку туристичних послуг, варто виокремити низький рівень інформаційного забезпечення туристів за допомогою інноваційних здобутків. Дієвим механізмом підвищення ефективності туристичної діяльності у Луцьку є запровадження інформаційно-комунікаційної платформи туристичного потенціалу міста на основі розробленого нами веб-ресурсу «Туристичний Луцьк».

Список використаних джерел:

1. Черняхівська Т. Н. Маркетингова діяльність підприємства: теорія і практика / Т. Н. Черняхівська. – М.: Вища освіта, 2008. – 533 с.
2. Чудновський А. Д. Інформаційні технології управління в туризмі/ А. Д. Чудновський, М. А. Жукова. – М.: КНОРУС, 2006. – 104 с.
3. Шаховалов М. М. Інтернет-технології в туризмі / М. М. Шаховалов. – Барнаул: ВЦ «АлтГАКИ», 2007. – 251 с.
4. Іванова О. М. WEB-сайт як засіб управління інформаційними потоками туристичного підприємства / О. М. Іванова // Економічний простір. – 2013. – № 74. – С. 214–222.
5. Ільїн Л. В. Комплексний аналіз і планування розвитку туристичного продукту міста Луцька / Л. В. Ільїн, Ю. В. Моклиця // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 9. – С. 124–129.
6. Ільїна О. В. Знакування історико-культурних об'єктів міста Луцька за допомогою технологій QR-кодування / О. В. Ільїна, Л. П. Луговська // V Миколаївські читання: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 12–13 травня 2016 р.). – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – С. 122–125.
7. Ільїна О. В. Перспективи використання QR-кодування у туристичній діяльності (на прикладі міста Луцька) / О. В. Ільїна, Л. П. Луговська // Географія та туризм: Наук. збірник. – К.: Альфа-ПК, 2016. – Вип. 36. – С. 117–126.
8. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теоретичні та практичні аспекти / С. В. Мельниченко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 129–138.
9. Туристичний Луцьк: монументи, культурні пам'ятка та цікаві місця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.look.lutsk.ua>. – 26.01.17.
10. Як зробити ефективний туристичний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://copywriter3000.wordpress.com>. – 26.01.17.

Список использованных источников:

1. Черняховская Т. Н. Маркетинговая деятельность предприятия: теория и практика / Т. Н. Черняховская. – М.: Высшее образование, 2008. – 533 с.
2. Чудновский А. Д. Информационные технологии управления в туризме / А. Д. Чудновский, М. А. Жукова. – М.: КНОРУС, 2006. – 104 с.
3. Шаховалов М. М. Интернет-технологии в туризме / М. М. Шаховалов. – Барнаул: ИЦ «АлтГАКИ», 2007. – 251 с.
4. Иванова А. М. WEB-сайт как средство управления информационными потоками туристического предприятия / А. М. Иванова // Экономическое пространство. – 2013. – № 74. – С. 214–222.
5. Ильин Л. В. Комплексный анализ и планирование развития туристического продукта города Луцка / Л. В. Ильин, Ю. В. Моклиця // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинки. – 2011. – № 9. – С. 124–129.

6. Ильина О. В. Обозначение историко-культурных объектов города Луцка с помощью технологии QR-кодирования / О. В. Ильина, Л. П. Луговская // V Николаевские чтения: Материалы Международной научно практической конференции (Луцк, 12–13 мая 2016 г.). – Луцк: Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, 2016. – С. 122–125.
7. Ильина О. В. Перспективы использования QR-кодирования в туристической деятельности (на примере города Луцк) / О. В. Ильина, Л. П. Луговская // География и туризм: Науч. сборник. – К.: Альфа-ПИК, 2016. – Вып. 36. – С. 117–126.
8. Мельниченко С. В. Информационные технологии в туризме: теоретические и практические аспекты / С. В. Мельниченко // Вестник Запорожского национального университета. – 2010. – № 2. – С. 129–138.
9. Туристический Луцк: памятники, культурные достопримечательности и интересные места [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.look.lutsk.ua>.–26.01.17.
10. Как сделать эффективный туристический сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://copywriter3000.wordpress.com>.–26.01.17.

References:

1. Cherniakhivska T. N. Marketing activities of the company: theory and practice / T. N. Cherniakhivska. – M.: Higher education, 2008. – 533 p.
2. Chudnovsky A. D. Information technologies of tourism management / A. D. Chudnovsky, M. A. Zhukov. – M.: KNORUS, 2006. – 104 p.
3. Shahovalov N. N. Internet technologies in tourism / N. N. Shahovalov. – Barnaul: PC «AltGAKI», 2007. – 251 p.
4. Ivanova O. N. WEB-site as a way of management of information flows of tourism enterprise / O. N. Ivanova // Economic space. – 2013. – № 74. – P. 214–222.
5. Ilyin L. V. Comprehensive analysis and development planning for tourism product of Lutsk / L. V. Ilyin, Y. V. Moklytsya // Scientific Journal Volyn National University of Lesya Ukrainka. – 2011. – № 9. – P. 124–129.
6. Ilyina O. V. The marking of historical and cultural objects of Lutsk using the QR-coding technology / O. V. Ilyina, L. P. Luhovska // V Nikolaev reading: Materials of the International scientific and practical conference (Lutsk, 12–13 May 2016). – Lutsk: Lesya Ukrainka East European National University, 2016.– P. 122–125.
7. Ilyina O. V. Prospects of using QR-coding in tourism activities (for example, in Lutsk) / O. V. Ilyina, L. P. Luhovska // Geography and tourism. – K.: Alpha PIC, 2016. – Issue. 36. – P. 117–126.
8. Melnichenko S. V. Information technologies in tourism: theoretical and practical aspects / S. V. Melnichenko // Journal of Zaporizhzhya National University. – 2010. – № 2. – P. 129–138.
9. Tourist Lutsk: monuments, landmarks and attractions [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.look.lutsk.ua>. – 26.01.17.
10. How to make effective tourist website [Electronic resource]. – Access mode: <https://copywriter3000.wordpress.com>. – 26.01.17.

УДК338.48 – 44 (1-21)

Габчак Наталія Францівна,
кандидат географічних наук, доцент

Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна,
e-mail: Habchak.nf@gmail.com

МІНІ-СКУЛЬПТУРИ ЯК ЦІКАВІ ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ М. УЖГОРОД)

Мета. Метою статті є науково-практичні дослідження можливостей використання міні-скульптур в екскурсійній діяльності.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного автором статистичного матеріалу, вивченні зарубіжного та вітчизняного досвіду країн щодо використання міні-скульптур як цікавих туристичних об'єктів під час проведення екскурсій.

Результати. Розроблено та рекомендовано до використання в екскурсійній діяльності нові туристичні маршрути в межах досліджуваної території.

Наукова новизна. Складено каталог, наводиться опис та подаються фотографії міні-скульптур м. Ужгорода. Наведено, як приклад, екскурсійний маршрут правобережної частини міста, який користується найбільшим туристичним попитом.

Практична значимість. Висвітлено проблеми та перспективи розвитку міського туризму, пов'язані з відкриттям нових туристичних маршрутів та брендів, створення єдиного інформаційного простору.

Ключові слова: міні-скульптури, міський туризм, екскурсійна діяльність, історико-культурні об'єкти.

УДК338.48 – 44 (1-21)

Габчак Наталья Францовна,
кандидат географических наук, доцент

Ужгородский национальный
университет, г.Ужгород, Украина
e-mail: Habchak.nf@gmail.com

МИНИ-СКУЛЬПТУРЫ КАК ИНТЕРЕСНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ В ЭКСКУРСИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ Г.УЖГОРОД)

Цель. Целью статьи являются научно-практические исследования возможностей использования мини-скульптур в экскурсионной деятельности.

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного автором статистического материала, изучении зарубежного и отечественного опыта стран по использованию мини-скульптур как туристических объектов во время проведения экскурсий.

Результаты. Разработаны и рекомендованы к использованию в экскурсионной деятельности новые туристические маршруты в пределах исследуемой территории.

Научная новизна. Составлен каталог, подается описание и фотографии мини-скульптур г. Ужгорода. Показано, как пример, экскурсионный маршрут правобережной части города, который пользуется наибольшим туристическим спросом.

Практическая значимость. Освещены проблемы и перспективы развития городского туризма, связанные с открытием новых туристических маршрутов и брендов, создание единого информационного пространства.

Ключевые слова: мини-скульптуры, городской туризм, экскурсионная деятельность, историко-культурные объекты.

UDC 338.48 – 44 (1-21)

Habchak Natalia Frantsivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor,

Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine,
e-mail: Habchak.nf@gmail.com

*MINI-SCULPTURES AS INTERESTING TOURIST ATTRACTIONS IN EXCURSION
ACTIVITY (ON THE EXAMPLE OF UZHGOROD)*

Purpose. The purpose of article is a scientific and practical research of the possibilities of using mini-sculptures in guided tours activities.

Methodology. Methodical bases of research lie in the synthesis and analysis of statistical material collected by the author, the study of foreign and domestic experience in the use of mini-sculptures as interesting tourist sites during the tour.

Results. New tourist itineraries within the study area were developed and recommended for use.

Scientific novelty. Catalogue completed, a description and photographs of Uzhgorod mini-sculptures were shown. An example, a guided tour around the right bank of the town, which is of great popularity among tourists was described.

The practical significance. The problems and prospects of urban tourism associated with the opening of new tourist routes and brands, creating a unified information space were highlighted.

Keywords: mini sculptures, urban tourism and sightseeing activities, historical and cultural sites.

В період економічної та політичної кризи в Україні найменш вразливим в розвитку залишається туризм, темпи його розвитку є досить стабільними, хоча структура туристичних поїздок значно змінилася. Змінні смаки та уподобання туристів змушують туроператорів постійно урізноманітнювати свою діяльність, пропонувати нові тури, серед яких лідируючі позиції посідає міський туризм [1]. Він по суті акумулює в собі елементи інших видів туризму, зокрема: культурно-пізнавального, релігійного, подієвого, ділового, тощо. Саме ця обставина робить міський туризм дуже привабливим для туристів [5].

Постановка проблеми. Відсутність комплексного підходу до розвитку міського туризму доводить той факт, що туристичний потенціал міст використовується не в повному обсязі. В Україні станом на 1 січня 2016 р. налічується 3 міста-мільйонери (Київ, Харків, Одеса), 5 міст з кількістю населення від 500 000 до 1 000 000 (Дніпро, Донецьк, Запоріжжя, Львів, Кривий Ріг), 16 з населенням від 250 000 до 500 000 осіб та інші міста відповідно з меншою кількістю жителів. На нашу думку, саме перші три категорії міст мають найбільші потенційні можливості розвивати міський туризм та поповнювати місцевий бюджет від надходжень з туристичної діяльності.

Міста як туристські центри надзвичайно різноманітні, існує чимало їхніх класифікацій залежно від переважаючої «туристичної спеціалізації». Загалом, такі вітчизняні вчені як Писаревський І.М., Тонкошкур М.В.

виокремлюють дві групи туристських центрів: 1) міста, де туристська індустрія виконує фундаментальну функцію і це переважно малі та рідше середні міста. Вони повністю залежні від ситуації на туристичному ринку і для них є важливим моніторинг економічної ситуації, проведення маркетингових досліджень, які забезпечують перспективу та підтримку конкурентоспроможності туристичного продукту, що пропонується містом. Актуальним є етап державного регулювання туризму на рівні міських та районних адміністрацій; 2) міста, де туристична індустрія не виконує фундаментальну функцію, але є невід'ємною частиною міської економіки. Це – більшість середніх, всі крупні міста і мегаполіси, в яких туризм не єдина, але одна із небагатьох спеціалізацій. Як правило при негативних тенденціях на ринку туризму вони уникають кризових ситуацій або їх мінімізують, оскільки мають більше можливостей варіювати [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туризму міст висвітлені в працях вітчизняних вчених: Масляк О.П., Оболонцева Л.В., Горський С.В., Шандор Ф.Ф., які розглядають розвиток міського туризму як невід'ємну складову «місто та екскурсійна діяльність». Саме екскурсійну діяльність, як важливий засіб формування свідомості туриста, аналізують науковці минулого Александрова Ю.Н., Анциферова М.П. і сьогодення – Кифяк В.Ф., Костюкова О.М., Мініч І.М., Федорченко В.К. та інші.

Мета роботи – дослідити сучасний стан та перспективи розвитку міського туризму на прикладі м. Ужгород Закарпатської області. Провести науково-практичні дослідження можливостей використання міні-скульптур в екскурсійній діяльності досліджуваної території та виокремити діючі екскурсійні туристичні маршрути з питань вивчення історії міста, краю.

Виклад основного матеріалу. Місто Ужгород – адміністративний центр Закарпатської області, розташований у підніжжі Українських Карпат на право- та лівобережжі р. Уж, що впадає в р. Лаборець (Словаччина), яка є лівою притокою великої європейської ріки Дунай. Це одне з найдавніших слов'янських міст (1123 роки), близько 100 тис. років до н.е. тут оселилася перша людина в епоху раннього палеоліту. Племена білих хорватів заснували свої перші поселення в районі Ужгорода до IX століття, саме тоді Ужгород (Унгвар) перетворився на ранньофеодальну фортецю. Місто зазнало чимало історичних змін починаючи від часів правління князя Лаборця, угорського короля Бейли IV, 360-річного правління італійських аристократів Другетів, часів панування Австро-Угорщини, Чехословаччини, Угорщини, Української РСР та СРСР. Це залишило значний відбиток на формуванні історико-культурного потенціалу в першу чергу міста Ужгорода, яке щорічно, за статистичними даними, відвідує понад 2 млн. туристів, які різняться за віком, рівнем доходів, цільовими установками тощо.

Аналіз статистичних даних Головного управління статистики у Закарпатській області ЗАВ період з 2000 по 2015 рр. доводить, що кількість

екскурсантів в місті зменшилась з 58916 осіб до 2568 осіб [2]. Тому актуальним для підняття туристичного потенціалу міста є організація та проведення екскурсій, розробка та запровадження в практику нових екскурсійних маршрутів, адже відсутність необхідності виїзду за межі постійного місця проживання, відносно невисока вартість роблять екскурсійне обслуговування особливо популярним для дітей та молоді.

В даний час, коли відкриття пам'ятників уже стає мейнстрімом, і вигадати щось нове практично неможливо, в Ужгороді відомі туризмознавці Ф.Шандор, О.Коваль та скульптор М.Колодко започаткували з 2010 р. встановлення міні-скульптур, кожна з яких чи прямо, чи опосередковано історично стосується Ужгорода або Закарпаття. Станом на січень 2016 р. найменший і найзахідніший центр України має найбільшу колекцію, що налічує 25 міні-скульптур, які є цікавими туристичними об'єктами в екскурсійній діяльності.

Скульптура (лат. *sculptura*, від лат. *Sculpo* – вирізаю, висікаю) – ліпка, пластика, вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну, тривимірну форму і виконуються із твердих чи пластичних матеріалів. Скульптура з точки зору туристичних потреб розрахована на конкретне архітектурно-просторове або природне оточення, адресується масовому глядачеві, покликана конкретизувати історичний образ і доповнювати виразність архітектурних форм новими відтінками. За своїм призначенням скульптура поділяється на: 1) монументальну; 2) монументально-декоративну; 3) станкову; 4) скульптуру «малих форм» [3]. Туристичною родзинкою Ужгорода є скульптури «малих форм» як правило виконані з бронзи, характерною особливістю яких є яскраво виражений урбаністичний стиль.

Досвід використання міні-скульптур в екскурсійній діяльності відомий в семи країнах світу: країнах ближнього зарубіжжя – Угорщині, Словаччині, Чехії та економічно розвинутих – Німеччині, Австрії, США, Росії [1]. Серед 15-ти самих незвичних скульптур світу, які не обмежуються ніякими формальностями і стандартами, можемо виділити наступні: 1) «Мустанги», США; 2) «Пам'ятник жіночій сумочці», Італія; 3) «Пам'ятник дизайнеру», (Росія); 4) «Пам'ятник подорожуючому», Франція; 5) «Сила природи», (Катар); 6) «Люди біля Ріки», (Сінгапур) тощо.

В Україні два міста – Київ та Ужгород - мають значну колекцію міні-скульптур із своєю цікавою історією. Серед них найбільш туристично відвідуваними в місті Києві є: 1) «ЇжаЧОК в тумані»; 2) «Літаюча корова на дереві»; 3) «Кіт Пантелеймон»; 4) «Пам'ятник жабі»; 5) «Ніс Гоголя»; 6) «Маленька балярина»; 7) «Пам'ятник першому трамваю» та інші.

Щодо Ужгорода, то міні-скульптури присвячені різним подіям, людям, персонажам, тваринам, де ціниться історія, традиції, звичаї, простий побутовий комфорт (табл. 1)

*Міні-скульптури м. Ужгорода Закарпатської області
(складено автором за матеріалами Турінформ Закарпаття)*

<i>Назва міні - скульптури</i>	<i>Автор</i>	<i>Фото</i>	<i>Опис</i>
<i>Гаррі Гудіні</i>	Михайло Колодко		Міні-скульптура знаменитого фокусника та ілюзіоніста Гаррі Гудіні. Скульптура стоїть на постаменті, символічно прикріплена замками, адже Гудіні був майстром вражаючих звільнень від кайданів і замків.
<i>Сім'я Їжачків</i>	Михайло Колодко		Їжачок – символ міста-побратима Ужгорода – Їглави, а також символ пива «Єжик», який варять в Їглові.
<i>Вузлики на честь силача Івана Фірцака (Кротона)</i>	Михайло Колодко		Скульптура символізує знаного силача, закарпатського походження Івана Фірцака-Кротона якого у 1928 році визнали найсильнішою людиною планети.
<i>Бравий солдат Швейк</i>	Михайло Колодко		У романі Я. Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка» Ужгород згадується у контексті залізничної станції «Ужгород», на яку мало не відправили потяг, у якому Швейк їхав на фронт.
<i>«Свободка»</i>	Михайло Колодко		На парапеті Пішоходного мосту встановили найменшу в світі статую Свободи. Її вага всього 4 кг, а висота 30 см. До всього вона ще й є діючим маяком та відкрита на честь проведення в Ужгороді річкових перегонів на саморобних суднах «Ужгородська регата».
<i>Кубик Рубік</i>	Михайло Колодко		Пам'ятник приурочений 40-річчю відкриття головоломки кубика-рубіка: у 1974 році її винайшов угорський скульптор Ерно Рубік. Новий міні-пам'ятник розмістили недалеко від Свободки – на перилах «консульських сходів», що ведуть до пішоходного мосту.

Міклош
Берчені та
Крістіна Чакі

Михайло
Колодко

Подружжя Крістіни Чакі та Міклоша Берчені. Саме за їхнього правління Ужгородський замок процвітав найбільше. Це відомі історичні особи, котрі внесли свій вклад у духовний розвиток Закарпаття.

Бийла Барток

Михайло
Колодко

Бела Барток — угорський композитор, піаніст і музикознавець-фольклорист. Розвивав власну музичну мову, поєднуючи фольклорні елементи з математичною концепцією тону і ритмічної пропорції.

Ференц Ліст

Михайло
Колодко

Міні-скульптура на честь угорського композитора на згадку про те, як видатний музикант відвідав Закарпаття, погостювавши в маєтку свого друга в с.Великі Лази.

Помічник
св.Микалая

Михайло
Колодко

Бронзова фігурка Миколайчика, що сидить на перилах набережної, є найменшою скульптурою в Україні та має 16 сантиметрів зросту.

«Карпатія»

Михайло
Колодко

Це прототип справжнього пароплава «Карпатія», що був побудований у 1903 році (компанія «Кунарда Лайн» (англ. Cunard Line). Це судно першим прийшло на допомогу та врятувало частину пасажирів «Титаніка».

Джон Лорд

Михайло
Колодко

Скульптор зобразив Лорда з довгим волоссям, в ультрамодних тоді штанах-кльош, жилетці та у чоботах на високих підборах. В руках вокаліста тліє цигарка, і він сидить спиною до набережної.

Енді Ворхол
(Андрій Варгола)

Михайло
Колодко

Енді Ворхол (англ. Andy Warhol, ім'я при народженні: Андрій Варгола, всесвітньо відомий американський митець карпат-русинського походження.

Майкл Стренк Михайло Колодко

Сержант американської армії русинського походження зі Словаччини Майкл Стренк відомий тим, що він входив до групи солдатів, які піднімали прапор на Іодзімі.

Художник Глюк Михайло Колодко

Знаменитий ужгородець частенько виїжджав на авто в гори в пошуках сюжетів. На задньому сидінні лежить картина «Лісоруби» – саме вона принесла йому визнання на виставці у Брюсселі.

Князь Лаборець Михайло Колодко

Князь Лаборець – легендарний засновник Ужгорода та Ужгородського замку. Таке символічне зображення князя нагадує про його трагічну загибель: Лаборця скарали нападники, утопивши у річці Ондава, яка зараз називається Лаборець.

Малий Уж Михайло Колодко

Річка Малий Уж була надзвичайно важливою артерією для Ужгорода та її мешканців. Вона впадала у “великий” Уж у районі нинішнього Боздоського парку і разом із Великим Ужем утворювала острів, на якому знаходилася Замкова гора.

Вольфганг Амадей Моцарт Михайло Колодко

Скульптура розташована у дворіку музичної школи ім. П. Чайковського, адже композитор жив і творив в період, коли Закарпаття перебувало в складі Австро-Угорщини.

Чонтварі - Костка Михайло Колодко

Відомий митець Тиводар Костка-Чонтварі народився у Словаччині, а дитинство провів разом із батьками у відомому своїми винними підвалами закарпатському селі Середнє, де його батько тримав фармацевтичну лавку.

Географія та туризм

*Микола
Шугай*

Михайло
Колодко

Останній карпатський
опришок, Карпатський Робін
Гуд. Саме так понині
називають Миколу Шугая,
який на початку 20 століття
ховався у лісах Міжгірщини.

*Ейфелева
вежа*

Михайло
Колодко

Крихітна Ейфелева вежа. Її
було встановлено влітку 2015
року на честь Днів
французької культури в
Україні.

*Пам'ятник
орієнтуваль-
нику*

Василь
Бедрик

Було відкрито до 50-річчя
проведення перших
всесоюзних змагань, які
започаткували спортивне
орієнтування, як вид спорту
не тільки в Україні, а й на
Закарпатті

*Кістяний
наглядач*

Михайло
Фазан

Позаду лялькового з'явилося
дротяне чудовисько "кістяний
наглядач". Відкритий за
сприяння закарпатського
осередку всеукраїнської
молодіжної громадської
організації – Фондація
регіональних ініціатив

Петро I

Михайло
Колодко

Імператор Петро I ще у XVIII
столітті полюблив випити
доброго закарпатського вина.
Символічно, що пам'ятник
знаходиться біля відомого
дегустаційного залу в
Ужгороді

*Мандрівник у
Мухамад аль
Ідрісі*

Михайло
Колодко

Мандрівник Мухамад аль
Ідрісі у своєму літописі в
1154 році вперше згадав про
Ужгород. Саме відтоді місто
потрапляє на карту Європи

*Пісяючий
хлопчик*

Михайло
Колодко

Ужгородський "маннекен піс"
став завершальним елементом
бювету питної води - Fontanus
Cilicia, що в перекладі з
латини означає — кілікійське
джерело. Сам бювет
виконаний із вулканічного
туфу, спеціально привезеного
в Ужгород із колишньої
території візантійського
царства Кілікія

Використання міні-скульптур дає можливість оновити туристично-екскурсійні маршрути, забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних та інших потреб туриста та екскурсанта. Найбільшим туристичним попитом користується екскурсійний маршрут правобережної частини міста, який включає огляд таких цікавих об'єктів як: Площа Корятовича → провулок «Гірчичне зерно» з оглядом міні-скульптури «Малий Уж» → винні підвали Ракоці, розміщені у старовинній будівлі пивоварні «Совине гніздо», що датується XVIIст., де щорічно 19-20 листопада відбувається знаменитий фестиваль «Закарпатське Божоле» → найдовша липова алея у Європі довжиною 2км 200м з цікавими міні-скульптурами Джону Лорду, Карпатія, Миколайчику → Ужгородський замок, побудований ще в середині X ст. в романськоМУ архітектурному стилі → Закарпатський музей народної архітектури (скансен), родзинкою якого є дерев'яна лемківська церква, побудована в 1777 р. Щодо проблем, що погіршують перспективи розвитку екскурсійної діяльності в містах, ТО ЦЕ системні соціально-економічні проблеми – низький рівень доходів людей, не належний рівень громадської безпеки, незадовільний стан транспортної інфраструктури, нерозвиненість індустрії гостинності, а іноді не відповідність професіоналізму гід тощо.

Висновки. Отже, міні-скульптури, пам'ятки історії та культури – важливі об'єкти огляду на туристичних маршрутах, екскурсіях, подорожах, їх вважають цінним джерелом інформації, чинником формування національної свідомості містян.

Використані джерела:

1. City tourism: national capital perspectives/edited by Robert Maitland and Brent W. Ritchie. CAB International, 2009. - 280 p.
2. Статистичний щорічник «Закарпаття - 2015». – Ужгород, 2015. – 500с.
3. Протас М.О. Українська скульптура XX століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України / М.О. Протас. – К.: Інтертехнологія, 2006. – 278 с.
4. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи / За заг. ред. І.М.Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Харків: ХНАМГ, 2011. - 288 с.
5. Туризм як національний пріоритет: колективна монографія / І.М. Писаревський; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Харків: ХНАМГ, 2011. - 284 с.

Использованные источники:

1. City tourism: national capital perspectives / edited by Robert Maitland and Brent W. Ritchie. CAB International, 2009. - 280 p.
2. Статистический ежегодник «Закарпатье - 2015». - Ужгород, 2015. - 500с.
3. Протас Н.А. Украинская скульптура XX века / Институт проблем современного искусства Академии искусств Украины / Н.А. Протас. - М.: Интертехнология, 2006. - 278 с.
4. Туризм и город: опыт, проблемы и перспективы / Под общ. ред. И.М.Писаревського; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. - Харьков: ХНАГХ, 2011. - 288 с.
5. Туризм как национальный приоритет: коллективная монография / И.Н. Писаревский; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. - Харьков: ХНАГХ, 2011. - 284 с.

References:

1. City tourism: national capital perspectives / edited by Robert Maitland and Brent W. Ritchie. CAB International, 2009. - 280 p.
2. Statistical Yearbook "Zakarpattya – 2015". - Uzhhorod, 2015. – 500p.
3. Protas M.O. Ukrainian sculpture of the XX century / Institute of Contemporary Art Problems at the Academy of Arts of Ukraine / M.O. Protas. - K.: Intertekhnolohiya, 2006. - 278 p.
4. Tourism and the City: experience, problems and prospects / I.M. Pysarevsky; Kharkiv National Academy of City Households. - Kharkiv: KNACH, 2011. - 288 p.
5. Tourism as a national priority: thesis by publication / I. M. Pisarevsky; I.M. Pysarevsky; Kharkiv National Academy of City Households. - Kharkiv: KNACH, 2011. - 284 c.

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Україна, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Мета. Метою статті є розкриття особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного автором літературного та статистичного матеріалу із застосуванням табличного методу.

Результати. Виконано комплексну характеристику особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

Наукова новизна полягає в розкритті особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для викладання дисциплін магістерського рівня з урахуванням професійної підготовки фахівців туризму.

Ключові слова: логістика туризму, військовий туризм, національно-патріотичний вимір.

УДК 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИЗМА С УЧЕТОМ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Цель. Целью статьи является раскрытие особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма».

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного автором литературного и статистического материала с применением табличного метода.

Результаты. Выполнена комплексная характеристика особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма».

Научная новизна заключается в раскрытии особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма».

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для

преподавания дисциплин магистерского уровня с учетом профессиональной подготовки специалистов туризма.

Ключевые слова: логистика туризма, военный туризм, национально-патриотическое измерение.

UDC 911.3

Smyrnov Igor Georgiyovich,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

TOURISM PROFESSIONAL TRAINING CONSIDERING NATIONAL- PATRIOTIC DIMENSION

Goal. The article is to outline the features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

Method. Methodical bases of research lie in the synthesis and analysis of literary and statistical material which was collected by author using the tabular method. Results. Completed a comprehensive description of the features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

Scientific novelty consists in revealing features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

The practical significance of the study is defined by its relevance for teaching on master level of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree discipline " Tourism Logistics."

Keywords: logistics, tourism, military tourism, national-patriotic dimension.

Постановка проблеми. Актуальним питанням професійної підготовки фахівців туризму є відображення національно-патріотичного аспекту, що є особливо нагальним у складних сучасних умовах розвитку України. Цій проблемі приділяється поки що недостатньо уваги, між тим її нагальність та науково-практична важливість не викликає сумнівів.

Аналіз досліджень та публікацій з теми статті показує, що їх на даний час недостатньо. Можна послатися на праці автора [1;2;7], матеріали поточної преси [3; 4;5], інтернету [6 та інші].

Мета статті – розкрити підходи до викладання туристичних та логістичних дисциплін (на прикладі логістики туризму) у національно-патріотичному аспекті; проаналізувати використання туристичних ресурсів, що слугують основою для розвитку військового, військово-патріотичного, мілітарі та інших видів туризму, у т.ч. в Україні (створення Легіону УСС, битви на горах Маківка, Лисоня) під час I та II Світових війн.

Виклад основного матеріалу. Реалізацію національно-патріотичного та виховного аспектів розглянемо на прикладі викладання туристичних та логістичних дисциплін, зокрема, логістики туризму[1]. У складі цього курсу звертається особлива увага до використання тих туристичних

ресурсів, що слугують основою для розвитку військового, військово-патріотичного, мілітарі та інших видів туризму. Відповідні туристичні ресурси у багатьох випадках пов'язані з логістичними особливостями подій військової історії – світової та української. Так, з подіями I Світової війни, сторіччя якої відзначається власне зараз, пов'язаний розвиток відповідних видів туризму, зокрема, це стосується ностальгійного (сентиментального) туризму, військово-музейного тощо. Тут можна послатися на польський досвід, який базується на використанні у туризмі цвинтарів з часів I Світової війни, зокрема, після битв під Танненбергом та Лодзю у 1914-1915 рр. Ці битви відбувалися між німецькими, австрійськими арміями та російською, після чого і залишилися цвинтарі, де поховані загиблі солдати. Нині ці цвинтарі знаходяться на території Польщі, стараннями місцевих влад вони відновлені, приведені до ладу, отримали інформаційне забезпечення, зокрема, у вигляді комплекту карток (Лодзька битва) та використовуються для приваблення туристів - як польських, так і іноземних (особливо з Німеччини)[2]. Логістичний складник цих битв полягав у кращій організації логістично-транспортного забезпечення з боку німецьких та австрійських військ (зокрема, використанні залізниць), в результаті чого росіяни програли ці битви і отримали величезні людські втрати. Оскільки іменних медальйонів у них не було, то їх ховали у великих братських могилах, на яких робили написи типу «500 невідомих російських вояків» тощо. Натомість, у німецькому та австрійському війську кожний солдат і офіцер мав іменний медальйон, тому на їхніх могилах вказане прізвище, ім'я, військове звання тощо. Цим цвинтарям, які зосереджені, зокрема навколо міста Лодзь, вже виповнилося біля 100 років, але стараннями польської влади та відповідних амбасад у Польщі вони відновлені та нині користуються великою увагою туристів. Логістичний і туристичний аспекти Таненберзької та Лодзької битв детально розкриті у статтях автора [2 та ін.]. Можна лише додати, що на відміну від Лодзької битви, після якої залишилось багато цвинтарів біля м.Лодзь, на місці Таненберзької битви, де був споруджений потужний пам'ятник цій німецькій перемозі у 1920-30 рр., нині практично нічого немає, як і самого м.Таненберг, оскільки все це було знищено під час бойових дій у тогочасній Східній Пруссії у II Світовій війні. Зараз на цьому місці знаходяться польська «вешь» (село) Стенбарк, що належить до Вармінсько-Мазурського воєводства Польщі, а у польській історіографії ця битва носить назву «Битви Мазурської».

У той же час, Верденська битва, яка відбулася на Західному фронті I Світової війни між німцями та французами у 1916 р., показала логістичну перевагу останніх, які вперше масово застосували автомобільний транспорт для пересування та забезпечення військ. Французи виграли цю битву, але втрати були великі з обох боків. У 2016 р. минуло рівно 100 років цієї, однієї з найбільш кривавих битв Першої світової війни, яка дістала назву «Верденської м'ясорубки» і відбулася біля французького міста Верден (Verdun, фр.). Як і Лодзька битва, Верденська тривала

декілька місяців і забрала разом понад 300 тис. життів німецьких і французьких солдатів (відповідно 143 та 162 тис.). А почалася все з того, що після низки кривавих битв на Західному та Східному фронтах у 1914-1915 рр. (у т.ч. Танненбурзької та Лодзької) кайзерівська Німеччина вже не мала достатньо сил для наступу на широкому фронті. Тому було обрано вузьку ділянку, яка вдавалася в позиції німецьких військ у кшталті невеликого виступу. Прорив тут французької оборони, оточення та розгром 8 французьких дивізій забезпечили німецькій армії можливість стрімкого наступу на Париж, де кайзер Вільгельм II розраховував прийняти капітуляцію Франції. План битви розробив начальник німецького польового штабу генерал Еріх фон Фалькенгайн. Він був прихильником ведення «війни на виснаження». Сутність цієї концепції полягала у тому, щоб знищити якомога більше сил супротивника, а потім задіяти резерв і здійснити прорив фронту. У Фалькенгайна були певні підстави розраховувати на успіх, оскільки на обраній ділянці фронту вдалося створити подвійну чисельну перевагу німецьких військ, а найголовніше – п'ятикратну перевагу з важкої артилерії. Німецький очільник передбачав її вогнем знищити французькі війська на вузькій 12-кілометровій ділянці фронту на північ від Вердену, на східному березі річки Маас, а після захоплення форту Дуамон – наступати углиб Франції. За даними німецької розвідки, французи на початку 1916 р. частково обеззброїли форти біля Вердену, прибравши з них важкі гармати. Виходячи з цього, німці планували легко захопити французькі укріплення, застосувавши нову на ті часи зброю – вогнемети. Битва почалася вранці 21 лютого 1916 р. Німці виставили 72 стрілецькі дивізії проти 34 французьких, біля тисячі німецьких гармат протягом восьми годин вели вогонь по французьких позиціях, але, незважаючи на величезні втрати, французи зуміли в цілому втримати фронт. За два дні жорстоких боїв німецькі війська змогли просунутися всього на 5 км. Але вогонь артилерії кайзера нищив ряди французів. 25 лютого німці захопили форт Дуамон, а потім й інші французькі укріплення. Через деякий час німецький наступ загальмувався через те, що їхні стрілецькі частини відірвалися від важкої артилерії, що їх підтримувала (підвела логістика). Напрямок головного удару німецьких військ було вирішено перенести зі східного на західний берег річки Маас. У битві за форт Во французи зазнали величезних втрат, втративши 75 % особистого складу. Але й німці за декілька днів битви втратили загиблими та пораненими біля 70 тис. вояків. Оборonoю в районі Вердена командував генерал Анрі Петен – той самий, який у 1940 р. після поразки Франції підписав перемир'я з нацистською Німеччиною та створив у курортному містечку Віші маріонетковий уряд, що повністю залежав від Третього рейху. Але 1916 р. генерал Петен хоробро командував французькими військами, закликавши у своєму наказі: «Зберігати мужність! Перемога буде за нами!». Французьке командування застосувало дієві заходи задля усунення загрози оточення на підставі інноваційного використання новітнього на той час автомобільного

транспорту. По єдиному шосе, що зв'язувало Верден з тилом, на шести тисячах автомобілів було здійснене перекидання французьких військ з інших ділянок Західного фронту. За період з 27 лютого до 6 березня 1916 р. на автомашинах до Вердену французами було доставлено біля 200 тис. солдат та 25 тис. тон військових вантажів. Було налагоджено ефективну систему розвантаження військового спорядження та боєприпасів, що надходили, так, розвантаження автоешелона з 300 тонами боєприпасів займало не більше трьох годин. Як результат ефективної організації військового постачання французьких військ, була забезпечена їх чисельна перевага у півтора рази як у живій силі, так і в озброєнні, що дозволило зупинити німецький наступ. Але німецькі війська не припиняли відчайдушних атак на французькі укріплення. У червні 1916 р. їм вдалося захопити форт Во, але далі на захід вони просунулися вже не змогли. Людські резерви були практично всі вичерпані, перевага в артилерії втрачена, а новітні французькі винищувачі «Ньюпор» з досвідченими льотчиками, що були перекинуті під Верден, забезпечила панування у небі над полем бою. У травні – червні 1916 р. відбулася кульмінація битви. 22 травня після потужної артпідготовки французи спробували захопити форт Дуамон, але німці контратакою вибили їх та повернули напівзруйнований форт. При цьому 5-а стрілецька дивізія французів втратила половину свого особистого складу. Із змінним успіхом проходили бої і за інші укріплення під Верденом. Німці застосували отруйну речовину фосген, що призвело до великих втрат серед французьких військ, але вони витримали удар німців, не дозволивши їм розвинути успіх. У липні 1916 р. англійські війська розпочали потужний наступ на річці Соммі. Генерал фон Фалькенгайн залишився без резервів і був змушений припинити наступальні операції під Верденом. Французи цим скористалися: вони підтягли резервні дивізії до Вердену, посилили артилерію, дорозвідали ворожі позиції. 22 жовтня 1916 р. німецька артилерія почала з ними дуель, яку прогнала через те, що французькі літаки-розвідники визначили їх місцезнаходження і переказали своїм артилеристам координати німецьких батарей, в результаті чого понад половину їх було знищено. Важкі гармати французів зруйнували форт Дуамон, і французька піхота захопила його практично без опору. Всього за півдня французькі війська зуміли повернути територію, за яку німці воювали протягом декількох місяців. У жовтні-листопаді 1916 р. французи змогли витіснити німецькі війська з усіх раніше втрачених позицій, ще й захопити 11 тис. полонених. На кінець 1916 р. лінія фронту стабілізувалася, отже, битва під Верденом закінчилася «бойовою нічиєю». Якщо оцінити військові втрати сторін, то французів у цій битві загинуло більше, ніж німців. Але якщо оцінювати з політичної точки зору, то Німеччина отримала поразку, оскільки так і не змогла досягти своєї головної цілі – захопити Париж. Матеріальна та людська перевага країн Антанти була більшою, ніж у країн Троїстого союзу. А тому поразка Німеччини та її союзників у Першій світовій війні була справою найближчого часу.

Відповідний музей у м. Верден (Франція) відображає цю подію і користується значною популярністю у туристів, що приїжджають сюди з багатьох країн Європи та світу. У цій битві, що тривала з лютого до грудня 1916 р., загинуло понад 300 тис. французьких та німецьких вояків, тому вона увійшла в історію під назвою «Верденська м'ясорубка». Біля м. Вердена існує військовий цвинтар, а також осуарій Дуамон, де знаходяться відповідні поховання. У травні 2016 р. тут був урочисто відкритий меморіал в присутності канцлера Німеччини А. Меркель та президента Франції Ф. Олланда, які підкреслили, що нині м. Верден став символом миру та франко-німецької дружби і притягує багатьох туристів.

Військові події I Світової війни не минули й Україну, яка тоді була поділена між Російською (схід) та Австро-Угорською (захід) імперіями. У 1916 р. у м. Стрий був створений Легіон українських січових стрільців, який відзначився у битвах на горах Маківка та Лисоня. Українські січові стрільці (УСС) – українське національне військове формування у складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців. Вони відгукнулися на заклик Головної Української Ради 6 серпня 1914 р. і стояли під проводом Української Бойової Управи. УСС були українськими частинами на бойовій карті тогочасної Східної Європи, мали велике значення для відновлення давніх козацьких військових традицій, для зростання українського патріотизму, а живим символом УСС стала пісня «Червона калина». Осередком добровольців спочатку був Львів, а трохи згодом – Стрий. Легіонерів поділили на два батальйони (за українською національною козацькою термінологією – курені) та один напівбатальйон (напівкурінь). Курені ділилися на сотні по 220 осіб. До складу сотні входили 4 чоти (взводи). Чота складалася з 4 роїв (відділень). А один рій налічував 10-15 стрільців. Зазвичай сотня в бойових умовах нараховувала 100-150 вояків, 2 ремісників, писаря та його помічника (табл.1). Військові посади і відповідні звання в Українському Легіоні називалися згідно з національно-історичною термінологією: очолював курінь курінний отаман чи просто курінний (відповідав сучасному званню майора), а на всі посади нижче курінного призначались добровольці. Командира сотні називали хорунжий або сотник (капітан). Командування легіоном здійснював полковник або підполковник австрійської армії, часто – українець за походженням. Із двадцяти тисяч добровольців відібрали лише дві тисячі. Такий суворий відбір частково пояснювався тим, що українцям неповністю довіряли, оскільки австро-угорське командування побоювалося, що українські вояки повернуть зброю проти них. Але ці побоювання були безпідставними, УСС проявили себе як хоробрі воїни. Збереглися документи, де навіть тогочасна польська преса захоплювалася бойовим духом українських січових стрільців.

Унікальність формації легіону УСС полягала у тому, що це була перша українська добровільна військова частина. Серед архівних документів є листи батьків з проханням взяти їхніх ще неповнолітніх синів в українську збройну формацію, яка воювала проти військ Антанти,

зокрема Росії. Якщо подивитися на список тих, хто загинув у 1915 р. під час бою на горі Маківка, то там було багато 18-19-літніх хлопців. На військових картах Першої Світової війни гора Маківка визначалася як «висота 958», а після весни 1915 р. увійшла в історію як символ героїзму Січових стрільців. Запеклі бої за гору Маківку у Карпатах (8 км на північ від Славського, висота 958 м над р.м.) тривали на східному фронті Першої світової війни з 29 квітня до 4 травня 1915 р. У бойових діях брали участь підрозділи австро-угорської 55-ї піхотної дивізії фон Фляйшнера (до складу якої входили 7 сотень 1-го та 2-го куренів УСС) та російськоімперські війська 78-ї піхотної дивізії генерала Альфтана. «Ціною питання» було оволодіння панівною висотою, тобто горою Маківка. Імператорська армія Росії вже понад півроку тримала Галичину в окупації і тепер розраховувала прорвати лінію фронту і через Карпати піти на Угорщину та далі на Відень. Від битви на Маківці великою мірою залежало майбутнє війни. Героїчні оборонці Маківки зірвали стратегічні плани російського командування. Здобуття вершини ним планувалося на 29 квітня, проте стало можливим лише 4 травня, коли були задіяні усі російські резерви. Особливою мужністю під час боїв за Маківку відзначився Легіон УСС, що відобразилось у народній па'м'яті. Внаслідок величезних втрат (понад 3 тис. убитих та поранених) російські війська не змогли продовжити наступ і через кілька днів були змушені відступити перед австрійськими підрозділами, що підійшли на цей плацдарм.

Таблиця 1.

*Військові підрозділи, посади і звання в легіоні УСС
та їх сучасні відповідники**

№ з/п	Військові підрозділи, посади і звання в легіоні УСС		Сучасні відповідники	
	підрозділи	посади/звання	підрозділи	посади/звання
1	Рій	ройовий	відділення	командир відділення, сержант
2	Чота	чотовий	взвод	командир взводу, лейтенант
3	Сотня	сотник	рота	командир роти, капітан
4	Курінь	курінний	батальйон	командир батальйону, майор
5	легіон (полк)	полковник	полк	командир полку, полковник

*складено автором за [3]

Маківка залишилася особливою сторінкою як в історії України, так і в історії багатьох українських родин. За радянських часів у тих, хто піднімався на Маківку, до могил Січових стрільців, могли бути неприємності, оскільки режим замовчував історію Маківки, намагався зробити так, щоб подвиг стрільців затягнуло болотом забуття. Але – не вдалося. Нині на горі Маківка споруджено Пантеон слави стрілецтва (1999

р.) - меморіал, що в центрі має великий хрест з капличкою всередині та триптихом – мозаїчним зображенням Матері Божої, Святого Георгія і архангела Михаїла (вони вважаються покровителями воїнства), а навколо - 50 хрестів з тесаного каменю, бо саме стільки стрільців, як доведено нині, усього загинуло у цій битві [3]. На кожному нагробку вказано ім'я та прізвище загиблих стрільців, на жаль, не позначені (як це було на старих могилах, ще під дерев'яними хрестами) назви міст і сіл, звідки родом хлопці, що покоються тут вже понад 100 років. Для туристів, крім меморіалу, буде цікаво ознайомитися з бронзовою таблицею з прізвищами 34 полеглих на горі Маківка, що була вмурована у стіну церкви в селі Тухля у 1930-х рр. та збереглася до наших часів, будучи заштукатуреною під грубим шаром вапна. Також у м.Славському існує музей, присвячений цій битві.

Стрільці створили чимало пісень, які не втрачають популярності вже сто років. При Легіоні УСС діяв просвітницький осередок «Пресова квартира», який займався видавничою та агітаційною справами, видавав газету «Самохотник» («Доброволець»), поетичний журнал «Новініана», сатиричні журнали «Бомба» і «Самопал», «Вісник Пресової Квартири», журнали «Шляхи» і «Червона калина». До УСС добровольцями йшли люди освічені, так серед старшин і стрільців майже 40% було інтелігенції, у т.ч. громадських, політичних діячів, поетів, художників. Недарма на початку 1990-х рр., ще до проголошення незалежної України, існував справжній культ на символи січових стрільців, а їхні пісні живуть і нині.

Відчутних втрат легіон УСС зазнав на початку липня 1917 р. у бою під Конюхами, під час так званої «офензиви Керенського». Врятуватися вдалося лише близько 400 старшинам і стрільцям. З них сформували новий курінь УСС, який здійснив похід до Збруча, а в лютому 1918 р. вирушив у похід на Україну з австрійсько-угорськими військами. Згодом австро-угорці приділили курінь до групи полковника Василя Вишиваного. Також слід відзначити участь формації січових стрільців під командуванням генерала Марка Безручка (за польськими джерелами [4]), у Варшавській битві, що відбулася 15 серпня 1920 р., разом з Військом Польським. Отже, завдяки УСС, українське військо має безпосереднє відношення до Дня Війська Польського, що святкується щорічно саме 15 серпня, а військове гасло тих часів – «За нашу та вашу свободу», набуває в сучасних умовах підвищеної актуальності.

Отже, українські січові стрільці стали зародком української національної армії, їхні військові звитяги мали велике значення для відновлення давніх козацьких військових традицій, зростання українського патріотизму. У Центральному державному історичному архіві України у Львові Легіону УСС присвячений 363-й фонд, у якому нараховується 279 справ. Нині українці активно цікавляться як окремими знаменитими персоналіями Легіону УСС, такими як Осип Назарук, Олена Степанівна, так і шукають біографічні відомості про своїх родичів, що були в УСС, а досвід Легіону використовується у сучасному реформуванні Збройних сил

незалежної України, зокрема їхньої організаційно-управлінської структури, військових посад і звань, військових одностроїв тощо (табл.1).

На горі Лисоня у серпні-вересні 1916 р. відбулися запеклі бої Легіону УСС з переважаючими силами російської армії. Найкривавіший бій відбувся 2 вересня, коли перемогу було здобуто ціною втрати більш як половини особового складу українського легіону: 81 вояк убитий, 293 – поранені, 285 - потрапили у полон. Такою ціною Легіон УСС зупинив наступ російського агресора на Бережани і його бойову операцію «Брусилівський прорив». Вшанування століття подвигу Січових стрільців відбулося цього року у новому, значно ширшому масштабі, основними складниками якого стали: проведений вперше Мілітарний фестиваль українського стрілецтва, у межах якого у с. Посухів, що біля підніжжя Лисоні, з'їхалося близько 5 тис. учасників і гостей; з Тернополя до Посухова прибув спеціальний «Потяг українських звитяг»; відбулося освячення стрілецького цвинтаря, де спочивають учасники того столітнього бою, та перепоховання останків Січових стрільців, а також урочисте сходження учасників заходу на г. Лисоню алеєю, обсадженою червоною калиною. Ще у 1994 р. на вершині Лисоні був встановлений Хрест скорботи і слави, а на мармурових плитах - викарбувані імена полеглих героїв. Поруч з Хрестом збудовано капличку, яку до століття бою реконструювали та розписали новими іконами, на яких зображено як Січових стрільців, так і новітніх героїв, які уже в наш час віддали своє життя за Україну. У заходах з вшанування століття бою на г. Лисоні взяли участь сивочолі ветерани УПА, 91-річна дочка Січового стрільця Надія Ярема, хлопці і дівчата з патріотичних молодіжних організацій, відомі громадські діячі, туристи та прочани з усієї Галичини та України. На гостей чекали різноманітні заходи, серед яких: реконструкція пам'ятного бою, урочисте погашення спеціальної марки та поштового конверта, виставка світлин і художніх творів, концерт гуртів та мистецьких колективів. Очільники Тернопільщини відзначили нагородами усіх, хто долучився до створення пам'ятного меморіального комплексу, - художників, артистів, будівельників, волонтерів.

З подіями I Світової війни пов'язане і виникнення гасла «Слава Україні!», що потрапило до українського лексикону в 1920-х рр. минулого століття, як стверджує український історик, голова Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович (табл 2). Так, з історичних джерел відомо, що заклик «Слава Україні!» виник у кінному полку «Чорних запорожців». Це була збройна формація армії УНР, яка, виборюючи незалежність, діяла упродовж 1918-1920 рр. на теренах України. Щоправда, тоді вислів звучав дещо інакше: «Слава Україні!» - «Козакам слава!». Кажуть, так віталось козацтво за часів II Гетьманату Павла Скоропадського. У відповідь промовляли «Гетьману слава!», а з відповіддю «Героям слава!» це було традиційне привітання кубанського козацтва, яке розглядалось як частина України. Адже у 1918-1920 рр. існували спроби включення Кубанської народної республіки до складу

УНР. Також подібним чином вітали один одного повстанці Холодного Яру. Так, 24 вересня 1920 р. у Медведівці на Черкащині, де колись спалахнула Коліївщина, відбулася нарада холодноярських отаманів, у якій взяли участь командири Степової дивізії та ватажки збройних формувань з інших регіонів. На ній криворізького отамана Степового-Блакитного (Кость Пестушко) було обрано Головним отаманом усіх повстанських загонів Холодного Яру і околиць. Власне Степова дивізія, яка налічувала від 12 до 18 тис. бійців, і поширила вітання «Слава Україні!» - «Україні слава!». А найгучніше воно зазвучало з появою ОУН. Гасло «Слава Україні!» - «Героям слава!» стало символом УПА. Промовляли його пошепки, криючись від ворога, під страхом смерті, оскільки совети за нього катували, вбивали. Але нескорені патріоти готові були терпіти всі муки і, віддаючи життя, на останньому видиху все одно проказували: «Слава Україні!»

Таблиця 2.

Трансформація гасла «Слава Україні!» з відповіддю

№ з/п	Варіанти гасла «Слава Україні!» з відповіддю	Хто і де використовував	Роки
1	«Слава Україні!» - «Козакам слава!»	Кінний полк «Чорних запорожців» армії УНР	1918-1920 рр.
2	«Слава Україні!» - «Гетьману слава!»	Збройні сили України за часів II Гетьманату П.Скоропадського	1918-1919 рр.
3	«Слава Україні!» - «Героям слава!»	Традиційне привітання козацтва Кубанської народної республіки, яка розглядалася, як частина України (за часів існування УНР)	1919-1920 рр.
4	«Слава Україні!» - «Україні слава!»	Гасло повстанців Холодного Яру, що сформували Степову дивізію під командуванням головного отамана Степового-Блакитного (Костя Пестушка)	1920 рік
5	«Слава Україні!» - «Героям слава!»	Символ ОУН/УПА	1930-1950 рр.
		Вітальне гасло сучасної незалежної Української держави	З 1991 р.

*Авторська розробка за [3].

II Світова війна перевагу логістики показує на прикладі операції з висадки військ союзників у Франції 1944 р. Ця операція відома під назвою “Overlord” і є ілюстрацією ретельної логістичної підготовки цієї операції з боку союзницьких військ, що забезпечило її успіх та мінімальні людські втрати. Як результат, терміни II Світової війни були істотно скорочені. Детально логістичні особливості цієї битви розкрито у працях автора [7, 62-74 та ін.]. У 2014 р. відзначалося 70-річчя операції “Overlord”, на якому були присутні не тільки керівництво США, Канади та країн ЄС, але й численні туристи, до послуг яких були підготовлені екскурсії під гаслом «Шляхи звитяги», відповідні музейні експозиції тощо.

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень. Національно-патріотичний аспект професійної освіти в туризмі розглянуто на прикладі логістики туризму. Цей курс акцентує важливість ресурсів військового туризму для розвитку його видів, пов'язаних з формуванням перших українських військових частин, зокрема під час Першої світової війни – Легіону Українських Січових стрільців та їх бойових випробувань у битвах на горах Маківка та Лисоня. Відповідний міжнародний досвід використання військових пам'яток Першої світової війни для розвитку туризму має Польща, що може бути використано також в Україні. Цей напрям слід розглядати як перспективний для подальшого розвитку українського туризму в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Смирнов І.Г. Логістика у туризмі: навч. пос./ І.Г.Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.
2. Смирнов І.Г. Військова логістика як туристичний ресурс (на прикладі пам'яток Першої світової війни): картографічний вимір/І.Г.Смирнов// Часопис картографії: зб.наук.пр. – Вип. 13. – К.:КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – С.109-123.
3. Петров Г. Верденская мясорубка/Г.Петров. – Загадки истории. – 2016.-№16.-С.24-25.
- 4.Вдовиченко Г. Попіл Маківки/Г.Вдовиченко// Високий замок. – 2016.-20-26 жовтня. – С.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle/E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). – S.9.
6. Бої за гору Маківка. [Електронний ресурс] //wikipedia.org
7. Олійник Я.Б., Смирнов І.Г. Міжнародна логістика: Навч.пос./Я.Б.Олійник, І.Г.Смирнов. – К.:Обрії, 2011.- 545 с.

Список использованных источников:

1. Смирнов И. Логистика в туризме: учеб. пос. / И.Г.Смирнов. - М.: Знание, 2009. - 444 с.
2. Смирнов И. Военная логистика как туристический ресурс (на примере памятников Первой мировой войны): картографический измерение / И.Г.Смирнов // Журнал картографии: Зб.наук.пр. - Вып. 13. - М.: КНУ имени Тараса Шевченко, 2016. - С.109-123.
3. Петров Г. Верденская мясорубка / Г.Петров. - Загадки истории. - 2016.-№16.-С.24-25.
- 4.Вдовиченко Г. Пепел Маковки / Г.Вдовиченко // Высокий замок. - 2016.-20-26 октября. - С.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle / E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). - S.9.
6. Взятие горы Маковки. [Электронный ресурс] //wikipedia.org
7. Олейник Я.Б., Смирнов И. Международная логистика: Уч.пос. / Я.Б.Олейник, И.Г.Смирнов. - М.: Горизонты, 2011.- 545 с.

References:

1. Smyrnov I.H. Lohistyka u turyzmi: navch. pos./ I.H.Smyrnov. – K.: Znannia, 2009. – 444 s.
2. Smyrnov I.H. Viiskova lohistyka yak turystychnyi resurs (na prykladi pam'iatok Pershoi svitovoi viiny): kartohrafichnyi vymir/I.H.Smyrnov// Chasopys kartohrafii: zb.nauk.pr. – Vyp. 13. – K.:KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2016. – S.109-123.
3. Petrov H. Verdenskaia miasorubka/H.Petrov. – Zahadky ystoryy. – 2016.-№16.-S.24-25.
- 4.Vdovychenko H. Popil Makivky/H.Vdovychenko// Vysoky zamok. – 2016.-20-26 zhovtnia. – S.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle/E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). – S.9.
6. Boi za horu Makivka. [Elektronnyi resurs] //wikipedia.org
7. Oliinyk Ia.B., Smyrnov I.H. Mizhnarodna lohistyka: Navch.pos./Ia.B.Oliinyk, I.H.Smyrnov. – K.:Obrii, 2011.- 545 s.

УДК 378.147(477):910

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: beydik@mail.ru

Сировець Сергій Юрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ТАБЛИЦІ БЛОКА ТА ШУЛЬТЕ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ОПАНУВАННЯ ДИСЦИПЛІН РЕСУРСНО-ТУРИСТСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Мета. Висвітлити можливості застосування активних методів навчання (таблиці Блока та Шульте) при вивченні дисциплін ресурсно-туристського спрямування (туристські ресурси, рекреаційна географія, географія туризму).

Методика. Використані аналітичний, синтетичний, дедуктивний, індуктивний, монографічний, порівняльно-географічний методи, методи комп'ютерної обробки даних.

Результати. Представлено таблиці Блока та Шульте, які містять, відповідно, 50 і 25 комірок – об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та унікальних рекреаційно-туристських ресурсів національного та регіонального рівня, які виступають чинником концентрації, розвитку та тренування уваги, ефективного використання комп'ютерних технологій для пошуку та виявлення фактажу та інформаційно-ілюстративного матеріалу, пізнання світового, національного культурного та природного надбання.

Наукова новизна. Запропоновано таблиці Блока та Шульте, які виступають інноваційною складовою активних методів навчання, адже є самостійним узагальненням та систематизацією значного масиву ресурсно-туристської інформації.

Практична значимість. Матеріали публікації, її висновки та пропозиції можуть бути використані та використовуються в навчальному процесі ВНЗ України, навчальні плани яких містять дисципліни рекреаційно-туристського та ресурсно-географічного спрямування.

Ключові слова: таблиці Блока та Шульте, об'єкти Всесвітнього та національного надбання, активні методи навчання, переваги та недоліки адаптації таблиць до навчання, узагальнення та систематизація.

УДК 378.147(477):910

Бейдык Александр Алексеевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: beydik@mail.ru

Сыровец Сергей Юрьевич,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ТАБЛИЦЫ БЛОКА И ШУЛЬТЕ КАК ИННОВАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИН РЕСУРСНО- ТУРИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Цель. Раскрыть возможности применения активных методов обучения (таблицы Блока и Шульте) при изучении дисциплин ресурсно-туристского направления (туристские ресурсы, рекреационная география, география туризма).

Методика. Использованы аналитический, синтетический, дедуктивный, индуктивный, монографический, сравнительно-географический методы, методы компьютерной обработки данных.

Результаты. Представлены таблицы Блока и Шульте, содержащие, соответственно, 50 и 25 ячеек - объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО и уникальных рекреационно-туристских ресурсов национального и регионального уровня, которые выступают фактором концентрации, развития и тренировки внимания, эффективного использования компьютерных технологий для поиска фактажа и информационно-иллюстративного материала, познания мирового, национального культурного и природного наследия.

Научная новизна. Предложено таблицы Блока и Шульте, которые выступают инновационной составляющей активных методов обучения, ведь является самостоятельным обобщением и систематизацией значительного массива ресурсно-туристской информации.

Практическая значимость. Материалы публикации, ее выводы и предложения могут быть использованы и используются в учебном процессе вузов Украины, учебные планы которых содержат дисциплины рекреационно-туристского и ресурсно-географического направления.

Ключевые слова: таблицы Блока и Шульте, объекты Всемирного и национального достояния, активные методы обучения, преимущества и недостатки адаптации таблиц к обучению, обобщение и систематизация.

UDC 378.147(477):910

Beidyk Oleksandr Oleksiiovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Syrovets Serhii Yuriiovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:lginfo@ukr.net

TABLES OF BLOCK AND SHULTE AS AN INNOVATIVE COMPONENT OF GAINING PROFICIENCY IN SUBJECTS OF RESOURCE-TOURIST ASPIRATION

Purpose. To highlight possibilities of application active methods of learning (Block and Schulte tables) during learning tourism resources oriented subjects (tourism resources, recreational geography, tourism geography).

Method. Were used analytical, synthetic, deductive, inductive, monographic, comparatively geographical methods, methods of computer processing.

Results. Here you can see Block and Shulte tables that contain, relatively 50 and 25 slots – UNESCO World heritage objects and unique recreation and tourists resource national and region level, which act as a cause of concentration, development and training of mind, effective use of computer technology for further search and detection of facts and information and illustration basis, a cknowledge of world, national, cultural and natural heritage.

Scientific innovation. Were offered the Block and Shulte tables, that act as an innovation part of active studying methods, as it is generalization and systematization of large amount of resource and tourist information.

Practical significance. The publication materials, their conclusions and offers can be used and are using in studying process of institutes of higher learning of Ukraine, learning plans of which contain subjects with recreational-tourist and resource-geographic direction.

Keywords: Block's and Schulte's tables, objects of World and national heritage, active learning methods, advantages and disadvantages of adaptation of tables to studying, generalization and systematization.

Постановка проблеми. Підвищення ролі та ефективності освіти є одним із основних пріоритетів соціальної політики держави. У сучасних умовах реалізації принципів Болонського процесу активні методи навчання (АМН) виступають однією з ключових ланок навчального процесу. Навчальний процес в умовах реформування системи вищої освіти вимагає постійного вдосконалення. Це обумовлено, перш за все, зміною пріоритетів та соціальних цінностей: інтеграційні процеси все більше усвідомлюються як засіб досягнення такого рівня якості освіти, який в найбільшій мірі відповідає розвитку людини, задоволенню її духовних і творчих потреб. Підготовка фахівців для гуманітарних та точних наук вимагає корінної зміни стратегії й тактики навчання у вищому навчальному закладі. Головними вимогами до випускника, крім професійних знань, вмінь та навичок, стають компетентність і професійна мобільність. У зв'язку з цим акценти при викладанні навчальних дисциплін переносяться не тільки на формування знань, вмінь та навичок з боку викладача, а й на сам процес пізнання, ефективність якого повністю залежить від пізнавальної активності самого студента. Успішність досягнення мети залежить не тільки від змісту освіти, але і від того, як засвоюється навчальний матеріал: індивідуально або колективно, в авторитарних чи гуманістичних умовах, спираючись на увагу, сприйняття, пам'ять або на весь особистісний потенціал людини, за допомогою репродуктивних або активних методів навчання. Значну роль у формуванні особистості у навчально-виховному процесі відіграють АМН. Саме вони активізують самостійність мислення, залучають студентів до роботи з великими обсягами інформації, сприяють розумінню сутності проблеми. До основних форм активізації навчального процесу належать: проведення тестування, ділових ігор, тренінгів, застосування опорних сигналів тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Використання активних методів і сучасних педагогічних технологій як складової вищої освіти, їх застосування в навчанні персоналу підприємств і фірм розглядається у роботах як вітчизняних, так і закордонних авторів [1-13, 15-17]. Зазначимо, що ряд ділових ігор, тренінгів, тестів, запропонованих японським менеджментом, західними психологами та організаторами виробництва (Н. Енкельман, М. Біркенбіль, Л. Дж. Пітер, С. Паркінсон, А. Блох та ін.), успішно використовуються як при теоретичному навчанні, так і у практичній діяльності. У той же час активні методи навчання ще недостатньо впроваджуються у формат навчального процесу – нерідко студент віддає перевагу нескінченному блуканню Інтернетом у пошуках часто-густо недоброякісної інформації або комп'ютерним іграм, які скоріше руйнують, ніж розвивають і особистість, і її творче начало. Більш широке застосування активних освітніх технологій (не зменшуючи при цьому значення і технологій комп'ютерних) має поживати та забезпечити креативним наповненням аудиторне і позааудиторне навчання.

Мета статті – висвітлити можливості застосування таблиці Блока як одного з видів психолого-педагогічних технологій при вивченні

географічних, історичних, конструктивно-географічних та ін. дисциплін, запропонувати ряд «ресурсно-рекреаційних опорних сигналів» (останні об'єднують архітектурно-історичну, природно-географічну та комплексну складові об'єктів Всесвітнього надбання).

Виклад основного матеріалу. Таблиця Блока – випадково розташовані числа (або інші об'єкти) для тренування швидкого їх знаходження за порядком (прямокутник зі сторонами 20-30 см, який розбивається на 50 комірок в хаотичній послідовності). Застосовуються для дослідження та розвитку психічного темпу сприйняття, зокрема швидкості зорових орієнтовно-пошукових рухів (що є основою швидкочитання), дозволяє розширити поле зору (широке поле зору скорочує час пошуку інформативних фрагментів текстів). Правила тренування на таблицях Блока полягають в наступному. Вказувати цифри-об'єкти необхідно у зростаючому порядку (від 10 до 59). На психологічних тренінгах цифри вказуються тільки поглядом, а час зчитування однієї таблиці не має перевищувати 25 сек., але для географів ці вимоги не обов'язкові. Перед початком роботи з таблицею погляд фіксується в її центрі. При послідовному пошуку цифр-об'єктів дозволяється фіксація очей в центрі таблиці, а горизонтальних рухів очей бажано уникати. Відстань від таблиці до очей має бути такою ж, як і при читанні звичайного тексту – 25-30 см. При реалізації тренінгу треба уникати перевтоми. При роботі з таблицями Блока слід пам'ятати про те, що тренування не є самоціллю, головне – розширення поля зору.

Заради об'єктивності слід зазначити, що використання таблиць Блока розглядається як наступний крок у розвитку психолого-педагогічних та мнемотехнічних технологій, що застосовуються у географії (попереднім кроком було використання таблиць Шульте) [5-8]. Застосування таблиці Блока в географічних дисциплінах розглядається, як складова окресленого вище тренду. Запропоновану таблицю американський психолог Джозеф Блок (Нью-Йорк) свого часу порівнював з термометром. І хоча вона вимірює не температуру, а увагу людини, первинне завдання у неї було таке, як у градусника: надіслати сигнал про небезпеку. За допомогою простого тесту можна визначити, чи здатний той, кого випробують, стати водієм? Завдання, яке містить таблиця, полягає у послідовному пошуку чисел від 10 до 59 (всього 50 комірок) за фіксований час. Оптимальним результатом є такий пошук, коли кожне число «забирає» 10-20 секунд. Ті, хто втрачає на пошук у 2-3 рази більше часу, теж здатні реагувати на дорожні ситуації, хоч і не дуже швидко. Більш повільним за кермо, за Блоком, краще не сідати. Як, до речі, і занадто спритним, які в цьому тестуванні показують результат в середньому менший за 5 секунд. Такі особи, вважає Блок, схильні перебільшувати свою реакцію, вести авто ризиковано, що може призвести до ДТП [14].

Викладене вище, на нашу думку, може застосовуватись і при тренінгах не тільки географічного, але і будь-якого іншого змістовного предмет-об'єктного наповнення, адже закладені в таблицях Шульте і Блока

принципи – універсальні. Додамо, що застосування таблиць Шульте при вивченні географічних дисциплін було запатентовано [18]. Принципова адаптація таблиці Блока до географії (як і до будь-якої іншої дисципліни) полягає у наступному:

- самостійний пошук студентом зображень (світлин, картин) певної групи (наприклад, рекреаційно-туристські ресурси) – це особливо важливо, адже сучасні інформаційні технології часто-густо дають студенту вже готові відповіді;

- проведення самостійної класифікації, групування, ранжування об'єктів (наприклад, 5 груп по 10 об'єктів у кожній групі – об'єкти громадської, сакральної, садово-паркової, інженерно-технічної, промислової архітектури);

- набуття навичок компонування, редагування, ранжування, виявлення нових об'єктів;

- інші чинники розвитку особистості.

Адаптація таблиць Блока до ресурсно-туристської проблематики – об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Аналіз значної кількості архітектурно-історичних та природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО дав можливість виділити основні з них, які відповідають критеріям гетерогенності (різноманітності), значущості, контрастності (рис. 1.).

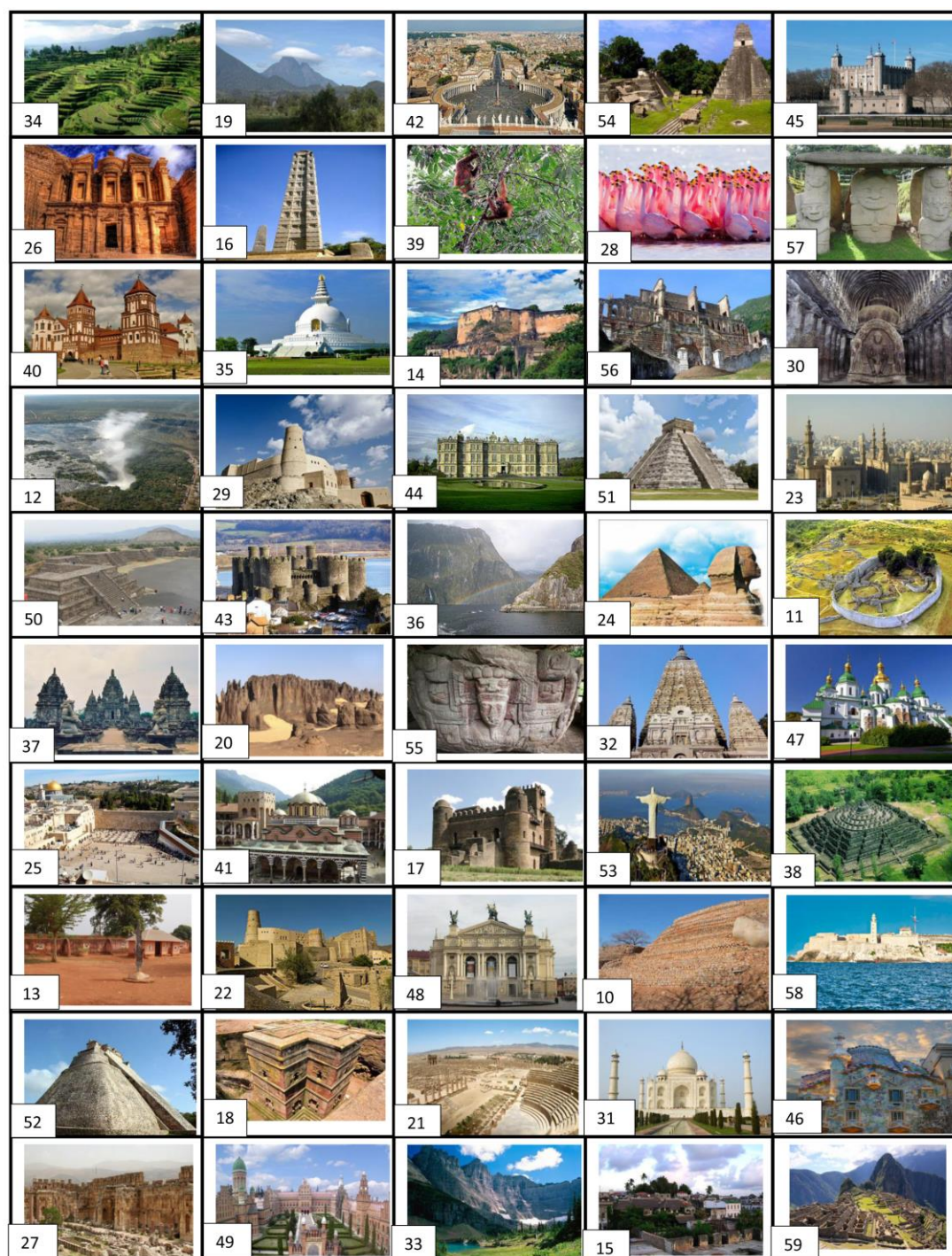

Рис.1. Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в таблиці Блока

1. Африка			
№	Назва	Країна	Тип
10	Руїни Кхамі	Зімбабве	природний
11	Велике Зімбабве	Зімбабве	культурний
12	Мосі-оа-Тунья / Водоспад Вікторія	Замбія та Зімбабве	природний
13	Сідаде-Велья, історичний центр Рібейра-Гранді	Кабо-Верде	культурний
14	Форт Ісус	Кенія	культурний
15	Старе місто Ламу	Кенія	культурний
16	Аксум	Ефіопія	культурний

17	Палац Фасілідеса, Гондер	Ефіопія	культурний
18	Висічені в скелі церкви Лалібели	Ефіопія	культурний
19	Національний парк Вірунга	Конго	природний
<i>2. Арабські країни</i>			
20	Плато Тассілін-Аджер	Алжир	змішаний
21	Стародавнє місто Тімгад	Алжир	культурний
22	Калат-аль-Бахрейн — стародавній порт і столиця Дільмуна	Бахрейн	культурний
23	Історичний район Каїра	Єгипет	культурний
24	Мемфіс і його некрополі — комплекси пірамід від Гізи до Дахшура	Єгипет	культурний
25	Стародавнє місто Єрусалим та його стіни	Єрусалим	культурний
26	Стародавнє місто Петра	Йорданія	культурний
27	Стародавнє місто Баальбек	Ліван	культурна
28	Національний парк Банк-д'Арген	Мавританія	природний
29	Фортеця Бахла	Оман	культурний
<i>3. Азія і Океанія</i>			
30	Печери Еллори	Індія	культурний
31	Тадж Махал	Індія	культурний
32	Храм Махабодхі	Індія	культурний
33	Національний парк Сагарматха	Непал	природний
34	Долина Катманду	Непал	культурний
35	Лумбіні, місце народження Будди	Непал	культурний
36	Субантарктичні острови Нової Зеландії	Нова Зеландія	природний
37	Храмовий комплекс Прамбанан	Індонезія	культурний
38	Храмовий комплекс Боробудур	Індонезія	культурний
39	Заповідні тропічні ліси Суматри	Індонезія	природний
<i>4. Європа і Північна Америка</i>			
40	Мірський замок	Білорусь	культурний
41	Рильський монастир	Болгарія	культурний
42	Історичний центр Риму і володіння Ватикану	Ватикан	культурний
43	Замки та фортеці короля Едуарда I в королівстві Гвінед	Велика Британія	культурний
44	Бленгеймський палац	Велика Британія	культурний
45	Лондонський Тауер	Велика Британія	культурний
46	Роботи Антоніо Гауді	Іспанія	культурний
47	Київський Софійський собор та Києво-Печерська лавра	Україна	культурний
48	Ансамбль історичного центру Львова	Україна	культурний
49	Резиденція митрополитів Буковини та Далмації	Україна	культурний
<i>5. Латинська Америка і Кариби</i>			
50	Доіспанське місто Теотіуакан	Мексика	культурний
51	Доіспанське місто Чичен-Іца	Мексика	культурний
52	Доіспанське місто Ушмаль	Мексика	культурний
53	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	культурний
54	Національний парк Тікаль	Гватемала	змішаний
55	Археологічний парк і руїни Кірігуа	Гватемала	культурний

56	Національний історичний парк — Цитадель	Гаїті	культурний
57	Археологічний парк Сан-Агустін	Колумбія	культурний
58	Фортеця Сан-Педро-де-ла-Рока	Куба	культурний
59	Мачу-Пікчу	Перу	змішаний

Рис.2. Рекреаційно-туристські ресурси АР Крим в таблиці Шульте

Пояснення до рис.2

1. Палац “Ластівчине гніздо” (пам’ятка архітектури та історії, розташована на 40-метровій скелі мису Ай-Тодор , 1912 р.) (м. Ялта, смт Гаспра);
2. Національний заповідник “Херсонес Таврійський” (старогрецьке місто-держава, IV ст. до н.е. – XIV ст.) (м. Севастополь);
3. Лівадійський палац-музей (Великий палац , 1910- 1911) (м. Ялта, смт Лівадія);
4. Генуезька фортеця (г. Фортечна (150 м), 1371-1460) (м. Судак);
5. Фестиваль електронної музики ”Казантип” (с. Попівка, Чорноморський р-н);

6. Аю-Даг (Ведмідь-гора , Бююк- Кастель, 570 м, природний заповідник) (м. Ялта, смт Гурзуф);
7. Інкерманський Свято-Климентіївський печерний чоловічий монастир (пам'ятка архітектури VIII – IX ст.) (м. Інкерман);
8. Воронцовський (Алупкинський) палац (пам'ятка архітектури та історії , архітектори Франц Боффо , Томас Харрісон, 1828) (м.Алупка);
9. Нікітський ботанічний сад (пам'ятка садово-паркового мистецтва, засновник – ботанік Х. Х. Стевен, 1812) (м. Ялта, смт Нікіта);
10. Гора Ай-Петрі (1234 м, пам'ятка природи, Ай-Петринська яйла) (м. Алупка);
11. Ханський палац (пам'ятка архітектури, 1532-1783) (м. Бахчисарай);
12. Пам'ятник затопленим кораблям (встановлений на штучному острові, складеному з грубо оброблених гранітних брил, на відстані кількох десятків метрів від берега у Севастопольській бухті, 1905, автори - естонський скульптор Амандус Генріх Адамсон, архітектор Валентин Августович Фельдман та військовий інженер Оскар Іванович Енберг) (м. Севастополь);
13. Великий каньйон Криму (ущелина в Кримських горах на схилі Ай-Петринської яйли, глибина 250-320 м, довжина 3 км, автошлях Ялта – Бахчисарай) (с. Соколине, Бахчисарайський р-н);
14. Видатний живописець-мариніст, вірмен, Іван Костянтинович Айвазовський (1817 -1900) (автор понад 6 тисяч полотен , все життя прожив у Феодосії, де відкрито його картинну галерею);
15. Водоспад Уч'ян-Су (висота близько 100 м , схил г. Ай-Петрі) (м. Ялта);
16. Видатний письменник Олександр Грін (Олександр Степанович Гриневський) (1880-1932) (жив у містах Феодосія, Старий Крим , де відкриті будинки-музеї) ;
17. Печерне місто Мангуп (розташоване на висоті близько 600 м) (с. Ходжасала, Бахчисарайський р-н.);
18. Балаклавська бухта (м. Балаклава);
19. Масандрівський палац-музей (пам'ятка архітектури XIX ст., палац імператора Олександра III) (смт Масандра, м. Ялта);
20. Успенський печерний монастир (пам'ятка архітектури VIII- XIX ст.) (м. Бахчисарай);
21. Сімферопольський залізничний вокзал (1946-1951, архітектор Душкін О.М.) (м. Сімферополь);
22. Міжнародний дитячий центр “Артек” (підніжжя г. Аю-Даг) (смт Гурзуф, м. Ялта);
23. Видатний письменник і драматург Антон Павлович Чехов (1860-1904) (жив у Ялті, де відкрито будинок-музей);
24. Саки (грязелікувальний курорт міжнародного значення) (м. Саки, Сакський р-н);
25. М'ячурова печера (природна пам'ятка, плато Чатир-Даг) (с.Краснолісся, Сімферопольський р-н).

Аналіз недоліків і переваг адаптації таблиць Блока до географічної, історичної та ін. проблематики. Застосування таблиць Блока як одного з видів АМН у навчальному процесі має свої переваги та недоліки. Аналіз досвіду застосування цієї технології у навчальному процесі дає можливість викласти їх у наступному вигляді.

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
● чинник об'єктивного сприйняття природних, суспільно-політичних, економічних явищ та процесів; ● чинник усунення «білих плям» в історії суспільства, повернення забутих імен; ● чинник ефективного використання комп'ютерних технологій для пошуку та виявлення фактажу та інформаційно-ілюстративного матеріалу; ● можливість використання таблиць для обстеження осіб широкого вікового діапазону, оцінки ефективності роботи, психічної стійкості індивіда, визначення стійкості уваги та динаміки працездатності; ● чинник підвищення та вдосконалення швидкості читання та реакції на зовнішні стимули ● чинник концентрації, розвитку та тренування уваги та мислення; ● чинник розвитку і тренування поля зору («бокового» зору); ● чинник розвитку швидкості зорових орієнтовно-пошукових рухів та периферійного зору; ● визначення стійкості уваги і динаміки працездатності; ● виявлення швидкості простих сенсомоторних реакцій; ● дослідження рухливості основних нервових процесів (збудження та гальмування), характеристики працездатності нервових клітин кори головного мозку (працездатність залежить від сили збудливого та гальмівного процесів); ● вибудовані ілюстративні та асоціативні ряди виступають стимулом активного засвоєння матеріалу, формування його емоційного сприйняття; ● розмаїття первинного матеріалу, який виступає потенціалом та резервом для подальшого комбінування; ● самостійний пошук та вибір студентом (навчальний процес у ВНЗ турисько-	● асиметрія сюжетів (переважання архітектурно-історичних (в т.ч. сакральних) об'єктів); ● складність регіональної ідентифікації природних об'єктів, їх схожість; ● певна примітивність та прямолінійність реалізації технології; ● невисока якість сюжетів та складність їх ідентифікації при тиражуванні (перенесенні на паперові носії, в публікації); ● підвищені вимоги до якості паперових носіїв; ● труднощі відбору та генералізації (узагальнення) первинного матеріалу; ● складність вибору об'єктів, що репрезентують область, регіон, підкреслюють його індивідуальність; ● брак придатних для використання в таблиці об'єктів туристського призначення в ряді регіонів; ● невідповідність світлини реальному туристсько-рекреаційному об'єкту (необізнаність автора або помилка інтернет-ресурсу) ● практична відсутність «географічного» досвіду застосування таблиць Блока, певна інноваційність їх залучення до туристсько-рекреаційної проблематики; ● підвищені вимоги до IQ учасників тренінгу; ● підвищені вимоги до інструктажу (тексту інструкції) щодо участі у тренінгу; ● підвищені вимоги та складність залучення природних об'єктів до таблиці (подібність та схожість багатьох природних об'єктів різних територій); ● обмеженість можливостей реалізації тренінгу в чорно-білому варіанті; ● відсутність світлин ряду об'єктів, брак їх представлення в Інтернеті; ● невисока якість вміщених в Інтернеті зображень та їх поверхневий опис;

рекреаційної спеціалізації) ресурсно-рекреаційних сюжетів; ● використання власних світлин, реалізація індивідуального бачення топ-50-ки об'єктів, їх концентрований «виклад»; ● можливість комбінування, об'єднання ротації складових таблиці; ● використання таблиць Блока як важеля формування регіонального та національного ресурсно-рекреаційног іміджу; ● чинник формування індивідуального світогляду; ● стимул сприймати об'єкти на власні очі (польові експедиційні дослідження); ● перспективи використання туристко-рекреаційного наповнення таблиць Блока (технології, принципу, підходу) у навчанні, на туристських порталах, тестуванні і т. ін.; ● самостійний вибір, визначення та комбінування топ-50-ки туристських об'єктів; ● чинник самостійного пізнання нових територій та об'єктів; ● чинник розвитку креативного мислення; ● чинник пошуку балансу та пропорцій між об'єктами природного та «синтетичного» середовища; ● чинник розвитку індивідуальних дизайнерських та художніх здібностей; ● чинник пізнання культурних надбань різних народів; ● розвиток та реалізація творчих здібностей.	● територіальна диспропорція об'єктів, значна кількість яких припадає на великі міста та культурні центри; ● недостатня обізнаність населення про таблиці Блока.
---	---

Таким чином, сильні сторони переважають слабкі, але останні свідчать про певні недоліки цієї технології.

Висновки та пропозиції:

- розроблено та запропоновано ряд адаптованих до дисциплін ресурсно-туристського спрямування таблиць Джозефа Блока;

- застосування активних методів навчання, в т.ч. адаптованих до географічної проблематики таблиць Блока, сприяє концентрації, розвитку та тренуванню уваги, є чинником ефективного використання комп'ютерних технологій для пошуку та виявлення фактажу та інформаційно-ілюстративного матеріалу, пізнання національних культурних та природних надбань;

- запропоновано 3 варіанти таблиць Блока, які віддзеркалюють природні, культурно-історичні об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (наведено в статті), природні та культурно-історичні святині України;

- технологія використання таблиць Блока може бути застосована як до класичних географічних (економічна і соціальна географія, фізична географія материків і океанів, краєзнавство, географія світового господарства), так і конструктивно-географічних (ринкова діяльність туристських підприємств, рекреаційні комплекси, рекреаційно-туристські ресурси, географія туризму) дисциплін;

- наведено аналіз сильних і слабких сторін адаптації таблиць Блока до навчального процесу, основою якого є реалізація ряду педагогічних експериментів.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О. О. Диверсифікація творчого підходу до конструювання навчального процесу / О. О. Бейдик // Вісник Київського інституту «Слов'янський університет». Сер. Економіка. – 2000. – Вип. 6. – С.23-29.
2. Бейдик О. О. Персонал-технології підготовки фахівців для туристсько-рекреаційної сфери / О. О. Бейдик // Вісник КНУКіМ. Сер. Педагогіка – 2005. – Вип. 12, ч. 1. – С. 47–50.
3. Бейдык А. А. Активные методы обучения в спецкурсах туристско-рекреационного блока / А. А. Бейдык // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 88. – С. 7-11.
4. Бейдик О. О. Застосування активних методів при викладанні рекреаційно-туристичних дисциплін у вищих навчальних закладах / О. О. Бейдик // Туристично-краєзнавчі дослідження. – 2007. – Вип. 7. – С. 214-227.
5. Бейдик О.О. Застосування таблиць Шульте при вивченні рекреаційно-географічних дисциплін / Бейдик О. О., Тертична Ю. В. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2011. – Вип. 14 (26). – С.91-97
6. Бейдик О. О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: Навчальний посібник / О.О. Бейдик, Н. О. Новосад Н.О. – К. : Альтерпрес, 2013. – 572 с.
7. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси Миколаївської області в таблицях Шульте / О. О. Бейдик, І. А. Лазарук // Сучасні тенденції розвитку туризму : Зб. наук. праць. – Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2015. – С. 16-21.
8. Бейдик О. О. Національна та світова археологія в таблицях Шульте / О.О. Бейдик, І. А. Лазарук // Людина та ландшафт: географічний підхід в первісній археології : Мат. Міжнародн. наук. конф. – К. : Стародавній світ, 2016. – С. 32.
9. Бейдик О. О. Застосування таблиці Блока при вивченні рекреаційно-географічних дисциплін. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. Випуск 64. – 2016. – С. 13-18.
9. Бондарчук Л. І. Методи активного навчання в курсі «Основи педагогічної майстерності» / Л. І. Бондарчук, Е. І. Федорчук // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – № І6. – С. 51-56.
10. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2007. – С. 341-343.
11. Володько В. М. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність як один з методів розвитку творчих здібностей студентів / В. М. Володько, Т. В. Іванова // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – № І6. – С. 62.
12. Жукова Р. Ф. Активные методы обучения в концепции перестройки учебного процесса / Р. Ф. Жукова, Ю. В. Кузнецов // Активные методы обучения в системе подготовки специалистов и руководителей. – Л., 1989. – С. 5-13.
13. Лозова В. І. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні психолого-педагогічних дисциплін / Лозова В. І., Золотухіна С. Т., Гриньова В. М. // Вища і середня педагогічна освіта. – 1989. – № 14. – С. 63-68.
14. На цепкий шофёрский глаз // Ровесник. – 1975. – №12. – С. 22.
15. Тарасов В. К. Персонал-технология: отбор и подготовка менеджеров / В. К. Тарасов. – Л. : Машиностроение, 1989. – С. 175-185.
16. Худик В. А. Психологические методики исследования интеллекта и личности: таблицы Шульте / В. А. Худик. – К. : Здоровье, 1994. – 20 с.
17. Щуркова Н. Е. Практикум по педагогической технологии / Н. Е. Щуркова. – М., 1998. – С. 6-7.

18. Свідectво про реєстрацію авторського права на твір №67838. Україна. Наукова стаття «Застосування таблиць Шульте при вивченні географічних та історичних дисциплін» / Бейдик О. О. (Україна). – 15.09.2016.

References:

1. Beidyk O. O. Dyversyfikatsiia tvorchoho pidkhotu do konstruiuvannia navchalnoho protsesu / O. O. Beidyk // Visnyk Kyivskoho instytutu «Slov'ianskyi universytet». Ser. Ekonomika. – 2000. – Vyp. 6. – S.23-29.
2. Beidyk O. O. Personal-tekhnologii pidhotovky fakhivtsiv dlia turystsko-rekreatsiinoi sfery / O. O. Beidyk // Visnyk KNUKiM. Ser. Pedahohika – 2005. – Vyp. 12, ch. 1. – S. 47–50.
3. Бейдык А. А. Активные методы обучения в спetskursakh turystsko-rekreatsyonnoho bloka / A. A. Beidyk // Kultura narodov Prychernomoria. – 2006. – № 88. – S. 7-11.
4. Beidyk O. O. Zastosuvannia aktivnykh metodiv pry vykladanni rekreatsiino-turystychnykh dystsyplin u vyshchykh navchalnykh zakladakh / O. O. Beidyk // Turystychno-kraieznachni doslidzhennia. – 2007. – Vyp. 7. – S. 214-227.
5. Beidyk O.O. Zastosuvannia tablyts Shulte pry vyvchenni rekreatsiino-heohrafichnykh dystsyplin / Beidyk O. O., Tertychna Iu. V. // Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 4. Heohrafiia i suchasnist. – 2011. – Vyp. 14 (26). – S.91-97
7. Beidyk O. O. Rekreatsiino-turystski resursy Mykolaivskoi oblasti v tablytsiakh Shulte / O. O. Beidyk, I. A. Lazaruk // Suchasni tendentsii rozvytku turyzmu : Zb. nauk. prats. – Mykolaiv : MF KNUKIM, 2015. – S. 16-21.
8. Beidyk O. O. Natsionalna ta svitova arkhеologhiia v tablytsiakh Shulte / O.O. Beidyk, I. A. Lazaruk // Liudyna ta landshaft: heohrafichni pidkhid v pervisnii arkhеologhii : Mat. Mizhnarodn. nauk. konf. – K. : Starodavnii svit, 2016. – S. 32.
9. Beidyk O. O. Zastosuvannia tablytsi Bloka pry vyvchenni rekreatsiino-heohrafichnykh dystsyplin. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia. Vypusk 64. – 2016. – S. 13-18.
9. Bondarchuk L. I. Metody aktivnoho navchannia v kursy «Osnovy pedahohichnoi maisternosti» / L. I. Bondarchuk, E. I. Fedorchuk // Vyshcha i serednia pedahohichna osvita. – 1993. – № I6. – S. 51-56.
10. Burlachuk L. F. Slovar-spravochnyk po psykodyahnostyke / L. F. Burlachuk. – SPb. : Pyter, 2007. – S. 341-343.
11. Volodko V. M. Samostiina navchalno-piznavalna diialnist yak ody z metodiv rozvytku tvorchykh zdibnostei studentiv / V. M. Volodko, T. V. Ivanova // Vyshcha i serednia pedahohichna osvita. – 1993. – № I6. – S. 62.
12. Zhukova R. F. Aktivnye metody obucheniia v kontseptsyy perestroiky uchebnoho protsessa / R. F. Zhukova, Iu. V. Kuznetsov // Aktivnye metody obucheniia v systeme podhotovky spetsyalystov y rukovodytelei. – L., 1989. – S. 5-13.
13. Lozova V. I. Problema aktivizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv pry vyvchenni psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin / Lozova V. I., Zolotukhina S. T., Hrynova V. M. // Vyshcha i serednia pedahohichna osvita. – 1989. – № 14. – S. 6Z-68.
14. Na tsepyki shoferskyi hlaz // Rovesnyk. – 1975. – №12. – S. 22.
15. Tarasov V. K. Personal-tekhnologiya: otbor y podhotovka menedzherov / V. K. Tarasov. – L. : Mashynostroenye, 1989. – S. 175-185.
16. Khudyk V. A. Psykholohycheskye metodyky yssledovaniia yntellekta y lychnosti: tablytsy Shulte / V. A. Khudyk. – K. : Zdorove, 1994. – 20 s.
17. Shchurkova N. E. Praktikum po pedahohycheskoi tekhnologyy / N. E. Shchurkova. – M., 1998. – S. 6-7.
18. Svidotstvo pro reiestratsiiu avtorskoho prava na tvir №67838. Ukraina. Naukova stattia «Zastosuvannia tablyts Shulte pry vyvchenni heohrafichnykh ta istorychnykh dystsyplin» / Beidyk O. O. (Ukraina). – 15.09.2016.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОГРАФІЇ

УДК 911.3:32

Ткачук Леоніла Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: inohodez@ukr.net

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – конкретизувати зміст категорії «геополітичний простір» та обґрунтувати систему геополітичних відношень. Це дозволить розглядати геополітичний простір у якості середовища розвитку географічних систем.

Методика дослідження полягає в аналізі трактувань категорій «геопростір», «політичний простір», «геополітичний простір» провідними іноземними та вітчизняними вченими. Порівняльний аналіз підходів вчених політологів та географів дозволив конкретизувати параметри геополітичного простору і актуалізувати зміст поняття «геополітичне відношення».

Результати. Функціональний політичний простір «накладається» на географічний, синтезується з ним, і знаходить нову якість у вигляді геополітичного простору. Територіальні відношення у синтезі з політичними набувають форми геополітичних відношень. Геополітичне відношення розглядається як ключова синтетична категорія геополітики і політичної географії. Геополітичні відношення формують структуру геополітичного простору.

Наукова новизна. Новизна підходу, реалізованого в даному дослідженні, полягає у визначенні сутності геополітичного простору через геополітичні відношення. У статті виявлені різновиди геополітичних відношень за характером взаємодії у просторі (речовинно-енергетична та інформаційна); розкриті атрибутивні характеристики геополітичних відношень, визначені рівні й масштаби їх дослідження.

Практична значимість. Геополітичні відношення, що сформовані під час взаємодії елементів політичної сфери з інтегральним геопростором, видозмінюють середовище (умови) розвитку різних видів людської діяльності. Їх дослідження дає змогу збагатити уявлення про просторові закономірності розвитку різних сфер людської діяльності, зокрема і туризму.

Ключові слова: політичний простір, геополітичний простір, геополітичні відношення.

УДК 911.3:32

Ткачук Леоніла Николаевна
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: inohodez@ukr.net

ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель статьи - конкретизировать содержание категории «геополитическое пространство» и обосновать систему геополитических отношений. Это позволит рассматривать геополитическое пространство в качестве среды развития географических систем.

Методика. Методика заключается в анализе трактовок категорий «геопространство», «политическое пространство», «геополитическое пространство» ведущими иностранными и отечественными учеными. Сравнительный анализ подходов ученых политологов и географов позволил конкретизировать параметры геополитического пространства и актуализировать содержание понятия «геополитическое отношение».

Результаты. Функциональное политическое пространство «накладывается» на географическое, синтезируется с ним, и обретает новое качество в виде геополитического пространства. Территориальные отношения в синтезе с политическими приобретают форму геополитических отношений. Геополитическое отношение рассматривается как ключевая синтетическая категория геополитики и политической географии. Геополитические отношения формируют структуру геополитического пространства. Научная новизна.

Новизна подхода, реализованного в данном исследовании, заключается в определении сущности геополитического пространства через систему геополитических отношений. В статье выявлены разновидности геополитических отношений по характеру взаимодействия в пространстве (вещественно-энергетические и информационные), раскрыты атрибутивные характеристики геополитических отношений, определены уровни и масштабы их исследования.

Практическая значимость. Геополитические отношения, сложившиеся во время взаимодействия элементов политической сферы с интегральным геопространством, видоизменяют среду (условия) развития различных видов человеческой деятельности. Их исследование позволяет обогатить представление о пространственных закономерностях развития различных сфер человеческой деятельности, в том числе и туризма.

Ключевые слова: политическое пространство, геополитическое пространство, геополитические отношения.

UDC 911.3:32

Tkachuk Leonila Mikolayvna,
candidate of geography sciences, associate
professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: inohodez@ukr.net

THE GEOPOLITICAL SPACE AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC INVESTIGATION

Purpose. The purpose of the article is to specify the content of "geopolitical space" and to reveal the system of geopolitical relations. It allows considering the geopolitical space as a sphere of geographical systems' operation.

Methods. The research methodology lies in analyzing of interpretations of notions of "geospace", "political space", "geopolitical space" by the top ukrainian and foreign scientists. A comparative analysis of the approaches of political scientists and geographers allowed to specify the parameters of the geopolitical space and actualize the concept of "geopolitical relations".

Results. The political space overlaps the geographical, synthesizes it, and finds a new quality in the form of a geopolitical space. Territorial ratios in the synthesis with the political take the form of geopolitical relations. The geopolitical relation is considered as a key synthetic category of geopolitics and political geography. The geopolitical relations form the structure of the geopolitical space.

Scientific novelty. The novelty of the approach, implemented in this study, is to determine the nature of the geopolitical space through a system of geopolitical relations. The

article reveals the types of geopolitical relations by the nature of the interactions (physical and energy or information). The attributive characteristics of geopolitical relations are disclosed, the levels and scopes of their research are determined.

The practical significance. Geopolitical relations, formed by the interaction of the elements of the political sphere with integral geospace, modify the environment (conditions) of different kinds of human activity. Their study allows enriching the understanding of the spatial patterns of development of various spheres of human activity, including tourism.

Keywords: political space, geopolitical space, geopolitical relations.

Постановка проблеми. Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується низкою економічних та соціальних феноменів, таких як: радикальне прискорення технічного прогресу, випереджаючий розвиток сектору послуг та інформації, зміна мотивів і характеру людської діяльності, імплементація нового типу виробничих ресурсів, модифікація соціальної структури і становлення нового міжнародного порядку. Це потребує осмислення та зумовлює розвиток новітніх напрямів політико-географічних та геополітичних досліджень. Донедавна політична географія концентрувалася на поясненні особливостей політичного життя та політичних процесів на певній території системою географічних чинників. Нині ж спостерігається переорієнтація фокусу уваги політичної географії, трансформація її об'єктно-предметної сутності на користь інтерпретування географічних процесів і систем з урахуванням чинників політичних. Зокрема пропонується розглядати геополітичний простір, сформований композицією геополітичних відношень, в якості середовища розвитку актуальних форм територіальної організації людської діяльності, зокрема туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Переосмислення класичних геополітичних ідей в контексті сучасних реалій пропонують як зарубіжні дослідники, такі як: П. Бурдьє [1], Дж. Егнью [9], М.В. Каледін [4], В.О. Колосов [5], К. Е. Аксенов, А.Б. Єлачков [3], Ю. Н. Гладкий, Д. М. Замятін так і вітчизняні науковці – М.С. Дністрянський, В. Медісон, С.В. Трохимчук, О.І. Шаблій [7], В.І Стафійчук [6], Б.П. Яценко [8]. Однак потребує подальшого розвитку та уточнення зміст категорії «геополітичний простір», зокрема недостатньо висвітленою лишається взаємодія політичної сфери з іншими компонентами інтегрального геопростору і система географічних, за своїм характером, відношень, що при цьому виникають.

Формулювання цілей статті. У статті розглядаються різні підходи до трактування поняття геополітичний простір. Її метою є обґрунтування системи геополітичних відношень, що дозволить розглядати геополітичний простір у якості середовища розвитку туристичних систем різного масштабу. Для цього: 1) виявлено розбіжності у трактуванні поняття геополітичний простір політологами і географами; 2) розкрито сучасні підходи до предметної сутності політичної географії; 3) виявлено сутність геополітичних відношень, наведено їх типологію.

Виклад основного матеріалу. Географічний простір – фундаментальна категорія географії, яка, однак, залишається дискусійною. У вітчизняній географії традиційно існує два різних підходи до її трактування. Зокрема, геопростір розуміється як форма буття об'єктів, що самоорганізуються, та як математико-геометрична формалізація відношень, що виникають в процесі їх розвитку та взаємодії. Однак, при наявному плюралізмі думок, беззаперечне досягнення географічної науки в тому, що геопростір, за будь-якого з підходів, постає як сукупність планетарно локалізованих сутностей та відношень між ними, на відміну від філософського трактування простору як контейнера, порожнього вмістилища для речей.

Що стосується геополітичного простору, то розбіжностей у трактуваннях ще більше. Політологи акцентують увагу на тому, що політичний простір (сфера) є широким поняттям, що охоплює всю існуючу сукупність політичних явищ і відносин, як виражених в фізичному просторі (геопросторі), так і позапросторових у вузькому сенсі цього слова (тобто таких, що існують лише в метапросторі, у «просторі ідей»). Отже, політичний геопростір - проекція політичної сфери життя суспільства на земну поверхню, яка надає йому «фізичний» характер, розкриваючи вплив середовища на політику. Насправді ж, і це відмічається багатьма вченими-геополітиками, функціональний політичний простір не просто «накладається» на географічний, а синтезується з ним, отримуючи нову якість у вигляді геополітичного простору.

За М.В. Каледіним, геопростір, з яким має справу політична географія, це багатомірна єдність матеріального субстракта планетарних сфер – природної, економічної, соціальної, етнічної, політичної, екологічної, ідеологічної та інш. – в умовах якої здійснюється різноманітна діяльність суспільства, зокрема політична [4]. Суспільно-географічні простори (політичний, економічний, конфесійний та інш.) у свою чергу складаються з різних компонентів, що мають свої територіальні проекції. Це зокрема: суб'єкти, функціональна інфраструктура, індивідуальна і масова свідомість, специфічні форми діяльності, ресурсне середовище даної діяльності. Один з п'яти зазначених компонентів може бути провідним, тоді як інші об'єднуються з ним за допомогою специфічних відносин. Так, для політичної географії і геополітики провідним є простір політичної діяльності, який може розглядатися як разом з іншими чотирма, через систему внутрішньо- та міжкомпонентних зв'язків, так і самотійно. Таким чином, політичні відносини мають територіальну проекцію, тобто певним чином розподілені і структуровані в географічному просторі, а одже є геополітичними, і разом з політичною діяльністю формують політико-географічний простір. Політико-географічний простір - це не просто середовище політичної діяльності (в тому числі фізико-географічне), але і сама ця діяльність, взята з атрибутивної точки зору [4]. До нього потрапляють як усі «прив'язані» до Землі політичні феномени, так і політичні феномени, для форм існування і

прояву яких значну або навіть визначальну роль відіграє їх залученість до географічних (територіальних) відношень. Іншими словами, геопросторовий вимір визначає змістовні і сутнісні параметри багатьох політичних феноменів, в той же час багато політичних феноменів відображаються в геопросторі [3]. Саме подібний перетин явищ і цікавить політичну географію та геополітику.

Іноземні дослідники, у свою чергу, відзначають важливість географічного підходу до дослідження феноменів політичної сфери життя суспільства. Один із засновників концепції соціального простору П. Бурдьє відзначав, що соціальні структури і дистанції конвертуються в фізичний простір в більш-менш деформованому вигляді за допомогою присвоєння ділянок простору і натуралізації соціальних відносин [1]. Дж. Егнью у концепції «політико-географічних місць» [9], з одного боку визначає політико-географічне місце як осередок політичного простору, як поле суспільних взаємодій на різних ієрархічних рівнях, від локального до глобального. З іншого - акцентує увагу на просторовому контексті, ефекті місця, обґрунтовуючи територіальні відмінності, які виникають у ході політичних процесів [8].

Глобальний геополітичний простір є граничним об'єктом дослідження як для геополітики, так і для політичної географії (на глобальному рівні політико-географічний простір збігається з геополітичним). При цьому політичні феномени мають окремі геопростори, що складаються з власного внутрішнього геопростору і геопростору (поля), що зазнає суттєвого зовнішнього впливу. Саме в цьому сенсі можливо вживання терміна «простір» у множині. Аналогічний випадок – силові поля, що генеруються суб'єктами міжнародних відносин та визначаються їх здатністю здійснювати свій геополітичний інтерес, є частковими геополітичними просторами, які тільки взаємодіючи (пронизуючи і накладаючись), а не простою сумою, формують глобальний геополітичний простір.

У сучасному світі спостерігається кардинальне ускладнення геополітичної структури через розширення кола акторів міжнародних відносин, посилення взаємозалежності та формуванні глобальних мереж, як актуальної форми просторової організації суспільства. В таких умовах, елементарними абстрактними об'єктами політико-географічного дослідження стають геополітичні відношення, тоді як геополітичний простір трактується як простір геополітичних відношень. Це відображає актуальний вектор розвитку політико-географічних досліджень у бік інтерпретування географічних процесів і систем з урахуванням політичних чинників, на противагу класичним геополітичним концепціям, де політичні феномени трактувалися з урахуванням чинників географічних.

Територіальні відношення у синтезі з політичними набувають форми геополітичних відношень. Названі компоненти, злившись в одне, не просто додають свої параметри, а завдяки принципу емерджентності утворюють

об'єкт зовсім іншої якості зі своїми властивостями і параметрами. З'являються специфічні поняття, які не можуть бути типізовані ні як чисто географічні, ні як чисто політичні. Наприклад, «анклав», «окупація», «адміністративно-територіальна одиниця», «сфера впливу». У комплексі різних геополітичних відношень сплетіння обох компонентів стає ще більш складним і динамічними.

Геополітичні відношення різняться за характером взаємодій у геопросторі (речовинно-енергетична та інформаційна). Геополітичні відношення інформаційного типу відображають зв'язки між локалізованими політичними структурами і не залежать від характеру проміжних просторів. Це зв'язки типу «об'єкт - об'єкт», важливішу роль відіграє якість об'єктів, ніж їх розташування. Такими є відношення: іміджеві, союзницькі, компліментарності, оцінки, подібності та відмінності [3]. На противагу виділяються геополітичні відношення цілковито залежні від характеру проміжного геопростору, зв'язки типу «об'єкт – територія - об'єкт». Вони найчастіше пов'язані з речовинно-енергетичними взаємодіями: транспортні зв'язки, військові дії, міграції та інш. [3]. У даному контексті особливої ваги набувають протяжність, характер і багатоваріантність просторових «трас» взаємодії. Окремими випадками серед них можуть бути геополітичні відношення, для яких суттєвим є наявність/відсутність бар'єрів (транскордонне співробітництво, ізоляція). Методологічно важливо розглядати геополітичні відношення в контексті різних рівнів і масштабів. Такий підхід є традиційним для суспільної географії. По-перше – в контексті інших геополітичних і географічних відносин того ж регіону або геополітичної системи. По-друге – в контексті умов глобального, регіонального і локального геополітичних просторів. А також у «історичному» розрізі – в контексті множинних варіантів минулого розвитку та можливих сценаріїв майбутнього.

Серед геополітичних відношень виділяються не тільки дійсні, а й потенційні, а також «реліктові» відношення. Крім того, виходячи з діалектичної єдності політичного буття і політичної свідомості, їх можна розділити на матеріальний і ідеологічний (ментальний) рівні [3]. Останній включає геополітичні відношення в сфері політичної свідомості. Для зовнішнього спостерігача «суб'єктивні» геополітичні уявлення є досить об'єктивними, які потрібно досліджувати, бо вони безпосередньо впливають на геополітичний процес. В. А. Дергачов, наприклад, надає їм таку значимість, що навіть сам геополітичний простір визначає через геополітичні відношення, що об'єднують людей «панідеею» [2]. В останні десятиліття набула широкого поширення «критична геополітика». Її підхід заснований саме на вивченні геополітичного сприйняття простору політичними діячами, спільнотами і творцями геополітичних доктрин.

Отже, структура геополітичного простору формується на матеріально-фізичній і ідейно-духовній засадах одночасно. У функціональному політичному просторі можна виявити деякі «згущення» - кластери політичних відносин, які в проекції на геопростір, відповідають

не тільки соціальним групам, а й територіями держав, а також територіям, що знаходиться під контролем недержавних суб'єктів геополітичного процесу. Тієї ж особливостю володіють і масові когнітивні простори – їх характер часто обумовлений культурними особливостями, пов'язаними з тими чи іншими територіальними спільнотами [3].

Геополітичний простір є складовою інтегрального геопростору, поряд з економічним, соціальним, фізичним. Взаємне накладання компонентів створює диференціацію інтегрального геопростору – суспільно-економічних та природних умов діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що геополітичні відношення, тобто такі, що сформовані під час взаємодії елементів політичної сфери з інтегральним геопростором, видозмінюють середовище (умови) розвитку різних видів людської діяльності. З іншого боку, логічно припустити, що геополітичний простір (як складова інтегрального), у свою чергу, трансформується у результаті політичної діяльності, спрямованої на перетворення неполітичних сфер геопростору (для економічних, культурних та інших неполітичних потреб). Територіальні відношення беруть участь в конструюванні геополітичних незалежно від первісної мети їх формування. Особливо інтенсивно цей процес відбувається у кластерах, центрах політичної діяльності (на глобальному рівні – глобальних містах). Так, наприклад, розвиток туризму у прикордонних районах сусідніх держав може сформувати сталі економічні за своїм характером міжнародні зв'язки, що потенційно може призвести до трансформації геополітичного простору, зокрема створення транскордонного регіону. Таким чином, об'єктом політико-географічного дослідження може бути система політичних факторів, що через формування геополітичних відношень, впливає на розвиток різних сфер людської життєдіяльності. Такого роду дослідження стають дедалі актуальнішими у все більш глобалізовану світлі, де політичні рішення приймаються все більшим колом акторів, які за рахунок технологічного прогресу мають змогу значно розширити територіальні межі власних силових полів, формуючи мережеві структури планетарного масштабу.

Висновки. Кардинальне ускладнення геополітичної структури через посилення взаємозалежності та розширення кола акторів міжнародних відносин вимагає перегляду традиційних підходів та напрямів геополітичних та політико-географічних досліджень. В умовах, коли перспективна модель світоустрою все частіше описується концепцією геополітики взаємодії, а політико-географічні дослідження концентруються на інтерпретації географічних процесів з урахуванням політичних чинників, елементарними абстрактними об'єктами політико-географічного дослідження стають геополітичні відношення, а геополітичний простір, відтак, трактується як простір геополітичних відношень. Геополітичні відношення, що сформовані під час взаємодії елементів політичної сфери з інтегральним геопростором, видозмінюють середовище (умови) розвитку різних видів людської діяльності. Їх

дослідження дає змогу збагатити уявлення про просторові закономірності розвитку різних сфер людської діяльності, зокрема і туризму.

Список використаних джерел

- 1.Бурдьё П. Физическое и социальное пространства // Бурдьё П. – СПб.: Алетея, 2007. – 288 с.
- 2.Дергачев В.А. Геополитика. Учебник для вузов / В.А. Дергачев — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 526 с.
- 3.Елацков А. Б. Политическое геопространство как объект исследования. III. Пространство геополитических отношений / Елацков Алексей Борисович //Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 7. Геология. География. — № 4 — 2013. — С. 152-163.
- 4.Каледин Н. В. Политическая география: истоки, проблемы, принципы научной концепции. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1996. 164 с.
- 5.Колосов В. А. Геополитика и политическая география / В. А. Колосов, Н.С. Мироненко. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 479 с.
- 6.Стафійчук В. І. Методологічні підходи в геополітиці / В. І. Стафійчук // Економічна і соціальна географія. Наук. Зб. — К., 2007. — Вип. 57. — С. 26-32.
- 7.Шаблій О.І. Основы загалльної суспільної географії. Підручник. // Шаблій О.І — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. — 444 с.
- 8.Яценко Б. П. Особливості територіально-політичних систем національного і транснаціонального рівня (до проблем концепції географічних місць) / Б. П. Яценко // Геополитика и экогеодинамика регионов. — Симферополь, 2014. — Т. 10, вып. 2. — С. 69–72.
- 9.Agnew J. Geopolitics: Re-visioning World Politics / John Agnew. — London and New York: Routledge , 2003. — 154 p.

Список литературы:

- 1.Бурдьё П. Физическое и социальное пространства // Бурдьё П. – СПб.: Алетея, 2007. – 288 с.
- 2.Дергачев В.А. Геополитика. Учебник для вузов / В.А. Дергачев — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 526 с.
- 3.Елацков А. Б. Политическое геопространство как объект исследования. III. Пространство геополитических отношений / Елацков Алексей Борисович //Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 7. Геология. География. — № 4 — 2013. — С. 152-163.
- 4.Каледин Н. В. Политическая география: истоки, проблемы, принципы научной концепции. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1996. 164 с.
- 5.Колосов В. А. Геополитика и политическая география / В. А. Колосов, Н.С. Мироненко. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 479 с.
- 6.Стафійчук В. І. Методологічні підходи в геополітиці / В. І. Стафійчук // Економічна і соціальна географія. Наук. Зб. — К., 2007. — Вип. 57. — С. 26-32.
- 7.Шаблій О.І. Основы общественной географии. Учебник / Шаблій О.І . — Львов: Издательский центр ЛНУ имени Івана Франка, 2003. — 444 с.
- 8.Яценко Б. П. Особенности территориально-политических систем национального и транснационального уровня (к проблемам концепции географических мест) / Б. П. Яценко // Геополитика и экогеодинамика регионов. — Симферополь, 2014. — Т. 10. Вып. 2. — С. 69–72.

References

- 1.Burdyo P. Fizicheskoe i sotsialnoe prostranstva [The physical and social space]. St. Petersburg, 2007. 288 p.

- 2.Dergachev V.A. Geopolitika. Uchebnik dlya vuzov [Geopolitics]. Moscow, 2004. 526 p.
- 3.Elatskov A. B. Politicheskoe geoprostranstvo kak ob'ekt issledovaniya. III. Prostranstvo geopoliticheskikh otnosheniy [Political geospace as the object of study. III. Space of geopolitical relations] . Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Seriya 7. Geologiya. Geografiya . St. Petersbur, 2013, Is.4, pp. 152-163.
- 4.Kaledin N. V. Politicheskaya geografiya: istoki, problemy, printsipy nauchnoy kontseptsii [Political Geography: sources, problems, principles of scientific concepts]. St. Petersbur,1996. 164 p.
- 5.Kolosov V. A., Mironenko N.S. Geopolitika i politicheskaya geografiya [Geopolitics and Political Geography]. Moscow, 2002. 479 p.
- 6.StafIychuk V. I. MetodologIchnI pIdhodi v geopolItitsI [Methodological approaches in geopolitics]. EkonomIchna I sotsIalna geografiya. Kiyv, 2007, Is.57, pp. 26-32.
- 7.ShablIy O.I. Osnovi zagalnoyi suspllnoyi geografiyi [Fundamentals of general social geography]. LvIv, 2003. 444 p.
- 8.Yatsenko B. P. OsoblivostI teritorIalno-polItichnih sistem natsIonalnogo I transnatsIonalnogo rIvnya (do problem kontseptsIyi geografIchnih mIsts) [Features of territorial and political systems of national and transnational level (to the problems of geographical places' concept)] Geopolitika i ekogeodinamika regionov. Simferopol, 2014, Vol. 10, Is.2, pp. 69– 72.
- 9.Agnew J., 2003. Geopolitics: Re-visioning World Politics. Routledge.

УДК 911.3

Макаренко Петро Олександрович,
кандидат географічних наук, науковий
співробітник

Національна академія наук України, м.
Київ, Україна, e-mail:
peter.makarenko@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕГІОНАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ ЯПОНІЇ

Метою статті є розкриття особливостей економічної кризи провідної економіки світу Японії, що дозволить використати вдалий досвід економічного росту при плануванні програм післякризового розвитку в Україні.

Методика дослідження включає використання системного підходу, статистичного, історичного та порівняльно-географічного методів.

Результати. Проаналізовано прояви та наслідки економічної кризи в Японії, розкривається система антикризових урядових заходів по стимулюванню економічного росту, фондового ринку та ринку нерухомості, суспільно-політичних та соціальних програм. Розглядаються вдалі антикризові заходи та негативні наслідки дії регуляторної політики в умовах падіння внутрішнього та зовнішнього ринків. Проведено аналіз регіональної політики та економічні відносини з країнами-партнерами.

Наукова новизна полягає у вивченні взаємозв'язку зародження регіональних криз, їх запобігання та подолання їх наслідків та методів управління економіками, що розвиваються, їх регіональних взаємовідносин. Критичний аналіз програм і рекомендацій щодо реорганізації секторів економіки та їх наслідки у світовій економіці.

Практична значущість дослідження полягає у використанні його результатів при розробці антикризової стратегії для України.

Ключові слова: економічна криза, антикризові заходи, регіональна політика, регіональне партнерство.

УДК 911.3

Макаренко Пётр Александрович, кандидат
географических наук,
научный сотрудник

Национальная академия наук Украины, г.
Киев, Украина, e-mail:
peter.makarenko@gmail.com

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС КАК ПРЕДПОСЫЛКА РЕГИОНАЛЬНЫХ СДВИГОВ В ЭКОНОМИКЕ ЯПОНИИ

Целью статьи является раскрытие особенностей экономического кризиса ведущей экономики мира Японии, что позволит использовать удачный опыт экономического роста при планировании программ послекризисного развития в Украине.

Методика исследования включает использование системного подхода, статистического, исторического и сравнительно-географического методов.

Результаты. Проанализированы проявления и последствия экономического кризиса в Японии, раскрывается система антикризисных правительственных мер по стимулированию экономического роста, фондового рынка и рынка недвижимости, общественно-политических и социальных программ. Рассматриваются удачные антикризисные меры и негативные последствия действия регуляторной политики в

условиях падения внутреннего и внешнего рынков. Проведен анализ региональной политики и экономические отношения со странами-партнерами.

Научная новизна заключается в изучении взаимосвязи зарождения региональных кризисов, их предотвращения и преодоления их последствий и методов управления развивающимися стран, их региональных взаимоотношений. Критический анализ программ и рекомендаций по реорганизации секторов экономики и их последствия в мировой экономике.

Практическая значимость исследования заключается в использовании его результатов при разработке антикризисной стратегии для Украины.

Ключевые слова: экономический кризис, антикризисные меры, региональная политика, региональное партнерство.

УДК 911.3

Makarenko Peter Oleksandrovysh, Candidate
of Geographical Sciences,
Scientific researcher

National Academy of Sciences of
Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail:
peter.makarenko@gmail.com

THE ECONOMIC CRISIS AS A PREREQUISITE FOR REGIONAL SHIFTS IN THE ECONOMY OF JAPAN

The purpose of this article is to determine the characteristics of the Japanese economy economic crisis, which will use the successful experience of economic growth in post-crisis planning development programs in Ukraine.

Methods of study include the use of a systematic approach, statistical, historical and comparative geographic methods.

Results. We were analyzed the manifestations and consequences of the economic crisis in Japan, revealed a system of anti-crisis government measures to stimulate economic growth, the stock market and real estate market, socio-political and social programs. Considered successful anti-crisis measures and the negative effects of regulatory policy in the fall of domestic and foreign markets. The analysis of regional policy and economic relations with partner countries.

Scientific novelty is to explore the relationship emergence of regional crises, prevention and overcoming their consequences and management practices emerging economies and their regional relationships. Critical analysis of programs and recommendations for the reorganization of economic sectors and their impact on the global economy.

The practical significance of the study is to use the results in the development of anti-crisis strategy for Ukraine.

Keywords: economic crisis, anti-crisis measures, regional policy, regional partnership.

Постановка наукової проблеми. Протягом останніх років питання економічного розвитку в умовах кризових станів стоїть достатньо гостро. У першу чергу цьому сприяла фінансово-економічна криза у провідних економіках світу, що призвела до значного падіння рівня економічного розвитку у країнах сировинного сектору економіки. Економічна криза має свої передумови, загальні та специфічні риси, значні наслідки на суспільні і економічні сфери держави та системні регіональні зрушення. Аналіз характеру економічної кризи у провідної економіки світу Японії дозволить

використати вдалий досвід економічного росту при плануванні програм післякризового розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічний розвиток Японії протягом другої половини ХХ століття свідчить про вдані антикризові заходи. Досвід виходу Японії із декількох економічних криз показав, що система державного регулювання економіки може мати різні поєднання адміністративних і ринкових методів та їх масштабів, недооцінка науково-технічного прогресу та її сучасного етапу приречені на економічне відставання з усіма негативними наслідками. У цьому аспекті роль реорганізації ринкових відносин перетворилася на головний і вирішальний чинник економічного і в цілому суспільно-регіонального розвитку країни. Розвиток японської кризи представляє інтерес не тільки з точки зору аналізу секторальних зрушень економіки, а й у плані вивчення антикризової стратегії для України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженнях сталого суспільно-регіонального розвитку недооціненими залишаються причини виникнення міжнародних економічних криз та чинники, що визначають динаміку та результати виходу з кризових станів, роль країни у гасінні як власної, так і регіональної кризи, критичний аналіз програм і рекомендацій щодо реорганізації секторів економіки та їх наслідки у світовій економіці.

Вивчення цих проблем дає можливість визначити теорію і практику зародження регіональних криз, по можливості запобігти їх, якщо будуть проведені докорінні зміни в методах управління економіками, що розвиваються та їх регіональних взаємовідносин.

Формулювання цілей статті. Для отримання цілісного уявлення про характер досліджуваних процесів проаналізувати хід кризових процесів, виявити специфічні риси між різними етапами розвитку кризи, характер зрушень у підприємницькій структурі, виявити закономірності та особливості цього процесу, виявити особливості державного секторального регулювання для відновлення промисловості, характеристику основних його напрямків.

Виклад основного матеріалу. Японія – одна з найбільш розвинених індустриальних країн світу, частка якої у світовому ВВП становить близько 16%. З 1960 до 1993 рр. країна була лідером серед 10 економік світу: ВВП на душу населення на початку економічного росту становив 30% від аналогічного показника США, а у 1994 р збільшився до 82%. Проте на рубежі 80-90-х років у країні відбулися катастрофічні економічні зрушення, що призвели до економічного потрясіння, яке зачепило всі категорії населення. Друга економічна криза 2008 року лише загострила невирішені проблеми антикризових заходів 90-х років [1].

Економічна криза початку 90-х років мала досить конкретні передумови, аналіз та осмислення яких дозволили пом'якшити кризу 2008 року. Проте перша криза була спричинена головним чином внутрішніми економічними чинниками. Події, які розгорнулися в зазначений період, своїм корінням

сягають 60-70-х рр., коли японська економіка продемонструвала безпрецедентний ріст. На цьому етапі сформувалися специфічні риси, властиві японській економічній моделі. Її реалізація допомогла Японії створити другу за потужністю економіку в світі і вивела країну в число світових лідерів. Значущою особливістю японської економіки того періоду, безсумнівно, стала висока ступінь державного регулювання, як економіки, так і соціального життя [2,10,11].

Активна державна участь відповідала нагальним завданням японської економіки на всіх етапах її розвитку. Після нищівної поразки у другій світовій війні вона також виявилася затребуваною як вирішальний чинник відновлення всіх ланок господарства. Адекватне реагування з боку держави на виклики, що пред'являлися часом, допомогли Японії досягти великих успіхів в найкоротші історичні терміни. Однак, починаючи з 70-х років роль держави в господарській діяльності стала змінюватися. Державне регулювання економіки не відповідало новим реаліям, що позначилося на зростанні ролі неоліберальної лінії розвитку фінансового ринку [6,7,8].

Стрімкий економічний ріст Японії в середині 80-х років минулого століття призвів до накопичення фінансових коштів. Населення та суб'єкти підприємницької діяльності почали спрямовувати накопичені кошти в нерухомість. Ціни на нерухомість в кінці 90-х років зросли в десятки разів. Населення прагнуло купувати нові будинки під заставу власного житла. Уряд знижував відсоткові ставки за кредитами, а комерційні банки, що володіли великою кількістю вільних коштів, почали скуповувати іноземну валюту [4]. В наслідок цього курс ієни різко впав. У відповідь на це Банк Японії вирішив підвищити процентні ставки. Банки не могли більше видавати кредити під низький відсоток, а клієнти – оплачувати свої борги за позиками: доводилося продавати нерухомість і акції. Пішли масові банкрутства компаній, що видавали позики на житлове будівництво, а також тих, які будівництвом займалися. Почалося обвалення всієї фінансової системи держави [9].

У 2008 р. почався новий виток фінансово-економічної кризи, який на відміну від 1990 р. був спричинений зовнішніми чинниками. Друга економічна криза проявилася у вигляді сильного зниження основних економічних показників у більшості країн з розвиненою економікою, згодом переросло в глобальну рецесію. Якщо перша криза обумовлена внутрішньо економічним розбалансуванням фінансового ринку та ринку іпотечного кредитування, то кризу 2008 року кризи пов'язують з загальною циклічністю економічного розвитку, перегрівом кредитного і фондового ринку, високими цінами на сировинні товари.

На кризові явища вплинули декілька внутрішніх чинників, які складали докризову економічну стратегію. За часи промислового росту сформувалася експортно орієнтована економіка, зросла частка зарубіжного виробництва, росла віддача від прямих інвестицій. Внесок експорту в економічне зростання Японії в період підйому оцінювався більш ніж в

50%. Особливо динамічно зростає експорт машинобудівної продукції, у тому числі автомобілів (щорічний приріст у межах 15%) [5]. Тривав процес інтернаціоналізації японських корпорацій. Безпосередньо перед кризою японські компанії проводили політику активного просування на азійські ринки.

Разом з тим внутрішній ринок Японії в період економічного зростання в 2002-2007 рр. характеризувався застоєм споживчого попиту, а секторальний ріст відбувався, в основному, за рахунок інвестицій виробничих компаній. У 2008 р зафіксовано перші ознаки рецесії, що була викликана світовою фінансовою кризою та глобальним спадом ділової активності. Для японської економіки це знайшло відображення у швидкому скороченні обсягів експорту продуктів і послуг при одночасному погіршенні фінансового клімату. Відбулося падіння промислового виробництва в текстильній та хімічній промисловості, загальному машинобудуванні, кольорової металургії, виробництві інформаційно-комунікаційного електронного устаткування. Почали скорочуватися інвестиції компаній, замовлення на машини й устаткування. Одночасно зросла кількість банкрутств і рівень безробіття.

Друга фаза економічної кризи носить структурний характер, пов'язаний з глибокими змінами в усіх сферах економічної діяльності, і перш за все у глобальній економіці. У цих умовах виник ризик подальшого зниження ділової активності в країні, супроводжуваний зростанням безробіття і загостренням соціальної напруженості, що в сукупності призведе до погіршення стану реального сектора економіки і до подальшої дестабілізації фінансової системи країни. Це викликано прагненням національної економіки пристосуватися до змін, що відбуваються в структурі споживання на внутрішніх і міжнародних ринках, викликаних наслідками світової кризи.

Проаналізувавши поточний стан на світових ринках і оцінивши ситуацію в країні, японський уряд розглянув пропозиції провідних політичних партій та схвалив «Комплекс стратегічних заходів щодо подолання кризи». Економіка Японії реагувала на це шляхом подальшого розвитку експортного потенціалу, орієнтованого на задоволення нових потреб на світових ринках, при одночасному скороченні залежності від зовнішніх джерел сировини і енергетичних ресурсів. Оновлена економіка Японії прагне до скорочення вуглеводневої енергетики, розвитку ресурсозберігаючих і безвідходних виробництв, які забезпечують оздоровлення навколишнього середовища. Цьому, зокрема, перешкоджають негативні демографічні явища, що проявляються в поступовому скороченні трудових ресурсів і в збільшенні частки населення літнього віку. Це значною мірою пов'язано з тим, що протягом тривалого часу в країні відбувається поступове старіння населення (з 2007 р в країні почалося скорочення населення і до 2050 р воно скоротиться на 26,8 млн) і знижується народжуваність при одночасному скороченні зайнятості у всіх секторах економіки і, особливо в секторі

малого і середнього підприємництва. Демографічні зміни в поєднанні з гострою економічною кризою ставлять японську економіку у важке становище, причому скорочення ринку праці в першу чергу негативно позначилися на стані сектора малого і середнього підприємництва, де зосереджено 70% зайнятого населення. Така ситуація, ставить перед країною найважливіше завдання прискореного розвитку трудових ресурсів, запобігання професійної деградації і диспропорцій на ринку праці за рахунок інтенсивного навчання нових і перекваліфікації нині діючих фахівців.

У випадку Японії для подолання кризи найбільш ефективним виявився комплексний підхід, який включає вирішення як проблеми платоспроможності, так і ліквідності в банківській системі. Уряд Японії прийняв низку економічних реформ, які повинні були допомогти вивести економіку країни з кризи. Парламент ухвалив рішення про націоналізацію проблемних банків, які накопичили великі борги, їх акції викупувалися. Вжиті заходи включали рекапіталізацію банків і реструктуризацію боргів корпоративного сектора. Разом з тим потрібно було підвищувати купівельну спроможність населення – уряд видавав подарунковий товарний чек на суму 30 тис. ієн (більше 200 доларів), що досить дорого коштувало державі, але стимулювало ринкові відносини [3,5,8,10,11].

Враховуючи ситуацію, що склалася, Уряд країни мав намір подолати економічну кризу і забезпечити подальший сталий розвиток країни при виконанні наступних найважливіших умов:

Державне регулювання, різке збільшення державних інвестицій в економіку – третина економіки є державною, хоча державне регулювання в Японії не передбачає прямого втручання уряду в економічні процеси або будь-яку регламентацію діяльності підприємств. На рівні регіональної політики була проведена децентралізація, були розширені повноважень місцевих та регіональних органів влади та забезпечені необхідними фінансовими ресурсами.

Скорочення податків – з метою пожвавлення споживчого ринку уряд пішов на зниження податків на автомобілі, видачу державних дотацій на придбання побутової електротехніки, тимчасове зниження ставок на іпотечне кредитування, зниження податків для малого і середнього підприємництва, розширення податкових пільг, пов'язаних з витратами на науково-дослідницьку та конструкторську діяльність. Проведено скорочення частки національних податкових надходжень для стимулювання регіональних ринків. Впроваджені гранти для створення фондів регіонального розвитку з метою розвитку інфраструктури регіонів. Приклад прямої допомоги компаніям, що опинилися в кризовій ситуації, є підтримка найбільшої японської авіакомпанії «Japan Airlines Corp.» (JAL), яка зазнає колосальних збитків.

Регулювання валютного та фондового ринків. За часи світової економічної кризи зріс курс національної валюти, через це товари Японії не купували за кордоном. Іншим істотним фактором є скорочення

внутрішнього та світового попиту на японську продукцію. Рівень експортних продажів і валютні надходження у країну зменшились. Для попередження падінню фінансової системи Банк Японії почав влаштовувати інтервенції на фондовому ринку, скуповуючи цінні папери, що позначилося на макроекономічних показниках (різке падіння індексу Nikkei). В результаті фондовий ринок дійсно зупиняє падіння, але й росту не відмічалось. Разом з тим помірна девальвація японської ієни, сприяло стимулюванню японського експорту і активному "проштовхуванню" японських товарів на світові ринки (зниження валютного курсу ієни на 10% призводить до зростання ВВП країни на 0,75%).

1. *Зменшення витрат на військові потреби* – довгий час незначні військові витрати (до 1% ВВП) і можливість альтернативного використання коштів для розвитку висококонкурентних цивільних галузей і підгалузей;

2. *Експортоорієнтована економіка* – три чверті японського експорту – продукція машинобудування, суднобудування, побутова електронна техніка, металообробне обладнання, робототехніка, синтетичні волокна – характеризується високою якістю і технічною новизною і є основою державних доходів. У кризові роки географічні пріоритети зарубіжної діяльності у кризових умовах зазнали перегляду. Найбільш привабливою країною для переміщення бізнесу (виробництво, служби продажів, дослідження і розробки, дистрибуція, регіональні штаб-квартири) як і раніше залишається Китай. Все менше компаній мають намір активізувати свою діяльність в США. Виріс інтерес експортерів до розміщення виробничих потужностей в Малайзії, Індії, Мексиці та Бразилії, а офісів продажів – також у Таїланді, Індонезії, Росії і країнах СНД, що відображає зацікавленість японських компаній в диверсифікації ринків збуту.

В умовах кризи, зниження обсягу продажів і прибутку компанії, виробники в першу чергу прагнуть знизити витрати виробництва, позбавляються від частини активів, скорочують чисельність персоналу. Японські корпорації розробляють і реалізують свої програми реструктуризації бізнесу. Багато японські компанії проявили виробничі інтереси до розвитку соціальної інфраструктури, енергетики, екобізнесу. Збільшилася частка ринку обладнання, товарів і послуг для збереження навколишнього середовища, устаткування і технологій для отримання і використання поновлюваних джерел енергії. Внутрішній ринок та ринок країн Південно-Східної Азії оцінюється експертами приблизно в 10% світового ВВП.

3. *Стимулювання малого і середнього підприємництва* – стимулювання приватних капіталовкладень у розвиток усіх сфер соціально-економічного життя країни, списання боргів, зниження адміністративних бар'єрів, збереження діючих і створення нових робочих місць, створення системи соціального захисту тимчасово безробітних, збільшення субсидій підприємствам для поступового регулювання рівня зайнятості; активізація діяльності місцевих та регіональних відділень державної служби

зайнятості, а також приватних кадрових агентств, що взаємодіють з роботодавцями. Впроваджено програму надання фінансової допомоги малим, середнім і великим підприємствам, забезпечення фінансової підтримки закордонним проектам, виконуваним японськими компаніями (переважно розташованим в Азії), скуповування акцій різних проблемних банків і розширення їх діяльності, фінансова підтримка стійкості фондового ринку, іпотечного кредитування і земельним транзакціям. Надано субсидії власникам підприємств для заохочення постійного найму. Зокрема, тим підприємствам, які продовжать термін дії контракту для тимчасових працівників, студентів і літніх людей, виділялися додаткові грошові субсидії.

4. *Розвиток інноваційних ринків* – розширення експорту нових продуктів і послуг, створених завдяки успішній комерціалізації інноваційних розробок, що дозволить японській економіці прийти у відповідність з такими тенденціями глобального розвитку, як перехід до зниження споживання вуглеводнів та інших невідновних природних ресурсів, прагнення до оздоровлення довкілля та до забезпечення довготривалого сталого соціально-економічного розвитку. У частині створення та розвитку нових ринків основний акцент поставлено на вивчення змін ринкової кон'юнктури з метою реалізації тільки тих інноваційних розробок, які забезпечать зростання продаж. Японські компанії відкрили для себе новий ринок – будівництво об'єктів інфраструктури за кордоном.

5. *Логістика*. Відбулися деякі зміни у системі логістики. В останні 50 років Японія створила високорозвинену систему логістики, незважаючи на незвичайне географічне положення. Повітряний і морський транспорт відіграє важливу роль, а залізничні перевезення та автомобільні доставки займають другорядні позиції. Це пов'язано із ландшафтними і географічними особливостями країни. У зв'язку з тим, що площі земель придатною для будівництва, яка знаходиться на рівній поверхні, обмежена, і, відповідно будування автомобільних артерій на гірських регіонах стало досить дорогим. У відповідь на ці регіональні особливості, аеропорти і великі проекти все частіше будуються на штучних островах в морі. Крім того, сучасний розвиток автомобільних доріг не тільки відстає від зростання автомобільного парку, а й сповільнилося в останні роки. Що стосується основних логістичних артерій країни, то регіональна політика спрямована на утримання автомобільних доріг і ремонту, перехід від дорогого ремонту до більш економічному технічному обслуговуванню, тобто профілактична спрямованість.

Найбільш вагомим регіональним транспортуванням вантажів в Японії є дорожні транспортні шляхи і каботажне судноплавство. Донедавна роль залізничних перевезень була незначною, але це суттєво змінилося у кризові роки. Товар з інших азіатських країн все частіше імпортується авіашляхами. При цьому порти Японії страждають від наслідків інвестицій в порти та морські потоки інших азійських країн, і вони не можуть

конкурувати з іншими гаваннями в Азії, що також негативно вплинуло на темпи розвитку регіональної кризи.

Зіткнувшись одночасно з сильною міжнародною конкуренцією, японські логістичні послуги і транспортні компанії намагаються зміцнити свої позиції в морі, суші і повітрі, пропонуючи мультимодальні доставки, надійний і якісний транспорт. Міжнародні логістичні компанії вклали свої кошти в японські логістичні мережі і сприяють їх розвитку. Сьогодні логістичний ринок Японії відкритий для зберігання, розподілу та всіх можливостей контрактної логістики.

6. *Енергетика.* На 2011 рік економічна криза у Японії змінилася на незначне зростання показників ВВП. Проте аварія на АЕС “Фукусіма” викликала падіння виробництва електроенергії на 30%, виник дефіцит енергозабезпечення. Японія терміново поповнює дефіцит енергоресурсів імпортом зрідженого природного газу з Катару та Австралії. Його частка у виробництві електроенергії досягла 60%. Острівна країна ввозить зріджений природний газ тільки танкерами, наслідком чого стало різке збільшення ціни на енергоресурс (на внутрішньому ринку Японії газ коштує в сім разів дорожче, ніж у Європі, куди він іде по трубопроводах, і в США, де він не піддається зріджуванню і дешевшає завдяки конкуренції з місцевим сланцевим газом). Оператори регіональних енергосистем не були до цього готові і почали підвищувати тарифи для споживачів, щоб покрити збитки і витрати на запуск законсервованих теплових електростанцій. Підвищення тарифів стало стимулом для розвитку альтернативної енергетики.

7. *Соціальна політика.* Серед найважливіших першочергових заходів Уряду, що дозволили уникнути негативних тенденцій і сприяли подальшому виходу із кризи необхідно відзначити насамперед підтримку досить високого рівня зайнятості та надання соціальної допомоги тимчасово безробітним. Реалізовано програму забезпечення соціального захисту звільнених працівників поряд з організацією мережі місцевих пунктів з надання щоденної соціальної допомоги безробітним, щодо їх забезпечення тимчасовим житлом і надання інших соціально-побутових послуг. Було збільшено розмір одноразової допомоги по народженню дитини і догляду за нею, надання безкоштовних медоглядів протягом вагітності та післяпологового догляду за дитиною, розширення мережі центрів по догляду за дитиною на 150 тис. місць протягом року. Допомога в оплаті житла звільненим працівникам у розмірі 40-60 тис. ієн (400-600 дол. США) протягом 6 місяців, оплата витрат на переселення осіб, які знайшли нову роботу, допомога молоді та особам старшого віку при переході з часткової зайнятості на повну, додаткові сімейні допомоги, надання коштів домогосподарствам для підвищення рівня споживання, їх купівельної спроможності. Спрямовано кошти на розвиток системи професійно-технічного навчання та підвищення кваліфікації фахівців поряд з розширенням діяльності роботодавців і кадрових агенцій із забезпечення повторної зайнятості, реалізацію програм підвищення

зайнятості серед інвалідів і вдосконалення їх професійної підготовки. Спрощено процедури страхування по безробіттю, а також зменшено страхової виплати по безробіттю, що дозволило середньостатистичній японській сім'ї заощаджувати (близько 200 доларів на рік).

8. *Регіональна політика та інвестиції.* Розміщення високотехнологічних виробництв і динаміка росту урбанізації зумовило напрями територіального розподілу окремих префектур у докризовий період економічного зростання. Так, якщо у другій половині XX століття економічний ріст держави позначився на появі та розвитку багаторівневих інтегрованих економічних регіонів, наприклад, на райони Канто, Кінкі і Токай доводилося 43% випадків розміщення високотехнологічних підприємств. Основна тенденція тут полягала в тривалій концентрації виробництв в найбільш розвинених економічних районах. Нерівномірність розвитку регіонів Японії, що створилася як історично у довоєнний час, так і в період економічного росту призвела до виникнення і загострення багатьох соціально-економічних проблем у період фінансової кризи. У відповідь на це збільшилося значення державної регіональної політики в координації економічного та суспільного планування. Регіональне планування було спрямоване у бік регіоналізму, домінувала політика реалізації численних великих проектів у сфері розвитку інфраструктури, сільського господарства, легкої та важкої промисловості існуючих та новостворених префектур Хокайдо, Тохоку, Хонсю, Тюоку і Кюсю [15]. Створення нових портів Тамакомаї і Ісікарі, відкриття нових гірських тунелів дало поштовх у створенні інтегрованих економічно високоспеціалізованих технополісів [17]. Деякі з цих проектів у кризові 90-ті роки не стали повністю економічно незалежними і рентабельними і були закритими, тому Уряд Японії прийняв концепцію розвитку місцевого регіонального планування для підвищення економічної незалежності малих і середніх префектур.

Для зменшення негативних наслідків вкрай високого рівня урбанізації і концентрації промисловості в домінуючих префектурах впроваджено «Програму міського пожвавлення», що спрямована на підвищення конкурентоспроможності міст за рахунок дерегуляції та підвищення ролі приватного сектора в інвестиційній активності. Перед регіонами ставиться завдання розвиватися таким чином, щоб скорочення населення на тлі його загального старіння не призвела до їх занепаду і занепаду країни в цілому. Для реалізації сталого розвитку диверсифікованих префектур пропонується в першу чергу докладати зусилля, спрямовані на збереження природних багатств регіону [13]. Вперше за весь час регіональної політики зроблений акцент на внутрішні неоднорідності регіону, посилення ролі місцевих громад та муніципальних урядів в його розвитку [16]. З 2006 року діє «Програма щодо пожвавлення місцевих академічних хабів» для підтримки місцевих ініціатив щодо соціально-економічного розвитку, що реалізуються спільно з університетами та іншими науково-освітніми установами. Окремо виділяється тип округів з інноваційною регіональною

політикою (Хіяма, Осіма, Соя, Токаті, Немуро, Хідака), в яких реалізується програма індустріальних кластерів. Можна говорити про появу нових спеціалізованих префектур всередині досить розвинутих регіонів: туристичних (Камікава, Юбарі, Сірібесі), інноваційно-промислових (Хіяма, Осіма), інноваційно-сільськогосподарських (Абасірі, Кусіро) [14]. Загальна регіональна стратегія керується принципами взаємодопомоги та самостійності регіонів, конкуренції ідей та інновацій, створення стійких регіональних спільнот з допомогою стимулювання місцевої економіки та створення місцевих робочих місць. Регіони планують і діють самостійно, а національний уряд орієнтований на виконання підтримуючої функції. Особлива увага приділяється міжнародній співпраці і формуванню середовища для міжнародних зв'язків із менш розвинутими північними регіонами [12]. На регіональному рівні були створені та розширені додаткові аеропорти (Саппоро, Сін-Тітосе), логістичні центри, збільшився логістичний трафік та співпраця з Російською Федерацією, Південною Кореєю і Китаєм, зокрема на рівні розвитку автомобільного ринку. Це в свою чергу відобразилося на рості автомобільного ринку Приморського краю РФ. Незважаючи на проведені реформи проблеми регіональної політики залишаються остаточно невирішеними, оскільки вони викликані об'єктивними причинами – нерівномірністю розміщення природних ресурсів, населення, різницею в рівні економічного розвитку окремих районів, у соціальній і навіть етнічній структурі населення.

9. Туризм. Регіональні зміни, диференціація суспільно-економічного рівня переорієнтувала урбанізаційні потоки населення на формування незалежних місцевих громад, збереження природи префектур, розвиток місцевого туризму (гірськолижного, екологічного та ін.). Перспективи туризму з'явилися вже у 60-ті роки і мали хороші відгуки, адже це дозволило перепрофілювати економіку Японії з мілітариської в “мирну” туристичну. З цього часу туризм у Японії став загальнонаціональною стратегією. Була створена комерційна Японська національна туристська організація (JNTO), спеціалізовані туристичні агентства і фірми, зародилося туристичне підприємництво. На юридичному рівні затверджені закони про розвиток курортних регіонів, національні парки, термічні джерела, правові положення роботи гіда-перекладача, міжнародних туристичних готелів.

За 40-річний період розвитку туристичної сфери у Японії досягли значного розвитку рекреаційні та бальнеологічні ресурси, національні парки, зоологічні і ботанічні сади, музеї, історичні пам'ятки і розважальні супутні інфраструктурні комплекси (транспортні, готельні, розважальні). Лідерами туристичного сектору ВВП стали префектури Кіото, Вакаяма, Міе, Нара. В першу чергу це історичні пам'ятки (монастирі, історичні храмові комплекси синтоїзму, Храм Великого Будди), термальні басейни, парки природно-ландшафтного дизайну, гірські туристичні комплекси.

Серед заходів по стимулюванню кризової економіки були і не зовсім вдалі рішення. Так, за кризові 90-ті рр. японська нерухомість впала у ціні

до 80%, проте ряд жорстких заходів по регулюванню ринку нерухомості не дали впасти цінам до ринкового рівня, і з кожним роком проблема падіння ринку нерухомості перетворюється на трагедію, що триває понад 15 років. Це унікальний світовий рекорд по тривалості ринкової кризи, але якщо свідомо проводиться політика, яка розтягує фази ділового циклу, нічого іншого й бути не може [8,11].

Отже, аналіз інфраструктурних чинників, які вплинули на регіональний розвиток Японії у короткі терміни кризи виглядає наступним чином:

1. Доступність людських ресурсів, можливості забезпечення робочою силою, щільність населення міста;
2. Особливості географічного розміщення підприємства, близькість до інших підприємств-партнерам;
3. Вартість землі, стан ринку землі та нерухомості;
4. Логістичні центри, близькість до високошвидкісних внутрішнім транспортним комунікаціям, концентрація об'єктів інфраструктури, які забезпечують міжнародні контакти (міжнародні аеропорти і морські порти);
5. Концентрація науково-дослідних, навчальних закладів, збільшення продуктивності праці, а також тривалості періоду працездатності населення, забезпечення соціальних умов (відпочинку працівників, підвищення їх культурного та інтелектуального рівня, соціальний захист членів суспільства від негативних проявів ринку);
6. Концентрація органів управління економікою, рівень реалізації міських функцій, концентрація фінансових установ;
7. Близькість і концентрація курортів, рекреаційних зон;
8. Близькість природних ресурсів, таким як вугілля і видобувної промисловості.

Стратегія довгострокового зростання Японії передбачає всебічну підтримку розвитку технологій (особливо для енергетики і транспорту), медичну реформу, відродження сільського, лісового та рибного господарства, розвиток співробітництва промисловості, академічних установ з метою активізації дослідницької та інноваційної діяльності в країні, розвиток людських ресурсів, підтримка малого і середнього бізнесу, розвиток інфраструктури, що забезпечує кооперацію між регіонами Японії та підвищення конкурентоспроможності регіонів, реалізація потенціалу інформаційних технологій, розвиток туризму та сприяння формуванню сприятливого клімату для ведення підприємницької діяльності японських компаній за кордоном.

Висновки. З досвіду Японії можливо взяти та адаптувати наступні реформи: децентралізація влади та бюджету і передача джерел оподаткування до місцевої влади, децентралізації місцевої автономії та інновацій, вирішення демографічних проблем, мобілізація зростання в малих регіонах за допомогою програм мікрорегіонального та міждержавного співробітництва у східному регіоні, створення академічних та наукових хабів для підтримки місцевих ініціатив щодо соціально-

економічного розвитку, інвестиції в регіональні конкурентоспроможні галузі для підвищення конкурентоспроможності та територіального розвитку малих префектур, система грантів, що спрямовуються на місцеві проекти розвитку для модернізації спільнот, що включають такі компоненти, як історія, культура та природні особливості конкретного регіону.

Список використаних джерел

1. Белокурова Г. В. Состояние и перспективы реструктуризации финансовой системы Японии. Актуальные проблемы современной Японии. М., Институт Дальнего Востока РАН, 2003.
2. Бондаренко В.А. Политика Японии по преодолению кризиса. URL: http://www.giac.ru/content/document_r_%7B27CED5EF-980C-4B9C-8CC5-5F8918B89607%7D.html
3. Васильева, Д. Д. Политика стимулирования экономической конъюнктуры Японии (2008-2010 гг.) / Д. Д. Васильева // Вестник Бурятского государственного университета. – 2012. – Вып. 7: История. – С. 157-161.
4. Инфляция и её последствия. Современный экономический кризис в Японии. URL: <http://www.wm-finance.com.ua/books/view/6/section:12>
5. Федоровский, А. Возможности и проблемы регионального сотрудничества в Восточной Азии // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – №1. – С. 82-91.
6. Arai Yoichi, Takeo Hoshi. Monetary Policy in the Great Recession. RIETI Discussion Paper Series 04-E-024, 2004 – 27 p.
7. Fatum Rasmus, Michael Hutchison. Foreign Exchange Intervention and Monetary Policy in Japan, 2003–04. Institute of Economic Research, Hitotsubashi University. Discussion Paper Series 93, 2005. – 31 p.
8. Lipsy P.Y., Hirofumi Takinami. The Politics of Financial Crisis Response in Japan and the United States // Japanese Journal of Political Science. – 2013. – Vol. 14(3). – P. 321–353.
9. Mikuni Akio, R. Taggart Murphy. Japan's Policy Trap, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2003. – 224 p.
10. Resolution on Overcoming the Global Financial Crisis // The 17th Annual meeting of the Asia-Pacific parliamentary forum (APPF) (11-15 January 2009, Vientiane Capital, Lao PDR).
11. Takafumi Sato. Global Financial Crisis: Japan's Experience and Policy Response // Asia economic policy conference, 2009. - P. 285-289.
12. План формирования государственной территории и комплексный план развития Хоккайдо. URL: <http://www.hkd.mlit.go.jp/rus/05.html>
13. Hokkaido Future Creation Plan. URL: <http://www.pref.hokkaido.lg.jp/ss/ksk/sougou/englishversion/index.htm>
14. Statistics bureau Japan <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/index.htm>
15. Takahara K. Yubari tries downsizing to solve fiscal crisis. The Japan Times. 2007. URL: <http://www.japantimes.co.jp/text/nn20070301f1.html>
16. Visual Introduction of Hokkaido Industry. METI Japan. 2008. – 71 p.
17. Yamashita K. The postwar development of regional planning in Hokkaido. Hokkaido University of Education, 1975.

References:

1. Belokurova G.V. Sostoyanie i perspektivy restrukturizatsiy finansovoi sistemy Yaponii. Aktualnye problemy sovremennoi Yaponii. М., Institut Dalnego Vostoka RAN, 2003.

2. Bondarenko V.A. Politika Yaponii po preodoleniyu krizisa. URL: http://www.giac.ru/content/document_r_%7B27CED5EF-980C-4B9C-8CC5-5F8918B89607%7D.html
3. Vasilyeva D.D. Politika stimulirovaniya ekonomicheskoi konyunktury Yaponii (2008-2010 гг.) / D.D. Vasilyeva // Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – Vyp. 7: Istiriya. – S. 157-161.
4. Inflyaciya I ee posledstviya. Sovremennyi ekonomicheskii ktizis v Yaponii. URL: <http://www.wm-finance.com.ua/books/view/6/section:12>
5. Fedorovskii A. Vozmozhnosti I problem regionalnogo sotrudnichestva s Vostochnoi Azii // Mirovaya ekonomika I mezhdunarodnye otnosheniya. – 2010. – №1. – S. 82-91.
6. Arai Yoichi, Takeo Hoshi. Monetary Policy in the Great Recession. RIETI Discussion Paper Series 04-E-024, 2004 – 27 p.
7. Fatum Rasmus, Michael Hutchison. Foreign Exchange Intervention and Monetary Policy in Japan, 2003–04. Institute of Economic Research, Hitotsubashi University. Discussion Paper Series 93, 2005. – 31 p.
8. Lipsy P.Y., Hirofumi Takinami. The Politics of Financial Crisis Response in Japan and the United States // Japanese Journal of Political Science. – 2013. – Vol. 14(3). – P. 321–353.
9. Mikuni Akio, R. Taggart Murphy. Japan's Policy Trap, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2003. – 224 p.
10. Resolution on Overcoming the Global Financial Crisis // The 17th Annual meeting of the Asia-Pacific parliamentary forum (APPF) (11-15 January 2009, Vientiane Capital, Lao PDR).
11. Takafumi Sato. Global Financial Crisis: Japan's Experience and Policy Response // Asia economic policy conference, 2009. - P. 285-289.
12. Plan formirovaniya gosudarstvennoi territorii I kompleksnyi plan razvitiya Hokkaido. URL: <http://www.hkd.mlit.go.jp/rus/05.html>
13. Hokkaido Future Creation Plan. URL: <http://www.pref.hokkaido.lg.jp/ss/ksk/sougou/englishversion/index.htm>
14. Statistics bureau Japan <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/index.htm>
15. Takahara K. Yubari tries downsizing to solve fiscal crisis. The Japan Times. 2007. URL: <http://www.japantimes.co.jp/text/nn20070301f1.html>
16. Visual Introduction of Hokkaido Industry. METI Japan. 2008. – 71 p.
17. Yamashita K. The postwar development of regional planning in Hokkaido. Hokkaido University of Education, 1975.

УДК 911.3.30 (477/47)

Барановський Микола Олександрович
доктор географічних наук, професор,

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
E-mail: Brnm@ukr.net

Барановська Ольга Віталіївна,
кандидат географічних наук, доцент,

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
E-mail: Olia_Bar@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕРЕЖІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є розкриття особливостей оптимізації просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області в умовах сталої депопуляції населення, зміни підходів до фінансування освітніх установ і реалізації завдань адміністративно-територіальної реформи.

Методика. Методичні основи дослідження включали використання системного підходу, статистичного, картографічного та порівняльно-географічного методів.

Результати. Виявлені та охарактеризовані особливості удосконалення структури та територіальної організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, доведена доцільність оптимізації мережі освітніх установ регіону з метою забезпечення рівного доступу сільського населення до якісної освіти.

Наукова новизна полягає у визначенні особливостей удосконалення структури та просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області як регіону із складною демографічною ситуацією та значною часткою малокомплектних шкіл.

Практична значущість дослідження полягає у використанні його результатів управлінням освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації для розробки конкретних пропозицій з удосконалення мережі загальноосвітніх навчальних закладів регіону

Ключові слова: освітній комплекс, просторова організація, освітня мережа регіону, опорні школи, Чернігівська область.

УДК 911.3.30 (477/47)

Барановский Николай Александрович,
доктор географических наук, профессор

Нежинский государственный
университет имени Николая Гоголя,
г. Нежин, Украина
E-mail: Brnm@ukr.net

Барановская Ольга Витальевна
кандидат географических наук, доцент

Нежинский государственный
университет имени Николая Гоголя, г.
Нежин, Украина
E-mail: Olia_Bar@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРУКТУРЫ И ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СЕТИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью статьи является раскрытие особенностей оптимизации пространственной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области в условиях стабильной депопуляции населения, изменения подходов к финансированию образовательных учреждений и реализации задач административно-территориальной реформы.

Методика. Методические основы исследования включали использование системного подхода, статистического, картографического и сравнительно-географического методов.

Результаты. Выявлены и охарактеризованы особенности усовершенствования структуры и территориальной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области, доведена целесообразность оптимизации образовательных учреждений региона с целью обеспечения равного доступа сельского населения к качественному образованию.

Научная новизна состоит в установлении особенностей усовершенствования структуры и пространственной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области как региона со сложной демографической ситуацией и значительной долей малокомплектных школ.

Практическая значимость исследования заключается в использовании его результатов управлением образования и науки Черниговской областной администрации для разработки конкретных предложений по усовершенствованию сети общеобразовательных учебных заведений региона.

Ключевые слова: образовательный комплекс, пространственная организация, образовательная сеть региона, опорные школы, Черниговская область.

УДК 911.3.30 (477/47)

Baranovskiy Mykola Oleksandrovich,
doctor of sciences (geography), professor

Nizhin Gogol State University, Nizhin,
Ukraine

E-mail: Brnm@ukr.net

Baranovska Olga Vitaliyvna,
candidate of sciences (geography),

Nizhin Gogol State University, Nizhin,
Ukraine

E-mail: Olia_Bar@ukr.net

PECULIARITIES OF STRUCTURE AND SPATIAL ORGANIZATION IMPROVEMENT OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS NETWORK IN CHERNIHIV REGION

Objective. The objective of the article is to describe the peculiarities of the spatial organization optimization of the general education institutions network of Chernihiv region under the conditions of constant depopulation, changes in approaches to financing the education establishments and to fulfilling the tasks of the administrative and territorial reform.

Method. The methodical base of the research includes the use of the systematic approach, statistical, cartographic, and comparative geographic methods.

Results. The author discovers and characterizes the peculiarities of improving the structure and the territorial organization of the general education institutions network in Chernihiv region, proves the necessity to optimize the region's education establishments network in order to ensure an equal access of rural people to quality education.

The scientific novelty lies in defining the peculiarities of improving the structure and the spatial organization of the general education institutions network of Chernihiv region as the area with the complicated demographic situation and significant part of ungraded schools.

The practical value of the research lies in using its results by the department of education and science of the Chernihiv regional state administration for development of the specific proposals to improve the general education institutions network of the region.

Key words: education complex, spatial organization, region's education network, hub schools, Chernihiv region.

Постановка проблеми. Система освіти як держави загалом, так і окремих її регіонів потребує реформування. На рівні управлінців, політиків і громадськості обговорюються здебільшого загальні питання доцільності та шляхів реформування системи освіти, зміни підходів до організації навчального процесу тощо. З-поміж багатьох проблем системи освіти особливе місце посідає питання удосконалення просторової організації освітніх установ, якому, зазвичай, приділяється значно менше уваги. Здебільшого аналізом цих аспектів розвитку освітнього комплексу окремих територій опікуються або представники суспільної географії, або управлінці-практики, які несуть відповідальність за організацію навчання школярів на підконтрольних їм територіях. В останні роки інтерес до зазначеної проблематики зріс, що зумовлено змінами фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, організацією базових шкіл, адмінреформою тощо. Особливої гостроти питання оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів набувають у тих регіонах, які характеризуються не лише негативними трендами економічного розвитку, а й, насамперед, складною демографічною ситуацією, низькою заселеністю території та знелюдненістю поселенської мережі. До таких територій належить Чернігівська область, яка обрана у даному дослідженні полігоном для наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням територіальної організації системи освіти представники суспільної географії почали займатися ще у середині 60-х років ХХ ст. Саме тоді були розроблені перші методичні підходи та конкретні методики дослідження просторової організації освітніх закладів. У пострадянський період інтерес до зазначеної проблематики зріс лише на початку 2000-х років, коли через ускладнення демографічної ситуації гостро постали питання малокомплектності шкіл і браку фінансових ресурсів на утримання навчальних установ. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку системи освіти відображені у наукових працях В. Куценко, Л. Немець, В. Стецького, Т. Мельниченко, О. Корнус. Дослідження освітніх комплексів окремих регіонів були здійснені П. Вірченком [3] (Харківська область), В. Панкратьєвою [7] (Луганська область), Н. Горожанкіною [4] (Дніпропетровська область), Н. Флінтою [8] (Тернопільська область), О. Заячук [6] (Чернівецька область). Отримані в їхніх роботах результати безперечно є важливими для розуміння сутності проблеми реформування регіональних освітніх комплексів і розробки пропозицій із удосконалення просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Водночас вони не є універсальними, адже суспільно-географічне середовище функціонування навчальних закладів, наприклад, Чернігівської та Чернівецької областей, будуть кардинально відрізнятися між собою. Більше того, в усіх зазначених

роботах, окрім дослідження О. Заячук, мало уваги приділено питанням оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, тобто тим аспектам, які є вкрай актуальними на сучасному етапі розвитку України. Щодо Чернігівської області, то окремі питання діяльності освітнього комплексу цього регіону, зокрема аналіз галузевої структури, просторово-часова динаміка освітніх закладів, дискусійні питання формування освітніх округів, розкриті у роботах М. Барановського, О. Рябокони [2], О. Афоніної [1] та А. Заліського [6].

Методика роботи. Загальний алгоритм дослідження включає кілька логічно взаємопов'язаних етапів, на кожному з яких доцільним є використання різних методичних підходів. На стадії осмислення сутності проблеми, формулювання цілей і завдань дослідження, визначення особливостей реформування освітнього комплексу регіону використовувався системний підхід, на стадії безпосереднього аналізу динаміки та структури освітніх установ – статистичний, картографічний і порівняльно-географічний методи, на стадії конструктивних пропозицій із оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області – аналітичний і прогностичний методи. Інформаційну базу дослідження склали дані управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації та Головного управління статистики у Чернігівській області.

Формулювання цілей статті. Головною метою роботи є розкриття особливостей удосконалення просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області в умовах сталої депопуляції населення, зміни підходів до фінансування освітніх установ і реалізації завдань адміністративно-територіальної реформи.

Виклад основного матеріалу. Реформування освітньої мережі проводиться в усіх регіонах України, але Чернігівщина має свої особливості у цьому процесі. Вони визначаються загальною динамікою чисельності населення, кількістю дітей шкільного віку та людністю сільських поселень регіону. Основу її мережі складають загальноосвітні навчальні заклади, проблеми оптимізації яких і викликають найбільший суспільний резонанс, оскільки зачіпають інтереси широкого прошарку населення регіону. У 2015/16 н. р. у Чернігівській області нараховувалося 590 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалося близько 92 тис. дітей. Динаміка освітніх установ є негативною упродовж багатьох років. Порівняно з 1995/96 н. р. кількість лише загальноосвітніх навчальних закладів скоротилася на майже 34 %. На жаль, процес скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів триватиме і далі, що визначається низкою причин сучасного розвитку Чернігівської області. По-перше, Чернігівщина вирізняється найскладнішою в Україні демографічною ситуацією, що зумовлює зменшення контингенту школярів. За 1995-2015 рр. кількість учнів в області зменшилася майже удвічі – з 177 до 92 тис. осіб. По-друге, від'ємні значення природного приросту населення, негативне сальдо міграції спричиняють знелюднення

сільських поселень. Частка дуже малих сіл (до 50 мешканців) у Чернігівській області складає майже 34 %. В окремих районах регіону (Семенівський, Корюківський) такі села складають половину поселенської мережі. По-третє, вищі темпи скорочення контингенту школярів, порівняно з темпами закриття шкіл, призводять до зростання частки малокомплектних навчальних закладів. Так, упродовж 1990-2015 рр. кількість перших зменшилася на 31 %, других – на 44,5 % (рис. 1, 2). Теж стосується і педагогічних працівників. Сумарно це породжує таку проблему як малокомплектність шкіл (менше 40 учнів). Якщо у 1990 р. пересічна кількість дітей у школі становила 195 осіб, то у 2015 р. – 148 осіб. У таких районах як Ніжинський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський цей показник становить менше 90 осіб. Через швидкі темпи скорочення кількості школярів частка малокомплектних шкіл в області досягла 67 % [5], тоді як пересічний для країни показник – лише 27 %. Практично паритетне скорочення кількості шкіл і школярів мало місце лише у Корюківському та Ріпкинському районах Чернігівської області, що зумовлено як високими темпами знелюднення поселенської мережі у них, так і рішучістю очільників управління освіти цих територій.

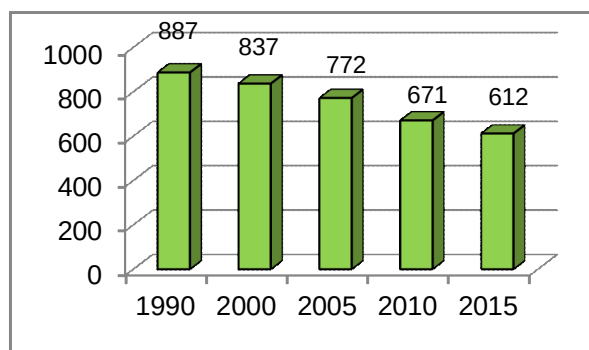

Рис. 1. Динаміка загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, од.

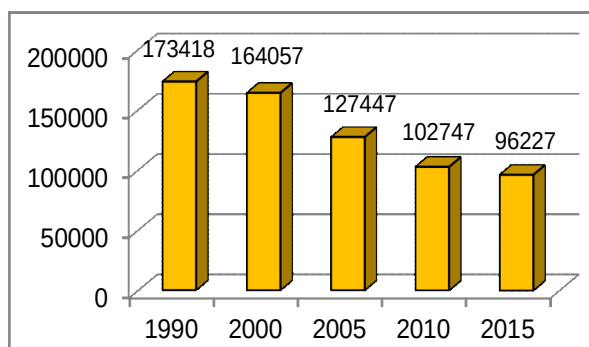

Рис. 2. Динаміка чисельності школярів у Чернігівській області, осіб

До демографічних і розселенських проблем, які вагомо впливають на освітній комплекс регіону, його просторову організацію, в останні роки додалися ризики, пов'язані зі змінами у нормах фінансування навчальних закладів та в розміщенні їхньої мережі. Йдеться про затверджені КМ

України Постанову “Деякі питання регулювання міжбюджетних відносин” (№15 від 18 січня 2016 р.) та Положення “Про освітній округ” (Постанова №79 від 20 січня 2016 р.).

Відповідно до норм першого документа, з вересня 2016 р. держава припинила фінансувати за рахунок освітніх субвенцій загальноосвітні навчальні заклади (крім початкових шкіл), у яких налічується менше 25 школярів. Окрім цього, до кінця 2016 р. продовжують діяти норми фінансування освітніх послуг у розрахунку на одного учня у розмірі 9200 грн. Зважаючи на високу частку малокомплектних шкіл у Чернігівській області, втілення у життя вищезазначених нормативів зумовило закриття на початок 2016/2017 н.р. відразу 60 шкіл, які розміщуються у різних районах регіону. Це суттєво загострило проблему доставки школярів до освітніх закладів, викликало збурення у середовищі сільських мешканців.

Проблемним залишається і питання фінансування тих навчальних закладів, які продовжують свою діяльність, але мають незначну кількість учнів. Результати аналізу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Корюківського району Чернігівської області свідчать про те, що визначеним нормам фінансування одного учня відповідають лише дві школи – Корюківська та Холминська (табл. 1). Водночас у значній частині шкіл, у т. ч. I-III рівнів, витрати на утримання одного учня складають 16-19 тис. грн. Очевидним є той факт, що чим менше дітей у школі, тим більшими є витрати на утримання одного школяра. Підтвердженням цього є коефіцієнт кореляції між цими показниками. Його величина для Корюківського району становить $r = -0,789$. Залежність одного показника від іншого становить 62 %. Доцільність створення у сільській місцевості освітніх округів обговорюється у середовищі експертів ще з середини 2000-х років. Законодавчо механізми формування опорних шкіл та освітніх округів були затверджені відповідною постановою КМ України (2010 р.).

Табл. 1.

Кількість учнів і фінансові витрати на їхнє утримання у розрізі освітніх округів Корюківського району, 2014 р.

Освітній округ	Назва школи	Кількість учнів, осіб	Витрати на утримання одного учня, грн.
Корюківський	Корюківська №1	741	6965
	Савинська I-III	85	15263
	Олександрівська I-III	75	16889
Холминський	Холминська	307	8899
	Козилівська I-III	163	9212
	Жуклянська I-II	31	16710
	Рибинська I-II	51	16525
	Сядринська I-III	81	18401
Перелюбський	Перелюбська I-III	71	18341
	Прибинська I-II	58	13763
	Біл. Слобідська I-II	47	16915
Наумівський	Наумівська I-III	143	13589
	Охрамісвицька I-III	44	19618

Складено за даними управління освіти Корюківського району

Управлінням освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації було розроблено регіональний план оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009-2012 рр., згідно якого в області передбачалося створити 111 опорних шкіл і таку ж кількість освітніх округів. У цьому плані відсутні чітко визначені кількісні критерії числа учнів в опорних школах. Відтак до їхнього переліку потрапили і ті загальноосвітні навчальні заклади, де нараховується 100 учнів, і ті, де кількість школярів перевищує 300 осіб. Мережа цих опорних шкіл тісно корелювала з людністю сільських поселень та площею адміністративних районів. Найбільшу кількість опорних шкіл та освітніх округів було створено у Чернігівському районі (вісім), найменше – у Варвинському, Срібнянському і Талалаївському (по три).

У новій редакції положення “Про освітній округ” (2016 р.) зазначено, що опорний заклад (школа) має нараховувати не менше 360 учнів. Для Чернігівської області зі значною часткою малолюдних поселень і малокомплектних шкіл така критеріальна межа є зависокою. Фактично це може призвести до того, що у кількох районах буде створено лише одну опорну школу, що суттєво загострить проблему доставки до неї школярів. Особливо несприятлива ситуація може скластися у північних (Новгород-Сіверському, Ріпкинському, Семенівському) районах області, де радіус доступності однієї школи уже тепер становить понад 20 км. Наразі через брак фінансових ресурсів у 2016/2017 н.р. у Чернігівській області планується створення лише однієї опорної школи.

Нового імпульсу щодо реформування мережі загальноосвітніх навчальних закладів у Чернігівській області надала адміністративно-територіальна реформа. Тепер питання про збереження чи закриття шкіл переходить до компетенції місцевих громад, хоча фінансування забезпечує держава шляхом надання освітніх субвенцій. Уже зараз чітко простежується невідповідність між кількістю базових шкіл, освітніх округів і територіальних громад. Було б логічним, якби кожна новостворена територіальна громада мала свою базову школу. Проте і тут виникають нормативно-правові колізії. Відповідно до нового положення “Про освітній округ”, опорний заклад повинен мати не менше 360 учнів, а в методиці формування самодостатніх територіальних громад нормативна вимога до освітніх установ становить 250 учнів. Окрім цього, деякі територіальні громади будуть створені на основі сільських рад сусідніх районів, що також вимагатиме певного узгодження дій їхніх адміністрацій.

Реформування потребує і структура загальноосвітніх навчальних закладів. У 90-х роках ХХ ст. у Чернігівській області було необґрунтовано збільшено кількість шкіл I-III ступенів. Очевидно, що у процесі оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів постане питання про доцільність їхнього існування. Значна частина таких шкіл, особливо тих, у яких навчається менше 50 учнів, буде переведена у ранг загальноосвітніх закладів I-II ступенів. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів загострить також проблему працевлаштування учителів.

Сподівання на те, що у більшості малокомплектних шкіл працюють здебільшого педагоги пенсійного віку, не завжди справджуються. Наприклад у Корюківському районі, де закриття шкіл стало звичним явищем, частка учителів пенсійного віку становить лише 3 %. Натомість 2/3 педагогічних кадрів у цьому районі – це особи віком до 50 років. У разі створення опорних закладів нового типу вочевидь постане питання про доставку до шкіл не лише учнів, а й учителів.

Немає сумнівів у тому, що мережа загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області потребує оптимізації. Це вкрай актуальне завдання, яке передбачає пошук складного компромісу між необхідністю забезпечити надання якісних освітніх послуг сільським мешканцям і скороченням мережі шкіл, кількості учителів відповідно до фінансових можливостей держави та завдань адміністративно-територіальної реформи. Для Чернігівської області питання реформування мережі загальноосвітніх навчальних закладів є не просто типовою галузевою проблемою, а проблемою фактичного виживання сільських територій і населених пунктів цього депресивного регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз особливостей удосконалення структури та просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Формування та розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області відбувається під впливом різних чинників, головними з-поміж яких є демографічний, розселенський та соціально-економічний.

2. Удосконалення просторової організації загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області має свої, притаманні головно лише їй, особливості. Регіон вирізняється сталим скороченням мережі освітніх установ, що зумовлено депопуляційними процесами, зменшенням кількості дітей шкільного віку та зростанням частки малолюдних сільських поселень. Невідповідність між темпами скорочення кількості освітніх закладів і кількістю школярів в останні роки зумовила зростання частки малокомплектних шкіл, у яких важко забезпечити надання якісних освітніх послуг.

3. Формування мережі базових шкіл та освітніх округів ведеться у Чернігівській області із середини 2000-х років. Усього в регіоні планувалося створити 111 опорних шкіл. Нині їхня мережа потребує перегляду відповідно до норм нещодавно прийнятих законодавчих актів, зокрема Положення “Про освітній округ”. Зважаючи на дрібноселенність поселенської мережі регіону, сталу депопуляцію населення, норма про те, що опорний заклад (школа) повинен мати не менше 360 учнів, є зовеликою для Чернігівської області. Оптимальним можна вважати варіант, коли кожна з новостворених територіальних громад, які утворюються внаслідок адміністративно-територіальної реформи, буде мати свою опорну школу.

4. Малокомплектність шкіл є однією з ключових проблем освітнього комплексу регіону. У таких школах, як свідчить приклад Корюківського району, фінансові витрати на утримання одного учня у 1,5-2 рази перевищують норми, визначені державою для надання освітніх субвенцій. Отже їхнє скорочення є неминучим. Цей процес уже розпочався, адже з першого вересня держава припинила фінансувати ті школи (крім початкових), у яких налічується менше 25 учнів. Через цю обставину з початку 2016/2017 н. р. у Чернігівській області було закрито близько 60 шкіл.

5. Процес оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області має спиратися на науковий аналіз проблеми й носити комплексний характер. Навіть в умовах дрібноселеності розселення, браку фінансових ресурсів, зміни підходів до організації шкільної освіти в умовах адміністративно-територіальної реформи, можливою є побудова такої мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, яка дозволить забезпечити надання якісних освітніх послуг незалежно від місця проживання дітей, зніме соціальну напругу у сільських спільнотах і сприятиме поступовому відродженню сільських територій.

Список використаних джерел

1. Афоніна О.О. Територіальна організація культурно-освітнього комплексу Чернігівської області / О.О. Афоніна // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка. Географічні науки. – Вип. 5. – Суми: ВВП “Мрія”, 2014. – С. 69-74.
2. Барановський М.О. Особливості динаміки мережі освітніх закладів депресивного регіону (на прикладі Чернігівської області) / М. Барановський, О. Рябоконь // Геополитика и геоэкодинамика регионов. – Научн. журнал. – 2014. – Т. 10. – Вип.2. – С. 311-315.
3. Вірченко П.А. Просторова організація системи освіти регіону (на прикладі Харківської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / П.А Вірченко. – Харків, 2010. – 22 с.
4. Горожанкіна Н.А. Просторово-часовий аналіз регіональної освітньої системи (на прикладі Дніпропетровської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / Н.А. Горожанкіна. – Харків, 2011. – 21 с.
5. Заліський А. Освітній округ – шлях до якісної освіти / А. Заліський // Сіверянський літопис. – 2013. – №1 (109). – С. 125-129.
6. Заячук О.Г. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / О.Г. Заячук. – Чернівці, 2011. – 23 с.
7. Панкратьєва В.В. Просторово-часовий аналіз системи освіти Луганської області / В.В. Панкратьєва // Часопис соціально-економічної географії: міжрег. збірн. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 15 (2). – С. 156-161.
8. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / Н.І. Флінта. – Чернівці, 2005. – 20 с.

Список использованных источников

1. Афонина Е.А. Территориальная организация культурно-образовательного комплекса Черниговской области / Е.А. Афонина // Научные записки Сумского государственного

- педагогического университета им. А.С. Макаренко. Географические науки. – Вып. 5. – Сумы: ВВП “Мрія”, 2014. – С. 69-74.
2. Барановский Н. Особенности динамики сети образовательных учреждений депрессивного региона (на примере Черниговской области) / Н. Барановский, О. Рябоконт // Геополитика и геоэкодинамика регионов. – Научн. журнал. – 2014. – Т. 10. – Вып. 2. – С. 311-315.
 3. Вирченко П.А. Пространственная организация системы образования региона (на примере Харьковской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / П.А. Вирченко. – Харьков, 2010. – 22 с.
 4. Горожанкина Н.А. Пространственно-временной анализ региональной образовательной системы (на примере Днепропетровской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / Н.А. Горожанкина. – Харьков, 2011. – 21 с.
 5. Залесский А. Образовательный округ – путь к качественному образованию / А. Залесский // Северянская летопись. – 2013. – № 1(109). – С. 125-129.
 6. Заячук О.Г. Территориальная организация образовательно-воспитательного комплекса Черновицкой области: автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / О.Г. Заячук. – Черновцы, 2011. – 23 с.
 7. Панкратьева В.В. Пространственно-временной анализ системы образования Луганской области / В.В. Панкратьева // Часопис соціально-економічної географії: міжрег. збірн. наук. работ. – Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2013. – Вып. 15 (2). – С. 156-161.
 8. Фланта Н.И. Культурно-образовательный комплекс региона и его территориальная организация (на материалах Тернопольской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / Н.И. Фланта. – Черновцы, 2005. – 20 с.

References

1. Afonina O.O. Territorial organization of cultural and educational complex in Chernihiv region / O.O. Afonina // Naukovi zapysky Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. A.S. Makarenka. Heohrafichni nauky. – Vyp. 5. – Sumy: VVP “Mriia”, 2014. – S. 69-74 (In Ukrainian).
2. Baranovskyi M.O. Dynamics peculiarities of education institutions network of the depressed region (in the example of Chernihiv region) / M. Baranovskyi, O. Riabokon // Heopolytyka y heozkodynamyka rehionov. – Nauchn. zhurnal. – 2014. – T. 10. – Vyp.2. – S. 311-315 (In Ukrainian).
3. Virchenko P.A. Spatial organization of region's education system (in the example of Kharkiv region): avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / P.A. Virchenko. – Kharkiv, 2010. – 22 s (In Ukrainian).
4. Horozhankina N.A. Spatiotemporal analysis of the regional education system (in the example of Dnipropetrovsk region): avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / N.A. Horozhankina. – Kharkiv, 2011. – 21 s (In Ukrainian).
5. Zaliskyi A. Educational district – way to quality education / avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / O.H. Zaiachuk. – Chernivtsi, 2011. – 23 s (In Ukrainian).
6. Zaiachuk O.H. Territorial organization of Educational Complex in Chernivtsi Oblast: avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / O.H. Zaiachuk. – Chernivtsi, 2011. – 23 s (In Ukrainian).
7. Pankratieva V.V. Spatiotemporal analysis of education system of Luhansk region / V.V. Pankratieva // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii: mizhreh. zbirn. nauk. prats. – Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2013. – Vyp. 15 (2). – S. 156-161 (In Ukrainian).
8. Flinta N.I. Cultural and educational complex of the region and its territorial organization (based on Ternopil region's materials: avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / N.I. Flinta. – Chernivtsi, 2005. – 20 s (In Ukrainian).

УДК 911.3:159.925](477.51)

Афоніна Олена Олексіївна,
кандидат географічних наук, доцент

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна, e-mail:
afon_elena@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою дослідження є виявлення особливостей розвитку інтелектуального потенціалу Чернігівської області у сучасних умовах соціально-економічного розвитку території.

Методика. У ході проведеної наукової роботи були використані наступні методи дослідження: порівняльно-описовий, абстрактно-логічний, узагальнення, аналізу та синтезу. Інформаційною базою дослідження слугували матеріали державної служби статистики України та статистичні дані головного управління статистики у Чернігівській області.

Результати. У публікації представлено результати аналізу стану інтелектуального потенціалу регіону, на прикладі Чернігівської області. На основі комплексу показників виявлено особливості розвитку головних складових інтелектуального потенціалу території: освітньої, наукової, інноваційної, культурної. Визначено позитивні тенденції, недоліки розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціалу регіону.

Наукова новизна полягає в аналізі елементів інтелектуального потенціалу Чернігівської області в сучасних соціально-економічних умовах.

Практична значимість роботи полягає у тому, що отримані у ній наукові результати та висновки, при впровадженні їх у практику сприятимуть підвищенню інтелектуального потенціалу регіону.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, освітній потенціал, науковий потенціал, інноваційна діяльність, культурний потенціал.

УДК 911.3:159.925](477.51)

Афонина Елена Алексеевна,
кандидат географических наук, доцент

Нежинский государственный университет
имени Николая Гоголя, г. Нежин,
Украина, e-mail: afon_elena@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью исследования является выявление особенностей развития интеллектуального потенциала Черниговской области в современных условиях социально-экономического развития территории.

Методика. В ходе проведённой научной работы были использованы следующие методы исследования: сравнительно-описательный, абстрактно-логический, обобщения, анализа и синтеза. Информационной базой исследования послужили материалы государственной службы статистики Украины и статистические данные главного управления статистики в Черниговской области.

Результаты. В публикации представлены результаты анализа состояния интеллектуального потенциала региона, на примере Черниговской области. На основе комплекса показателей, выявлены особенности развития главных составляющих

інтелектуального потенціала території: освітньої, наукової, інноваційної, культурної. Визначені позитивні тенденції та недоліки розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціала регіону.

Наукова новизна полягає в аналізі елементів інтелектуального потенціала Чернігівської області в сучасних соціально-економічних умовах.

Практична значимість роботи полягає в тому, що отримані в ній наукові результати та висновки, при впровадженні їх в практику будуть сприяти підвищенню інтелектуального потенціала регіону.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, освітній потенціал, науковий потенціал, інноваційна діяльність, культурний потенціал.

УДК 911.3:159.925](477.51)

Afonina Olena Oleksiyivna
candidate of Geography Sciences, associate
professor

Mykola Gogol State University of Nizhyn,
Nizhyn, Ukraine, e-mail: afon_elena@mail.ru

FEATURES OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF CHERNIHIV REGION

The research aims to identify the characteristics of the intellectual potential of Chernihiv region in the current social and economic development of the territory.

Methods. In the research the following methods are used: comparative and descriptive, abstract and logic, generalization, analysis and synthesis. The research information base is the data of the State Statistics Service of Ukraine and the data of the Central Statistical Office in Chernihiv region.

Results. The publication presents the results of the intellectual potential analysis of the region, evidence from Chernihiv region. A set of indicators reveals the peculiarities of the main components of the intellectual potential of the region: education, research, innovation and culture. Positive trends and shortcomings of development and effective use of intellectual potential of the region are indicated.

Scientific innovation is the analysis of the intellectual potential elements of Chernihiv region in the current social and economic conditions.

Practical importance of the work is the acquired scientific results and conclusions which will promote the intellectual potential of the region in case of implementing them in practice.

Keywords: intellectual potential, educational potential, scientific potential, innovative activities, cultural potential.

Постановка проблеми. Роль інтелектуального потенціалу у розвитку регіону особливо актуальна на сучасному етапі. У процесі формування і розвитку конкурентоспроможної економіки зростає роль тих видів суспільної діяльності, які здатні забезпечити економічне зростання. Однак цей процес не можливий без використання інтелектуальних ресурсів регіону, від яких залежить рівень розвитку інтелектуального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними і методологічними питаннями дослідження процесів розвитку інтелектуального потенціалу займалися вітчизняні (В. Базилевич, Л. Безчасний, С. Вовканич, Ю Гава, В. Геєць, А. Гриценко, О. Грішнова, Б. Губський, Ю. Зайцев, І. Каленюк, А. Колот, В. Куценко, Є. Марчук, В. Прошак, І. Шовкун та ін.) та зарубіжні (Е. Брукінг, Л. Едвінсон, П. Друкер,

Т. Стюарт, М. Мелоун, О. Тоффлер, І. Руус) вчені. Інтелектуальний потенціал як об'єкт суспільно-географічних досліджень викликає зацікавленість вчених суспільних географів в Україні. Дослідженнями регіональних аспектів формування і використання інтелектуального потенціалу України займаються Я. Олійник, Т. Нич.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на підвищений інтерес провідних науковців до даної проблематики, дослідження інтелектуального потенціалу як важливої складової суспільно-географічного комплексу регіону не втрачає актуальності. Питання дослідження структурних елементів інтелектуального потенціалу, вивчення особливостей їх розвитку у розрізі регіону з метою ефективного використання є недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є виявлення особливостей розвитку інтелектуального потенціалу Чернігівської області у сучасних умовах соціально-економічного розвитку території.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [1, с.131]. Структурними елементами інтелектуального потенціалу як складової суспільно-географічного комплексу регіону є освітній, науковий, інноваційний та культурний потенціали.

Ресурсним компонентом інтелектуального потенціалу регіону є освітній потенціал. Освітній потенціал суспільства – це єдність кількісних (число років навчання або загальна вартість навчання в усіх ланках освітньої системи) та якісних (знання, уміння, навички, гуманітарні властивості, ціннісно-мотиваційний потенціал, творчий потенціал, соціальний інтелект) характеристик освітнього потенціалу населення, сформованих матеріально-технічною базою, кадровими та фінансовими ресурсами системи освіти [3]. Високоосвічені люди є не просто носіями кращих зразків національної культури, але і особливим громадським потенціалом, без якого суспільство стає неконкурентоспроможним.

Таблиця 1.

Динаміка мережі навчальних закладів та кількості осіб, що в них навчаються на території Чернігівської області [2]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість закладів, од.										
Професійно-технічні	23	22	22	22	21	21	21	20	20	20
ВНЗ I-II р. а.	17	17	17	17	17	16	15	15	14	14
ВНЗ III-IV р. а.	6	5	5	5	5	5	4	4	3	3
Чисельність учнів та студентів, осіб										
Професійно-технічні	8,8	8,3	8,2	7,8	8,1	7,3	7,6	7,1	6,5	6,1
ВНЗ I-II р. а.	11,0	10,5	9,9	9,0	9,4	8,6	7,8	7,7	6,5	6,1
ВНЗ III-IV р. а.	29,6	27,4	26,1	24,9	22,9	20,6	19,1	17,4	16,8	15,3

Оцінка масштабів розвитку потенціалу системи освіти передбачає аналіз мережі навчальних закладів та чисельності осіб, що отримують освітні послуги. На початок 2016-2017 н. р. в Чернігівській області функціонувало 20 професійно-технічних та 17 вищих навчальних закладів (14 - ВНЗ I-II рівня акредитації, 3 – ВНЗ III-IV рівня акредитації). Кількість здобувачів професійно-технічної та вищої освіти становила 6,1 тис осіб і 21,4 тис осіб відповідно [2]. Аналіз показників розвитку освітньої сфери Чернігівської області свідчить про скорочення мережі освітніх закладів і кількості учнів та студентів, які в них навчаються (Табл.1).

За досліджуваний період мережа вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації скоротилася вдвічі, тоді як кількість професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації зменшилась на 15,0% та 21,4% відповідно. Чисельність користувачів освітніх послуг у Чернігівській області складає 27,5 тис осіб. Питома вага студентів у складі економічно активного населення області (у розрахунку на 10 тис осіб), яка є важливою характеристикою інтелектуального потенціалу території, становила 442 особи, що у 2,2 рази менше ніж в Україні (991 особа). З 2006 по 2015 рр. кількість слухачів професійно-технічних та вищих навчальних закладів зменшилась на 79,6% (21,9 тис осіб). На початок 2015-2016 н. р. у професійно-технічних навчальних закладах налічувалося 6,1 тис учнів, що на 44,3% менше ніж у 2006-2007 н. р. Найгірша ситуація у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації, де протягом останнього десятиріччя кількість студентів зменшилась на 93,5%. Скорочення контингенту студентів, що є наслідком гострої демографічної кризи, створює реальну загрозу інтелектуальному розвитку регіону. Розвиток інтелектуального потенціалу регіону пов'язаний з наявністю креативного населення, яке спроможне освоювати інноваційні технології. Провідна роль у цій важливій справі належить молоді, яка вбудовується у процес виробництва інтелектуального продукту одночасно із здобуттям освіти.

Важливими формами підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів для вищих навчальних закладів і науково-дослідницьких установ є аспірантура і докторантура, головні показники діяльності яких відображені на рис. 1; 2.

Відповідно до даних Головного управління статистики, кількість аспірантів в Чернігівській області поступово зменшувалася (з 223 осіб у 2007 р. до 208 осіб у 2015р.). Значення даного показника у розрахунку на 10 тис осіб населення області (20 аспірантів) були нижчими за відповідні дані по Україні у 3,3 рази (66 аспірантів). Протилежна ситуація з докторантурою. Так, за період 2007-2015 рр. кількість докторантів у регіоні зросла з 2 до 7 осіб. Розрив кількісного показника докторантів у розрахунку на 1 млн осіб населення Чернігівської області (7 докторантів) та Україною (42 докторанти) збільшився до 6 разів. Це свідчить про те, що в Чернігівській області мала кількість вчених найвищої кваліфікації, недостатньо розвинуті наукові дослідження за окремими напрямками та мережа наукових шкіл.

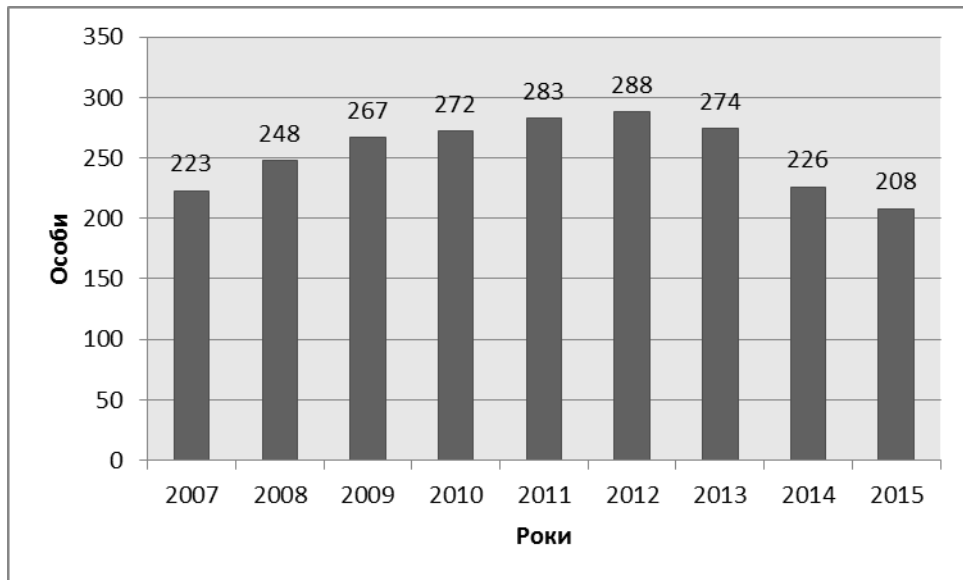

Рис 1. Динаміка кількості аспірантів у Чернігівській області, осіб [2]

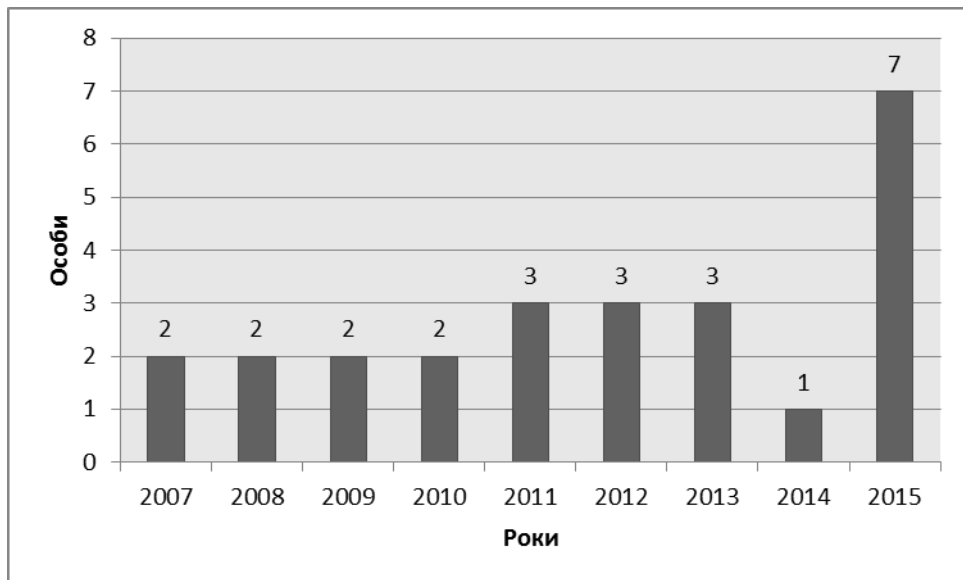

Рис 2. Динаміка кількості докторантів у Чернігівській області, осіб [2]

Важливою складовою інтелектуального потенціалу регіону є науковий потенціал. Науковий потенціал – це сукупність ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи (колективу, галузі, міста тощо), що дає змогу за наявних форм організації та управління ефективно вирішувати господарські завдання [5, с. 288]. Науковий потенціал регіону характеризують наукові кадри, мережа наукових організацій, обсяги та джерела фінансування наукових досліджень і розробок.

У 2015 р. кадровий склад працівників наукових та науково-дослідних організацій Чернігівської області налічував 650 осіб. Серед них, 248 осіб – дослідники, 54 особи – техніки та 309 осіб допоміжного персоналу. Науковими та науково-технічними роботами займалися 39 науковців, що мають науковий ступінь доктора чи кандидата наук.

Аналіз статистичних даних показує, що за період 2008-2015 рр. в Чернігівській області спостерігається зменшення персоналу, зайнятого науковими дослідженнями і розробками (з 764 осіб у 2008 р. до 650 осіб у 2015 р.).

Таблиця 2.

Питома вага працівників наукових організацій Чернігівської області за категоріями, % [2]

Показник	2008	2015
Працівники наукових організацій, з них:	100	100
дослідники	49,6	38,2
техніки	27,0	8,3
допоміжний персонал	12,8	47,5
доктори наук	1,4	0,6
кандидати наук	9,2	5,4

Рівень кваліфікації працівників наукових організацій відображає кількість тих, що мають науковий ступінь. З 2008 по 2015 рр. кількість дослідників, що мають науковий ступінь, у Чернігівській області зменшилася з 81 особи до 39 осіб (6,0% персоналу, зайнятого науковими дослідженнями і розробками) (Табл.2). В Україні аналогічний показник у 2015 р. склав 17,8% [4]. На початок 2015 р. в економіці Чернігівської області працювало 1083 науковця зі ступенем доктора та кандидата наук. Порівняно з 2005 р. кількість кандидатів наук зросла на 64,2 %, а чисельність фахівців найвищої кваліфікації – на 80,4%. Переважна більшість науковців області працює у вищих навчальних закладах, наукових та науково-дослідних установах, закладах охорони здоров'я, органах державної влади та інших організаціях.

Структурним елементом наукового потенціалу Чернігівської області є мережа наукових та науково-дослідних організацій. У 2015 р. науковими дослідженнями та розробками займалося 15 організацій, більшість з яких належить до галузевого сектору науки. Починаючи з 2011 р. кількість наукових та науково-дослідних організацій скоротилась з 22 до 15 або на 31,8%. Наукові та науково-дослідні організації, які займаються фундаментальними та прикладними дослідженнями, зосереджені переважно у великих за людністю поселеннях (м. Чернігів, м. Ніжин, м. Прилуки) Чернігівської області.

Показником ефективності використання наукового потенціалу є наукова та науково-технічна діяльність. У 2015 р. обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у Чернігівській області склали 52,2 млн грн. Лівову частку виконаних робіт забезпечили наукові розробки (34,7 млн грн або 66,4% загального обсягу наукових робіт).

Протягом останнього десятиріччя обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у Чернігівській області збільшилися у 2,2 рази. Подібного типу тенденція має місце і серед окремих видів робіт (Рис. 3; Рис.4).

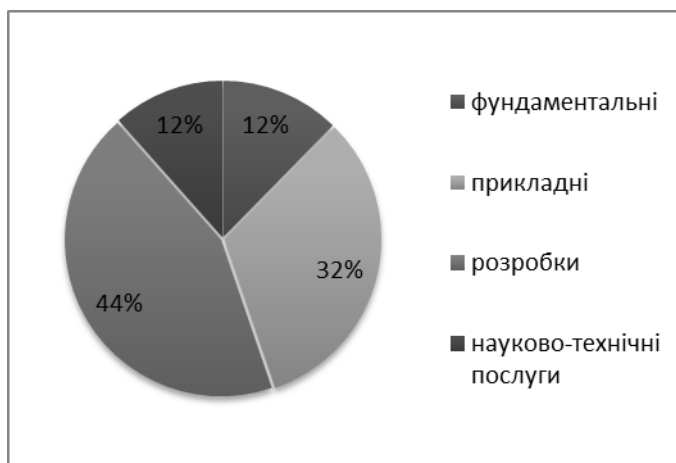

Рис.3. Питома вага обсягу виконаних наукових робіт за видами у 2005 р., % [2]

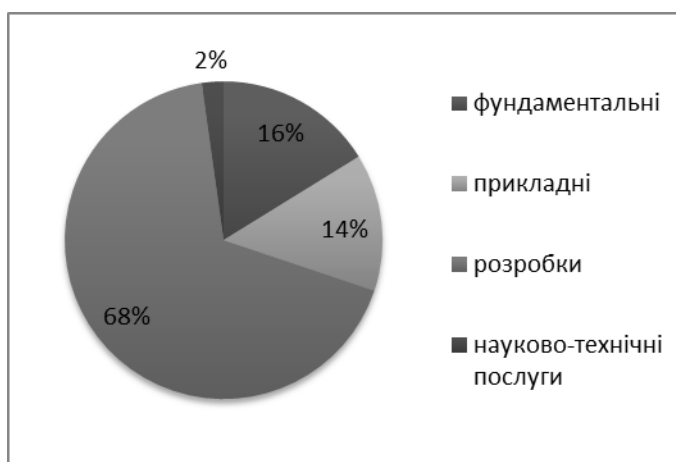

Рис.4. Питома вага обсягу виконаних наукових робіт за видами у 2015 р., % [2]

За визначений період обсяги нових науково-технічних розробок зросли на 24%, виконаних фундаментальних досліджень - на 4,0%, натомість обсяги прикладних наукових досліджень та наданих науково-технічних послуг зменшилися на 18% і 10% відповідно. Аналіз важливих параметрів наукового потенціалу показує, що у Чернігівській області намітилася стала тенденція скорочення чисельності наукових кадрів, кількості наукових установ та обсягів виконання окремих видів наукових та науково-технічних робіт, яка загострює проблему збереження інтелектуальної складової регіону.

Визначальну роль у формуванні інтелектуального потенціалу області відіграє інноваційна діяльність. У 2014 р. інноваційну діяльність здійснювали 32 промислові підприємства. За період 2006-2015 рр. частка підприємств, що займаються інноваційними розробками не зазнала значних змін (Рис.5).

Активізація інноваційної активності підприємств Чернігівської області припала на 2009 та 2012 роки, коли їх частка збільшилася до 21,0%

та 20,4% відповідно. Після 2013 року спостерігається різке зменшення частки підприємств, що займаються впровадженням інновацій (з 20,7% у 2013 р. до 13,3% у 2015 р.). Аналіз статистичних даних свідчить про низький рівень розвитку інноваційної діяльності у більшості суб'єктів господарювання.

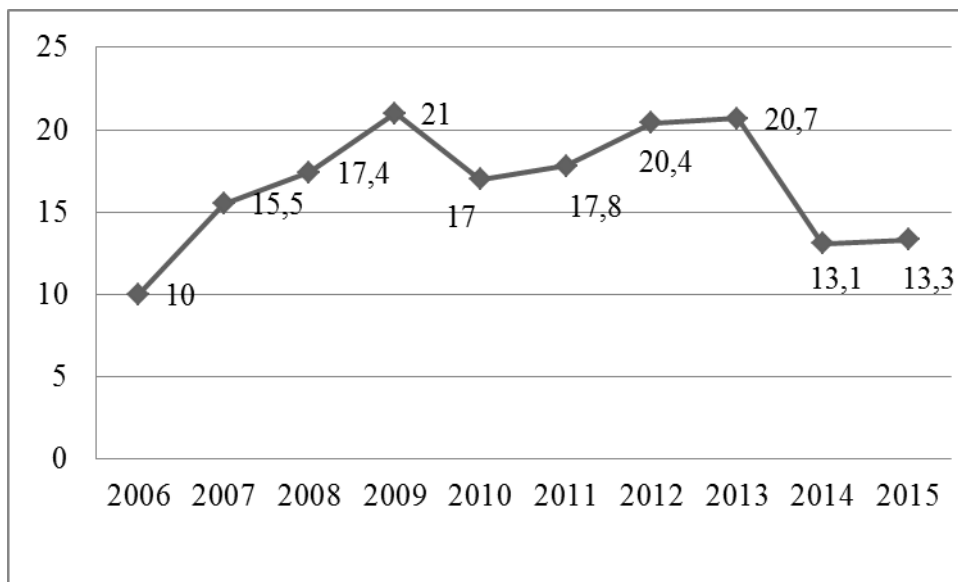

Рис.5. Питома вага підприємств Чернігівської області, що займалися інноваційною діяльністю у 2006-2015 рр., % [2]

Важливим показником оцінювання результатів інноваційної діяльності підприємств є витрати на інноваційні проекти. У 2015 р. для здійснення інновацій промисловими підприємствами області було витрачено коштів на суму майже 35 млн грн. З 2006 р. по 2015 р. витрати підприємств Чернігівської області на інноваційні розробки зменшилися у 2,3 рази. У 2014 р. у структурі інноваційних витрат регіону переважали витрати на придбання машин та обладнання - 82,4%, а витрати на дослідження і розробки склали лише 17,4%. Таке співвідношення витрат свідчить про низький рівень фінансування науково-дослідних робіт та перешкоджає розвитку наукової сфери, як наслідок інтелектуальний потенціал регіону слабо використовується.

Фінансування інноваційних проектів підприємства області здійснюють здебільшого за рахунок власних коштів. Так, у 2014 р. витрати власних коштів на інновації становили 69,1% загального обсягу витрат, 13,2% витрат забезпечили іноземні інвестиції, 17,6% - інші джерела фінансування. За період 2010-2014рр. обсяги реалізованої інноваційної продукції підприємствами Чернігівської області зменшилися у 7,1рази, склавши при цьому 151,7 млн грн (1,0% у загальному обсязі промислової продукції). Відповідно до даних головного управління статистики у Чернігівській області, за вказаний період підприємствами області освоєно інноваційних видів продукції у 10 разів більше, натомість кількість нових

технологічних процесів, впроваджених у виробництво, залишилась не змінною. Низькі темпи впровадження нових технологічних процесів пояснюються не належним фінансуванням науково-дослідницьких робіт, пов'язаних з їх створенням.

Інтелектуальний потенціал Чернігівської області значною мірою залежить від рівня розвитку його культурної компоненти. Культурний потенціал слід визначати як сукупність накопичуваних ресурсів культури, засобів, джерел, запасів і можливостей, які, з одного боку, знаходяться у природі або акумулюються суспільством у формі матеріальних і духовних результатів людської праці, а з іншого боку, зберігаються у вигляді культурних цінностей і об'єктів культурної спадщини [6, с. 13].

Культурний потенціал Чернігівської області характеризує мережа закладів культури, до якої належать унікальні музейні та бібліотечні комплекси, а також об'єкти, що сприяють збереженню та розвитку національних та регіональних театральних і музичних традицій.

Інформаційне обслуговування населення Чернігівської області забезпечує бібліотечна мережа. У 2015 р. порівняно з 2006 р. кількість бібліотечних закладів зменшилась на 5,1%, склавши 727 одиниць. Якісний стан бібліотечної мережі регіону визначає бібліотечний фонд. Так, сукупний бібліотечний фонд Чернігівської області у 2015 р. склав 9,7 млн примірників, що на 12,4% менше, ніж у 2006 р.

Ресурсною складовою культурного потенціалу Чернігівської області є музейна мережа. З 2006 по 2015 роки кількість музеїв збільшилась на 22,2%, склавши 36 одиниць. Розширення їх мережі спричинило збільшення кількості відвідувань музейних закладів Чернігівської області (з 657,8 тис у 2006 р. до 885,9 тис у 2015р.) [2].

Вагомий вплив на формування системи духовних цінностей населення має театр. Театральне мистецтво демонструє потужний виховний та освітній потенціал, який допомагає людині досягнути особливості людського буття. Протягом останніх десяти років мережа об'єктів театального мистецтва Чернігівської області не змінилась (4 одиниці у 2015 р.). Прагнення людини долучитися до культурних цінностей, підвищення доступності театального мистецтва для різних категорій населення збільшило кількість відвідувань театрів на 7,6% (зі 178,5 тис у 2006 р. до 193,1 тис у 2015р.).

Формуванню громадської думки, організації відпочинку населення сприяють клубні заклади. У 2015 р. у Чернігівській області функціонувало 769 закладів клубного типу. За період 2006-2015 рр. їх кількість зменшилась на 30 одиниць або 3,8%. Аналіз статистичних даних свідчить про скорочення мережі закладів сфери культури (за виключенням музейних закладів) у Чернігівській області. Така тенденція перешкоджає становленню художнього смаку людини, розвитку її творчих здібностей та інтелекту.

Висновки. Аналіз інтелектуального потенціалу Чернігівської області за окремими його компонентами дозволяє виділити як позитивні так і

негативні тенденції. Нарощуванню інтелектуального потенціалу регіону сприяє збільшення кількості фахівців з науковими ступенями, зростання обсягів виконаних науково-технічних розробок та освоєння інноваційних видів продукції. Чинниками, що перешкоджають ефективному використанню інтелектуального потенціалу, є скорочення мережі освітніх, наукових та науково-дослідних організацій, закладів культури; зменшення персоналу, який займається науковими дослідженнями і розробками та частки підприємств, що впроваджують інновації; уповільнення обсягів фінансування інноваційних проектів. Збереження і подальший розвиток інтелектуального потенціалу Чернігівської області залежатиме від комплексу заходів, спрямованих на ефективне його використання.

Список використаних джерел:

1. Гава Ю.В. Інтелектуальний капітал-шлях до економічного зростання України / Ю. В. Гава // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №4. – С. 129-134.
2. Головне управління статистики у Чернігівській області. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>.
3. Комарова О.А. Формування освітнього потенціалу суспільства: методологія, методика, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Комарова Ольга Альбертівна; Держ. установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2009. – 42 с.
4. Офіційний сайт державної служби статистики України. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с.
6. Шайхлісламова Л.І. Культурний потенціал: визначення, сутність, специфіка. // У світі науки і мистецтва: питання філології, мистецтвознавства і культурології: зб. статей за матеріалами XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 13 травн. 2013 р. / СибАК. – Новосибірськ : СибАК, 2013. – С. 11-16.

Список использованных источников:

1. Гава Ю.В. Интеллектуальный капитал-путь к экономическому росту Украины / Ю.В. Гава // Актуальные проблемы экономики. – 2006. - №4. – С.129-134.
2. Главное управление статистики в Черниговской области. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>.
3. Комарова О.А. Формирование образовательного потенциала общества: методология, методика, практика: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук : спец. 08.00.03 «Экономика и управление национальным хозяйством» / Комарова Ольга Альбертовна; Гос. учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины». – К., 2009. – 42 с.
4. Официальный сайт государственной службы статистики Украины. [Электронный ресурс]: Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Региональная экономика [Текст]: учебник / под ред. Е.П. Качана. – Тернополь : ТНЭУ, 2008. – 800 с.
6. Шайхлисламова Л.И. Культурный потенциал: определение, сущность, специфика. // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи: сб. статей по материалам XXIII междунар. науч.-практ. конф., 13 мая 2013 г. / СибАК. – Новосибирск : СибАК, 2013. – С.11-16.

References:

1. Gava Yu.V. Intellectuality as a way to economic growth of Ukraine / Yu.V. Gava // Current economic problems. - 2006. - №4. - P.129-134.
2. The Central Statistical Office in Chernihiv region. [Electronic resource]. - Access: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>.
3. Komarova O.A. Formation of educational potential in society: methodology, methods and practice. - Extended abstract of Doctor's thesis. – Kyiv, 2009. – 42 p.
4. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource]. - Access: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Economy of regions: Textbook / Eds. Kachan Ye. P. – Ternopil: TNEU, 2008. – 800 p.
6. Shaikhislamova L. I. Cultural potential: determination, essence and hallmark / L. I. Shaikhislamova // In the world of art and science: questions of philology, art history and cultural studies: collection of articles on materials XXIII International Scientific Conference. – Novosibirsk, 2013. - P. 11-16.

УДК 911.3

Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: tatyana_nych@ukr.net

ТРУДОРЕСУРСНА СИТУАЦІЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій формування трудоресурсної ситуації Хмельницької області та обґрунтуванні концептуальних засад ефективного використання трудових ресурсів.

Методика. Використані аналітичний, синтетичний, дедуктивний, індуктивний, статистичний, монографічний, порівняльно-географічний методи.

Результати дослідження. Проаналізований механічний рух населення. Охарактеризовано рівень економічної активності населення, його зайнятість за видами економічної активності, виявленні проблеми трудоресурсної ситуації області та запропоновані основні напрямки їх вирішення.

Наукова новизна полягає у розкритті сутності трудоресурсної ситуації та особливостей її формування в Хмельницькій області..

Практичне значення статті полягає в тому, що цей матеріал використовується при викладанні спецкурсів із урбоекології та ландшафтного планування, може бути корисним при підготовці громадських слухань з проекту організації території.

Ключові слова: трудоресурсна ситуація, демографічні процеси, економічно активне населення, безробіття, зайнятість населення.

Ныч Татьяна Васильевна,
кандидат географических наук

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: tatyana_nych@ukr.net

ТРУДОРЕСУРСНАЯ СИТУАЦИЯ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Цель статьи заключается в выявлении основных тенденций формирования трудоресурсной ситуации Хмельницкой области и обосновании концептуальных основ эффективного использования трудовых ресурсов.

Методика. При написании статьи использованы следующие методы исследования: статистический, анализа и синтеза. Визуализировать полученные данные помог метод графического анализа данных.

Результаты исследования. В статье особое внимание обращено на демографические процессы, в частности рождаемость, смертность, естественный прирост населения. Проанализировано механическое движение населения. Охарактеризован уровень экономической активности населения, его занятости по видам экономической активности, выявлены проблемы трудоресурсной ситуации области и предложены основные направления их решения.

Научная новизна заключается в раскрытии сущности трудоресурсной ситуации и особенностей ее формирования в Хмельницкой области.

Практическое значение статьи заключается в том, что этот материал используется при преподавании спецкурсов по урбоекологии и ландшафтного планирования, может

быть полезным при подготовке общественных слушаний по проекту организации территории.

Ключевые слова: трудоресурсная ситуация, демографические процессы, экономически активное население, безработица, занятость населения.

Nych Tatiana Vasylivna,
Candidate of Geography Sciences

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
tatyana_nych@ukr.net

THE LABOR RESOURCE SITUATION OF KHMELNITSKOY REGIONS: CURRENT STATE AND PROSPECTS

The purpose of the article is to identify the main trends in the formation of labor resource situation Khmelnytsky region and justification of conceptual principles of efficient use of manpower.

Method. The used analytical, synthetic, deductive, inductive, statistical, monographic, comparative and geographical methods.

Research results. The analyzed mechanical movement of the population. We characterize the level of economic activity, its employment by economic activity, identifying the problems of labor resource situation of the region and the proposed main directions of their solution.

Scientific novelty consists in revealing the nature of labor resource situation and the peculiarities of its formation in the Khmelnytsky region.

The practical significance of the paper is that the material used in the teaching of courses urboecology and landscape planning can be useful in the preparation of public hearings on the project of the territory.

Keywords: labor resource situation, demographic processes, the economically active population, unemployment, employment.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток України в значній мірі визначається станом регіонального людського розвитку, основними аспектами якого є 6 блоків: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта (1, С.9). Особливе місце в цій системі відіграє гідна праця, яка в широкому розумінні характеризує трудоресурсну ситуацію регіонів, що суттєво впливає на розвиток України, її конкурентоспроможність і економічне зростання. Тому назріла необхідність дослідження різних аспектів формування трудоресурсної ситуації.

Аналіз попередніх досліджень. Ряд аспектів дослідження трудових ресурсів України та її регіонів розглянуті в працях українських вчених: В. Джамана, Т. Заяць, О. Грішнєвої, М. Долішнього, С. Злупко, В. Куценко, Г. Євтушенко, О. Онищенко, Ю. Питюренка, Л. Тертичної, Л. Семів, О. Стефанишена, О. Соколової, Л. Михайлова, М. Фащевського та багато інших. Питання ефективного відтворення й функціонування трудових ресурсів регіонів України досліджували українські економісти: Г. Осовська, О. Крушельницька, А. Заглинський, І. Луцький, В. Стещенко, А. Жук, В. Петух, А. Хомра, С. Пирожков та ін. Однак проблеми досягнення збалансованого стану регіональних ринків праці вивчені недостатньо.

Мета дослідження полягає у виявленні основних тенденцій формування трудоворесурсної ситуації Хмельницької області та обґрунтуванні концептуальних засад ефективного використання трудових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси регіону є частиною населення, що досягла працездатного віку й за фізичним розвитком, отриманою освітою, професійно-кваліфікаційним рівнем здатна працювати в господарстві, виконувати суспільнокорисну роботу. Вони характеризуються кількістю трудового населення, його здоров'ям, освітою, професіоналізмом, моральністю, мотивованістю, вмінням працювати, трудовим потенціалом, активністю, організованістю та ін. (2, С.112). Кількість трудових ресурсів залежить від демографічних, соціальних та екологічних чинників. Основну роль у формуванні трудоворесурсної ситуації відіграють демогеографічні процеси (чисельність населення, його статеві-вікова структура, тривалість життя, народжуваність та смертність, кількість шлюбів, міграційні процеси тощо).

Станом на 1 січня 2016 р. в Хмельницькій області проживало 1294,4 тис.осіб (3 % в Україні), в тому числі 729,8 тис. осіб міське населення (56,4%) і 564,6 тис. осіб сільське населення (43,6%) (таблиця 1) .

Таблиця 1
*Чисельність населення Хмельницької області у 2001-2016 рр. **

Рік	Чисельність населення на кінець року, тис.осіб			Зміна чисельності населення, %		
	Все населення	Міські поселення	Сільські поселення	Все населення	Міські поселення	Сільські поселення
2001	1 445,0	739,0	706,0	100,0	100,0	100,0
2005	1 388,0	724,2	663,8	96,0	97,9	94,0
2010	1 334,0	726,2	607,8	92,3	98,3	86,1
2016	1 294,4	729,8	564,6	89,5	98,7	79,9

* Розраховано за даними Статистичного щорічника Хмельницької області за 2016 рік

20,8% населення області проживає в адміністративному центрі – м. Хмельницькому. Протягом 2001-2016 рр. чисельність населення області зменшилась на 11,5 %. При цьому чисельність міського населення майже не змінилась (зменшення – 1,3%), а сільського зменшилась на 21,1%. Основною причиною скорочення чисельності населення є природне скорочення. У 2015 р. воно склало 6655 осіб, що в розрахунку на 1000 осіб населення становить 5,2. Додатній природний приріст населення мав місце лише у деяких містах (Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Нетішин – відповідно: 1,4; 0,1; 4,9). В решті міст і адміністративних районів він від'ємний, а у Новоушицькому, Славутському і Старокостянтинівському районах найнижчий (- 12,8). Природний рух населення області в останні роки характеризується поступовим зменшенням народжуваності і тенденціями до зростання смертності (таблиця 2).

Таблиця 2

Кількість новонароджених, померлих та природний приріст (скорочення) населення в Хмельницькій області (осіб) *

	2000	2005	2010	2015	2015 р. у %		
					2000	2005	2010
Кількість новонароджених							
усього	12 359	12 396	14 414	13 793	111,6	111,2	95,7
у міських поселеннях	6 216	7 156	8 365	7 885	126,8	110,2	94,2
у сільській місцевості	6 143	5 240	6 049	5 908	96,1	112,7	97,7
Кількість померлих							
усього	22 591	24 022	20 842	20 448	90,5	85,1	98,1
у міських поселеннях	7 564	8 362	7 864	8 196	108,4	98,0	104,1
у сільській місцевості	15 027	15 660	13 155	12 252	81,5	78,2	93,1
Природний приріст (скорочення)							
усього	-10 232	-11 626	-6 428	-6 655	65,0	57,2	103,5
у міських поселеннях	-1 348	-1 206	678	-311	23,1	25,7	-45,8
у сільській місцевості	-8 884	-10 420	-7 106	-6 344	71,4	60,9	89,3

* Розраховано за даними Статистичного щорічника Хмельницької області за 2016 рік

Важливим показником демографічної ситуації є коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року на 1000 живонароджених. Він становив 8,3 і змінюється від 15,4 у Старокостянтинівському районі до 2,5 у м. Старокостянтинові. Слід зазначити, що серед хлопчиків в області цей показник – 10,2, а дівчаток – 6,4.

Із загальної чисельності населення чоловіки складають 46,1%, жінки 53,9% . На 1000 жінок в області припадає 865 чоловіків. Серед адміністративних районів найвищий цей показник у Шепетівському (976), Хмельницькому (928), Ізяславському (917) районах і м. Нетішин (910), а найменший - у Чемеровецькому районі (802). В останні роки цей показник дещо зростає, що негативно впливає на відтворення населення.

Перевищення смертності над народжуваністю зумовлює значне демографічне навантаження у розрахунку на 1000 осіб населення працездатного віку – 322. При цьому 15,7% становить населення у віці 0-14 років, 67,7% - 15- 64 роки і 16,6% - 65 років і старше (в Україні відповідно - 16,1; 68,9; 15,9). Спостерігається поглиблення процесу старіння населення. Частка пенсіонерів у загальній чисельності населення поступово зростає (у 2001 році – 31,6 %; у 2015 році – 32,1%).

Нераціональна демографічна структура населення веде до збільшення питомої ваги осіб у віці 60 років і старше, зменшення питомої ваги осіб у віці молодшому за працездатний. Віковий склад населення істотно впливає на демографічні процеси: інтенсивність смертності значно вища серед осіб похилого віку, ніж серед молоді. Середня очікувана тривалість життя при народженні становила у 2015 р. 71,77 років (чоловіки – 66,46 і жінки – 77,06).

На трудоресурсну ситуацію значний вплив мають медико-біологічні характеристики. За даними Міністерства охорони здоров'я України кількість захворювань в області становила 837,3 тис. осіб, з них майже 40% - хвороби органів дихання (таблиця 3).

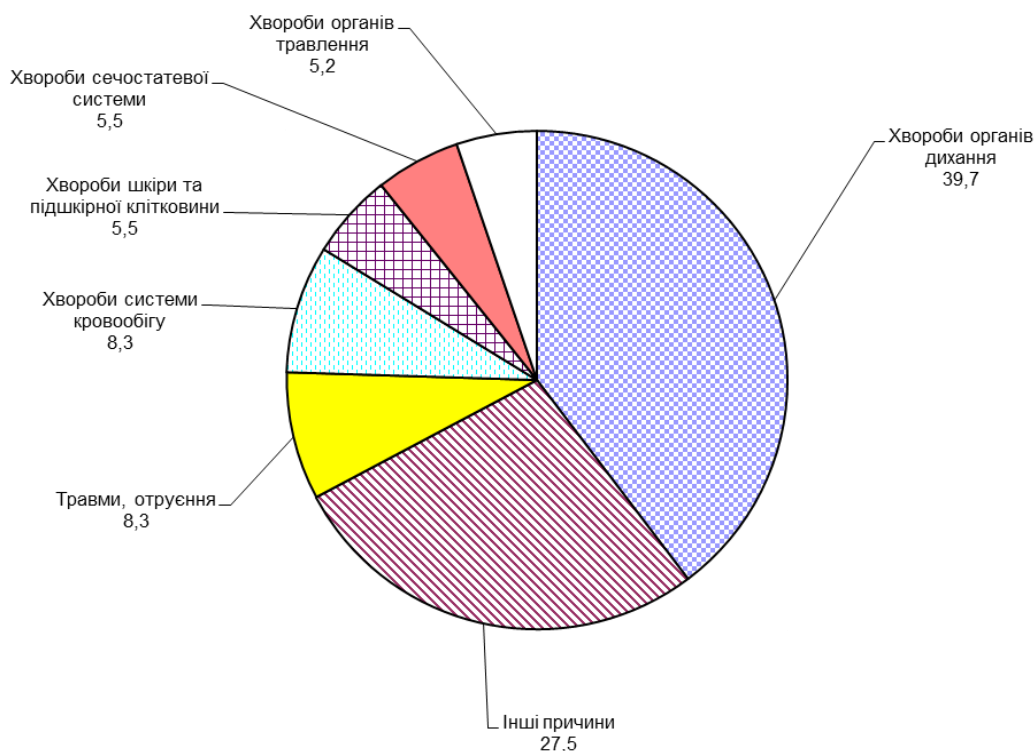

Рис. 1. Структура захворюваності населення за класами хвороб у 2015 році, (відсотків до загальної кількості захворювань)

*За даними Статистичного щорічника Хмельницької області за 2016 рік

Значний вплив на демографічну ситуацію має міграційний рух населення, який впливає на чисельність і склад населення. У 2015 р. міграційне скорочення населення складало 174 особи. В міських поселеннях воно становило 156 осіб, а в сільській – 18. Найбільше міграційне скорочення мало місце у м. Кам'янець-Подільський – 503 особи, а міграційний приріст - у м. Хмельницькому – 986 осіб. Основна доля міграційного скорочення припадає на вікову групу від 15 до 19 років (- 1508 осіб).

У країнах ринкової економіки термін “трудові ресурси”, як правило, не вживається, а використовується поняття “економічно активне населення”. Це найбільш активна частина населення - люди у віці від 15 до 70 років, що пропонують свою робочу силу для виробництва товарів та

надання різноманітних послуг. З 2000 до 2016 років в Хмельницькій області помітна тенденція щодо зменшення чисельності економічно активного населення віком 15-70 років. За цей період воно скоротилося на 95,6 тис. осіб (на 17,1%) і склало 557,1 тис. осіб, з яких 500,5 тис. осіб, або 89,5% зайняті економічною діяльністю (3; 4; 5).

487,7 тис. осіб – це населення у працездатному віці. Рівень економічної активності населення, відсотків до всього населення відповідної вікової групи у віці 15–70 років, становив 58,6 % (у 2000 р. – 63,0%). В області 56,6 тис. осіб безробітних (10,4% населення працездатного віку).

Зайнятість населення за видами економічної діяльності мала наступну структуру: промисловість – 21,0%, сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 10,4%, будівництво – 2,3%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 6,7%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 5,4%, фінансова та страхова діяльність – 1,3%, професійна, наукова та технічна діяльність – 1,7%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 12,5%, освіта – 19,0%, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 12,5%, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 1,6%, інші види – 5,6%.

Кількість зареєстрованих безробітних (16,9 тис. осіб) значно перевищує потребу роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (985 вакантних посад). Навантаження на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) в області становить 44 особи. При цьому серед адміністративних районів найвище навантаження на одне вільне робоче місце в Теофіпольському районі – 995 осіб і найменше в Шепетівському – 20 осіб. Навантаження на одне вільне робоче місце (вакантна посада) 380 осіб у сільському, лісовому та рибному господарстві, 228 осіб у фінансовій та страховій діяльності, 187 у державному управлінні й обороні, обов'язковому соціальному страхуванні. Найбільша пропозиція робочої сили серед працівників найпростіших професій – 167 осіб на одне вільне робоче місце, кваліфікованих робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства – 164 особи, законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів (управителів) – 151 особа, а найменша серед працівників сфери торгівлі та послуг – 21 особа і кваліфікованих робітників з інструментом – 18 осіб. У 2015 р. працевлаштовано 15,1 тис. осіб, в тому числі 8,6 тис. чоловіків. Серед працевлаштованих 39,2% у сільському, лісовому та рибному господарстві, 23,4% - у промисловості, 3,0% у будівництві, 3,9% - у освіті. Найбільша кількість працевлаштованих у Хмельницькому міському (1192 особи), Волочиському (1076 осіб), Краси́лівському (1229 осіб), Стаокостянтинівському (1281 осіб), Теофі́пільському (1115 осіб) районних центрах зайнятості.

Висновки. Трудоресурсна ситуація в Хмельницькій області характеризується зменшенням чисельності зайнятого населення в

економіці. Спостерігається зростання безробітних і збільшення їх навантаження на працездатне населення, значний попит на робочі професії, що потребує підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Решетило В. П. Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання : монографія / В. П. Решетило, Н. С. Міщенко, О. В. Шубна; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 157 с.
2. Кальєніна Н.В. Сутність категорії «трудова потенція підприємств» /Н.В.Кальєніна//Держава та регіони , 2008, № 3, с. 111-115.
3. Населення Хмельниччини за 2015 рік. Демографічний щорічник. Хмельницький, 2016.-108 с.
4. Праця у Хмельницькій області за 2015 рік. Статистичний щорічник. Хмельницький, 2016.- 150 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2015 рік. Хмельницький, 2016.-408 с.

References:

1. Reshetylo VP Human Resources regions: the spatial distribution and efficiency: monograph / VP Reshetylo, NS Mishchenko, AV skin coat; Hark. nat. University of Gore. households islands named. AN Beketov. - X: HNUMH, 2014. - 157 p.
2. Kalyenina NV The essence of the category "employment potential of the" /N.V.Kalyenina//Derzhava and regions, 2008, № 3, p. 111-115.
3. Population Khmelnytsky by 2015. Demographic Yearbook. Khmelnytsky, 2016.-108 with.
4. Work in the Khmelnytsky region by 2015. Statistical Yearbook. Khmelnytsky, 2016.- 150 p.
5. Statistical Yearbook Khmelnytsky region in 2015. Khmelnytsky, 2016.-408 pp

УДК 504.453 (477)

Косяк Діана Святославівна
кандидат географічних наук, доцент

Національний університет водного
господарства та природокористування, м.
Рівне, Україна, e-mail: dkosyak@inbox.ru

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЩОДО УПОРЯДКУВАННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН НА ПРИКЛАДІ РІЧОК ЖИТОМИРСЬКОГО МУВГ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Мета - виконати еколого-економічну оцінку ефективності заходів щодо упорядкування водоохоронних зон на прикладі річок Житомирського МУВГ Українського Полісся.

Методика дослідження побудована на основі визначення загальної та порівняльної оцінки ефективності заходів. Приведені розрахунки еколого-економічної ефективності заходів на прикладі річок Житомирського МУВГ. Визначений термін окупності капітальних вкладень у природоохоронні заходи.

Результати дослідження показують, що річний економічний ефект внаслідок упорядкування водоохоронних зон (ВЗ) визначається як різниця між величиною річного економічного результату та витратами, понесеними на виконання заходів для захисту від забруднення. Еколого-економічна оцінка ефективності заходів щодо упорядкування ВЗ здійснювалася порівнянням величини очікуваного економічного результату з величиною витрат, що його забезпечують, методом розрахунку показників річної загальної (абсолютної) економічної ефективності витрат і річного (чистого) економічного ефекту. Розраховані показники ефективності здійснення водоохоронних та санітарних заходів підтверджують економічну доцільність у їх здійсненні. Аналогічні розрахунки економічних показників можна виконувати і для інших басейнів річок Українського Полісся.

Наукова новизна полягає у визначенні загальної та порівняльної оцінки ефективності заходів на прикладі річок Житомирського МУВГ, а також у визначенні терміну окупності капіталовкладень.

Практична значимість результатів полягає у застосуванні аналогічних розрахунків економічних показників для інших басейнів річок Українського Полісся. Еколого-економічна оцінка ефективності заходів щодо упорядкування водоохоронних зон річок може застосовуватися і для інших басейнів річок Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської областей.

Ключові слова: загальна оцінка ефективності природоохоронних заходів, порівняльна оцінка ефективності природоохоронних заходів, термін окупності капітальних вкладень.

УДК 504.453 (477)

Косяк Диана Святославовна
кандидат географических наук; доцент

Национальный университет водного
хозяйства и природопользования, г. Ровно,
Украина, e-mail: dkosyak@inbox.ru

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕРОПРИЯТИЙ ПО УПОРЯДОЧЕНИЮ ВОДООХРАННЫХ ЗОН НА ПРИМЕРЕ РЕК ЖИТОМИРСКОГО МУВГ УКРАИНСКОГО ПОЛЕСЬЯ

Цель - выполнить эколого-экономическую оценку эффективности мероприятий по упорядочению водоохраных зон на примере рек Житомирского МУВХ Украинского Полесья.

Методика исследования построена на основе определения общей и сравнительной оценки эффективности мероприятий. Приведены расчеты эколого-экономической эффективности мероприятий на примере рек Житомирского МУВХ. Определен срок окупаемости капитальных вложений в природоохранные мероприятия.

Результаты исследования показывают, что годовой экономический эффект в результате упорядочения водоохраных зон (ВЗ) определяется как разница между величиной годового экономического результата и затратами, понесенными на выполнение мероприятий для защиты от загрязнения. Эколого-экономическая оценка эффективности мероприятий по упорядочению ВЗ осуществлялась сравнением величины ожидаемого экономического результата с величиной затрат, которые его обеспечивают, методом расчета показателей летней общей (абсолютной) экономической эффективности затрат и годового (чистого) экономического эффекта. Рассчитанные показатели эффективности осуществления водоохраных и санитарных мероприятий подтверждают экономическую целесообразность в их осуществлении. Аналогичные расчеты экономических показателей можно выполнять и для других бассейнов рек Украинского Полесья.

Научная новизна заключается в определении общей и сравнительной оценки эффективности мероприятий на примере рек Житомирского МУВХ, а также в определении срока окупаемости капиталовложений.

Практическая значимость результатов заключается в применении аналогичных расчетов экономических показателей для других бассейнов рек Украинского Полесья. Эколого-экономическая оценка эффективности мероприятий по упорядочению водоохраных зон рек может применяться и для других бассейнов рек Волынской, Ровенской, Житомирской, Киевской, Черниговской областей.

Ключевые слова: общая оценка эффективности природоохранных мероприятий, сравнительная оценка эффективности природоохранных мероприятий, срок окупаемости капитальных вложений.

UDC 504.453 (477)

Kosyak Diana Svyatoslavivna
Candidate of Geography Sciences, associate
Professor

National university of water management and
nature resources use, Rivne, Ukraine, e-mail:
dkosyak@inbox.ru

*ECOLOGICAL-ECONOMIC ESTIMATION OF EFFICIENCY OF MEASURES ON
STREAMLINING OF WATER PROTECTION ZONES ON THE EXAMPLE OF THE RIVERS
OF THE ZHYTOMYR UWM POLISSYA UKRAINIAN*

The goal is to perform environmental and economic assessment of efficiency of measures on streamlining of water protection zones on the example of the rivers of the Zhytomyr MUVG Ukrainian Polissya.

Research methodology is based on determining the overall and comparative assessment of the effectiveness of interventions. The calculations of ecological and economic efficiency measures on the example of the rivers of the Zhytomyr MUVG. Determined the payback period of capital investments in environmental protection.

The results show that the annual economic effect in the result of the streamlining of water protection zones (VZ) is measured as the difference between the value of the annual economic result and the costs incurred for the implementation of measures to protect from contamination. Ecological-economic assessment of efficiency of measures to streamline the

VZ was carried out by comparing the magnitude of the expected economic result from costs that provide the method of calculating year General (absolute) economic efficiency costs and the annual (net) economic effects. The indexes of efficiency of the implementation of water and sanitation confirmed the economic feasibility of their implementation. Similar calculations of economic performance can be performed for other river basins in the Ukrainian Polissya.

Scientific novelty lies in determining the overall and comparative assessment of efficiency of actions on the example of the rivers of the Zhytomyr MUVG, as well as in determining the payback period of the investment.

The practical significance of the results is to apply the same calculations of economic indicators for other river basins in the Ukrainian Polissya. Ecological-economic assessment of efficiency of measures to regulate water protection zones of rivers can be applied to other river basins in Volyn, Rivne, Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv regions.

Key words: overall assessment of the effectiveness of environmental protection measures, comparative evaluation of the effectiveness of environmental protection measures, the payback period of capital investments.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших та найболючіших проблем охорони, раціонального використання водних ресурсів була і залишається проблема фінансування водоохоронних заходів.

Водні ресурси загалом не безмежні і в багатьох селах Житомирської області нестача води загострюється з кожним днем уже сьогодні. Головним джерелом водопостачання і поновлення запасів підземних вод є малі річки області. Хоч вони вважаються малими, але мають великі проблеми. Значна їх частина тече переважно по безлісній території, де береги річок оголені, позбавлені деревної рослинності. Розміщені вони на рівній території, помітно замулюються та забруднюються продуктами водної ерозії, стічними водами сільськогосподарських об'єктів і виробництв, виносом продуктів мінеральних та органічних добрив з польових ґрунтів. Їм завдають шкоди надмірне випасання худоби, розорювання заплав, вирубування дерев та чагарнику вздовж берегів.

Для збереження водних ресурсів необхідно у першу чергу, посилити режим водоохоронних зон річок, обмеживши їх використання лише вирощуванням лучних багаторічних водоохоронних трав. Для підвищення ефективності охорони вод пропонується поступове здійснення комплексу робіт відповідного характеру. Насамперед, це своєчасне виявлення джерел забруднення, визначення характеру негативних впливів.

Тому *еколого-економічна оцінка* ефективності заходів щодо упорядкування водоохоронних зон річок є одним із методів раціонального використання капіталовкладень на природоохоронні заходи у басейнах малих річок. Вона здійснюється шляхом порівняння еколого-економічних ефектів з відповідними витратами на впровадження цих заходів за різними технологіями [1, 3, 7, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження еколого-економічної оцінки ефективності заходів щодо упорядкування водоохоронних зон річок України, які виконувалися в УНДІВЕП із залученням фахівців різних напрямів знань, довели, що еколого-

економічна оцінка ефективності заходів в багатьох випадках залежить від капітальних вкладень у природоохоронні заходи басейнів річок, а особливо, їх водоохоронних зон і прибережних захисних смуг. Результати цих досліджень викладено у розробленій в інституті «Методиці упорядкування водоохоронних зон річок України» [4]. Більш детальніше методами оцінки екологічних втрат займалися такі фахівці-економісти як Л.Г. Мельник та О.І. Корінцева [3].

Постановка завдання. Для вивчення еколого-економічної оцінки ефективності заходів щодо упорядкування водоохоронних зон річок України необхідно звернути увагу на основні поняття, що включає дана оцінка.

Загальна ефективність показує у скільки разів ефективність проведених заходів перевищує витрати на проведення природоохоронної діяльності, а показник порівняльної економічної ефективності використовують при порівнянні варіантів окремих природоохоронних рішень [9].

Еколого-економічні втрати являють собою витрати економічних суб'єктів від порушення природного середовища (збитки та додаткові витрати на їх запобігання). Існують методи оцінки еколого-економічного збитку – методи, що дають змогу визначити кількісну величину збитку; засновані на трьох підходах: прямому обліку (порівняння умовно «чистого» і «забрудненого» районів); аналітичному, що передбачає одержання кількісних залежностей за допомогою методів багатofакторного математичного аналізу; емпіричному, що передбачає використання залежностей, отриманих за допомогою перших двох методів. Оцінки збитку прямим рахунком і за допомогою аналітичного методу потребують щоразу збору й опрацювання величезного обсягу інформації і внаслідок великої трудомісткості не придатні для широкого використання в економічних розрахунках. Ці два методи використовуються лише як інструменти для створення інформаційної бази. У розрахунках використовуються ще два поняття – можливого і упередженого збитків. Можливий (очікуваний) збиток – це умовне теоретичне значення збитку, що очікується в перспективі чи в передбачуваному стані забруднення навколишнього середовища. Величина ліквідованого збитку внаслідок проєктованих чи фактично виконаних заходів, що захищають середовище, становить упереджений збиток.

Витрати на відтворення факторів природного середовища, що несе виробник, складають основу витратного підходу ДО оцінки природних ресурсів. Ефект споживача – основа рентного (результатного) підходу. Витратні оцінки враховують витрати, які необхідні для відтворення кількісних або якісних властивостей природних факторів. Результатна оцінка визначається за величиною економічного ефекту, який може одержати споживач внаслідок використання природних благ.

Еколого-економічні оцінки характеризують зміну параметрів господарської діяльності економічних суб'єктів, у відповідь на процеси

використання природних благ і їх вплив на компоненти середовища. Основна функція еколого-економічних оцінок – інформаційна, їх завдання – з максимальним ступенем вірогідності відбити, яким чином пов'язані з використанням природних благ процеси, що відбуваються у природі, суспільстві і технічних системах, як вони впливають на вартісні показники діяльності економічних суб'єктів [2, 3].

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування й оцінку економічної ефективності інженерно-біотехнічних заходів (ІБЗ) щодо упорядкування водоохоронних зон (ВЗ), спрямованих на поліпшення екологічного стану річок, треба здійснювати на основі вихідних даних про використання водно-земельних ресурсів басейну та об'єктів їх забруднення. Для цього необхідно використовувати усі наявні інформаційні джерела та особливо матеріали результатів натурних досліджень.

Упорядковані водоохоронні зони та прибережні захисні смуги виконують функції буферу, що захищає від впливу антропогенного навантаження на стан річок.

Величина упереджених економічних збитків ($Z_{вз}$) дорівнює різниці між розрахунковими сумами можливих збитків (Z_m), наявних або можливих у разі невиконання ІБЗ, і залишковими збитками (Z_z) після їх виконання:

$$Z_{вз} = Z_m - Z_z$$

(1)

Економічне обґрунтування та оцінку результативності ІБЗ слід виконувати, виходячи з принципу порівняльної ефективності двох варіантів: перший – ІБЗ на річках впроваджується, стан річки та навколишнього природного середовища не погіршується, стабілізується або поліпшується; другий – ІБЗ на річках не здійснюється, екологічний стан річки та прилеглих територій погіршується, навколишнє природне середовище та інфраструктура зазнають негативного впливу.

Оцінку економічної ефективності під час упорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг на річках необхідно виконувати з використанням методів, наведених у [1, 3, 7].

Згідно з [1, 7] можливі збитки (Z_m), що завдаються внаслідок забруднення річок, визначаються за формулою

$$Z_m = \gamma * \delta_k * M_m \quad ,$$

(2)

де Z_m – річні можливі збитки, що зможуть виникнути у разі забруднення стоку річки шкідливими речовинами, грн./рік; γ – множник, що дорівнює 400 карбованців за одну умовну тонну (у цінах 1988 р.), що згідно з ДБН IV-16-96, частина II, перераховано у базисні ціни 2013 р. та дорівнює 415,9 гривні за одну умовну тонну (грн./умов. т) [5, 8]; δ_k – константа, що має різні значення для відповідних водогосподарських ділянок (басейнів річок), величина безрозмірна, її значення приймаємо згідно [6]; M_m –

зведена маса можливого річного виносу біогенних речовин від джерела в i -й водогосподарській ділянці (басейні річки), умов. т/рік.

Значення величини M_m визначається за формулою

$$M_m = \sum_i^n A_i * A_m = \frac{1}{ГДК_{p/gi}} * A_{mi} ,$$

(3)

де n – загальна кількість біогенних речовин на даному джерелі забруднення $i...$; i – номер біогенної речовини; A_i – показник відносної небезпечності виносу i -ої біогенної речовини до річки, умов. т/т; A_{mi} – загальна маса можливого річного виносу i -ої речовини, т; $ГДК_{p/gi}$ – граничнодопустима концентрація i -ої біогенної речовини у річці (водоймі) рибогосподарського значення, г/м³.

Залишкові збитки (Z_3) можна визначити аналогічно з можливими збитками за формулою

$$Z_3 = \gamma * \delta_k * \sum_i^n \frac{1}{ГДК_{p/gi}} * A_{zi} ,$$

(4)

де A_{zi} – загальна маса залишкового річного виносу i -ої біогенної речовини, т.

У випадку, коли відсутнє затверджене значення $ГДК_{p/gi}$ можна використовувати значення $ГДК$ i -ої біогенної речовини у воді водогосподарських об'єктів господарсько-питного та культурно-побутового водокористування. А у разі відсутності затверджених значень $ГДК_{p/gi}$ і $ГДК_{x/pi}$ у формулі замість величини, що визначається з $\frac{1}{ГДК_{p/gi}}$ можна приймати $A_i = 5*10^4$ умовних тонн за тонну (умов. т/т). Значення $ГДК$ щодо забруднення водойм біогенними речовинами беремо з «Правил охорони поверхневих вод від забруднення стічними водами» або з інших літературних джерел.

Розрахунки економічних збитків у разі виносу азоту, фосфору, калію (НРК) з сільськогосподарських угідь здійснюються з використанням даних за площинними та точковими джерелами забруднення за формулою [7]:

$$M_{бр.i} = R * F ,$$

(5)

де $M_{бр.i}$ – маса річного виносу біогенних речовин від джерел i -ої водогосподарської ділянки, умов. т/рік; R – питома кількість забруднюючої речовини (біогенної) з ґрунту сільськогосподарських угідь, кг/га; F – площа, зайнята відповідною сільськогосподарською культурою, га.

На річці визначаються розрахункові створи по забрудненню.

Економічні збитки, що завдаються господарству внаслідок виносу біогенних речовин до річки, здійснюються у системному матричному вигляді за площинними та точковими джерелами забруднення.

Загальна економічна ефективність (E_3) витрат на упорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг для запобігання забрудненню біогенними речовинами визначається за формулою

$$E_3 = \frac{P}{B} = \frac{P}{B_e + E_n * K},$$

(6)

де P – економічний результат (ефект), отриманий внаслідок запобігання забрудненню річок біогенними речовинами у разі упорядкування ВЗ, грн./рік; B – зведені витрати, понесені на упорядкування ВЗ, грн./рік; B_e – річні експлуатаційні витрати на обслуговування та утримання основних фондів водоохоронних зон, грн.; K – капітальні вкладення на упорядкування ВЗ, грн.; E_n – нормативний коефіцієнт капіталовкладень, що дорівнює 0,12.

Річний економічний ефект ($E_{вз}$) внаслідок упорядкування ВЗ визначається як різниця між величиною річного економічного результату та витратами (B), понесеними на виконання заходів для захисту від забруднення, грн. тобто

$$E = P - B$$

(7)

Еколого-економічна оцінка ефективності заходів щодо упорядкування ВЗ здійснювалася порівнянням величини очікуваного економічного результату з величиною витрат, що його забезпечують, методом розрахунку показників річної загальної (абсолютної) економічної ефективності витрат і річного (чистого) економічного ефекту.

Розрізняють фактичний та очікуваний (проектний, прогнозний) чистий економічний ефект природоохоронних заходів. Фактичний чистий економічний ефект визначається для здійснення цільових заходів на основі порівняння фактичних витрат і фактично досягнутого економічного результату при реалізації проекту. Очікуваний чистий економічний ефект розраховується на етапах розробки прогнозів, програм, проектів, створення нової природоохоронної техніки, виробництва екологічно чистої продукції на основі багатоваріантного аналізу очікуваних витрат і результатів з метою вибору оптимального, який забезпечує максимального економічного ефекту при додержанні чинних вимог до якості навколишнього середовища.

Порівняльні варіанти повинні відповідати вимогам щодо умов праці, технічних та економічних показників, комплексного використання відходів, вторинних ресурсів тощо, передбаченим нормативними документами [8].

У межах Житомирського МУВГ досліджувалося 32 річки. Розрахунок можливого залишкового фосфорного навантаження здійснено для тих басейнів річок, для яких були дані. Розраховане можливе залишкове фосфорне навантаження у межах водозборів становить 8790 т/рік.

Тому як величина упереджених збитків розраховується вартість заходів щодо усунення можливого фосфорного забруднення на водозбірних площах річок. Зважаючи на те, що прибуток внаслідок їх здійснення не розглянуто, то, у даному випадку, річний економічний ефект дорівнює річній величині упереджених економічних збитків й розраховується за формулою (2), де δ_k – регіональний коефіцієнт, що показує відносну небезпеку внаслідок забруднення водою і дорівнює 2,5 [6], тоді річна величина упереджених економічних збитків, що могли б виникнути внаслідок можливого залишкового фосфорного навантаження дорівнює

$$P = Z_m = \gamma * \delta_k * M_m = 415,9 * 2,5 * 292707 = 304342103,3 \text{ тис. грн}$$

Приведена маса фосфору розраховується за величиною річного можливого залишкового фосфорного навантаження з урахуванням показника відносної небезпеки виносу за формулою (5) становить

$$M_m = m * A_m = 8790 * 33,3 = 292707 \text{ умов. т/рік}$$

Річна загальна економічна ефективність відображає економічний ефект внаслідок здійснення запланованих природоохоронних заходів, що припадає на 1 грн. вкладених коштів на їх здійснення й виражена двома показниками.

Показником загальної економічної ефективності витрат (E_3) що є співвідношенням річної величини відвернених економічних збитків (P) до загальних витрат (B) у річному обчисленні, що обумовили його отримання, яке визначається за формулою (6).

Приведені річні витрати на здійснення водоохоронних заходів визначаються величиною капітальних вкладень (з урахуванням нормативного коефіцієнту їх ефективності) та величиною річних експлуатаційних витрат на обслуговування та утримання основних фондів

$$B = E_n * K + B_e,$$

(8)

де K – капітальні вкладення у створення основних фондів для здійснення заходів, тис. грн.

Капітальні вкладення у створення основних фондів запропонованих заходів складаються з:

$$K = K_{з.з} + K_{р.р} + K_{зал.} + K_{с.вз}, \quad (9)$$

де $K_{з.з}$ – капітальні вкладення на залуження земель в прибережних захисних смугах; $K_{р.р}$ – капітальні вкладення на розчистку русла та упорядкування річищ річок; $K_{зал.}$ – капітальні вкладення на заліснення прибережних захисних смуг; $K_{с.вз}$ – капітальні вкладення на створення прибережної водоохоронної зони. Згідно [8] індекс споживчих цін за 2013 рік становив 99,7 %, а тому поточні капітальні вкладення на створення водоохоронних зон переводимо у базисні ціни 2013 року.

Капітальні вкладення на водоохоронні заходи у басейнах річок Житомирського МУВГ на 2013 рік становили 4403,31 тис. грн.

Крім того, річні експлуатаційні витрати становлять – $B_e = 660,50$ тис. грн. B_e – річні експлуатаційні витрати на обслуговування та утримання основних фондів для здійснення заходів, тис. грн /рік; $E_n = 0,12$ – нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень, 1/рік.

Приведені річні витрати становлять

$$B = E_n * K + B_e = 0,12 * 4403,31 + 660,50 = 1188,89 \text{ тис. грн /рік.}$$

Тому річні величини загальної ефективності витрат на водоохоронні заходи визначаються як, $E_{\text{вз}} = \frac{Z_m}{B} = 304342103,3 / 1188,89 = 255988,45$ тис. грн /рік.

Показник загальної економічної ефективності капітальних вкладень (E_k) є співвідношенням річного економічного результату з урахуванням експлуатаційних витрат (B_e) до величини капітальних вкладень (K)

$$E_k = \frac{(Z_m - B_e)}{K} = (304342103,3 - 660,50) / 4403,31 = 69116,52 \text{ тис. грн /рік}$$

Таким чином, термін окупності капітальних вкладень становить

$$T_{\text{ок.}} = \frac{K}{E_k} = 4403,31 / 69116,52 = 0,06 \text{ років.}$$

Річний (чистий) економічний ефект. Чистий (господарський) економічний ефект ($E_{\text{вз}}$) внаслідок здійснення запроектованих заходів є різницею між величиною річного економічного результату ($P = Z_m$) та величиною приведених витрат (B), що обумовили його отримання

$$E = P - B = 304342103,3 - 1188,89 = 304340914,4 \text{ тис. грн /рік}$$

Таким чином, розраховані показники ефективності внаслідок здійснення водоохоронних та санітарних заходів підтверджують економічну доцільність у їх здійсненні. Малий термін окупності капітальних вкладень говорить про те, що коштів виділяється на водоохоронні заходи на рік вдосталь на погашення біогенного навантаження і вони раціонально вкладені Житомирським МУВГ у водоохоронні заходи саме ті, які необхідні басейнам річок. Але необхідно зауважити, що для визначеної еколого-економічної оцінки потрібно брати це навантаження по всіх річках, щоб оцінка була більш об'єктивною. Аналогічні розрахунки економічних показників можна виконувати і для інших басейнів річок Українського Полісся.

Список використаних джерел

1. Временная типовая методика определения экономической эффективности осуществления природоохранных мероприятий и оценки экологического ущерба, причиняемого народному хозяйству загрязнением окружающей среды, М., “Экономика”, 1986. – 86 с.
2. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: Підручник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2002. – 346 с.
3. Методи оцінки екологічних втрат: Монографія / За ред. д.е.н. Л.Г. Мельника та к.е.н. О.І. Корінцевої. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 288 с.

4. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України. – К.: Оріяни, 2004. – 128 с.
5. Порядок визначення вартості будівництва, що здійснюється на території України. ДБН IV-16-96, частина II, Державний Комітет України у справах містобудування і архітектури, К., 1996. - 139 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. за № 303 про “Порядок встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору” // Офіційний вісник України, Київ, 1999. – 26 с.
7. Рекомендации по расчету поступления биогенных веществ в водоемы для прогноза эвтрофирования водохранилищ и выбора водоохранных мероприятий, М., Росагропромиздат, 1989. - 27 с.
8. Статистичний щорічник України за 2013 рік.. – Київ: Державна служба статистики України, 2014. – 534 с.
9. Царенко О.М., Несветов О.О., Кабацький М.О. Основи екології та економіка природокористування. Курс лекцій. Практикум: Навчальний посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2001. – 326 с.

Список использованных источников

1. Временная типовая методика определения экономической эффективности осуществления природоохранных мероприятий и оценки экологического ущерба, причиняемого народному хозяйству загрязнением окружающей среды, М., “Экономика”, 1986. – 86 с.
2. Мельник Л.Г. Экологическая экономика: Учебник. – Сумы: ВТД “Университетская книга”, 2002. – 346 с.
3. Методы оценки экологических потерь: Монография / ред. д.е.н. Л.Г. Мельника и к.е.н. А.И. Корешковой. – Сумы: ВТД “Университетская книга”, 2004. – 288 с.
4. Методика упорядочения водоохранных зон рек Украины. – К.: Оріяни, 2004. – 128 с.
5. Порядок определения стоимости строительства, осуществляемого на территории Украины. ДБН IV-16-96, часть II, Государственный Комитет Украины по делам градостроительства и архитектуры, К., 1996. - 139 с.
6. Постановление Кабинета Министров Украины от 1 марта 1999 г. № 303 “Порядок установления нормативов сбора за загрязнение окружающей природной среды и взыскания этого сбора” // Официальный вестник Украины, Киев, 1999. – 26 сек.
7. Рекомендации по расчету поступления биогенных веществ в водоемы для прогноза эвтрофирования водохранилищ и выбора водоохранных мероприятий, М., Росагропромиздат, 1989. - 27 сек.
8. Статистический ежегодник Украины за 2013 год.. – Киев: Государственная служба статистики Украины, 2014. – 534 с.
9. Царенко Е.М., Несветов А.А., Кабацкий Н.А. Основы экологии и экономика природопользования. Курс лекций. Практикум: Учебное пособие. – Сумы: ВТД “Университетская книга”, 2001. – 326 с.

References

1. Temporary typical method of determining the economic efficiency of implementation of environmental measures and assessment of environmental damage caused to the national economy by environmental pollution, М., “Economics”, 1986. – 86 p.
2. Melnik L. G. the Ecological Economics: Textbook. – Sumy: VTD “University book”, 2002. – 346 p.
3. Methods of assessing environmental losses: Monograph / edited by doctor of Economics L. G. Miller and C. E. S. A. I. Root. – Sumy: VTD “University book”, 2004. – 288 p.
4. The technique of streamline of water protection zones of rivers of Ukraine. – К.: Oriani, 2004. – 128 p.
5. The order of definition of cost of construction carried out in the territory of

Ukraine. DBN IV-16-96, part II, the State Committee of Ukraine for urban planning and architecture, K., 1996. - 139 p.

6. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from March 1, 1999 № 303 “Procedure for establishing standards of collection for contamination of natural environment and recovery of this collection” // Official Bulletin of Ukraine, Kiev, 1999. – 26 sec.

7. Guidelines for the calculation of nutrient inputs to water bodies for predicting eutrophication of reservoirs and selection of water conservation measures, M., Rosagropromizdat, 1989. - 27 sec.

8. Statistical Yearbook of Ukraine for 2013.. – Kyiv: State statistics service of Ukraine, 2014. – 534 p.

9. Tsarenko E. M., Nswtu A. A., Tavern, N.. Fundamentals of ecology and environmental Economics. A course of lectures. Workshop: a Training manual. – Sumy: VTD “University book”, 2001. – 326 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Афоніна Олена Олексіївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії, природничо-географічний факультет, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна, e-mail: afon_elena@mail.ru.
2. *Барановський Микола Олександрович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії, природничо-географічний факультет, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна e-mail: Brnm@ukr.net.
3. *Барановська Ольга Віталіївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії, природничо-географічний факультет, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна, e-mail: Olia_Bar@ukr.net.
4. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: beydik@mail.ru.
5. *Борисюк Оксана Анатоліївна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, Київ, Україна, e-mail: imv2008@ukr.net.
6. *Булгакова Наталія Валеріївна* – викладач кафедри міжнародного туризму, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru.
7. *Габчак Наталія Францівна* – кандидат географічних наук, доцент, декан факультету туризму та міжнародних комунікацій, завідувач кафедри туризму, Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, e-mail: Habchak.nf@gmail.com.
8. *Гладкий Олександр Віталійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри туризму та рекреації, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
9. *Деревагіна Наталія Іванівна* – кандидат технічних наук, асистент кафедри гідрогеології та інженерної геології, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», Дніпро, Україна, e-mail: inkin@ua.fm.
10. *Зараховський Олександр Євгенович* – викладач кафедри міжнародного туризму, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна, e-mail: zarakhovskiy@gmail.com.
11. *Заря Ігор Вікторович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства і туризму, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна, e-mail: zarya_iv@mail.ru

12. *Єфименко Анастасія Миколаївна* – магістр кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна.
13. *Ільїна Ольга Вікторівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru.
14. *Інкін Олександр Вікторович* – доктор технічних наук, доцент, доцент кафедри гідрогеології та інженерної геології Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», Дніпро, Україна, e-mail: inkin@ua.fm.
15. *Ковешніков Володимир Сергійович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.
16. *Косяк Діана Святославівна* – кандидат географічних наук; доцент, доцент кафедри водогосподарської екології, гідрології та гідравліки, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна, e-mail: dkosyak@inbox.ru.
17. *Козловський Євген Вікторович* – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна, e-mail: ek2002@bigmir.net.
18. *Козовий Віталій Андрійович* – аспірант кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, Україна, e-mail: Live-love@ukr.net.
19. *Кондратчук Олена Валеріївна* – студентка кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: alenka0409@bigmir.net.
20. *Луговська Лілія Петрівна* – студентка кафедри туризму і готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна e-mail: lugovska230895@ukr.net.
21. *Макаренко Петро Олександрович* – кандидат географічних наук, науковий співробітник, Національна академія наук України, м. Київ, Україна, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
22. *Нич Тетяна Василівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana_nych@ukr.net.
23. *Петліна Дарина Вадимівна* – аспірантка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
24. *Посохов Іван Сергійович* – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу, Харківський національний

університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна, e-mail: ivanposokhov@karazin.ua

25. *Сировець Сергій Юрійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
26. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smutnov_ig@ukr.net.
27. *Склярів Олександр Андрійович* – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
28. *Ткачук Леоніла Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, докторант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: inohodez@ukr.net.
29. *Пендерецький Орест Володимирович* – кандидат технічних наук, доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: pov@tvnet.if.ua
30. *Поляшов Олександр Сергійович* – кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та структурної геології, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», Дніпро, Україна, e-mail: inkin@ua.fm.
31. *Приходченко Дмитро Васильович* – кандидат геологічних наук, доцент кафедри загальної та структурної геології, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна, e-mail: Damian-87@i.ua.
32. *Фесюк Василь Олександрович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Афони́на Елена Алексеевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии, естественно-географический факультет, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, г. Нежин, Украина, e-mail: afon_elena@mail.ru.
2. *Барановский Николай Александрович* – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой географии, естественно-географический факультет, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, г. Нежин, Украина, e-mail: Brnm@ukr.net.
3. *Барановская Ольга Витальевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии, естественно-географический факультет, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, г. Нежин, Украина, e-mail: Olia_Bar@ukr.net.
4. *Бейдык Александр Алексеевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: beydik@mail.ru.
5. *Борисюк Оксана Анатольевна* – кандидат географических наук, доцент кафедры страноведения и туризма, Институт международных отношений, Национальный авиационный университет, Киев, Украина, e-mail: imv2008@ukr.net.
6. *Булгакова Наталия Валериевна* – преподаватель кафедры международного туризма Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru
7. *Габчак Наталья Францовна* – кандидат географических наук, доцент, декан факультета туризма и международных коммуникаций, заведующий кафедрой туризма, Ужгородский национальный университет, г. Ужгород, Украина, e-mail: Habchak.nf@gmail.com.
8. *Гладкий Александр Витальевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры туризма и рекреации, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
9. *Деревягина Наталья Ивановна* – кандидат технических наук, ассистент кафедры гидрогеологии и инженерной геологии, Государственный ВНЗ «Национальный горный университет», Днепро, Украина, e-mail: inkin@ua.fm.
10. *Зараховский Александр Евгеньевич* – преподаватель кафедры международного туризма, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: zarakhovskiy@gmail.com.

11. *Заря Игорь Викторович* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина, e-mail: zarya_iv@mail.ru.
12. *Ефименко Анастасия Николаевна* – магистр кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина.
13. *Ильина Ольга Викторовна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: olga-v-ilyina@gambler.ru.
14. *Инкин Александр Викторович* – доктор технических наук, доцент, доцент кафедры гидрогеологии и инженерной геологии, Государственный ВНЗ «Национальный горный университет», Днепро, Украина, e-mail: inkin@ua.fm.
15. *Ковешников Владимир Сергеевич* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.
16. *Косяк Диана Святославовна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры водохозяйственной экологии, гидрологии и гидравлики, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно, Украина, e-mail: dkosyak@inbox.ru.
17. *Козловский Евгений Викторович* – кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры международного туризма, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина, e-mail: ek2002@bigmir.net.
18. *Козовый Виталий Андреевич* – аспирант кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры имени Ивана Боберского, г. Львов, Украина, e-mail: Live-love@ukr.net.
19. *Кондратчук Елена Валериевна* – студентка кафедры физической географии Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: alenka0409@bigmir.net.
20. *Луговская Лилия Петровна* – студентка кафедры туризма и гостиничного хозяйства, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: lugovska230895@ukr.net.
21. *Макаренко Петр Александрович* – кандидат географических наук, научный сотрудник, Национальная академия наук Украины, г. Киев, Украина, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
22. *Ныч Татьяна Васильевна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: tatyana_nych@ukr.net

23. *Петлина Дарина Вадимовна* – аспирантка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
24. *Посохов Иван Сергеевич* – кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры туристического бизнеса, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина, e-mail: ivanposokhov@karazin.ua.
25. *Сыровец Сергей Юрьевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: lginfo@ukr.net.
26. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
27. *Скляр Александр Андреевич* – студент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.
28. *Ткачук Леонила Николаевна* – кандидат географических наук, доцент, докторант кафедры страноведения и туризма Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина, e-mail: inohodez@ukr.net.
29. *Пендерецкий Орест Владимирович* – кандидат технических наук, доцент, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, м. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: pov@tvnet.if.ua.
30. *Поляшов Александр Сергеевич* – кандидат геолого-минералогических наук, доцент, доцент кафедры общей и структурной геологии, Государственный ВНЗ «Национальный горный университет», г. Днепро, Украина, e-mail: inkin@ua.fm.
31. *Приходченко Дмитрий Васильевич* – кандидат геологических наук, доцент кафедры общей и структурной геологии, Государственный ВНЗ «Национальный горный университет», г. Днепро, Украина, e-mail: Damian-87@i.ua.
32. *Фесюк Василий Александрович* – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой физической географии Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Afonina Olena Oleksiyivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geography Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, Mykola Gogol State University of Nizhyn, Nizhyn, Ukraine, e-mail: afon_elena@mail.ru.
2. *Baranovskiy Mykola Oleksandrovich* – doctor of geography sciences, professor, Head of Geography Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, Nizhin Gogol State University, Nizhin, Ukraine, e-mail: Brnm@ukr.net.
3. *Baranovska Olga Vitaliyivna* – candidate of sciences (geography), Nizhin Gogol State University, Nizhin, Ukraine, E-mail: Olia_Bar@ukr.net.
4. *Beidyk Oleksandr Oleksiiiovych* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru.
5. *Borisyuk Oksana Anatoliivna* – Candidate of Geography Sciences., Assistant Professor of Geography and Tourism Departmentg, Institute of International Relations, National Aviation University, Kyiv, Ukraine, e-mail – imv2008@ukr.net.
6. *Bulgakova Nataliia Valeriivna* – lecturer of department of international tourism, Kyiv national university of culture and arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: mrs.bulgakova@inbox.ru
7. *Habchak Natalia Frantsivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Tourism and International Communications Head of Tourism Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine, e-mail: Habchak.nf@gmail.com.
8. *Hladkyi Oleksandr Vitaliiiovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor at the Department of Tourism and Recreation, Kyiv National Trade Economics University, Kyiv, Ukraine, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
9. *Derevyagina Natalia Ivanivna* – Candidate of Technical Sciences, Assistant of Department of Hydrogeology and Engineering Geology, National Mining University, Dnipro, Ukraine, e-mail: inkin@ua.fm.
10. *Zarakhovskyi Alexander Evgenievich* – lecturer of The Department of International Tourism of the Kiev National University of Culture and Arts, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: zarakhovskyi@gmail.com.
11. *Zaria Ihor Viktorovych* – PhD in Economics, Associate Professor, Assistant Professor of Geography and Tourism at the National Aviation University, Kyiv, Ukraine, e-mail: zarya_iv@mail.ru.
12. *Yefymenko Anastasiia Mykolaivna* – Student of Department of tourism and hotel business, National University of Food Technologies Kyiv, Ukraine.

13. *Ilyina Olga Viktorivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department of tourism and hotel industry, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru.
14. *Inkin Alexander Viktorovich* – Doctor of Technical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department of Hydrogeology and Engineering Geology, National Mining University, Dnipro, Ukraine, e-mail: inkin@ua.fm.
15. *Koveshnikov Vladimir Sergeevich* – Candidate of economic sciences, associate professor, Assistant Professor the Department of Tourist and Hotel Business of National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.
16. *Kosyak Diana Svyatoslavivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of environmental water management, hydrology and hydraulics, National university of water management and nature resources use, Kyiv, Ukraine, e-mail: dkosyak@inbox.ru.
17. *Kozlovskiy Yevhen Viktorovich* – PhD in Public Administration, Associate Professor, Assistant Professor of Department of International Tourism, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: ek2002@bigmir.net.
18. *Kozovyy Vitalii Andriiovych* – Graduate Student of Department of Tourism, Lviv state university of physical culture named after Ivan Bobersky, Lviv, Ukraine, e-mail: Live-love@ukr.net.
19. *Kondratchuk Olena Valeriivna* – student of Physical Geography Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: alenka0409@bigmir.net.
20. *Luhovska Liliia Petrivna* – student of Department of tourism and hotel industry, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: lugovska230895@ukr.net.
21. *Makarenko Peter Oleksandrovych* – Candidate of Geographical Sciences, Scientific researcher National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
22. *Nych Tatiana Vasylivna* – Candidate of Geography Sciences, Assistant of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana_nych@ukr.net
23. *Petlina Daryna Vadymivna* – Graduate Student Of geography of Ukraine Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
24. *Posokhov Ivan Sergiyovych* – PhD in History, associate professor, Assistant Professor of Tourism Business Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine, e-mail: ivanposokhov@karazin.ua.

25. *Syrovets Serhii Yuriiiovych* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
26. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – doctor of geography sciences, professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
27. *Skliarov Oleksandr Andriiovych* – student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
28. *Tkachuk Leonila Mikolayvna* – candidate of geography sciences, associate professor, doctoral student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: inohodez@ukr.net.
29. *Penderecki Orest Vladimirovich* – Ph.D., Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: pov@tvnet.if.ua.
30. *Polyashov Alexander Serhiiiovych* – Ph.D, candidate of geological-mineralogical sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department of General and structural geology, SHEE «National Mining University», Dnipro, Ukraine, e-mail: inkin@ua.fm.
31. *Prykhodchenko Dmytro Vasylovych* – Ph.D, Candidate of Geological Sciences Associate Professor of Department of General and structural geology, SHEE «National Mining University», Dnipro, Ukraine, e-mail: Damian-87@i.ua.
32. *Fesiuk Vasyl Oleksandrovyh* – Doctor of Geography Science, Professor, Head of The Department of Physical Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

РЕЦЕНЗІЯ

*на матеріали наукового збірника
«ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ № 38*

У даному номері часопису превалює туристична проблематика. В розділі «Географія рекреації і туризму: теоретичні і прикладні питання» більшість матеріалів спрямовані на розгляд прикладних питань розвитку туризму.

Філософським підходом і оригінальністю мислення вирізняється стаття авторського колективу, очолюваного д.т.н. Інкіним О.В. з Державного ВНЗ «Національний гірничий університет» (м. Дніпро) «Туризм як спосіб розширення життєвого простору людини», яка може розглядатись як внесок у розвиток туризмології, оскільки містить обґрунтування нової концепції мотивації до подорожування, оснований на сучасних поглядах щодо «присвоєння простору». Автори, відштовхуючись від положення про роль туризму як чинника всебічного розвитку людини, обґрунтовують домінуючу роль фізичних параметрів довкілля у розширенні життєвого простору особистості подорожуючої людини.

Позитивною і властивою практично всім публікаціям з туризму є націленість на вирішення конкретних питань розбудови вітчизняного туризму як на державному (зокрема Устименко Л.М., Булгакова Н.В.), так і на регіональному рівнях (Ільїна О.В., Луговська Л.П.), впровадження у вітчизняну практику туристичної діяльності передового зарубіжного досвіду (Посохов І.С., Петліна Д.В.).

Проблематика сталого туризму задля розвитку депресивних територій, актуальна на сучасному етапі, детально розглянута д.г.н., проф.. Фесюком В.О. та Кондратчук О.В. (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки) на прикладі окремих районів Волинської області. Інноваційність екскурсійної діяльності на основі використання малих скульптур м.Ужгород відображена у статті Н.Ф.Грабчак.

Питання підготовки кадрів завжди знаходяться в центрі уваги редколегії збірника. У даному номері д.г.н., проф. І.Г.Смирнов у своїй статті зосередив увагу на необхідності актуалізації ідеологічної ролі туризму в процесі національно-патріотичного виховання як майбутніх фахівців з туризму, так і використання багатої історико-культурної спадщини у патріотичному вихованні туристів.

Розділ з актуальних проблем географії представлений переважно статтями країнознавчої (Ткачук Л.М.) та суспільно-географічної проблематики. Суспільно-географічна проблематика зосереджена навколо можливостей географічної науки вирішувати соціальні питання, зокрема, розвитку регіонального інтелектуального потенціалу.

Сподіваюсь, читачі отримають цікаву і корисну для власних досліджень інформацію з матеріалів даного збірника.

Рецензент:

заступник директора
Інституту географії НАН
України, доктор географічних
наук, ст.наук. співробітник

С.А.Лісовський

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Борисюк О.А., Заря І.В. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ.....</i>	3
<i>Ковешніков В.С., Єфименко А.М. ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИЗМІ.....</i>	14
<i>Козловський Є.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....</i>	23
<i>Инкин А.В., Поляшов А.С., Деревягина Н.И., Приходченко Д.В., ТУРИЗМ КАК СПОСОБ РАСШИРЕНИЯ ЖИЗНЕННОГО ПРОСТРАНСТВА ЧЕЛОВЕКА.....</i>	32
<i>Козовий В.А. СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕС ЗАРОДЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....</i>	39
<i>Устименко Л.М. Булгакова Н.В. ОПТИМІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРОРТІВ УКРАЇНИ.....</i>	48
<i>Посохов І.С. ФЕСТИВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ....</i>	58
<i>Гладкий О.В., Склярів О.А. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....</i>	71
<i>Петліна Д.В. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РОЗБУДОВИ ЕНОГАСТРАНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ (ОСВІТНІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ) У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКИХ ТА ВИНОРОБНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ.....</i>	81
<i>Пендерецький О.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ).....</i>	90
<i>Зараховський О.Є. ОЦІНКА АТРАКТИВНОСТІ НЕРУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЧЕРКАЩИНИ.....</i>	99
<i>Фесюк В.О., Кондратчук О.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В «ДЕПРЕСИВНИХ» РАЙОНАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....</i>	107
<i>Ільїна О.В., Луговська Л.П. АВТОРСЬКИЙ ВЕБ-САЙТ «ТУРИСТИЧНИЙ ЛУЦЬК» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	115
<i>Габчак Н.Ф. МІНІ-СКУЛЬПТУРИ ЯК ЦІКАВІ ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ М. УЖГОРОД).....</i>	124
<i>Смирнов І.Г. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ.....</i>	133
<i>Бейдик О.О. Сировець С.Ю. ТАБЛИЦІ БЛОКА ТА ШУЛЬТЕ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ОПАНУВАННЯ ДИСЦИПЛІН РЕСУРСНО-ТУРИСТСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.....</i>	144

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Ткачук Л.М. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....</i>	157
---	-----

<i>Макаренко П.О.</i> ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕГІОНАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ ЯПОНІЇ.....	166
<i>Барановський М.О., Барановська О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕРЕЖІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	180
<i>Афоніна О.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	190
<i>Нич Т.В.</i> ТРУДОРЕСУРСНА СИТУАЦІЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	201
<i>Косяк Д.С.</i> ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЩОДО УПОРЯДКУВАННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН НА ПРИКЛАДІ РІЧОК ЖИТОМИРСЬКОГО МУВГ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ...	208
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	219
<i>КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА</i>	228

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Борисюк О.А., Заря И.В.</i> МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ИЗМЕРЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ.....	3
<i>Ковешников В.С., Ефименко А.Н.</i> ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТУРИЗМЕ.....	14
<i>Козловский Е.В.</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦИИ РАБОТЫ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	23
<i>Инкин А.В., Поляшов А.С. Деревягина Н.И. Приходченко Д.В.</i> ТУРИЗМ КАК СПОСОБ РАСШИРЕНИЯ ЖИЗНЕННОГО ПРОСТРАНСТВА ЧЕЛОВЕКА.....	32
<i>Козовый В.А.</i> СЕНТИМЕНТАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕСС ЗАРОЖДЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ.....	39
<i>Устименко Л.Н., Булгакова Н.В.</i> ОПТИМИЗАЦИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КУРОРТОВ УКРАИНЫ.....	48
<i>Посохов И.С.</i> ФЕСТИВАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ.....	58
<i>Гладкий А.В., Скляр А.А.</i> ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ГОРОДСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ.....	71
<i>Петлина Д.В.</i> АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА РАЗВИТИЯ ЕНОГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА (ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТЫ) В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ ВИНОГРАДАРСТВА И ВИНОДЕЛИЯ В УКРАИНЕ.....	81
<i>Пендерецкий О.В.</i> ОСОБЕННОСТИ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА).....	90
<i>Зараховский А.Е.</i> ОЦЕНКА АТРАКТИВНОСТИ НЕДВИЖИМЫХ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ.....	99
<i>Фесюк В.А., Кондратчук Е.В.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В ДЕПРЕССИВНЫХ РАЙОНАХ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	107
<i>Ильина О.В., Луговская Л.П.</i> АВТОРСКИЙ ВЕБ-САЙТ «ТУРИСТИЧЕСКИЙ ЛУЦК» КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	115
<i>Габчак Н.Ф.</i> МИНИ-СКУЛЬПТУРЫ КАК ИНТЕРЕСНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ В ЭКСКУРСИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ Г.УЖГОРОД).....	124
<i>Смирнов И.Г.</i> ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИЗМА С УЧЕТОМ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ.....	133
<i>Бейдык А.А., Сыровец С.Ю.</i> ТАБЛИЦЫ БЛОКА И ШУЛЬТЕ КАК ИННОВАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОСВОЕНИЯ ДИСЦИПЛИН РЕСУРСНО-ТУРИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ.....	144

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И

<i>Ткачук Л.Н.</i> ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ.....	157
<i>Макаренко П.А.</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС КАК ПРЕДПОСЫЛКА РЕГИОНАЛЬНЫХ СДВИГОВ В ЭКОНОМИКЕ ЯПОНКИ.....	166
<i>Барановский Н.А., Барановская О.В.</i> ОСОБЕННОСТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРУКТУРЫ И ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СЕТИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	180
<i>Афонина Е.А.</i> ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	190
<i>Ныч Т.В.</i> ТРУДОРЕСУРСНАЯ СИТУАЦИЯ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	201
<i>Косяк Д.С.</i> ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕРОПРИЯТИЙ ПО УПОРЯДОЧЕНИЮ ВОДООХРАННЫХ ЗОН НА ПРИМЕРЕ РЕК ЖИТОМИРСКОГО МУВГ УКРАИНСКОГО ПОЛЕСЬЯ.....	208
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	219
<i>КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА</i>	228

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Borysyuk O.A., Zaria I.V. INTERNATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF MODERN SAFETY MEASUREMENT.....</i>	<i>3</i>
<i>Koveshnikov V.S., Efimenko A.N. PRIORITIES OF INNOVATION ACTIVITY IN TOURISM.....</i>	<i>14</i>
<i>Kozlovskiy Y.V. THE FEATURES OF APPLYING OF MODERN SOFTWARE FOR AUTOMATION THE TOURISM ENTERPRISES.....</i>	<i>23</i>
<i>Inkin A.V., Polyashov A.S., Derevyagina N.I., Prykhodchenko D.V. TOURISM AS A WAY OF EXPANSION OF HUMAN LIVING SPACE.....</i>	<i>32</i>
<i>Kozovyy V.A. SENTIMENTAL TOURISM, THE BEGINNING PROCESS AND IT'S SPECIFIC.....</i>	<i>39</i>
<i>Ustymenko L.M., Bulgakova N.V. OPTIMIZATION OF RECREATIONAL ACTIVITY OF RESORTS OF UKRAINE.....</i>	<i>48</i>
<i>Posokhov I.S. FESTIVAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN EVENT TOURISM: STATE, PROBLEMS, PROSPECTS.....</i>	<i>58</i>
<i>Gladkey A.V., Skliarov O.A. FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF URBAN TOURISM IN UKRAINE.....</i>	<i>71</i>
<i>Petlina D.V. ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN BUILDING ENOGASTRONOMIC TOURISM (EDUCATIONAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS) IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF WINEGROWING AND WINEMAKING TERRITORIES IN UKRAINE.....</i>	<i>81</i>
<i>Penderecki O.V. FEATURES SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDUSTRIAL TOURISM (FOR EXAMPLE THE CARPATHIAN REGION).....</i>	<i>90</i>
<i>Zarakhovskyi O.Y. EVALUATION OF ATTRACTIVENESS OF IMMOVABLE OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE OF CHERKASY REGION.....</i>	<i>99</i>
<i>Fesiuk V.O., Kondratchuk O.V. ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST SERVICES IN DEPRESSED AREAS OF VOLYN REGION.....</i>	<i>107</i>
<i>Ilyina O.V., Luhovska L.P. THE AUTHOR'S WEBSITE «TOURISTIC LUTSK» AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF TOURISM ACTIVITY.....</i>	<i>115</i>
<i>Habchak N.F. MINI-SCULPTURES AS INTERESTING TOURIST ATTRACTIONS IN EXCURSION ACTIVITY (ON THE EXAMPLE OF UZHGOROD).....</i>	<i>124</i>
<i>Smirnov I.G. TOURISM PROFESSIONAL TRAINING CONSIDERING NATIONAL-PATRIOTIC DIMENSION.....</i>	<i>133</i>
<i>Beidyk O.O., Syrovets S.Y. TABLES OF BLOCK AND SHULTE AS AN INNOVATIVE COMPONENT OF GAINING PROFICIENCY IN SUBJECTS OF RESOURCE-TOURIST ASPIRATION.....</i>	<i>144</i>

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Tkachuk L.M. THE GEOPOLITICAL SPACE AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC INVESTIGATION.....</i>	<i>157</i>
--	------------

<i>Makarenko P.O.</i> THE ECONOMIC CRISIS AS A PREREQUISITE FOR REGIONAL SHIFTS IN THE ECONOMY OF JAPAN.....	166
<i>Baranovskiy M.O., Baranovska O.V.</i> PECULIARITIES OF STRUCTURE AND SPATIAL ORGANIZATION IMPROVEMENT OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS NETWORK IN CHERNIHIV REGION.....	180
<i>Afonina O.O.</i> FEATURES OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF CHERNIHIV REGION.....	190
<i>Nych T.V.</i> THE LABOR RESOURCE SITUATION OF KHMELNITSKOY REGIONS: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....	201
<i>Kosyak D.S.</i> ECOLOGICAL-ECONOMIC ESTIMATION OF EFFICIENCY OF MEASURES ON STREAMLINING OF WATER PROTECTION ZONES ON THE EXAMPLE OF THE RIVERS OF THE ZHYTOMYR UWM POLISSYA UKRAINIAN.....	208
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	219
<i>REVIEWER COLUMN</i>	228